

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

4(112)2023

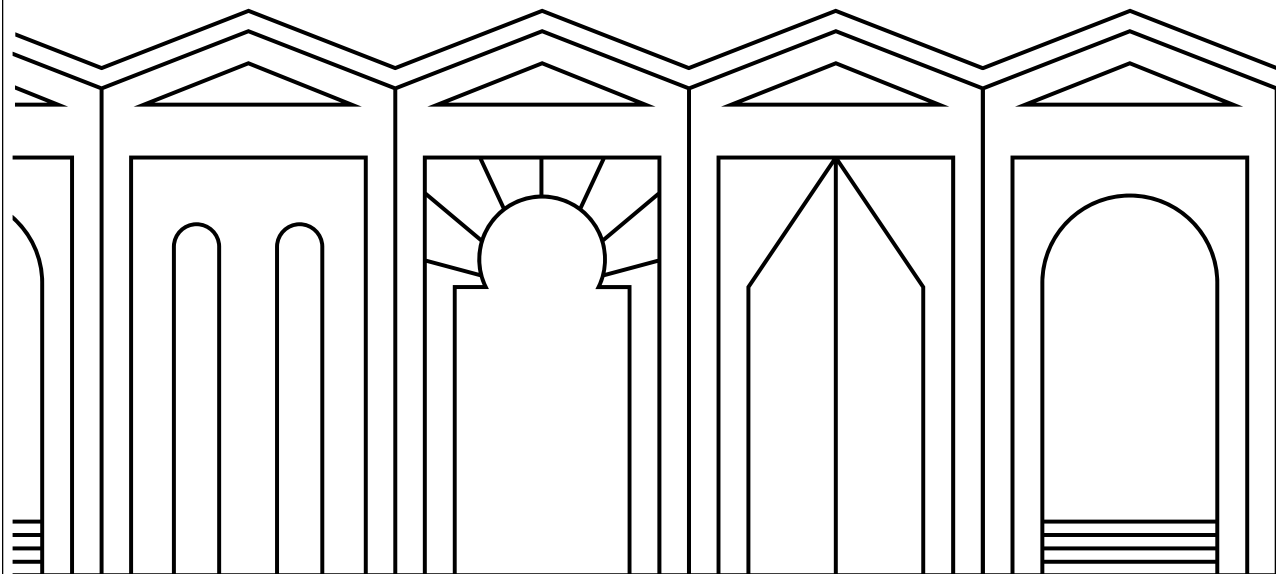

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
4(112)2023

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ, Ա. ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ, Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, Ֆ. ԹՈՒՅԱՆ,
Ա. ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ, Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ, Յ. ՆԱԶԱՐՅԱՆ, Է.
ՇԱԹԻՐՅԱՆ, Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, Ա. ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ա. ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Գլխավոր խմբագիր՝

Ի.Գ.Ք., դոցենտ Ա. Փխրիկյան

Տեղեկագրում տպագրվող գիտական հոդվածներն ամբողջությամբ արտահայտում են հեղինակների դիրքորոշումներն ու վերլուծությունները և չեն նույնանում Մահմանադրական դատարանի սլաշտոնական դիրքորոշումների հետ: Մահմանադրական դատարանը սլաշտասխանատվություն չի կրում հոդվածների հեղինակների արտահայտած կարծիքների համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

- Քրեական վարուիչ Մեղադրվածի «Մոխր» ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ «ԿԱՍԿԱԾԻ» ՇԵՄԸ (ԻՆԵՐՑԻԱՅԻ ՈՒԺԸ ԿԱՍ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ «ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ» ԱՆՏԵՍՈՒՄԸ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱԲ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ) – **Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ** 11
- ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԵՏ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ **Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ** 39
- ԹՄՐԱՀԱՆՑԱԳՈՐԾԻ ԱՆՁԸ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԹՄՐԱՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ – **Գ. ԻՍՐԱՅԵԼՅԱՆ**49
- ՊԱՏԱՍԽԱՆՈՂԻՆ ՄԱՆԿ ՃԱՆԱԶԵԼՈՒ ՀԻՄՔՈՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՄԱՆ ԱՆՀՆԱՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ – **Ա. ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ, Լ. ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ**63

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄՔԻՈՆ

- О ПРАВОМЕРНОСТИ ОДНОСТОРОННЕГО ИЗМЕНЕНИЯ ДОГОВОРА БАНКОВСКОГО СЧЕТА ФИНАНСОВОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ И ПОРЯДОК НАДЛЕЖАЩЕГО УВЕДОМЛЕНИЯ КЛИЕНТОВ О ЕГО ИЗМЕНЕНИИ – **Р. АМИРОВА**
(ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՇՎԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՄԻԱԿՈՂՄԱՆՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵՎՈՒԹՅՈՒՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
3

ԻՐԱՎԱԶԱՓՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՅԴ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
 ՀԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐԻՆ ՊԱՏՇԱՃ ԾԱՆՈՒՑԵԼՈՒ ԿԱՐԳԻ ՄԱՍԻՆ
 - **Ռ. ԱՄԻՐՈՎԱ**).....88

▪ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԵՎ ԾՆՆԴԻ ԳՐԱՆՑՄԱՆ
 ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՓՈԽՆԱԿ ՄԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՈՒՄ -
S. ԱՍԼԱՆՅԱՆ.....110

▪ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ» ԵԶՐՈՒՅԹԻ ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ
 ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
 ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
 ▪ (ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
 ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ) - **Հ. ՍԱՐԿԻՍՈՎ**.....128

▪ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СУРРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА И
 НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА.
 НРАВСТВЕННЫЕ И РЕЛИГИОЗНЫЕ АСПЕКТЫ - **М. АЙРАПЕТОВА**
 (ՓՈԽՆԱԿ ՄԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ
 ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԱՌԱՋԱՅՈՂ ՈՐՈՇ
 ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՎ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ -
Մ. ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՎԱ)143

▪ ԱՊՕՐԻՆԻ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ԳՈՒՅՔԻ ԲՈՒՆԱԳԱՆՁՄԱՆ ՀԱՅՑ
 ՀԱՐՈՒՅԵԼՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
 ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
 ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ - **Մ. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ**.....168

▪ THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF AGHVEN AND THE CONSTITUTION
 CANONICAL AS THE EXPRESSION OF THE ARMENIAN CONSTITUTIONAL
 THOUGHT - **K. ADAMYAN**
 (ԱՂՎԵՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ
 ԿԱՆՈՆԱԿԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՄՏՔԻ
 ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒՄ - **Կ. ԱԴԱՄՅԱՆ**)193

II. ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ (1699-1708)

- ԴՈՒԲԵՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ԵՎ ԳՈՀԱՐ ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՆԱԳՐՔԻ 344-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1699, 7 նոյեմբերի 2023 թվականի)205
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....242
- 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 8-ԻՆ ՍՈՉԻՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՓԱՏՆԱԹՂԹԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1700, 21 նոյեմբերի 2023 թվականի)254
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....258
- «ԱՆԿԱԽ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՆԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՐԿԱԴԻՐ ՎՏԱՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ԱՆՁԱՆՑ՝ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ՓԱՏՆԱԹՂԹԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1701, 21 նոյեմբերի 2023 թվականի)267
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....272

4(112)2023
 ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 5

- 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 27-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ԸՍՏ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԵԿՈՒՅՑՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԻՐԱՎԱՍՈՒ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԲԱԶՄԱԿՈՂՄ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ - 1702, 21 նոյեմբերի 2023 թվականի)281
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....286
- 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 18-ԻՆ ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՎՍՏՐԻԱՅԻ ԴԱՇՆԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿՎՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՀԵՏԸՆԴՈՒՆՄԱՆ (ՌԵԱԴՄԻՍԻԱՅԻ) ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԿԻՐԱՐԿՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ - 1703, 21 նոյեմբերի 2023 թվականի)295
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....300
- ԼԵՎՈՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԻ 26-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 2-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՎ ՆՈՒՅՆ ՀՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ (ՄԻՆՁԵՎ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 25-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ՀՕ-131-Ն ՕՐԵՆՔԻ ՈՒԺԻ ՄԵՋ ՄՏՆԵԼԸ ԳՈՐԾՈՂ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ)՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ - 1704, 21 նոյեմբերի 2023 թվականի)309
- 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 3-ԻՆ ԵՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 23-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՕՊԵԿ-Ի

- ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋԵՎ «ԿԱՆԱԶ, ԴԻՄԱԿԱՅՈՒՆ ԵՎ ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ» ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1705, 28 նոյեմբերի 2023 թվականի)325
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....332
 - 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 7-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ԷՄԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 21-Ի՝ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԳՐԵՐ ՈՒՆԵՅՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՄՈՒՏՔԻ ԱՐՏՈՆԱԳԻՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋԻՑ ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՓՈԽԸՄԲՈՒՆՄԱՆ ՀՈՒՇԱԳՐՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1706, 5 դեկտեմբերի 2023 թվականի)341
 - ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....345
 - ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 398-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1707, 19 դեկտեմբերի 2023 թվականի)355
 - ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 8-ՐԴ

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 7

ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ 5-ՐԴ ԿԵՏԻ, 138-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ, ԻՆՉՊԵՍ
 ՆԱԵՎ ԱՅԴ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԱՌՈՒՄՈՎ
 ՓՈԽԿԱՊԱԿՑՎԱԾ ՏՎՅԱԼ ԱԿՏԻ ԱՅԼ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ՝
 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
 ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1708, 19 դեկտեմբերի
 2023 թվականի)372

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆԻ
 ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....394

III. ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ

- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ԵՏԻՆՎ ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՀԱՄԱՋԵԿՈՒՑՈՂՆԵՐԻՆ.....409
- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ Է ՄԱԿԻ ՀԱՏՈՒԿ ԶԵԿՈՒՑՈՂԸ.....411
- ՍԴ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ԵՏ ԵՐԵՎԱՆՅԱՆ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ.....412
- ՍԴ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀԱՏՈՒԿ ՄՐՑԱՆԱԿ՝ ԱՐՑԱԽՑԻՆԵՐԻ, ԲՈՆԻ ՏԵՂԱՀԱՆՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆՍ ԼՈՒՍԱԲԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ.....413
- ՍԴ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ՀՀ-ՈՒՄ ԵՄ ԴԵՄՊԱՆԻՆ.....414

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՍԵՐՆԴԻ ՀԵՏ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ Ա. ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՖԻԶԻԿԱՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ԴՊՐՈՑԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ.....415

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ «ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ» ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ416
- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ ԳԵՂԱՆԻՍՏԻ ԵՎ ՔԱՍԱԽԻ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԸ417
- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ ՀԱՅՈՒԽԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ.....418
- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒՄ Է ԲՈՒՀ-ԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ.....419

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ՀԱՅ ԻՐԱՎԱՔԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ421
- ՀՀ ՍԴ ԵՎ ՄԻՊ ՀԱՄԱՏԵՂ ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՈՎ՝ «ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԹԱԿԻ» ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ.....423
- ՍԴ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա. ԹՈՒՆՅԱՆԸ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ VI ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ.....425
- ԱԳՐԵՍԻԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ. ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ.....426
- ՍԴ - ԵՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵԼ ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՈՎ.....427

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑԵՐ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑ Է ԻՐԱԿԱՆԱՅՐԵԼ ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ.....428
- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՍԵՐԲԻԱ.....430
- ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՑ Է ԿԱՏԱՐԵԼ ԲԱԹՈՒՄ.....431
- ՀՀ ՍԴ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊԵԼ Է ԱԻՀ ԳԽ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀԵՏ.....433

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-11

ԱՐՏԱԿ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահի օգնական, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ «ՄՈՒՏՔԻ» ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ «ԿԱՍԿԱԾԻ» ՇԵՄԸ (ԻՆԵՐՑԻԱՅԻ ՈՒԺԸ ԿԱՍ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ «ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ» ԱՆՏԵՍՈՒՄԸ ԻՐԱՎԱԿԻՐԱՌ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ)

Ամփոփագիր

ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) ուժի մեջ մտնելու այս արդեն ոչ կարճ ժամանակահատվածում ի հայտ եկավ հետաքրքիր մի հանգամանք, հայկական իրավակիրառ պրակտիկան չնկատեց (կամ անտեսեց) այն առանցքային, բնորոշման մեջ շոայլ չէ ասել՝ անգամ հեղափոխական փոփոխությունը, որ տեղ էր գտել օրենսգրքում և ուղիղ կապված էր անձի մեղադրյալի կարգավիճակի հետ:

Իրավակիրառ պրակտիկան չնկատեց (կամ անտեսեց) Օրենսգրքով հանրային մեղադրանքի գործերով մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ «կասկածի» «խորհրդային» շեմից հրաժարումը և կասկածի բոլորովին նոր շեմի, չափանիշի սահմանումը:

Միևնույն ժամանակ, սակայն, հողվածում փորձ է արվում հիմնավորվել, որ օրենսդիրը հրաժարվել է «խորհրդային» «կասկածի» շեմից միայն մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար, իսկ մեղադրյալի

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱԶԱՐՅԱՆ
11

մինչդատական վարույթից (դեպի դատական վարույթ) «ելքի» համար այդ չափանիշը պահպանվել է:

Սույն հոդվածը նվիրված է մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար կասկածի շեմերի փոփոխության հարցերին, քննարկվում է նման փոփոխության անտեսումը իրավակիրառ պրակտկայում, ինչպես նաև բացահայտվում նման փոփոխությունների պայմաններում քրեադատավարական մի շարք երաշխիքների կենսագործման հնարավորությունները:

Հիմնաբառեր. մեղադրյալ, կասկածի շեմ, նվազագույն կասկած, հիմնավոր կասկած, բավարար ապացույցների համակցություն, քրեական վարույթի սուբյեկտ, քրեական վարույթի օբյեկտ:

1. Ընդհանուր դրույթներ

Մեղադրյալի «մուտքը» քրեական դատավարություն տեղի է ունենում երկու ձևով. (1) դատախազի կողմից հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու (Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 22-րդ կետ) կամ (2) մասնավոր մեղադրանքի գործերով տուժողի կողմից դատարան ներկայացրած քրեական հայցի հիման վրա դատարանի կայացրած քրեական վարույթ սկսելու որոշման հիման վրա (Օրենսգրքի 453-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Նախկինում այն դատավարական որոշումը, որով տեղ էր գտնում մեղադրյալի «մուտքը» քրեական դատավարություն, հենց կոչվում էր «անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում» (1998 թ. քր.դատ.օր.-ի 202-րդ հոդված), նոր օրենսգրքով հանրային մեղադրանքի գործերով այդ դատավարական ակտը անվանափոխվեց՝ հիմք ընդունելով ոչ թե դրա արդյունքը (մեղադրյալի «մուտքը»), այլ՝ այդ ակտի գործառնական նշանակությունը՝ դրանով ազդարարվող ձևական քրեական հետապնդման հարուցման սկիզբը: Ըստ այդմ՝ ակտն անվանակոչվեց «հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու» որոշում:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՎ 4(112)2023

2. Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» (կարգավիճակ ձեռք բերելու) համար անհրաժեշտ «կասկածի» շեմը¹

Մեղադրյալի, նրա օրինական շահերի ապահովման տեսանկյունից առանցքային կարևորություն է ստանում այն հարցը, թե «կասկածի» ի՞նչ շեմի առկայության դեպքում է, որով պաշտոնապես (ձևական առումով) քրեական հետապնդում հարուցելու պաշտոնական փաստաթղթում պետք է ամրագրվի մեղադրյալի մուտքը քրեական դատավարություն:

2.1. Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար անհրաժեշտ «խորհրդային»՝ կասկածից վեր, համոզմունքի չափանիշի ձևավորումը

Հարցի վերաբերյալ ռուսական և հայկական մասնագիտական գրականության մոտեցումը (1800-ական թվականների վերջերից սկսած) եղել է այն, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ է «կասկածի» խիստ բարձր աստիճանի շեմ:

Այսպես, եթե 1800-ականների վերջի և 1900-ականների առաջին տասնամյակի գրականության մեջ (մինչեղափոխական գրականության)² նշվում էր, որ նման որոշման կայացման համար անհրաժեշտ էր «համոզվել, որ քննությանը ներգրավված անձը հիմնավորապես կասկածվում է հանցանքի մեջ»³ (ընդգծումը՝ Հեղ.), ապա արդեն 1930-40-ականներից սկսած իրավակիրառ պրակտիկայում անձին որպես մեղադրյալ էին ներգրավում միայն նրա մեղավորության խիստ բարձր կասկածի շեմի առկայության, իսկ հետո նաև՝ կասկածից վեր ապացուցվածության՝ համոզման շեմի առկայության պայմաններում:

Այդպիսի մոտեցման արդյունքում, որով ըստ էության կա՛մ կասկածի չափազանց բարձր, կա՛մ կասկածից վեր՝ համոզման, շեմ էր դրվում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման կայացման համար, ժամանակային առումով ինքնաբերաբար հետ էր ընկնում այդ որոշման կայացումը և, որպես արդյունք, մեղադրյալի «մուտքը» (անձի՝ մեղադրյալի

¹ Հոդվածում քննարկվելու են միայն հանրային մեղադրանքի գործերով մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» և մեղադրյալի՝ մինչդատական վարույթից (դեպի դատական վարույթ) «ելքի» համար անհրաժեշտ «կասկածի» շեմերի հարցերը:

² Խոսքը Հոկտեմբերյան հեղափոխության մասին է:

³ Տե՛ս Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Том I. Издание 4-е. – СПб: Типография товарищества "Общественная польза", 1912, էջ 75:

կարգավիճակ ձեռք բերելը) հետաձգվում էր դեպի մինչդարական վարույթի ավարտական փուլ¹:

Այս պրակտիկան պատկերավոր նկարագրում է խորհրդային անվանի դատավարագետ Մ. Չելցովը՝ նշելով, որ գործի նյութերը սպառիչ հավաքելուց հետո էին քննիչները նոր միայն որոշում կայացնում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին, հարցաքննում նրան, իսկ այնուհետև՝ հայտարարում քննության ավարտի մասին²:

Թեև այդ պրակտիկան սկզբնական շրջանում միանշանակ չէր ընդունվում գիտական հանրության կողմից, և որոշ ականավոր դատավարագետներ շարունակում էին պնդել, որ որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար ոչ թե *համոզմունքի* առկայություն, այլ միայն *կասկածի որոշակի* չնչին շեմի առկայություն է անհրաժեշտ, և որ անձին իբրև մեղադրյալի ներգրավումը և նրանից հարցաքննությամբ ցուցմունքներ ստանալը ոչ մի դեպքում *չպետք է լինեն վերջին քննչական գործողությունները*³, այնուամենայնիվ, իրավակիրառ պրակտիկան և գիտական հանրության մեծամասնությունը, այլ՝ *հակառակ մոտեցման կողմանկից էր*: Մեծամասնության տեսակետն այն էր, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ է իրավասու մարմնի *ըստ էության բացարձակ համոզվածությունը անձի կողմից հանցանքի կատարման մեջ*⁴:

1960-ականներին մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար գիտության մեջ և իրավակիրառ պրակտիկայում գերակշռող այդ մոտեցումն արդեն օրենսդրական ամրագրում ստացավ. քրեական դատավարության օրենսգրքում ուղիղ ամրագրվեց որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշում կայացնելու *ոչ թե կասկածի, այլ անհրաժեշտ*

¹ Տե՛ս **Коновалов С.Г.** Постсоветские реформы досудебного производства в свете германских процессуальных институтов. - М.: ИД «Городец», 2023, էջ 165:

² Տե՛ս **Чельцов-Бебутов М.А.** Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе. - М.: Изд-во Министерста Юстиции СССР, 1947, էջ 15:

³ Տե՛ս **Чельцов-Бебутов М.А.** նշվ. աշխ., էջ 15:

⁴ Տե՛ս **Полянский Н.Н.** Вопросы теории советского уголовного процесса. - М. 1956, էջ 186, **Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.** Предварительное следствие в советском уголовном процессе. - М., 1965, էջ 191-192:

«համոզմունքի» շեմ պահանջող չափանիշը¹ այդ որոշման համար ձևակերպելով բանաձևային նշանակություն ունեցող հանրահայտ «բավարար ապացույցների համակցության» չափանիշը:

Այդ կերպ, հայկական քրեական դատավարություն մտավ «բավարար ապացույցների համակցության» հիման վրա անձի կողմից հանցանք կատարելու համոզմունքի չափանիշը (1961թ. ՀԽՍՀ քր.դատ.օր.-ի 135-րդ հոդված), որը պահպանվեց մինչ 2021թ. (1998թ. քր.դատ.օր.-ի 202-րդ հոդված):

Արդեն 1980-ականների վերջերին քրեական դատավարության ամենահեղինակավոր դասագրքերում (կուրսերում) տեղ գտած մոտեցումներով անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի վերաբերյալ այդ մոտեցումն ըստ էության առանցքային կերպով գերիշխող դիրք ուներ:

Ավելին, այդ ժամանակաշրջանում դոկտրինում սկսեց ձևավորվել այն մոտեցումը, որ «բավարար ապացույցների համակցությունը» կարող է ձևավորված համարվել, երբ գործով ձեռք բերված ապացույցներով ապացուցվեն **հանցակազմի բոլոր տարրերը**, այդ թվում՝ անձի մեղավորությունը: Գիտության մեջ նշվում էր, որ միայն այդ դեպքում է, որ ապացույցների համակցության գնահատման հիման վրա հնարավոր կլինի

¹ Անգամ օրենսդրորեն «բավարար ապացույցների համակցության» չափանիշի ամրագրումից հետո էլ գիտության մեջ փորձեր եղան հակազդելու որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար «համոզմունք» ունենալու չափանիշին, սակայն, ապարդյուն: Այսպես, օրինակ, խորհրդային ականավոր քրեադատավարագետներից Մ. Ստրոգովիչն այս առնչությամբ նշում էր. «Օրենքը չի խոսում այն մասին, որ այդ ապացույցները պետք է բավարար լինեն մեղադրյալին մերկացված համարելու, մեղավոր համարելու, մեղադրյալին հանցագործ համարելու համար»: Գիտնականը նկատում էր, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավումը չի ենթադրում, որ մեղադրյալի մեղավորությունն ապացուցված է, քանի որ «հենց իր՝ քննիչի համար անգամ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելը չի համարվում մեղադրյալի մեղավորության մասին վերջնական եզրահանգում» (ընդգումները՝ հեղ.) (տե՛ս **Строгович М.С.** Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности / М.С. Строгович; под ред. [и с предисл.] Савицкого В.М. - Москва: Наука, 1984, էջ 33): Նույն ժամանակներում, մեղադրյալ ներգրավելու կասկածի շեմի բարձրացման միտումի դեմ ընդվզում էին այլ հեղինակներ, օրինակ, Ա. Լարինը գրում էր, որ մեղադրյալ ներգրավելու որոշմամբ (հեղինակը օգտագործում է քրեական պատասխանատվության ներգրավել հնացած եզրույթը:) «... մեղադրյալի մեղավորության մասին քննիչի եզրահանգումը վերջնական չէ, հավաստի չէ, այլ նախնական է, խնդրահարույց, հավանական գիտելիք է, այսինքն հանդիսանում է վարկածներից մեկը» (ընդգծումը՝ հեղ.) (տե՛ս **Ларин А.М.** От следственной версии к истине. - М.: Юрид.лит., 1976, էջ 143):

«հավաստի» եզրահանգման հանգել առ այն, որ անձը կատարել է իրեն վերագրվող հանցանքը, այլ կերպ ասած՝ միայն այդ պայմաններում է, որ կարող է առկա համարվել անձի կոմից հանցանք կատարելու իրավասու մարմնի **համոզմունքը**:

Այսպես, խորհրդային քրեական դատավարության վերջին կուրսի հեղինակները այս առումով գրում էին. «(...) անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ է հաստատել *հանցագործության դեպքը հաստատող փաստական հանգամանքները, կատարված արարքում հանցակազմի առկայությունը և տվյալ անձի մեղավորությունը*: (...) Սխալ կլինի ենթադրել, որ մեղադրանքի առաջադրման պահին հավաքված ապացույցները պետք է բավարար լինեն *միայն ենթադրելու, այլ ոչ թե համոզելու համար, որ հանցագործությունը կատարել է որպես մեղադրյալ ներգրավված անձը*: Գործնականում դա կարող է հանգեցնել քաղաքացիների անհիմն հետապնդման և քաղաքացիների անձնական և գույքային իրավունքների ոտնահարման: (...) Այդ իսկ պատճառով որպես մեղադրյալ ներգրավմանը *պետք է նախորդի անձի մեղավորության համոզմունքը՝ հիմնված քոլոր ապացույցների* համակցության գնահատականի վրա: Այլ կերպ ասած՝ քննիչը պետք է ունենա տվյալների այնպիսի ամբողջականություն, որը բավարար հիմքեր կտար որպես մեղադրյալ ներգրավելու հիմքերի առկայության մասին *հավաստի, այլ ոչ թե հավանական* եզրակացության համար» (ընդգծումները՝ հեղ):¹

Միջանկյալ եզրահանգումներ

Որոշակիորեն ընդհանրացումներ անելով կարելի է փաստել, որ խորհրդային դատավարական գրականության ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ թե՛ դոկտրինալ մակարդակում, թե՛ նաև իրավակիրառ պրակտիկայում կար միտում էլ ավելի բարձրացնելու անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար կասկածի առանց այն էլ բարձր՝ դեռ 1800-ականների վերջերից ձևավորված շեմը:

¹Տե՛ս Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Алексеев В.Б., Алексеева Л.Б., Божьев В.П., Бойков А.Д., и др. / Под ред. Бойкова А.Д., Карпеца И.И. - М.: Юрид. лит., 1989, էջ 458-459:

Արդյունքում՝ խորհրդային գիտության մեջ գերակշռող ընկալում ձևավորվեց, որ քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար անհրաժեշտ է կասկածից վեր չափանիշ՝ **համոզմունք**, որն էլ հետագայում արդեն ձևակերպվեց խորհրդային օրենսդրի կողմից հանրահայտ **«բավարար ապացույցների համակցություն»** բանաձևային նշանակություն ունեցող բառակապակցությամբ:

«Բավարար ապացույցների համակցությունը» հավասարվեց հանցակազմի բոլոր տարրերի ապացուցվածության և անձի մեղավորության մասին համոզմունքին:

2.2. Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար «կասկածի» անհրաժեշտ շեմի վերաբերյալ ժամանակակից ռուսական մոտեցումները

Ժամանակակից ռուսական հեղինակավոր դասագրքերում և քրեական դատավարության օրենսգրքի գիտագործնական մեկնաբանություններում նույնպես պահպանվում է մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար կասկածից բարձր՝ համոզմունքի շեմի խորհրդային իրավունքից եկող մոտեցումը:

Ռուս գիտնականները նշում են, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ է, որ *բավարար ապացույցներով, այսինքն՝ վերաբերելի, թույլատրելի և հավաստի ապացույցների համակցությամբ հաստատվեն* ապացուցման ենթակա այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են դեպքը (ժամը, տեղը, միջոցը և հանցանքի կատարման այլ հանգամանքները), անձի *մեղավորությունը* հանցանքի կատարման մեջ, *նրա մեղքի ձևն ու հանցանքի կատարման շարժառիթը*, այն հանգամանքները, որոնք բնութագրում են մեղադրյալին, ինչպես նաև հանցանքով պատճառված վնասի բնույթն ու չափը¹: Ըստ այդմ՝ նշվում է,

¹ Ст'у Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. - М.: Статут, 2017, էջ 735, տե՛ս նաև՝ mutatis mutandis Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации/ Под общ. ред. В.М. Лебедева; науч. ред. В.П. Божьев. - 7-е изд., перераб. и доп. - М.: Изд. Юрайт, 2010, էջ 529:

որ այս որոշմամբ արձանագրվում է, որ անձի կողմից հանցանք կատարած լինելու կասկածը վեր է ածվել համոզվածության¹:

Վերջին հրատարակություններում արդեն այս մոտեցումը էլ ավելի է խորանում: Այսպես, օրինակ, դոկտոր Ս. Ռոսսինսկին, արձանագրելով, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար «բավարար ապացույցների համակցությունը» պետք է «(...) կանխորոշի քննիչի գործնականում բացարձակ համոզվածությունը վերագրվող քրեորեն հետապնդելի արարքի կատարմանը անձին մերկացման մեջ»², նշում է, որ այդ որոշումը նախնական քննության, քննիչի աշխատանքների արդյունքը պետք է լինի, որ այդպիսի որոշում կայացնելիս քննիչը պետք է «բացարձակ համոզված լինի իր կողմից ներկայացված քրեաիրավական պահանջի անվիճելիության և ապացուցվածության մեջ, այսինքն՝ մեղադրանքի կողմի համար դրական ելքով քրեական գործի հետագա դատական հեռանկարի մեջ»³ և որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշմամբ, որպես **ընդհանուր կանոն**, պետք է ավարտվի նախնական քննության հիմնական, այսինքն՝ «քննության» փուլը⁴:

Այս առնչությամբ գիտնականը նշում է, որ այդ որոշումը պետք է «...հանդիսանա ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքների հաստատման ուղղությամբ կատարված քննչական (այլ դատավարական) գործողությունների համակցության տրամաբանական ավարտը և իրականացվի (կայացվի՝ Հեղ.) քրեական գործի նյութերը հետագա

¹ Տե՛ս **Коновалов С.Г.** Постсоветские реформы досудебного производства в свете германских процессуальных институтов. - М.: ИД «Городец», 2023, էջ 166: Այս համատեքստում ուշադրության է արժանի, որ անձին վաղաժամ մեղադրյալ ներգրավելը մեղադրանք ներկայացնելու համար հիմք ծառայող բավարար ապացույցների համակցության բացակայության պայմաններում Ռուսաստանի բարձր դատարանների կողմից ևս քննադատվել է ու գնահատվել իբրև օրենքի պահանջների չպահպանում և անձի ու քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների անհիմն սահմանափակում, տե՛ս Определение Конституционного Суда РФ от 21.12.2004 N 467-О "По жалобе гражданина Пятничука Петра Ефимовича на нарушение его конституционных прав положениями статей 46, 86 и 161 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации":

² Տե՛ս **Россинский С.Б.** "Пилотные" обвинения в досудебном производстве по уголовному делу не только противозаконны, но и безнравственны // Судебная власть и уголовный процесс, 2021, No 3, էջ 77:

³ Տե՛ս **Россинский С.Б.** նշվ. աշխ., էջ 77:

⁴ Տե՛ս **Россинский С.Б.** նշվ. աշխ., էջ 79:

քննության համար դատարան ուղարկելու նախաշեմին»¹: Ուստիև, հեղինակը խստագույն քննադատության է ենթարկում նախնական քննության ավելի վաղ փուլում որպես մեղադրյալ ներգրավելու այն իրավակիրառ պրակտիկան, երբ քննիչները որոշում են կայացնում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու՝ առանց մեղադրյալի հանցանքի մեջ մեղավորության համոզմունքի՝ այդպիսի որոշումներն անվանելով «պիլոտային» մեղադրանքներ², որոնք, ըստ նրա, ապօրինի են և բարոյական տեսանկյունից խնդրահարույց:

2.3. Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար «կասկածի» անհրաժեշտ շեմի վերաբերյալ ժամանակակից հայկական մոտեցումները (1998 թ. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի գործողության պայմաններում)

1998 թ. քրեական դատավարության օրենսգիրքը նույնպես պահպանել էր քրեական դատավարություն մեղադրյալի «մուտքի» համար (որպես մեղադրյալ ներգրավելու որոշման համար) կասկածից բարձր՝ համոզմունքի շեմը ամրագրող չափանիշը: 1998 թ. քր.դատ.օր.-ի 202-րդ հոդվածի 1-ին մասում իր ամրագրումն էր ստացել անձի մեղավորության մասին համոզմունքի, հանցակազմի բոլոր տարրերի ապացուցվածության խորհրդային բանաձևումը. անձը կարող էր որպես մեղադրյալ ներգրավվել հանցանքի մասին վկայող «**բավարար ապացույցների համակցության**» հիման վրա: Ըստ այդմ՝ թե՛ դոկտորինը³ և թե՛ իրավակիրառական պրակտիկան, պահպանելով խորհրդային իրավունքին բնորոշ մեղադրյալի «մուտքի» համար կասկածի այդ բարձր շեմը, նաև պահպանում էին ավանդական այն մոտեցումը, ըստ որի ապացույցների «բավարարության» շեմը առկա կլինի, երբ այն «ներառի հանցակազմի բոլոր պարտադիր հատկանիշները բնութագրող փաստական փվյալները»⁴:

¹ Տե՛ս **Россинский С.Б.** նշվ. աշխ., էջ 79:

² Տե՛ս **Россинский С.Б.** նշվ. աշխ., էջ 81:

³ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2, Գիտ., խմբ. Ա. Ղամբարյան, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2017, էջ 381:

⁴ Տե՛ս Կոճաբեկ դատարանի 05.11.2010 թ. կայացրած թիվ **ՏԴ/0115/01/09 որոշման** 18-րդ կետը:

Այլ կերպ ասած՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու «բավարար ապացույցների համակցության» չափանիշը ևս մեկնաբանվում և կիրառվում էր այնպես, ինչպես ավանդական խորհրդային մոտեցման դեպքում էր. դրա համար անհրաժեշտ էր «կասկածից» վեր շեմ՝ հանցակազմի բոլոր հատկանիշների ապացույցների համակցությամբ հաստատում¹ (անձի պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքների պարզումն այդ որոշման համար ոչ պարտադիր էր և կարող էին բացահայտվել վարույթի հետագա ընթացքում²):

Նման պայմաններում, հատկապես 2000-ականների սկզբերի իրավակիրառ պրակտիկայում հաճախ էր հանդիպում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավումը նախաքննության ավարտին մոտեցող պահերին³:

3. Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի «խորհրդային» բարձր շեմի դիլեման

Քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի բարձր շեմը հիմնավորվում էր անձին քրեական հետապնդման չենթարկելու, նրա անձնական և գույքային իրավունքներն անհարկի չսահմանափակելու նպատակով:

Սակայն, մեղադրյալի վարույթ «մուտքի» համար կասկածի շեմի բարձրացմանն ուղիղ համեմատական «հետաձգվում էր» անձի կողմից մեղադրյալի կարգավիճակի ձեռքբերումը նախաքննության ընթացքում՝ տեղափոխելով մեղադրյալի «մուտքը» նախաքննության վերջնամաս:

Իր հերթին մեղադրյալի «մուտքը» նախաքննության վերջնամաս տեղափոխելը ստեղծում էր մի վիճակ, երբ անձը, ում նկատմամբ առկա էին որոշ տվյալներ, որոնք վկայում էին նրա կողմից հանցանք կատարելու հնարավորության մասին, ավելին, անգամ այն դեպքերում, երբ նրա՝

¹ Տե՛ս նաև՝ Бишарян К.А. Подозреваемый и защита его прав в уголовном процессе Республики Армения. Монография / Под ред. проф. В.П. Божьева. - Ер., 2007, էջ 27:

² Տե՛ս, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2, Գիտ., խմբ. Ղամբարյան Ա., Երևան, Տիգրան Մեծ, 2017, էջ 377:

³ Տե՛ս Ավագյան Վ., Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը, - Եր.: «Օրենք և իրականություն» հրատ., 2006, էջ 135-136:

ՍԱՀՄԱՆԱՂՐԱՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՎՈՒՄ 4(112)2023

հանցանքի կատարման մերկացման ուղղությամբ կարող էին կատարվել քննչական գործողություններ, *հանդես չէր գալիս վարույթում իբրև սուբյեկտ*, նա չէր օժտվում հստակ կարգավիճակով և շարունակում էր վարույթին մասնակցել ոչ թե մեղադրյալի, այլ՝ առավելագույնը վկայի կարգավիճակում՝ չունենալով իր դեմ իրականացվող փաստացի քրեական հետապնդումից պաշտպանվելու հնարավորություն և **այդպիսով իսկ վարույթում հանդես գալով առավելապես իբրև օբյեկտ**¹:

Այլ կերպ ասած՝ մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար շեմի բարձրացումը ստեղծում էր մի դիլեմա. խորհրդային օրենսդրությունը և իրավակիրառ պրակտիկան, դոկտրինը անձի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար որքան բարձրացնում էին կասկածի շեմը, այնքան վրանգվում էր ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի (փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի) իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունը, քանի որ վերջինս չէր ունենում իր դեմ իրականացվող փաստացի քրեական հետապնդմանը հակազդելու որևէ իրավական կարգավիճակ: **Ուստիև վերջինս գործնականում մինչդարական վարույթին (մինչ դրա վերջնամասը) հանդես էր գալիս առավելապես իբրև օբյեկտ:**

4. Քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի տարբերակումը (դիֆերենցացիան)¹ իբրև խորհրդային (հետխորհրդային) իրավունքում մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի «խորհրդային» բարձր շեմի գործարկման անհրաժեշտ պայման

¹ Մարդու, նրա արժանապատվության պետության կողմից արժևորման և քրեական դատավարությունում մեղադրյալի սուբյեկտայնացման կապի, այդպիսի արժևորման բացակայության և քրեական դատավարությունում մեղադրյալի՝ իբրև դատավարական օբյեկտ հանդիսանալու հարցերի մասին, տե՛ս **Ղազարյան Ա.**, Մայրցամաքային խառը տիպի քրեական դատավարությունում մեղադրյալի սուբյեկտայնացման համընդհանուր միտումը և դրան հակառակ ընթացող հայկական օրենսդրական զարգացումները (վերաքննիչ դատարանում գրավոր ընթացակարգով կալանքի (դրա երկարաձգման) միջնորդությունների քննության արդյունքում կայացված որոշումների վերանայման լույսի ներքո), ՀՀ Սահմանադրական դատարան, Տեղեկագիր, No 3 (111), 2023 թ., էջ 67-111:

Խորհրդային իրավակիրառ պրակտիկան (sic!), բախվելով վերը նշված խնդրին, վերադարձրեց քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի **սուբյեկտայնությունը**. սկսեց աստիճանաբար ձևավորել մի նոր սուբյեկտ՝ «կասկածյալ» սուբյեկտ, որը հետագայում արդեն՝ 1960-ականներից սկսված, իր ամրագրումը ստացավ խորհրդային (հետխորհրդային) քրեական դատավարության, այդ թվում՝ հայկական օրենսգրքերում:

Այսինքն՝ խորհրդային (հետխորհրդային) իրավունքում մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի բարձր շեմով ստեղծվող բացը սկսեց լրացվել և քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի օբյեկտայնացման խնդիրը լուծվել քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի տարբերակմամբ (դիֆերենցացիայով)¹՝ ըստ կասկածի աստիճանի:

Քրեական հետապնդման ենթարկվող անձը մինչ մեղադրյալի կարգավիճակ սրանալը, այսինքն՝ մինչ վարույթն իրականացնող մարմնի՝ նրա կողմից հանցանքի կատարման կասկածից բարձր՝ համոզմունքի ձևավորումը (մինչ անձի մեղավորության և հանցակազմի բոլոր այլ տարրերի ապացուցումը), հնարավոր է սրանար կասկածյալի կարգավիճակ¹՝ այդպիսով ձեռք բերելով սուբյեկտի կարգավիճակ մինչդեռ սրան վարույթի ավելի վաղ շրջանում, որով էլ հնարավոր էր դառնում որոշակիորեն լուծել նրա իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության խնդիրը:

5. *Քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի միասնականացումը (ունիֆիկացիան) և մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի իջեցումը, որպես քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության միջոց*

¹ Եթե 1998 թ. ՀՀ քր.դատ.օր.-ով կար կասկածյալի կարգավիճակի ձեռքբերման երկու հիմք՝ ձերբակալվելը կամ խափանման միջոց անձի նկատմամբ կիրառվելը (1998 թ. քր.դատ.օր.-ի 62-րդ հոդվածի 1-ին մաս), ապա, օրինակ, ՌԴ օրենսդրությունը, անձի կարգավիճակի ձեռքբերման ինքնուրույն հիմք է դիտարկում նաև անձի նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը, ինչպես նաև կասկածի մասին տեղեկացումը (ՌԴ քր.դատ.օր.-ի 46-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 4-րդ կետեր):

Քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի միասնականացումը (ունիֆիկացիան)¹, ուղիղ ազդեցություն է ունենում մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի **ցածրացման վրա**: Բանն այն է, որ քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի *միասնականացման պայմաններում*, երբ քրեական հետապնդման ենթարկվող անձը քրեական վարույթում ունենում է (կարող է ունենալ) միայն մեկ դատավարական կարգավիճակ՝ մեղադրյալի² կարգավիճակ, ապա արդեն մեղադրյալի քրեական վարույթ մուտքի համար կասկածի *բարձր* (կամ կասկածից բարձր՝ համոզմունքի) *շեմ դնելը խնդիր կստեղծի փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար*. վերջինս տևական ժամանակ՝ մինչև կասկածի (կամ կասկածից բարձր՝ համոզմունքի) համար անհրաժեշտ շեմին հասնելը, չի ստանա դատավարական կարգավիճակ, այսինքն՝ մինչ մինչդատական վարույթի վերջնամասը զրկված կլինի իր **սուբյեկտայնությունից**, ըստ այդմ նաև՝ զրկված լինելով իր իրավունքների ու օրինական շահերի (արդյունավետ) պաշտպանության հնարավորությունից:

Ոստիև՝ փաստացի քրեական հետապնդման վիճակում գտնվող անձի կարգավիճակի միասնականացմանը (ունիֆիկացիային) զուգահեռ ազգային քրեադատավարական համակարգերում **իջեցվում է** (պետք է իջեցվի) մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմը՝ այդպիսով իսկ ապահովելով վարույթի վաղ փուլերից մեղադրյալի իբրև սուբյեկտ հանդես գալու հնարավորությունը: Համանման մոտեցում է որդեգրել նաև Օրենսգիրքը:

6. Քրեական դատավարության գործող օրենսգրքով մեղադրյալի՝ քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի նվազեցումը

¹ Այս միտումը տեղ է գտնում ժամանակակից հետխորհրդային մի շարք երկրներում (Ուկրաինա, Լիտվա, Էստոնիա և այլն), մանրամասն տե՛ս **Коновалов С.Г.** նշվ.աշխ., էջ 172-179:

² Որոշ երկրներում՝ միայն կասկածյալի:

Օրենսգրքում քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակը ունիֆիկացված է. Օրենսդիրը հրաժարվել է կասկածյալի կարգավիճակից, և, չհաշված ձերբակալվածի խիստ կարճատև կարգավիճակը, սահմանում է քրեական հետապնդման ենթարկվող անձ մեկ միասնական մեղադրյալի կարգավիճակ:

Նման պայմաններում արդեն վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար «խորհրդային»՝ կասկածից բարձր՝ հանցանքի կատարման մեջ անձի մեղավորության մասին համոզմունքի շեմի պահպանումն ուղղակիորեն կվտանգեր քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի նախաքննության փուլում սուբյեկտայնությունը: Վերջինս, չունենալով այլընտրանքային որևէ կարգավիճակ, նախաքննության մեծագույն հատվածում առավելապես հանդես կգար իբրև քննության օբյեկտ՝ չունենալով որևէ կարգավիճակ. միայն նախաքննության վերջին մոտեցող մասում, երբ կհավաքվեին «բավարար ապացույցներ», այսինքն՝ նախաքննության ավարտի հայտարարումից առաջ միայն (ինչպես որ իրականացվում էր խորհրդային 1930-40-ականն ներկայացված ժամանակներում) անձը ձեռք կբերեր դատավարական մեղադրյալի կարգավիճակ, որպիսի իրավիճակը ուղիղ հակասության մեջ է մտնում անձի արժանապատվության հետ¹, այնպես էլ առանցքային կերպով ներազդում է մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի արդյունավետության վրա:

Ուստի այս համատեքստում բախվելով նման խնդրի՝ Օրենսդիրը կամա-ակամա բախվեց մեղադրյալի «վարույթի» մուտքի համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի իջեցման խնդրին:

Որպես լուծում Օրենսդիրը հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու որոշման համար *հրաժարվեց կասկածից վեր՝ բարձր շեմ ամրագրող «խորհրդային» «բավարար ապացույցների համակցություն» համոզմունքի չափանիշից* (1998 թ. քր.դատ.օր.-ի 202-րդ հոդվածի 1-ին

¹ Տե՛ս **Ղազարյան Ա.**, Մայրցամաքային խառը տիպի քրեական դատավարությունում մեղադրյալի սուբյեկտայնացման համընդհանուր միտումը և դրան հակառակ ընթացող հայկական օրենսդրական զարգացումները (վերաքննիչ դատարանում գրավոր ընթացակարգով կալանքի (դրա երկարաձգման) միջնորդությունների քննության արդյունքում կայացված որոշումների վերանայման լույսի ներքո), << Սահմանադրական դատարան, Տեղեկագիր, No 3 (111), 2023 թ., էջ 67-111:

մաս), փոխարինելով այն բոլորովին այլ՝ «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշով (Օրենսգրքի 189-րդ հոդված):

Հենց իրենք՝ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հեղինակներն այս առիթով գրում են. «(...) Օրենսգիրքը հրաժարվել է **կասկածյալին** վարույթի մասնավոր մասնակից համարելուց (...) Դա պայմանավորված է երկու հանգամանքով.

1/ **էպպես իջել է անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու համար անհրաժեշտ ապացուցողական շեմը**, այսինքն՝ քրեական վարույթում մեղադրյալ ունենալու համար այսուհետ բավարար է անձի կողմից **հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի առկայությունը**,

2/ **մեղադրյալ չհանդիսացող, սակայն հանցագործության մեջ կասկածվող անձը** վարույթային հարաբերություններին մասնակից կարող է դառնալ **միայն մեկ ձևով՝ երբ ձերբակալվել է հանցանք կատարած լինելու անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում**»¹ (միայն թավ ընդգծումներն իմն են՝ Հեղ.):

Ինչպես ակնհայտ է դառնում մեջբերված հատվածից, ըստ հեղինակների, մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար կասկածի շեմը «հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշով այնչափ է իջեցվել, որ բոլոր դեպքերում, երբ լինի անձի կողմից հանցանք կատարած լինելու կասկած, արդեն պետք է անձը վարույթին մասնակից դարձվի իբրև *մեղադրյալ* (բացի անձին անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի հիմքով ձերբակալելու դեպքից):

Այդպիսով՝ օրենսդիրը լուծեց քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի սուբյեկտայնության խնդիրը կարգավիճակի ունիֆիկացիայի պայմաններում՝ հրաժարվելով մեղադրյալի վարույթ «մուտքի» համար խորհրդային «ապացույցների բավարար համակցության» չափանիշից՝ փոխարենը ամրագրելով նոր՝ «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշ:

¹ Տե՛ս **Ղուկասյան Հ., Մեջրոնյան Դ., Նիկողոսյան Ա.**, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, 2022 թ., էջեր 110-111:

«Անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշն արդեն ժամանակակից հայ իրավաբանին առնվազն ծանոթ է ՄԻԵԴ իրավաբանությունից, մասնավորապես նրա կողմից «հիմնավոր կասկածի» չափանիշի սահմանումներից: Սակայն, եթե վերջինի՝ «հիմնավոր կասկածի» դեպքում, անհրաժեշտ են «հանցանքի կատարումը վկայող փաստեր (տվյալներ կամ ապացույցներ)» **միաժամանակ նաև**, որ դրանք «օբյեկտիվ դիտորդին **համոզիչ լինեն**, որ հավանական է՝ անձը հանցանք է կատարել», ապա, Օրենսգրքի սահմանած՝ «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշի պայմաններում բացակայում է «օբյեկտիվ դիտորդին **համոզիչ լինելու**» «հիմնավոր կասկածի» համար անհրաժեշտ պայմանը (շեմը):

Ըստ այդմ՝ Օրենսդիրը, լուծելով քրեական հետապնդման ենթակա անձի սուբյեկտայնացման խնդիրը, մեղադրյալի «մուտքի» համար անհրաժեշտ շեմը իջեցրեց «հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» շեմի, որն իրենից ներկայացնում է քրեորեն հետապնդելի արարքի կատարման *նվազագույն հավանականություն*, որի ծագումը պետք է համընկած համարել քրեական վարույթի ընթացքում *առաջին անձնավորված կասկածի ծագման հետ*:

Քրեորեն հետապնդելի արարքի կատարման *նվազագույն հավանականության* կասկածի նման ցածր շեմի դեպքում մեղադրյալի «մուտքի» համար (1) *անհրաժեշտ չէ*, որ հավաստվի անձի ենթադրյալ հանցանքի կատարումը և նրա մեղավորությունը (ինչպես «բավարար ապացույցների համակցության» չափանիշի դեպքում էր), *անհրաժեշտ չէ նաև*, որ անձի կողմից հանցանքի կատարման մասին կասկածը լինի *համոզիչ* (հիմնավոր կասկածի շեմ), (3) այլ միայն **անհրաժեշտ է** ծագի հանցանքի կատարման **անձնավորված կասկածը**, այսինքն, որ անձի կողմից ենթադրյալ հանցանքի կատարումը, ելնելով կրիմինալիստիկական փորձից, լինի *ողջամտորեն հնարավոր (ողջամտորեն ոչ*

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱԿՈՒՄ 4(112)2023

բացառելի) կասկածներից մեկը, որը, սակայն, չի բացառում այլ կասկածների հնարավորությունը¹:

Կասկածի այդպիսի շեմը *ողջամտորեն հնարավոր տարբերակներից մեկն է*, որը պետք է ունենա փաստական որոշակի հենք, բարձր լինի այսպես կոչված ինտուիտիվ զգացողություններից, հստակ անձնավորի ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին, սակայն այն ընդհանրապես չի պահանջում և չի ենթադրում հանցակազմի (բոլոր) տարրերի ապացուցվածություն կամ անձի կողմից հանցանքի կատարման համոզակալություն (բարձր հավանականություն): Այդպիսի կասկած կարող է լինել, օրինակ, այն դեպքերում, երբ հանցագործության մասին բանավոր հաղորդմամբ կոնկրետ անձը մատնանշվում է իբրև հանցագործության կատարող՝ հստակ անձնավորող տվյալների մատնանշմամբ (անձի անունը, ազգանունը, նրա վերաբերյալ այլ անհրաժեշտ տվյալների առկայություն):

7. Չարգացած իրավակիրառ պրակտիկայի թույլատրելիությունը նոր օրենսգրքի կարգավորումների իրողության պայմաններում

Նախորդիվ ասվածի լույսի ներքո անդրադարձ կատարելով նոր օրենսգրքի գործարկման պայմաններում իրավակիրառ պրակտիկային՝ կարելի է արձանագրել, որ այն ոչ միայն չփոփոխվեց (բացի եզակի բացառիկ դեպքերից)՝ պահպանելով գրեթե մեկ հարյուրամյակ առաջ

¹ Այս լույսի ներքո, հայկական իրավաբանական նորագույն գրականության մեջ հարցի վերաբերյալ արտահայտված մոտեցումը, թե Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի տեսանկյունից անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի գնահատման տեսանկյունից անհրաժեշտ է, որ բոլոր ապացույցների նախնական գնահատման հիման վրա դատախազը հանգի հետևություն, որ «... մեղադրյալին վերագրվող հանցանքի համար իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտումը մեծապես հավանական է» (տե՛ս Հովհաննիսյան Գ., «Կասկածի դեպքում հոգուտ մեղադրյալի» (IN DUBIO PRO REO)//Պետություն և իրավունք N 2 (96) 2023, էջ 207), պետք է դիտարկել իբրև սխալ և քրեադատավարական օրենսգրքում համակարգային փոփոխությունները հաշվի չառնող: Ավելին՝ նման մոտեցմամբ շփոթվում են մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմը՝ մինչդասական վարույթից մեղադրյալի դեպի դատական վարույթ «ելքի» համար անհրաժեշտ կասկածից վեր շեմի հետ: Ի դեպ՝ հեղինակը հենց իր այդ տեսակետը հիմնավորելու համար Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի բովանդակության բացահայտման տեսանկյունից հղում է անում մեղադրական եզրակացությամբ նախաքննության ավարտը կանոնակարգող դրույթին՝ Օրենսգրքի 199-րդ հոդվածին, տե՛ս, նույն տեղում:

ձևավորված «խորհրդային» մոտեցումը՝ մեղադրյալի վարույթ «մուտքի» համար հանցակազմի բոլոր տարրերի ապացուցվածության, անձի կողմից հանցանք կատարելու մեղավորության համոզմունքի չափանիշը, այլև՝ *հանրային քրեական հետապնդման առավելագույն ժամկետների անցման հետևանքներից բխող նեղ գերաբեռնական կամ անձնային մտավախություններով պայմանավորված, գործնականում սկսվեց մեղադրյալի «մուտքը» քրեական վարույթ էլ ավելի հետաձգել՝ այն գրեթե ամբողջապես մոտեցնելով նախաքննության վերջնամասին:*

Այդպիսի իրավակիրառ պրակտիկան, որն ուղիղ հակառակ է մեղադրյալի արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրատարր՝ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի ապահովմանն ուղղված հանրային քրեական հետապնդման ժամկետների ինստիտուտի նպատակային նշանակությանը¹, ոչ այլ ինչ է, քան քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի սուբյեկտայնության մերժում գրեթե ամբողջ նախաքննության ընթացքում և խախտում է անխախտելին՝ անձի արժանապատվությունը (Սահմանադրության 23-րդ հոդված)²՝ նախաքննության ընթացքում մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը դարձնելով ոչ իրական, պատրանքային: Ուստիև այդպիսի պրակտիկան հրատապ փոփոխության անհրաժեշտություն ունի:

8. Օրենսգրքով քրեական վարույթ մեղադրյալի «մուտքի» համար կասկածի շեմի նվազեցումը և մեղադրյալի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության երաշխիքները

*8.1. Մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի (նվազագույն, հիմնավոր) հաստատումը **ապացույցներով:***

Վերը արդեն նշվեց, որ կասկածի շեմի բարձրացումը խորհրդային իրավունքի կողմից նպատակ էր հետապնդում երաշխավորել քրեական

¹ Քրեական վարույթով «ողջամիտ ժամկետի» հաշվարկը կարող է սկիզբ առնել ոչ միայն ձևական առումով քրեական հետապնդման հարուցման, այլ՝ փաստացի քրեական հետապնդման հարուցման պահից, երբ քրեական գործով քննության կամ վարույթի շրջանակում ձեռնարկված միջոցառումներն էական ազդեցություն են թողել գանգատաբերի վրա, տե՛ս վերաբերելի մասով ՄԻԵԴ Liblik and others v. Estonia գործով (գանգատներ թիվ 173/15, 181/15, 374/15, 383/15, 386/15 and 388/15) 2019 թ. մայիսի 28-ին կայացված վճիռը § 94:

հետապնդման ներգրավման ենթակա անձի իրավունքների պաշտպանությունը, և հակառակը՝ Օրենսգրքով կասկածի շեմի նվազեցման պայմաններում առաջ է գալիս մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանության խնդիրը: Իբրև վերջինիս իրավունքների պաշտպանության երաշխիք, օրենսդիրը պահպանել է մեղադրյալի կարգավիճակի ընկալման **ձևական մոտեցումը**. մեղադրյալ է ոչ թե այն անձը, ում նկատմամբ առկա է «նվազագույն» կամ «հիմնավոր» կասկած, այլ այն անձը, ում նկատմամբ առկա թեկուզ «նվազագույն» կասկածը **հավաստվում է քրեադատավարական ապացույցներով** (Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 4-րդ մաս) և ում նկատմամբ կայացվել է հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու որոշում (Օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 22-րդ կետ):

Այլ կերպ ասած՝ անձին մեղադրյալի կարգավիճակ տալու համար միայն *բովանդակային կողմը*՝ նրա նկատմամբ *առկա (նվազագույն, հիմնավոր) կասկածի աստիճանը* դեռ բավարար չէ, անհրաժեշտ է *որոշակի ձևական կողմ*՝ անձի նկատմամբ առկա *կասկածը (նվազագույն, հիմնավոր) հավաստվի քրեադատավարական ապացույցներով* (Օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Օրենսդրի այսպիսի մոտեցումը մի կողմից ապահովում է վարույթի կասկածի անձնավորման սկզբնական պահերից մեղադրյալին ներգրավելու հնարավորությունը, մյուս կողմից՝ սահմանելով կասկածի քրեադատավարական ապացույցներով հաստատման պահանջ, երաշխավորում է թույլատրելի, վերաբերելի և հավաստի ապացույցների հիման վրա քրեական հետապնդման հարուցման որոշման կայացումը:

Հանրային քրեական հետապնդման հարուցման համար անհրաժեշտ ոչ միայն **բովանդակային** (կասկածի նվազագույն, հիմնավոր աստիճան), այլ նաև այդ **ձևական** (կասկածի հավաստումը քրեադատավարական ապացույցներով) կողմերի միասնության պայմաններում է, որ Օրենսդիրը հարկադրված «կառուցել է» ձերբակալվածի ժամանակավոր (քվազի) կարգավիճակը, ով թեև ձերբակալվել է անմիջականորեն ծագած *հիմնավոր կասկածի հիման* վրա (առկա է հանրային քրեական հետապնդման հարուցման համար անհրաժեշտ բովանդակային կողմը),

սակայն, միևնույն ժամանակ, անիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի հիմքով *ձերբակալման պահին և դրանից հետո որոշակի կարճաժամ ժամանակահատվածում դեռևս բացակայելու է հանրային քրեական հետապնդման հարուցման համար անհրաժեշտ ձևական կողմը՝ կասկածի ապացույցներով հաստատվելը:*

Միայն կասկածի՝ ապացույցներով հաստատվելուց հետո, քննարկվող դեպքում՝ ձերբակալման արձանագրության, ձերբակալվածի ցուցմունքի, այլ ապացույցների, օրինակ, անձի իբրև հանցանքի կատարող մատնանշող վկայի ցուցմունքի հիման վրա կասկածի հաստատման դեպքում (քննարկվող դեպքում՝ հիմնավոր կասկածի հաստատման) հնարավոր կլինի անձի նկատմամբ հարուցել հանրային քրեական հետապնդում:

Նման պայմաններում արդեն՝ նախկին իրավակիրառ պրակտիկային հայտնի «վկա-կասկածյալի» վարույթի մասնակցության հնարավորությունները, ըստ էության, հասնում են նվազագույնի. այդպիսի հնարավորություն կարող է լինել *միայն* այն կարճաժամկետ ու բացառիկ դեպքերում, երբ անձի նկատմամբ առկա նվազագույն (կամ հիմնավոր) կասկածը դեռևս *չի հավաստվել քրեադատարական ապացույցներով:*

8.2. Մեղադրյալի նկատմամբ հարկադրանքի միջոցների կիրառման հնարավորությունների տարբերակումը՝ ըստ մեղադրյալի նկատմամբ առկա կասկածների աստիճանի

Քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի միասնականացման և մեղադրյալի քրեական վարույթ «մուտքի» համար անհրաժեշտ կասկածի շեմի նվազագույն աստիճանի իջեցման պայմաններում Օրենսդիրը, որպես մեղադրյալի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության երաշխիք, նաև անուղակիորեն տարբերակել է մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքի միջոցները՝ ըստ մեղադրյալի նկատմամբ առկա կասկածների աստիճանի:

Մեղադրյալի նկատմամբ *առաջին*՝ նվազագույն կասկածի աստիճանի առկայության պայմաններում, նրա նկատմամբ կարող են կիրառվել դատավարական վերաբերելի *սանկցիաները* (Օրենսգրքի 141-րդ հոդված), մեղադրյալի կամ նրա գործողությունների համար գույքային պատասխա-

նատվություն կրող անձի *գույքը կարող է արգելադրվել* (Օրենսգրքի 131-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետ, 132-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Կասկածի այս նվազագույն աստիճանի պայմաններում, սակայն, *չի կարող կիրառվել որևէ խափանման միջոց* (Օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Մեղադրյալի նկատմամբ կասկածները նվազագույնից միայն *հիմնավորի կասկածի* անցման պայմաններում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը իրավասու կլինի կիրառել (միջնորդել, որ կիրառվի) խափանման միջոց (դրա(նց) կիրառման համար անհրաժեշտ այլ պայմանների և հիմքերի առկայության դեպքում):

Ավելին, նման դեպքերում՝ մեղադրյալը խափանման միջոցի կիրառման փաստից և այդ որոշումից իսկ արդեն ինքնաբերաբար տեղեկացվում է իր նկատմամբ առկա կասկածների *առավել ամրապնդման՝ հիմնավոր կասկածների վերաճման մասին*: Սա ինքնին պակաս կարևոր չէ մեղադրյալի պաշտպանության մարտավարության պլանավորման և ընդհանուր առմամբ պաշտպանության արդյունավետ կազմակերպման համար:

9. Մեղադրյալի «ելքը» մինչդատական վարույթից

Մեղադրյալի ելքը մինչդատական վարույթից հնարավոր է երկու եղանակով՝ նրա նկատմամբ քրեական հետապնդման դադարեցմամբ (քր.դատ.օր-ի 12-րդ հոդված) կամ մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու (կամ այն վերակազմելու դեպքում) դատախազի որոշմամբ մեղադրական եզրակացությունը վարույթի նյութերը իրավասու դատարան հանձնելով:

Երկրորդի պարագայում՝ մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու (կամ այն վերակազմելու) որոշման դեպքում կրկին առաջ է գալիս մեղադրյալի նկատմամբ առկա կասկածի շեմի հարցը:

Ահա այստեղ, այս որոշման համար է, որ պահպանվել է «բավարար ապացույցների» համակցության ձևակերպումը, այսինքն՝ «անձի կողմից հանցանք կատարելու կասկածից վեր՝ համոզմունքի» «խորհրդային» չափանիշը: Օրենսդիրը դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու (կամ այն վերակազմելու) որոշման կայացման

պայման է համարում դատարանում մեղադրյալին վերագրվող արարքը կատարելու մեջ նրա մեղավորությունն ապացուցելու համար անհրաժեշտ «բավարար ապացույցների» առկայությունը (Օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ):

Իր հերթին՝ քննիչը, որպեսզի հավաքված բոլոր ապացույցները գնահատելով հանգի հետևության, որ մեղադրյալին վերագրվող հանցանքի համար իրավասու դատարանի կողմից նրա դատապարտումը *մեծապես հավանական է*, ուստիև ձեռնամուխ լինի մեղադրական եզրակացություն կազմելուն (Օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի 1-ին մաս) իր հերթին պետք է հավաքված ապացույցների համակցությունը «բավարար համարի», այսինքն ձևավորի *համոզմունք անձի կողմից հանցանքի կատարման մասին*:

Միայն անձի մեղավորության, հանցակազմի տարրերի, ապացուցման ենթակա այլ հանգամանքների ապացուցվածության պայմաններում է, այսինքն «բավարար ապացույցների համակցության» առկայության պայմաններում է, որ քննիչը կարող է կանխորոշել դատախազի կողմից մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու (կամ այն վերակազմելու) որոշման կայացման անհրաժեշտ պայմանի առկայությունը (Օրենսգրքի 204-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ), ըստ այդմ՝ նաև անձի դատապարտման մեծապես հավանականությունը:

Ինչ վերաբերում է «մեծապես հավանականությանը», ապա այդպիսի ձևակերպումը *ոչ թե վկայում է քննիչի՝ մեղադրյալի կողմից հանցանք կատարելու կասկածները համոզմունքի չվերածելու և խորհրդային այդ չափանիշի բացակայության մասին, այլ լուրջ այն մասին, որ ապացույցների պարզած ապացուցման սկզբունքից բխող ապացույցների ազատ և բարեխիղճ գնահատման պահանջը (Օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), ենթադրում է, որ վարույթի հեղուկ փուլերում՝ վարույթն իրականացնող մարմինը կաշկանդված չի լինելու նախորդ փուլերում ապացույցներին տրված գնահատականով, ինչպես նաև՝ դատական վարույթի ճանաչողության՝ նոր ապացույցների ձեռքբերման ինքնուրույն հնարավորությամբ:*

Այսպիսով՝ մեղադրյալի մինչդատարական վարույթից ելքի համար է, որ թե՛ քննիչի և թե՛ դատախազի կողմից՝ համապատասխանաբար մեղադրական եզրակացություն և մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու (կամ այն վերակազմելու) որոշումները կայացնելիս պետք է առկա լինի «բավարար ապացույցների համակցությունը» և ըստ այդմ՝ մեղադրյալի կողմից հանցանք կատարելու համոզմունքը:

10. Եզրահանգումներ

1. Դեռևս 1800-ականների վերջերից և 1900-ականների սկզբերից, քրեական դատավարության տեսության մեջ ձևավորվում է այն մոտեցումը, որ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ է «կասկածի» բարձր շեմ:

Հետագայում՝ խորհրդային դոկտրինը և իրավակիրառ պրակտիկան, ելնելով մեղադրյալի իրավունքների ու օրինական շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից, մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ «կասկածի» շեմն էլ ավելի են բարձրացնում, որը պահպանվում է նաև մեր ժամանակներում:

2. Սակայն, մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ «կասկածի» բարձր շեմը առաջ է բերում փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի ապաստարկտայնացման իրավիճակ. անձը մեղադրյալի կարգավիճակ է ձեռք բերում մինչդատարական վարույթի ավարտին, ինչը գործնականում հանգեցնում է մի իրավիճակի, որ վերջինս մինչդատարական վարույթում հանդես է գալիս առավելապես իբրև վարույթի օբյեկտ:

3. Ինդրի լուծման համար խորհրդային (հետխորդային) լուծումը քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի տարբերակումն էր (դիֆերենցացիան), որի պայմաններում հնարավոր էր լինում պահպանելով մեղադրյալ ներգրավելու համար անհրաժեշտ «կասկածի» բարձր շեմը, միևնույն ժամանակ նաև պահպանել փաստացի քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի սուբյեկտայնությունը:

4. Դրան հակառակ՝ քրեական հետապնդման ենթարկվող անձի կարգավիճակի միասնականացումը (ունիֆիկացիան) անհնար է դարձնում պահպանել մեղադրյալ ներգրավելու (հանրային քրեական հետապնդման

հարուցման) համար անհրաժեշտ «կասկածի» խիստ բարձր շեմը: Այս պատճառով օրենսդիրը հրաժարվեց բանաձևային նշանակություն ունեցող «խորհրդային» «բավարար ապացույցների համակցության» *չափանիշից՝ փոխարինելով այն* «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշով:

5. Հանրային քրեական հետապնդում հարուցելու համար անհրաժեշտ «կասկածի» օրենսդրի կողմից սահմանված նոր չափանիշը՝ «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերը», ցածր է անգամ «հիմնավոր կասկած» չափանիշից:

Եթե «հիմնավոր կասկածի» դեպքում՝ անհրաժեշտ է «հանցանքի կատարումը վկայող փաստեր (տվյալներ կամ ապացույցներ)» **միաժամանակ նաև**, որ դրանք «օբյեկտիվ դիտորդին **համոզիչ լինեն**, որ հավանական է՝ անձը հանցանք է կատարել», ապա, Օրենսգրքի սահմանած «անձի կողմից հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» չափանիշի պայմաններում բացակայում է «օբյեկտիվ դիտորդին **համոզիչ լինելու**» «հիմնավոր կասկածի» համար անհրաժեշտ պայմանը (շեմը):

6. «Հանցանքի կատարումը վկայող փաստերի» շեմը իրենից ներկայացնում է քրեորեն հետապնդելի արարքի կատարման *նվազագույն հավանականություն*: Այդ «կասկածի» ծագումը պետք է համընկած համարել քրեական վարույթի ընթացքում *առաջին անձնավորված* կասկածի *ծագման հետ*: *Նման կասկածի համար անհրաժեշտ է, որ անձի կողմից ենթադրյալ հանցանքի կատարումը, ելնելով կրիմինալիստիկական փորձից, լինի ողջամտորեն հնարավոր (ողջամտորեն ոչ բացառելի) կասկածներից մեկը, որը, սակայն, չի բացառում նաև այլ կասկածների հնարավորությունը*:

«Կասկածի» այդպիսի շեմը *ողջամտորեն հնարավոր տարբերակներից մեկն է*, որը պետք է ունենա փաստական որոշակի հենք, բարձր լինի այսպես կոչված ինտուիտիվ զգացողություններից, հստակ անձնավորի ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին, սակայն այն ընդհանրապես չի պահանջում և չի ենթադրում հանցակազմի (բոլոր) տարրերի ապացուցվածություն կամ անձի կողմից հանցանքի կատարման համոզակա- նություն (բարձր հավանականություն):

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023 ՏԵՂԵԿՎՈՐ

7. Նման փոփոխությունների պայմաններում, իրավակիրառ պրակտիկայում «խորհրդային» բարձր չափանիշի ինտեգրացիայի ուժով մեխանիկական պահպանումը անթույլատրելի է, հանգեցնում է քրեական հետապնդան ենթարկվող անձի մինչդատական վարույթում, դրա մեծ մասում, իբրև օբյեկտ հանդես գալուն :

8. Կախված կասկածի աստիճաններից, օրենսդիրը տարբերակել է նաև («նվազագույն կասկած», «հիմնավոր կասկած»), մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվող հարկադրանքի միջոցները:

9. Օրենսդիրն ամբողջությամբ չի հրաժարվել «բավարար ապացույցների» համակցության խորհրդային բանաձև-չափանիշից՝ ամրագրելով այն իբրև մեղադրյալի մինչդատական վարույթից (դեպի դատական վարույթ) «ելքի» համար չափանիշ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Ավագյան Վ.**, Կասկածյալի և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և դրա ապահովումը, - Եր.: «Օրենք և իրականություն» հրատ., 2006 թ:

2. **Հովհաննիսյան Գ.**, «Կասկածի դեպքում հօգուտ մեղադրյալի» (IN DUBIO PRO REO)//Պետություն և իրավունք N 2 (96) 2023 թ.:

3. **Ղազարյան Ա.**, Մայրցամաքային խառը տիպի քրեական դատավարությունում մեղադրյալի սուբյեկտայնացման համընդհանուր միտումը և դրան հակառակ ընթացող հայկական օրենսդրական զարգացումները (վերաքննիչ դատարանում գրավոր ընթացակարգով կալանքի (դրա երկարաձգման) միջնորդությունների քննության արդյունքում կայացված որոշումների վերանայման լույսի ներքո), ՀՀ Սահմանադրական դատարան, Տեղեկագիր, No 3 (111), 2023 թ.:

4. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2, Գիտ., խմբ. Ա.Ղամբարյան, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2017 թ.:

5. **Ղուկասյան Հ., Մելքոնյան Դ., Նիկողոսյան Ա.**, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, 2022 թ.:

6. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / **Алексеев В.Б., Алексеева Л.Б., Божьев В.П., Бойков А.Д., и др.** / Под ред. Бойкова А.Д., Карпеца И.И. - М.: Юрид. лит., 1989.
7. **Бишарян К.А.** Подозреваемый и защита его прав в уголовном процессе Республики Армения. Монография / Под ред. проф. В.П. Божьева. - Ер., 2007.
8. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. - М.: Статут, 2017.
9. **Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.** Предварительное следствие в советском уголовном процессе. - М., 1965.
10. **Коновалов С.Г.** Постсоветские реформы досудебного производства в свете германских процессуальных институтов. - М.: ИД «Городец», 2023.
11. **Ларин А.М.** От следственной версии к истине. - М.: Юрид. лит., 1976.
12. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Лебедева В.М.; науч. ред. Божьев В.П., - 7-е изд., перераб. и доп. - М.: Изд. Юрайт, 2010.
13. **Полянсий Н.Н.** Вопросы теории советского уголовного процесса. - М., 1956.
14. **Россинский С.Б.** "Пилотные" обвинения в досудебном производстве по уголовному делу не только противозаконны, но и безнравственны // Судебная власть и уголовный процесс, No 3, 2021.
15. **Строгович М.С.** Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности / М. С. Строгович / Под ред. [и с предисл.] В. М. Савицкого. - Москва: Наука, 1984.
16. **Фойницкий И.Я.** Курс уголовного судопроизводства. Том I (издание 4-е). - СПб: Типография товарищества "Общественная польза", 1912.
17. **Чельцов-Бebutov М.А.** Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе. - М: Изд.-во Министерста юстиции СССР, 1947.
18. Հոճաթել դատարանի 05.11.2010 թ. կայացրած թիվ ՏԴ/0115/01/09 որոշման 18-րդ կետը:
19. ՌԴ ՍԴ 21.12.2004 N 467-Օ որոշում "По жалобе гражданина Пятничука Петра Ефимовича на нарушение его конституционных прав положениями статей 46, 86 и 161 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации":
20. ՄԻԵԴ Liblik and others v. Estonia գործով (զանգառնետր թիվ 173/15, 181/15, 374/15, 383/15, 386/15 and 388/15) 2019 թ. մայիսի 28-ին կայացված վճիռ:

**ПОРОГ “ПОДОЗРЕНИЯ”, НЕОБХОДИМЫЙ ДЛЯ
“ВСТУПЛЕНИЯ” ОБВИНЯЕМОГО В УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС
(СИЛА ИНЕРЦИИ ИЛИ ИГНОРИРОВАНИЕ
ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ “РЕВОЛЮЦИИ” В
ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ)**

Аннотация

Со вступления в силу нового Уголовно-процессуального кодекса РА, за этот уже не малый срок выяснилось интересное обстоятельство: армянская правоприменительная практика не заметила (или проигнорировала) ключевое, не будет излишним даже сказать революционное изменение, которое нашло место в Кодексе и было напрямую связано со статусом обвиняемого лица.

Правоприменительная практика не заметила (или проигнорировала) отказ от “советского” порога “подозрения”, необходимого для “вступления” обвиняемого в уголовный процесс по делам о публичном обвинении, и определение совершенно нового порога, стандарта подозрений.

Однако в то же время в статье делается попытка обосновать, что законодатель отказался от “советского” порога “подозрения” только для “вступления” обвиняемого в уголовное производство, а для “выхода” обвиняемого из досудебного производства (в судебное производство) этот критерий был сохранен.

Данная статья посвящена вопросам изменения порогов подозрения для “вступления” обвиняемого в уголовное судопроизводство, обсуждается игнорирование такого изменения в юридической практике, а также в статье раскрываются возможности реализации ряда уголовно-процессуальных гарантий в условиях таких изменений.

Ключевые слова: обвиняемый, порог подозрения, минимальное подозрение, обоснованное подозрение, совокупность достаточных доказательств, субъект уголовного процесса, объект уголовного процесса.

THE THRESHOLD OF “SUSPICION” REQUIRED FOR A DEFENDANT TO “ENTER” A CRIMINAL TRIAL (FORCE OF INERTIA OR IGNORING THE LEGISLATIVE “REVOLUTION” IN LAW ENFORCEMENT PRACTICE)

Annotation

With the entry into force of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia in this, not a short period, an interesting circumstance became clear: Armenian law enforcement practice did not notice (or ignored) the key, in the definition of which it would not be superfluous even to say revolutionary change, which found a place in the Code and was directly related to the status of the accused person.

Law enforcement practice has overlooked (or ignored) the abandonment of the "Soviet" threshold of "suspicion" required for a defendant to "enter" criminal proceedings in public prosecution cases and the definition of an entirely new threshold, the standard of suspicion.

At the same time, however, the article attempts to justify that the legislator abandoned the "Soviet" threshold of "doubt" only for the "entry" of the accused into criminal proceedings, while for the "exit" of the accused from pre-trial proceedings (into court proceedings) this criterion was retained.

This article is devoted to the issues of changing the thresholds of suspicion for the "entry" of the accused into criminal proceedings, discusses the neglect of such a change in legal practice, and the article reveals the possibility of realizing a number of criminal procedural guarantees in the conditions of such changes.

Keywords: accused, threshold of suspicion, minimum suspicion, reasonable doubt, totality of sufficient evidence, subject of criminal proceedings, object of criminal proceedings.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 16.01.2024 թ., փրվել է գրախոսության 18.01.2024 թ., ընդունվել է տպագրության 18.01.2024 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-39

ԱՐՄԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդական, Հայ-ռուսական համալսարանի դոցենտ, իրավունքի մագիստրոս, քաղաքական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

**ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱԳՈՒԹՅՈՒՆՆ
ՈՒ ԷՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԵՏ
ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ¹**

Ամփոփագիր

Հոդվածը նվիրված է իրավունքի հետ փոխգործակցության համատեքստում քաղաքականության հասկացության էության բացահայտմանը: Ուսումնասիրելով քաղաքականության հասկացության ծագումնաբանությունը՝ հետազոտության ընթացքում առանձին ուշադրություն է դարձվել քաղաքականության հասկացության մի շարք սահմանումներին: Վերլուծելով քաղաքականություն բառի ծագումնաբանության առանձնահատկությունները՝ փաստվել է, որ մի շարք լեզուներով քաղաքականությունը, անգամ բառօգտագործման տեսանկյունից, ունի միևնույն իմաստը:

Հիմնաբառեր. իրավունք, քաղաքականություն, պետություն, քաղաքականության էություն, քաղաքականության հասկացություն, սոցիալական կարգավորիչ:

1. Ներածություն

Ժամանակակից աշխարհում «քաղաքականությունը» ամենամեծ տարածում ունեցող և բազմիմաստ բառերի շարքին է դասվում: Առօրյա

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ (Թեմայի ծածկագիր՝ 22YR-5E006):

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ ◆ 4(112)2023
39

կյանքում հաճախ մեր կողմից քաղաքականություն է անվանվում ցանկացած նպատակային գործունեություն: Ընդ որում, անկախ նրանից, թե դա պետական այրերի, կուսակցական մարմինների, մասնավոր ընկերության ներկայացուցիչների, թե անգամ կենցաղային՝ կին-տղամարդու, ընկերների, ազգակիցների միջանձնային հարաբերություններին վերաբերող գործունեություն է:

Հարկ է նշել նաև, որ երկարամյա կիրառության ընթացքում մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով պայմանավորված՝ «քաղաքականություն» բառը ձևախեղման է ենթարկվել և հաճախ, հատկապես մեր օրերում, այն ընկալվում է որպես անարդարության, նենգության, «կեղտոտ գործերի» հոմանիշ:

Քաղաքականության վերաբերյալ տարատեսակ մոտեցումների ձևավորումն ու տարածումը կապված է ոչ այնքան քաղաքականության մասին սակավ գիտելիքներ ունենալու, որքան այս երևույթի բարդության և բազմաշերտության հետ:

Իրավունքի հետ զուգահեռ հանդիսանալով ժամանակակից հասարակությունների կարևորագույն ինստիտուտներից մեկն ու հիմնային նշանակություն ունեցող սոցիալական կարգավորիչը¹ այն գտնվում է միանգամից գիտության մի քանի ճյուղերի գիտնականների ուշադրության կենտրոնում: «Քաղաքականություն» հասկացության գիտական մեկնաբանությունները, տարբերվելով ամենօրյա պատկերացումներից, տարբերվում են նաև իրարից: Չնայած բավականին լայն կիրառմանն ու երկարամյա գիտական հետազոտմանը, առ այսօր չի հաջողվել ձևավորել «քաղաքականություն» հասկացության միատեսակ սահմանում:

2. «Քաղաքականության» հիմնական սահմանումները

Մասնագիտական գրականության մեջ շրջանառվում է «քաղաքականություն» հասկացության շուրջ երեք հարյուր սահմանում, որոնք երբեմն հակասության մեջ են մտնում միմյանց հետ:

Օրինակ՝ Պլատոնը «քաղաքականությունը» սահմանում էր որպես համատեղ ապրելու արվեստ, Հեգելը՝ որպես բանականության արտա-

¹ Հարությունյան Ա., Իրավունքի էությունը՝ իրավունքի հասկացության ծագումնաբանության համատեքստում, ՍԴՏեղեկագիր, 3 (111), 2023 թ. էջ 112:

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

հայտություն, Ֆրոյդը՝ որպես կոնֆլիկտային իրավիճակի լուծում, Լենինը՝ որպես տնտեսության խտացված արտահայտություն, Մոսկան և Պարետոն՝ որպես վերնախավի իշխանություն, Իստոնը՝ որպես արժեքների հրամայական բաշխում: Ընդհանրացնելով քաղաքականության՝ իրեն հայտնի բոլոր մեկնաբանություններն ու սահմանումները՝ Պլուտարքոսը առանձնացրել է դրա երեք իմաստաբանական նշանակությունները.

- Առաջինը հասարակության և իրավունքի կապումն է, որի արդյունքում մարդիկ վերաձվում են այդ հասարակության անդամների և քաղաքացիների:

- Երկրորդը հասարակության ներսում հարաբերությունների կառավարման և կարգավորման եղանակ է:

- Երրորդը հասարակության (համագործակցության) ձևն ու Սահմանադրությունը, որոնք կարգավորում են նրա բոլոր քաղաքացիների գործողությունները:¹

Քաղաքականության տարբեր գիտական սահմանումները ընդունված է բաժանել խմբերի, որոնց բաժանումը պայմանավորված է քաղաքականության բնութագրման համար օգտագործվող հիմնական հետևյալ հետազոտական մոտեցումներով.

- **Աստվածաբանական.** Քաղաքականության բնույթի առաջին գաղափարը աստվածաբանականն էր, որը բացատրում էր դրա ծագումը, ինչպես ամբողջ մարդկային կյանքը, աստվածային կամքից:

- **Մարդաբանական.** Մարդաբանական մեկնաբանությունը քաղաքականության անհրաժեշտությունը հիմնավորում է մարդու բնույթով: Այս մոտեցումը քաղաքականությունը կապում է մարդու բնության հետ՝ այլ մարդկանց հետ շփման և փոխգործակցության համապատասխան տեսակը պայմանավորելով մարդու էությանը, որն էլ իր հերթին տարբերում է մարդուն կենդանուց:

- **Կենսաբանական.** Այս մոտեցումը, ի հակառակ նախորդի, պնդում է, որ քաղաքականության բնույթը անհրաժեշտ է հասկանալ մարդու և

¹ Plutarch's Morals. Translated from Greek by several hands. Corrected and revised by William W. Goodwin with an Introduction by Ralph Waldo Emerson. Vol.1. Boston: Liberty Fund, 1878. 616 p. // <https://oll.libertyfund.org/title/emerson-the-morals-vol-1> (date of application: 04.01.2024).

կենդանու համար ընդհանուր սկզբունքների հիման վրա, ինչպիսիք են ազրեսիվությունը, ինքնապահպանման բնագղը, գոյատևման պայքարը և այլն:

- **Հոգեբանական.** Ըստ այս մոտեցման՝ մարդկանց միջև քաղաքական փոխգործակցության սկզբնաղբյուրը մարդու կարիքներն են, հետաքրքրությունները, հույզերը և հոգեվիճակի այլ դրսևորումները:

- **Սոցիալական.** Համաձայն այս մոտեցման՝ քաղաքականությունը հասարակության ծնունդ է, որը ձևավորվել է վերջինիս էվոլյուցիայի ընթացքում՝ հասարակության բարդացմանն ու սոցիալական շերտավորմանը զուգահեռ: Նեոլիթյան հեղափոխությունը, որն ազդել է ինչպես կառավարման ձևերի, այնպես էլ ընդհանուր առմամբ մարդկանց ապրելակերպի վրա, համարվում է սոցիալական փոփոխությունների ելակետը:

Հասարակության բնականոն գոյատևման և զարգացման ընթացքում քաղաքականության դերն ու նշանակությունը խորքային պատկերացնելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել «քաղաքականություն» հասկացության ծագումնաբանությունն ու էությունը:

3. «Քաղաքականության» ծագումնաբանությունն ու գործունեության մակարդակները.

Չնայած մի քանի հազարամյա գոյությանը՝ «քաղաքականություն» հասկացությունը գիտական շրջանառության մեջ է դրվել շատ ավելի ուշ՝ մ.թ.ա. IV դարում, հույն մեծագույն փիլիսոփա Արիստոտելի կողմից, ով քաղաքականությունը սահմանում էր ոչ միայն որպես Պոլիսի (պետության – առանձնացվել է հեղինակի կողմից) կառավարման արվեստ, այլև՝ գիտություն Պոլիսի մասին¹: Բացի դա, Արիստոտելը մարդուն դիտարկում էր որպես «քաղաքական էակի», իսկ քաղաքականությունը՝ մարդու կենսագործունեության բարձրագույն ձևը, որի օգնությամբ հաստատվում է արդարությունը և ձեռք է բերվում յուրաքանչյուրի բարիքը²: Համաձայն արիստոտելյան մոտեցման՝ արդարությունը անմիջականորեն կապված է

¹ Большая российская энциклопедия, Политика // <https://bigenc.ru/c/politika-da7e9b> (дата обращения: 09.01.2024).

² **Аристотель.** Собрание сочинений в 4-х томах. Том 4. - М.: Мысль, 1983. - С. 378, 297. - 830 с.

պետության հետ, քանզի իրավունքը, որը հանդիսանում է արդարության չափորոշիչը, հանդես է գալիս որպես քաղաքական շփման կարգավորող նորմ¹, իսկ քաղաքական համակեցությունը հիմնված է իրավունքի վրա²: Ընդ որում, նույնացնելով իրավունքն ու քաղաքական արդարությունը³ վերջինը նշում է, որ քաղաքական շփումից դուրս իրավունք գոյություն չունի, քանզի քաղաքական հարաբերությունների մեջ չգտնվող մարդիկ չեն կարող միմյանց նկատմամբ ունենալ քաղաքական արդարություն⁴: Մեկ այլ մեծագույն փիլիսոփա Պլատոնը, ով ի սկզբանե համարում էր, որ արդարությունը կայանում է բացառապես հարկերի մուծման մեջ, ի վերջո եկավ այն եզրահանգման, որ արդարությունը ոչ այնքան անձնական, որքան պետական առաքինություն է, իսկ ահա իդեալական պետության նախագիծը կյանքի կոչելու համար անհրաժեշտ են արդար օրենքներ, որոնք սահմանված են հանուն ողջ պետության բարօրության⁵: Թե՛ արիստոտելյան, թե՛ պլատոնյան մոտեցումներն ուղղակիորեն ընդգծում են իրավունքի և պետության միմյանց փոխլրացնող կապը՝ բացառելով դրանց ինքնավար գոյությունը:

Որպես մարդու կենսագործունեության հատուկ բնագավառ՝ քաղաքականությունը գործում է հետևյալ մակարդակներում.

- մեգաքաղաքական՝ կարգավորում է միջպետական կամ ինքնիշխան պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների (ՄԱԿ, Եվրամիություն, Եվրախորհուրդ, ԵԱՏՄ, ՆԱՏՕ և այլն) հարաբերությունները: Այս մակարդակում որպես քաղաքականության սուբյեկտներ են հանդես գալիս ինքնիշխան պետությունները, տարածաշրջանային եւ միջազգային կազմակերպությունները.

¹ **Արիստոտել**. Собрание сочинений в 4-х томах. Том 4. - М.: Мысль, 1983. - С. 380. - 830 с.

² **Наймушина Л.П.** Правовая трактовка политики // Вестник Пермского университета. Юридические науки. Выпуск 3(9)2010, <http://www.jurvestnik.psu.ru/index.php/ru/-3-9-2010-16/4-2010-12-01-13-31-58/-3-9-2010/19-pravovaya-traktovka-politiki#>: (дата обращения: 05.01.2024).

³ **Արիստոտել**. Политика / Переводчик С.А. Жебелёв / Под общей редакцией А.И. Доватура. — Москва: Издательство Юрайт, 2023 - С. 281, (Антология мысли). <https://urait.ru/viewer/politika-515728#page/281> (дата обращения: 04.01.2024).

⁴ **Наймушина Л.П.** Правовая трактовка политики // Вестник Пермского университета. Юридические науки. Выпуск 3 (9) 2010, <http://www.jurvestnik.psu.ru/index.php/ru/-3-9-2010-16/4-2010-12-01-13-31-58/-3-9-2010/19-pravovaya-traktovka-politiki#>: (дата обращения: 05.01.2024).

⁵ **Платон**. Сочинения. В 4 т. Т. 4. - М., 1994. - С. 316.

- մակրոքաղաքական՝ կարգավորում է տարբեր պետությունների ներսում ծագած կոնֆլիկտային հարաբերությունները.
- մեզոքաղաքական՝ բնութագրում է առանձին տարածաշրջաններում տեղային կառույցներում եւ ինստիտուտներում ձևավորված խմբային բնույթի կապերն ու հարաբերությունները.
- միկրոքաղաքական՝ անհատների՝ քաղաքական առումով էական հարաբերությունները, որոնց կարգավորումը պահանջում է պետության միջամտությունը¹:

Ներկայացված մոտեցումները, մեկնաբանություններն ու սահմանումները բացահայտում են քաղաքականության՝ որպես երևույթի, բազմակողմանիությունը, բազմաշերտությունը և տարածվածությունը: Այս առումով տեղին է առանձնացնել Շմիդտի մեկնաբանությունը, համաձայն որի՝ «քաղաքականը երբեմն ընկալվում է որպես համընդհանուր, տոտալ, քանի որ քաղաքականությունն իսկապես ամենուր է»²:

4. «Քաղաքականության» լեզվաբանական և իմաստաբանական ընկալումները

Մինևույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ չնայած բազմաշերտությանն ու բազմաբովանդակությանը, թե՛ իմաստաբանական, թե՛ լեզվաբանական տեսանկյունից «քաղաքականություն» հասկացությունը միատեսակ ընկալում ունի գրեթե բոլոր ժողովուրդների մոտ: Ֆրանսերեն, ռուսերեն, գերմաներեն, անգլերեն, իտալերեն, իսպաներեն և մի շարք այլն լեզուներով «քաղաքականությունը» գրվում և արտասանվում է որպես «poli-tica»³: Ներկայացված օրինակների շարքում բացառություն է կազմում նաև հայերենը: Մասնավորապես՝ Հրաչյա Աճառյանը, թեկուզև հավասարության նշան է դնում «քաղաքականություն» և «politique» հասկացությունների միջև, այդուհանդերձ, նշում է, որ այն՝ «քաղաքականություն»-ը, ձևավորվել է քաղաք բառից՝ համեմատ հին հունական պետական

¹ Քաղաքագիտություն: Հանրագիտական բառարան / Վ. Պողոսյան, Կ. Միրումյան, Ա. Բաբաջանյան, Ս. Աստվածատուրով. Եր.: Նժար, 2004, էջ 441:

² Шмидт К. Политическая теология: Сборник. - М.: Канон-Пресс, Кучково Поле, 2000. – С. 12

³ Политика на разных языках // <https://www.indifferentlanguages.com/ru/> (дата обращения: 05.01.2024).

դրության, որտեղ ամեն քաղաք առանձին տերություն էր կազմում¹, իսկ ահա Էդուարդ Աղայանը «քաղաքականություն» եզրույթով բացատրում է պետական իշխանության՝ կուսակցության կամ հասարակական խմբի գործունեությունը ներպետական կառավարման և արտաքին հարաբերությունների բնագավառներում, որ բնորոշվում է այդ պետության դասակարգային շահերով²: Չնայած այն հանգամանքին, որ իմաստաբանական տեսանկյունից «քաղաքականություն» եզրույթի ընկալումը միատեսակ է այլ ժողովուրդների լեզուների հետ համեմատությամբ, լեզվաբանական տեսանկյունից այն չի համապատասխանում «քաղաքականության» արիստոտելյան մոդելին և ամբողջական չի արտացոլում «politica»-ի էությունը, քանզի Արիստոտելը «politica» եզրույթը կիրառության մեջ է դրել, «պոլիսը» ոչ թե որպես քաղաք, այլ՝ պետություն դիտարկելու համատեքստում:

Քաղաքականությունը քաղաք բառից ձևավորված բառ դիտարկելու արդյունքում լեզվաբանական տեսանկյունից խեղաթյուրվել է նաև «պոլիս»-ն ուսումնասիրող գիտությունը, որի արդյունքում, ի տարբերություն այլ լեզուների, այն հայերենում հնչում է որպես քաղաքագիտություն: Այսինքն՝ գիտություն, որն ուսումնասիրում է քաղաքը: Իսկ ահա պոլիսը որպես պետություն դիտարկելու դեպքում պետք է հնչեր որպես պետականագիտություն՝ ամբողջապես տեղավորվելով «politica»-ի արիստոտելյան տրամաբանության մեջ և համապատասխանելով հասկացության փիլիսոփայությանը:

Հարկ է փաստել նաև, որ գիտական շրջանառության մեջ դրվելուց հետո «քաղաքականությունը» մշտապես գտնվել է տարբեր դարաշրջանների մտածողների գիտական հետաքրքրությունների կենտրոնում, որի արդյունքում էապես ընդլայնվել է նաև քաղաքագիտություն առարկան: Պատահական չէ, որ «քաղաքականության» գիտական միատեսակ ընկալման և քաղաքագիտություն առարկայի կոնկրետացման

¹ Հրաչյա Աճառյան, Հայերեն արմատական բառարան, Երեանի Համալսարանի Հրատարակչություն, Երեան, 1926, էջ 542:

² Աղայան Է.Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երեան, 1976, էջ 1545:

ուղղությամբ 1948 թ. ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի փորձագետների համատեղ ժողովում, քաղաքական գիտության (պետականգիտության – առանձնացվել է հեղինակի կողմից)՝ որպես գիտության առանձին ճյուղի ինքնավարությունը՝ հաստատելու հետ մեկտեղ, փորձագետներն ընդունեցին հատուկ բանաձև, որը սահմանում էր քաղաքագիտության հետազոտությունների շրջանակները չորս հիմնախնդիրների վերաբերյալ. 1) քաղաքական տեսության և քաղաքական գաղափարների պատմություն, 2) քաղաքական ինստիտուտներ, 3) կուսակցություններ, խմբեր, հասարակական կարծիք, ընտրություններ, տեղեկատվություն, քարոզչություն, 4) միջազգային հարաբերություններ և արտաքին քաղաքականություն: Բացի դա, ժողովի մասնակիցների կողմից ընդունվեց, որ քաղաքագիտության հիմնական առարկան պետությունն ու իշխանությունն է²: Այս մոտեցումն, իհարկե, անհերքելի է, սակայն հարկ է նշել նաև, որ քաղաքագիտության առարկան վերջին տասնամյակների ընթացքում էլ ավելի է ընդլայնել սահմանները՝ իր մեջ ներառելով ներպետական, վերպետական, ոչ պետական և անդրազգային գրեթե ողջ հարաբերությունների սպեկտրը: Այս տեսանկյունից քաղաքագիտությունը կարելի է սահմանել որպես «գիտություն՝ ցանկացած տեսակի իշխանության մասին»:

5. Եզրակացություն

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է եզրահանգել, որ իր բազմաշերտությամբ ու բազմակողմանիությամբ հանդերձ՝ քաղաքականությունն իր բնույթով ձգտում է քաղաքական հարաբերությունների նորմատիվ ձևավորմանը, որը, որպես կանոն, արտահայտվում է Սահմանադրության և օրենքների ընդունմամբ: Իրավունքի հետ կապը ոչ միայն ամրապնդում է քաղաքականությունը, այլև ապահովում է սոցիալական հարաբերությունների կայունությունը: Քաղաքականության և իրավունքի փոխգործակցության արդյունքում է հնարավոր դառնում համակեցության համընդհանուր կանոնների սահմանումն ու կիրառումը:

¹ **Бурлацкий Ф.М.** О политической науке. Избранные произведения. – Москва: Издательство МГУ, 2013. – С. 103

² **Groszyk H.** Francuska koncepcja nauki politycznej. Lublin, 1964. S. 45–46.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Հարությունյան Ա.**, Իրավունքի էությունը՝ իրավունքի հասկացության ծագումնաբանության համատեքստում, ՄԴ Տեղեկագիր, 3 (111), 2023թ. էջ 112:
2. Plutarch's Morals. Translated from Greek by several hands. Corrected and revised by William W. Goodwin with an Introduction by Ralph Waldo Emerson. Vol.1. Boston: Liberty Fund, 1878. 616 p. // <https://oll.libertyfund.org/title/emerson-the-morals-vol-1> (date of application: 04.01.2024).
3. Большая российская энциклопедия, Политика // <https://bigenc.ru/c/politika-da7e9b> (дата обращения: 09.01.2024).
4. **Аристотель.** Собрание сочинений в 4-х томах. Том 4. - М.: Мысль, 1983. - 830 с.
5. **Наймушина Л.П.** Правовая трактовка политики // Вестник Пермского университета. Юридические науки. Выпуск 3(9)2010, <http://www.jurvestnik.psu.ru/index.php/ru/-3-9-2010-16/4-2010-12-01-13-31-58/-3-9-2010/19-pravovaya-traktovka-politiki#>: (дата обращения: 05.01.2024).
6. **Аристотель.** Политика / Переводчик С. А. Жебелёв / Под общей редакцией А.И. Доватура. - Москва: Издательство Юрайт, 2023. - С. 281, (Антология мысли). <https://urait.ru/viewer/politika-515728#page/281> (дата обращения: 04.01.2024).
7. **Платон.** Сочинения. В 4 т. Т. 4. - М., 1994. - С. 316.
8. Քաղաքագիտություն: Հանրագիտական բառարան / Վ. Պողոսյան, Վ. Միրումյան, Ա. Բաբաջանյան, Ս. Աստվածատուրով. Եր.: Նժար, 2004, էջ 441:
9. **Шмитт К.** Политическая теология: Сборник. - М.: Канон-Пресс, Кучково Поле, 2000. - С. 12.
10. Политика на разных языках // <https://www.indifferentlanguages.com/ru/> (дата обращения: 05.01.2024).
11. **Հրաչյա Աճառյան,** Հայերէն արմատական բառարան, Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1926, էջ 542:
12. **Աղայան Է.Բ.,** Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երեւան, 1976, էջ. 1545:
13. **Бурлацкий Ф.М.** О политической науке. Избранные произведения. – Москва: Издательство МГУ, 2013. - С. 103.
14. **Groszyk H.** Francuska koncepcja nauki politycznej. Lublin, 1964. S. 45–46.

ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ПРАВОМ

Аннотация

Статья посвящена раскрытию сущности понятия политики в контексте взаимодействия с правом. Изучая происхождение понятия политики, отдельное внимание в исследовании было уделено ряду определений концепции политики. Анализируя особенности генеалогии слова “политика”, было доказано, что, за исключением армянского языка, политика на ряде языков, даже с точки зрения словоупотребления, имеет одно и то же значение.

Ключевые слова: право, политика, государство, сущность политики, понятие политики, социальный регулятор.

THE CONCEPT AND ESSENCE OF POLITICS IN THE CONTEXT OF INTERACTION WITH LAW

Annotation

The article is devoted to the disclosure of the essence of the concept of politics in the context of interaction with law. Analyzing the features of the genealogy of the word politics, it was proved that, with the exception of the Armenian language, politics in a number of languages, even from the point of view of word usage, has the same meaning.

Keywords: law, politics, state, essence of politics, concept of politics, social regulator.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրության 01.12.2023 թ., փրվել է գրախոսության 24.01.2024 թ., ընդունվել է փաշագրության 24.01.2024 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-49

ԳԵՎՈՐԳ ԻՍՐԱՅԵԼՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Փորձաքննությունների
ազգային բյուրոյի քրեաբանության
կիրառական հիմնախնդիրների
գիտահետազոտական կենտրոնի պետ,
Եվրասիա միջազգային
համալսարանի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ*

**ԹՄՐԱՀԱՆՑԱԳՈՐԾԻ ԱՆՁԸ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆՈՒՄ
ԹՄՐԱՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ
ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ**

Ամփոփագիր

Հոդվածում ներկայացված են հեղինակի կողմից իրականացված թմրահանցագործի անձի քրեաբանական հետազոտության արդյունքները՝ 2017-2022 թվականների կտրվածքով:

Հեղինակի հետազոտության արդյունքները վկայում են, որ թմրահանցագործություններ կատարող անձանց ընդհանրացված ձևով բնորոշ է երիտասարդ տարիքի (հատկապես 30-49 տարեկան) քրեական ակտիվությունը, ցածր կրթական մակարդակը, մշտական աշխատանքային զբաղվածություն չունենալը, թմրահանցանքը գերազանցապես շահադիտական դրդապատճառով կատարելը և այլն: Նշված և թմրահանցագործին բնութագրող այլ տվյալները պետք է հաշվի առնվեն թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելման ուղղվածությունը որոշելիս, մեթոդն ընտրելիս և այլ հարցեր կարգավորելիս:

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
49

Հեղինակի հետազոտության արդյունքները հավաստում են, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը հնարավորություն չի տալիս անհատական կանխարգելումն իրականացնել ամբողջովին: Ուստի հեղինակն առաջարկում է կատարել օրենսդրական համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ:

Բացի այդ, հեղինակը նշում է, որ անհատական կանխարգելումը, որպես կանոն, ենթադրում է համապատասխան օբյեկտի նկատմամբ հոգեբանական ներգործություն համոզման մեթոդի կիրառմամբ, որը լիարժեք չի կարող կենսագործվել իրավաբան իրավապահների կողմից: Ուստի անհրաժեշտ է ՆԳՆ ոստիկանության տարածքային մարմիններում նախատեսել հոգեբանի հաստիքներ և ամրագրել անհատական կանխարգելիչ աշխատանքներին հոգեբանների ներգրավման օրենսդրական հիմքեր:

Հիմնաբառեր. թմրահանցագործի անձի կառուցվածքային տարրերը, թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելումը:

Ներածություն

Պետությունն ուշադրության կենտրոնում է պահում թմրահանցավորության դեմ պայքարի հարցերը: Այդ մասին են վկայում Հայաստանի Հանրապետությունում թմրամոլության և թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի տարեկան ծրագրերի ընդունումը և դրանցով նախատեսված, այդ թվում՝ օպերատիվ-կանխարգելիչ և հատուկ միջոցառումների իրագործումը, միջազգային մակարդակով համագործակցությունը և այլն:

Այդուհանդերձ, վիճակագրական տվյալները վկայում են քրեաբանական բացասական միտումների մասին: Այսպես, 2019 թվականից արձանագրվում է թմրահանցավորության անընդհատ աճ, ինչը վկայում է կանխարգելիչ ներգործության ակտիվացման, նոր, ներառյալ՝ իրավական մոտեցումների մշակման անհրաժեշտության մասին: Իսկ դրա համար հարկավոր է թմրահանցավորության քրեաբանական բաղադրիչների, այդ թվում՝ թմրահանցագործի անձի հետազոտության իրականացում:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023

Նշվածից ելնելով՝ սույն հետազոտության նպատակն է 2017-2022 թվականների կտրվածքով թմրահանցագործություններ կատարող անձի քրեաբանական բնութագրի բացահայտումը և թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելման խնդիրների ներկայացումը:

Հետազոտության խնդիրն է թմրահանցագործի անձի նկարագրի և կառուցվածքային տարրերի ներկայացումը, թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելման իրականացմանը խոչընդոտող գործոնների վերացման առաջարկությունների ներկայացումը:

Թմրահանցագործություններ կատարողի անձի բնութագիրը և կառուցվածքը

Թմրահանցագործի անձը բնորոշվում է որպես թմրահանցագործություններ կատարած մարդու՝ սոցիալապես նշանակալի հատկությունների ամբողջություն, որոնք, արտաքին պայմանների հետ զուգակցվելով, ազդում են նրա հանցավոր վարքագծի վրա¹: Քննարկվող հասկացության համար պարտադիր է այն հանգամանքը, որ հանցագործությունը կատարվում է անձին հատկանշական հակահասարակական հայացքների և բնակչության առողջության, թմրամիջոցների օրինական շրջանառության հանդեպ բացասական վերաբերմունքի արդյունքում:

Թմրահանցագործի անձն ունի որոշակի կառուցվածք, որը ներառում է հետևյալ ենթակառուցվածքները.

1. Սոցիալ-ժողովրդագրական հատկանիշներ

Հատկանիշների այս խումբն են կազմում անձի սեռը, տարիքը, ընտանեկան և պաշտոնական դրությունը, մասնագիտությունը և այլ հատկանիշները:

Հայաստանի Հանրապետության Ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության տեղեկատվական կենտրոնի տվյալների համաձայն՝ **2017 թվականին** թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 557 անձ, որից՝ 551 չափահաս (այդ թվում՝ 74՝ 18-24 տարեկան (13,2 տոկոս), 87՝ 25-29

¹ Տե՛ս **Кобец П.Н.** Личность рецидивиста и особенности ее формирования //Закон и право. 2001. № 11, էջ 39:

տարեկան (15,6 տոկոս), 285՝ 30-49 տարեկան (51,1 տոկոս), 105՝ 49 տարեկան և բարձր (18,2 տոկոս)), և 6 անչափահաս (1,7 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց թիվը կազմել է 20 (3,5 տոկոս), օտարերկրացիներինը՝ 29 (5,2 տոկոս):

2018 թվականին թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 485 անձ, որից՝ 482 չափահաս (այդ թվում՝ 50՝ 18-24 տարեկան (10,3 տոկոս), 84՝ 25-29 տարեկան (17,3 տոկոս), 280՝ 30-49 տարեկան (57,7 տոկոս), 60՝ 49 տարեկան և բարձր (14,02 տոկոս)), և 3 անչափահաս (0,61 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց թիվը կազմել է 19 (3,9 տոկոս), օտարերկրացիներինը՝ 29 (5,9 տոկոս):

2019 թվականին թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 510 անձ, որից՝ 500 չափահաս (այդ թվում՝ 45՝ 18-24 տարեկան (8,8 տոկոս), 65՝ 25-29 տարեկան (12,7 տոկոս), 240՝ 30-49 տարեկան (52,7տոկոս), 141՝ 49 տարեկան և բարձր (23,7 տոկոս)), և 10 անչափահաս (1,9 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց թիվը կազմել է 30 (5,8 տոկոս), օտարերկրացիներինը՝ 46 (9 տոկոս):

2020 թվականին թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 490 անձ, որից՝ 486 չափահաս (այդ թվում՝ 40՝ 18-24 տարեկան (8,1 տոկոս), 65՝ 25-29 տարեկան (13,3 տոկոս), 240՝ 30-49 տարեկան (49 տոկոս), 141՝ 49 տարեկան և բարձր (28,8 տոկոս)), և 4 անչափահաս (0,8 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց թիվը կազմել է 21 (4,2 տոկոս), օտարերկրացիներին՝ 23 (4,7 տոկոս):

2021 թվականին թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 595 անձ, որից՝ 588 չափահաս, (այդ թվում՝ 49՝ 18-24 տարեկան (8,2 տոկոս), 68՝ 25-29 տարեկան (11,4 տոկոս), 294՝ 30-49 տարեկան (49,5 տոկոս), 177՝ 49 տարեկան և բարձր (29,8 տոկոս)), և 7 անչափահաս (1,1 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց թիվը կազմել է 29 (4,9 տոկոս), իսկ օտարերկրացիների թիվը 21 (3,5 տոկոս):

2022 թվականին թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործություններով պատասխանատվության է ենթարկվել 754 անձ, որից՝ 748 չափահաս (այդ թվում՝ 88՝ 18-24 տարեկան (11,6 տոկոս), 116՝ 25-29 տարեկան (15,5 տոկոս), 301՝ 30-49 տարեկան (39,9 տոկոս), 243՝ 49 տարեկան և բարձր (32,2 տոկոս)), և 6 անչափահաս (0,8 տոկոս):

Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց շրջանակում կանանց թիվը կազմել է 33 (4,3 տոկոս), իսկ օտարերկրացիների թիվը 32 (4,2 տոկոս):

Այսպիսով, թմրահանցագործություններ կատարողների մեծ մասը՝ շուրջ 50 տոկոսը 30-49 տարեկան տղամարդիկ են: Քրեական պատասխանատվության ենթարկված անձանց կազմում կանանց միջին թիվը կազմել է 4,3 տոկոս, օտարերկրացիների թիվը՝ 5,4 տոկոս, անչափահասների թիվը՝ 1,2 տոկոս: Կանայք մեծ մասամբ հանդես են գալիս խմբի կազմում: Օտարերկրացիների մեծամասնությունն ազգությամբ պարսիկ է, որոնք քրեական պատասխանատվության են կանչվել, որպես կանոն, թմրամիջոցների մաքսանենգության և ապօրինի իրացման համար:

Թմրահանցագործների **ընտանեկան դրությունն** ունի հետևյալ պատկերը. ուսումնասիրված 317 անձից 63,72 տոկոսն ամուսնացած է (որից 0,63 տոկոսը գտնվում են փաստական ամուսնական հարաբերությունների մեջ), 25,55 տոկոսը՝ ամուրի, 10,73 տոկոսը՝ ամուսնալուծված:

Մեր հետազոտության արդյունքները վկայում են, որ թմրահանցագործներն ունեն ցածր **կրթական մակարդակ**: Այսպես, ուսումնասիրված 317 թմրահանցագործից 67,51 տոկոսն ունի միջնակարգ, 16,09 տոկոսը՝ թերի միջնակարգ, 5,99 տոկոսը՝ միջին մասնագիտական, 9,78 տոկոսը՝ բարձրագույն, 0,63 տոկոսը՝ թերի բարձրագույն կրթություն:

Թմրահանցագործների մեծամասնությունն **աշխատանքային զբաղվածություն** չունի: Այսպես, ուսումնասիրված 317 անձից 78,55 տոկոսը չի աշխատում:

2. Բարոյական որակներ և հոգեբանական առանձնահատկություններ

Բարոյական որակները և հոգեբանական առանձնահատկությունները թույլ են տալիս խորությամբ ճանաչել անձի բովանդակությունը: Հատկանիշների տվյալ խումբը հաճախ բաժանվում է ենթախմբերի, մասնավորապես առանձնացվում են գիտակցության արժեքային-նորմատիվ բնութագրերը (հայացքներ, համոզմունքներ, արժեքային կողմնորոշիչներ), պահանջմունքային-դրդապատճառային ոլորտը (պահանջմունքներ, հետաքրքրություններ, դրդապատճառներ):

Ի տարբերություն թմրամիջոցների գործածման դրդապատճառների (հաճույք ստանալը, ուրախ ժամանցը, հոգսերից կտրվելը), թմրահանցագործությունների դրդապատճառներն առավելապես ուղղված են անձի նյութական հետաքրքրությանը՝ շահին, ժամանցի համար գումար ձեռք բերելուն և այլն²: Շահադիտական դրդապատճառը հատկապես

¹ Տե՛ս **Чуфаровский Ю.В.** Криминология в вопросах и ответах: Учеб. пособие. – М.: ТК ВЕЛБИ, Изд-во «Проспект», 2006, էջ 38:

² Տե՛ս **Готчина Л.В.** Криминологическая характеристика личности молодого наркопреступника //Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 1(49),2011 //https://cyberleninka.ru/article/n/kriminologicheskaya-harakteristika-lichnosti-molodogo-narkoprestupnika/viewer (վերջին մուտք՝ 28.10.2023):

բնորոշ է իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությանը, ապօրինի իրացմանը, մաքսանենգությանը:

Շահադիտական շարժառիթից բացի հանդիպում է նաև ինքնահաստատումը, մոտ շրջապատում սեփական նշանակալիության ճանաչման ձգտումը, որը հատկանշական է թմրամիջոցների իրացման կամ առանց իրացնելու նպատակով ապօրինի շրջանառությանը, ապօրինի իրացմանը, գործածմանը հակելուն կամ ներգրավելուն և այլ հանցանքներին:

Ուշագրավ է, որ թմրահանցագործությունները կարող են կատարվել նաև **կարեկցանքի դրդապատճառով**: Այսպես, մեր կողմից ուսումնասիրված քրեական գործերից մեկով պարզվել է, որ Թ.Կ.-ի մոտ ախտորոշվել է կոնվերսիոն խանգարում, ինչի կապակցությամբ 2020 թվականի օգոստոսի 28-ից (տվյալները փոխված են) նա հաշվառման է վերցվել «Ռ. Հ. բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ հոգեբուժական կաբինետում, յուրաքանչյուր ամիս բժշկի նշանակմամբ նշված ընկերության պոլիկլինիկայից անվճար ստացել է համապատասխան հոգեմետ դեղորայքային բուժում՝ «Լորագեպամ» 2 միլիգրամ 1 հաբից, օրը երկու անգամ: 2021 թվականի հունվարի 27-ին Թ.Կ.-ն հերթական անգամ նշված պոլիկլինիկայի դեղատնից ստացել է իրեն հասանելիք «Լորագեպամ» 60 հատ դեղահաբ: Հաջորդ օրը իր բնակության վայրում՝ Ա. փողոցի 15-րդ շենքի 38-րդ բնակարանում հյուրընկալված Գ.Կ.-ից տեղեկանալով, որ վերջինս իրեն վատ է զգում և ունի գլխացավեր, Գ.Կ.-ի ցավերը մեղմացնելու նկատառումներից ելնելով, վերջինիս կողմից օգտագործելու համար ապօրինի իրացրել է իր բուժման համար ստացած նշված նյութի զգալի չափերի՝ թվով 9 հաբ:

3. Իրավաբանական հատկանիշներ

Իրավաբանական հատկանիշներն արտացոլում են անձի սոցիալական ձևախեղման աստիճանը: Այս հատկանիշներից են, օրինակ, **հանցավոր անցյալի մասին տեղեկությունները**: Այսպես, 2020 թվականին խնդրո առարկա հանցանք կատարած անձանց կազմում նախկինում դատապարտվածների թիվը կազմել է 6 հոգի (0,8 տոկոս), 2021 թվականին՝ 17 հոգի (2,8 տոկոս), 2022 թվականին՝ 52 հոգի (6,9

տոկոս): Այլ կերպ ասած, հանցավորների ընդհանուր թվում նախկինում դատապարտվածների թիվը միջինով կազմել է 4 տոկոս:

Թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելումը

Թմրահանցագործի անձի ուսումնասիրումը թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելման կազմակերպման հիմնաքարն է: Դրա արդյունքում ձեռք է բերվում կարևոր տեղեկատվություն: Այսպես.

1. թմրահանցագործների տարիքային բնութագրումը թույլ է տալիս դատել տարբեր տարիքային խմբերի ներկայացուցիչների քրեածին ակտիվության դրսևորման ինտենսիվության աստիճանի և հանցավոր վարքի առանձնահատկությունների մասին,

2. թմրահանցագործների կրթական մակարդակը մեծապես կանխորոշում է հանցագործության բնույթը, ինչը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ դա էապես ազդում է հետաքրքրությունների և պահանջմունքների շրջանակի, շփման և ժամանցի ուղղվածության և, վերջին հաշվով՝ անձի վարքի ձևի վրա,

3. թմրահանցագործների բարոյական որակները և հոգեբանական առանձնահատկությունները թույլ են տալիս խորությամբ բացահայտել անձի բովանդակությունը, ընտրել հոգեբանական ներգործության արդյունավետ հնարքներ և այլն:

Փաստորեն, ստացված տեղեկատվության հիման վրա պետք է որոշել անհատական կանխարգելման ուղղվածությունը (օրինակ՝ ռեցիդիվի պարագայում դա այլ է, քան առաջին անգամ թմրահանցանք կատարելու դեպքերում), ներգործության մեթոդը (օրինակ՝ դիտավորյալ թմրահանցագործի հանդեպ մոտեցումը պետք է լինի անզգույշ թմրահանցագործի համեմատ այլ), ընտրել ներգրավվող անձը (օրինակ՝ արդյունավետ կարող է լինել ամուսնու մասնակցությունը կանխարգելիչ միջոցառումներին) և այլն:

Մասնագիտական գրականության մեջ անհատական կանխարգելումը բնորոշվում է որպես կոնկրետ անձի հակաիրավական վարքի պատճառների ու պայմանների վրա ներգործության միջոցների (գերազանցապես համոզման բնույթ ունեցող) մշակում և տևական ժամանակահատվածում

իրագործում: Ընդ որում, անհատական կանխարգելման պարագայում հանցագործության կատարման հնարավորությունը կանխվում է ոչ միայն ներքին (սուբյեկտիվ, անձնային), այլև արտաքին (օբյեկտիվ) գործոնների չեզոքացման միջոցով, որոնք պայմանավորում են հանցանքի կատարման մասին որոշման կայացումը¹:

Վերոգրյալից ելնելով՝ հանցագործությունների անհատական կանխարգելման օբյեկտ պետք է հանդիսանա անձը, որը հնարավոր է հանցանք կատարի, և նրա վրա բացասաբար ազդող միկրոմիջավայրը: Ըստ այդմ, հանցագործությունների, այդ թվում՝ թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելիչ աշխատանքը պետք է կառուցվի երկու խումբ միջոցառումներով.

ա) միջոցառումներ, որոնք ուղղված են հանցանք կատարելու հակում ունեցող անձանց նկատմամբ ներգործությանը,

բ) միջոցառումներ, որոնք ուղղված են հանցանք կատարելու հակում ունեցող անձանց վրա բացասաբար ազդող անբարենպաստ միկրոմիջավայրի նկատմամբ ներգործությանը²:

Սակայն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը հնարավորություն չի տալիս անհատական կանխարգելումն իրականացնել ամբողջովին: Այսպես, «Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր ոստիկանության համայնքային ոստիկանության գործունեության կազմակերպման կարգը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1233-Ն որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2014 թվականի նոյեմբերի 6-ի N 1254-Ն որոշման դրույթների վերլուծությունից հետևում է, որ անհատական կանխարգելիչ աշխատանքներն իրականացվում են միայն համապատասխան հիմքերով հաշվառման վերցված (օրինակ՝ առողջապահական հիմնարկներում հաշվառված՝ թմրամոլությամբ տառապող) անձանց հետ: Հետևաբար,

¹ Տե՛ս **Саркисов Г.С.** Индивидуальная профилактика преступлений. – Ер.: Айастан, 1986, էջեր 11-15:

² Մանրամասն տե՛ս **Իսրայելյան Գ.**, Քրեաբանություն: Ընդհանուր դրույթներ: Ուսումնական ձեռնարկ /Գ.Վ. Իսրայելյան. – Եր.: Հեղ. հրատ, Աստղիկ Գրատուն, 2020, էջեր 121-128:

նախկինում իրավապահների տեսադաշտում չհայտնված և հանցանք կատարելու հսկում ունեցող անձանց նկատմամբ անհատական կանխարգելիչ աշխատանք կազմակերպել հնարավոր չէ: Բացի այդ, իրավական կանոնակարգերը հնարավորություն չեն տալիս ներգործել նման անձի վրա բացասաբար ազդող անմիջական շրջապատի վրա:

Նշված խնդիրները լուծելու համար անհրաժեշտ է կատարել օրենսդրական համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ՝ ընդլայնել կանխարգելման օբյեկտների շրջանակը, մանրամասն կանոնակարգել կանխարգելիչ ներգործության մեթոդների և կառուցակարգերի առանձնահատկությունները¹:

Բացի այդ, անհատական կանխարգելումը ենթադրում է համապատասխան օբյեկտի նկատմամբ մեծ մասամբ համոզման մեթոդի կիրառում՝ հոգեբանական ներգործություն, որը լիարժեք չի կարող կենսագործվել իրավաբան իրավապահների կողմից: Ուստի անհրաժեշտ է Ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության տարածքային մարմիններում նախատեսել հոգեբանի հաստիքներ և ամրագրել անհատական կանխարգելիչ աշխատանքներին հոգեբանների ներգրավման օրենսդրական հիմքեր:

Եզրակացություն

Կատարված հետազոտության արդյունքները հանգում են հետևյալին.

1. 2019 թվականից արձանագրվում է թմրահանցավորության անընդհատ աճ, ինչը վկայում է կանխարգելիչ ներգործության ակտիվացման անհրաժեշտության, նոր, ներառյալ՝ իրավական մոտեցումների մշակման անհրաժեշտության մասին: Դրա համար հարկավոր է թմրահանցավորության քրեաբանական բաղադրիչների, այդ թվում՝ թմրահանցագործի անձի քրեաբանական հետազոտության իրականացում:

¹ Մանրամասն տե՛ս **Իսրայելյան Գ.**, Հանցավորության կանխարգելման ուղղությամբ Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության գործունեության իրավական կարգավորման կատարելագործման որոշ հիմնախնդիրներ // Պետություն և իրավունք հանդես: № 2 (68), 2015, էջեր 5-10, **Իսրայելյան Գ.**, Կիրառական քրեաբանության արդի խնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում: Գիտագործնական ձեռնարկ: Երևան, Հեղ. հրատ., Աստղիկ Գրատուն, 2019, էջեր 168-174:

2. Հայաստանի Հանրապետությունում 2017-2022 թվականներին թմրահանցագործություններ կատարող անձանց ընդհանրացված ձևով բնորոշ է երիտասարդ տարիքի (հատկապես 30-49 տարեկան) քրեական ակտիվությունը, ցածր կրթական մակարդակը, մշտական աշխատանքային զբաղվածություն չունենալը, թմրահանցանքը գերազանցապես շահադիտական դրդապատճառով կատարելը և այլն:

3. Թմրահանցագործի անձի քրեաբանական հետազոտությունների արդյունքները պետք է հաշվի առնվեն թմրահանցագործությունների անհատական կանխարգելման ուղղվածությունը որոշելիս, մեթոդը, ներգրավվող անձն ընտրելիս և այլ հարցեր կարգավորելիս:

4. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը հնարավորություն չի տալիս անհատական կանխարգելումն իրականացնել ամբողջովին: Ուստի անհրաժեշտ է կատարել օրենսդրական համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ՝ ընդլայնել կանխարգելման օբյեկտների շրջանակը, մանրամասն կանոնակարգել կանխարգելիչ ներգործության մեթոդների և կառուցակարգերի առանձնահատկությունները:

5. Անհատական կանխարգելումը, որպես կանոն, ենթադրում է համապատասխան օբյեկտի նկատմամբ հոգեբանական ներգործություն համոզման մեթոդի կիրառմամբ, որը լիարժեք չի կարող կենսագործվել իրավաբան իրավապահների կողմից: Ուստի անհրաժեշտ է Ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության տարածքային մարմիններում նախատեսել հոգեբանի հաստիքներ և ամրագրել անհատական կանխարգելիչ աշխատանքներին հոգեբանների ներգրավման օրենսդրական հիմքեր:

Օգտագործված իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր ոստիկանության համայնքային ոստիկանության գործունեության կազմակերպման կարգը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 18-ի N 1233-Ն որոշումն ուժը

կորցրած ճանաչելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2014 թվականի նոյեմբերի 6-ի N 1254-Ն որոշում: ՀՀՊՏ 2014.11.19/63(1076).1: Հոդ. 1044.7:

2. **Իսրայելյան Գ.**, Հանցավորության կանխարգելման ուղղությամբ Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության գործունեության իրավական կարգավորման կատարելագործման որոշ հիմնախնդիրներ //Պետություն և իրավունք հանդես: № 2 (68), 2015, էջեր 5-10:

3. **Իսրայելյան Գ.**, Կիրառական քրեաբանության արդի խնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում: Գիտագործնական ձեռնարկ: Երևան, Հեղ. հրատ., Աստղիկ Գրատուն, 2019. – 192 էջ:

4. **Իսրայելյան Գ.**, Քրեաբանություն: Ընդհանուր դրույթներ: Ուսումնական ձեռնարկ /Գ.Վ. Իսրայելյան. – Եր.: Հեղ. հրատ, Աստղիկ Գրատուն, 2020. – 192 էջ:

5. **Готчина Л.В.** Криминологическая характеристика личности молодого наркопреступника //Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 1(49),2011 //https://cyberleninka.ru/article/n/kriminologicheskaya-harakteristika-lichnosti-molodogo-narkoprestupnika/viewer

6. **Кобец П.Н.** Личность рецидивиста и особенности ее формирования //Закон и право. 2001. № 11. – С. 39-42.

7. **Саркисов Г.С.** Индивидуальная профилактика преступлений. – Ер.: Айастан, 1986. – 184 с.

8. **Чуфаровский Ю.В.** Криминология в вопросах и ответах: учеб. пособие. – М.: ТК ВЕЛБИ, Изд.-во «Проспект», 2006. – 144 с.

ЛИЧНОСТЬ НАРКОПРЕСТУПНИКА И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ НАРКОПРЕСТУПЛЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Аннотация

В статье представлены результаты проведенного автором криминологического исследования личности наркопреступника по данным 2017-2022 гг.

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

◆ ԱՐԶԱՄԱՆԱԴՐՈՎՈՒՄ ԴԱՏԱՐԱՆ

Результаты исследования автора показывают, что в обобщенном виде наркопреступнику характерны преимущественно молодой возраст (30-49 лет), низкий образовательный уровень, отсутствие постоянной работы, совершение наркопреступлений из корыстных побуждений и т.д. Указанные и другие данные должны учитываться при определении направления индивидуального предупреждения наркопреступлений, выборе метода и решении других вопросов.

Автор считает, что законодательство Республики Армения не предоставляет возможности осуществлять индивидуальное предупреждение в полной мере. Поэтому автор предлагает внести соответствующие законодательные изменения и дополнения – расширить круг объектов профилактики, детально регламентировать специфику методов и механизмов предупредительного воздействия.

Кроме того, автор отмечает, что индивидуальное предупреждение, как правило, предполагает психологическое воздействие на соответствующий объект методом убеждения, что не может быть в полной мере реализовано юристами-правоприменителями. Поэтому необходимо предусмотреть должности психологов в территориальных органах полиции Министерства внутренних дел и установить правовые основания для привлечения психологов к индивидуальной предупредительной работе.

Ключевые слова: структурные элементы личности наркопреступника, индивидуальное предупреждение наркопреступлений.

THE PERSONALITY OF A DRUG OFFENDER AND SOME ISSUES OF INDIVIDUAL PREVENTION OF DRUG CRIMES IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Annotation

The article presents the results of the criminological research of the personality of a drug offender conducted by the author according to the data of 2017-2022.

The results of the author's research show that, in a generalized form, personality of a drug offenders are characterized mainly by a young age (30-49 years), a low educational level, lack of permanent work, the commission of drug crimes mainly for selfish motives, etc. Specified and other results should be taken into account when determining the direction of individual prevention of drug crime, when choosing a method and in solving other issues.

The results of the author's research show that the legislation of the Republic of Armenia does not provide an opportunity to carry out individual prevention in full. Therefore, the author proposes to make appropriate legislative changes and additions - expand the range of prevention facilities, regulate in detail the specifics of methods and mechanisms of preventive action.

In addition, the author notes that individual warnings, as a rule, involve psychological impact on the relevant object by the method of escape, which cannot be fully implemented by law enforcement officers. Therefore, it is necessary to provide for the positions of psychologists in the territorial police bodies of the Ministry of Internal Affairs and establish legal grounds for involving psychologists in individual preventive work.

Keywords: structural elements of the personality of a drug offender, individual prevention of drug crimes.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 15.11.2023 թ., տրվել է գրախոսության 01.12.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 01.12.2023 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-63

ԱԻԴԱ ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
Սահմանադրական դատարանի
Աշխատակազմի իրավախորհրդատրվական
վարչության փորձագիտական-վերլուծական
բաժնի պետ, ի.գ.թ.*

ԼՈՒՍԻՆԵ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության
Սահմանադրական դատարանի
աշխատակազմի իրավախորհրդատրվական
վարչության փորձագիտական-վերլուծական
բաժնի առաջատար մասնագետ,
Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի
տեսության և սահմանադրական իրավունքի
ամբիոնի «Վարչական իրավունք և
դատավարություն» մագիստրոսական
ծրագրի 2-րդ կուրսի ուսանողուհի*

**ՊԱՏԱՍԽԱՆՈՂԻՆ ՍՆԱՆԿ ՃԱՆԱԶԵԼՈՒ ՀԻՄՔՈՎ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԿԱՐՃԵԼՈՒ
ԴԵՊՔՈՒՄ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՈՒՐՔԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՄԱՆ
ԱՆՀՆԱՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԴԱՏԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ**

Ամփոփագիր

Սույն հոդվածում քննարկվում է Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայիս օրենսդրական կարգավորումների պայմաններում պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով քաղաքացիական գործի վարույթը

կարճելու դեպքում պետական տուրքի վերադարձման անհնարինության խնդիրը՝ արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի բաղադրատարր հանդիսացող՝ դատարանի մատչելիության և սեփականության իրավունքների լույսի ներքո:

Սույն հետազոտության նպատակն է գործող իրավակարգավորումների համալիր ուսումնասիրության արդյունքում պարզել այն իրավական հիմքերը, որոնք թույլ կտան դատարանին՝ պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու դեպքում հայցվորին մասնակի կամ լրիվ վերադարձնել արդեն իսկ վճարված պետական տուրքը, իսկ վճարված չլինելու դեպքում՝ լուծել սույն հարցը:

Ուսումնասիրության արդյունքում հեղինակների կողմից անդրադարձ է կատարվում պետական տուրքի գանձման ինստիտուտի և դատարանի մատչելիության իրավունքի հարաբերակցության հարցին, պետական տուրքի գանձման նպատակներին, պետական տուրքի վերադարձման խնդրին՝ սեփականության իրավունքի, ինչպես նաև դատական ծախսերի բաշխման հարցին՝ սնանկության վարույթի առանձնահատկությունների լույսի ներքո:

Հիմնաբառեր. պետական տուրք, սնանկության վարույթ, սեփականության իրավունք, դատարանի մատչելիություն, պետական տուրքի վերադարձ:

1. Դատարանի մատչելիության իրավունքի և պետական տուրքի գանձման ինստիտուտի հարաբերակցությունը

1.1. Ընդհանուր դրույթներ: Դատարանի մատչելիությունն ինստիտուցիոնալ և վարույթային երաշխիքների ամբողջություն է, որոնք կոչված են երաշխավորելու անձի դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ կենսագործումը: Այս իրավունքը կարելի է դիտարկել լայն և նեղ իմաստներով: Դատարանի մատչելիության իրավունքը լայն իմաստով ենթադրում է յուրաքանչյուրի համար դատարան դիմելու հավասարապես երաշխավորվող հնարավորություն: «Այս իմաստով դատարանի մատչելիության իրավունքը կարող է սահմանվել որպես ցանկացած շահագրգիռ անձի հավասար հնարավորություն՝ անարգել դիմելու

դատական և արդարադատություն իրականացնող այլ մեխանիզմներին և մասնակցելու վեճի քննությանը դրա բոլոր փուլերում»¹:

Նեղ իմաստով՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը վերաբերում է դատական պաշտպանության իրավունքի իրացմանն ուղղված ընթացակարգային երաշխիքներին: Այլ խոսքով՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի էությունը հանգում է դատարանում գործի քննության համար պետության կողմից ցանկացած չարդարացված ընթացակարգային խոչընդոտների սահմանման անթույլատրելիությանը:

Դատարանի մատչելիության իրավունքը պետք է դիտարկել որպես արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի *երաշխավորման միջոց*, որն իրացվում է միջնորդավորված՝ օրենսդրորեն սահմանված ընթացակարգերի առկայությամբ (այդ թվում նաև՝ դատարան դիմելիս պետական տուրքի վճարման պարտականության սահմանմամբ):

Դատարանի մատչելիության իրավունքն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով ենթակա է սահմանափակման: Այն կարող է ենթարկվել անուղղակի սահմանափակումների, մասնավորապես՝ բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ² (օրինակ՝ դատարան բողոք ներկայացնելիս պարտադիր վճարման ենթակա պետական տուրքի սահմանումը):

Այսպիսով՝ դատարանի մատչելիությունն արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի բաղկացուցիչ մաս է՝ կապված դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման հետ՝ ինչպես դատարան դիմելիս, այնպես էլ դատավարության ընթացքում: Այս համատեքստում փաստում ենք, որ *դատավարական որևէ առանձնահատկություն, այդ թվում նաև՝ պարասիսանողի՝ մեկ այլ վարույթով սնանկ ճանաչվելը չպետք է հիմք հանդիսանա, որպեսզի պետությունը՝ միայն օրենքի «ծնական պահանջները» պահպանելու նպատակով անհամաչափ միջամտություն*

¹ **Корпен А.С.** К вопросу о содержании права на доступ к правосудию // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2016. №2. - С. 9. Հղումը ստորև՝

<https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-soderzhanii-prava-na-dostup-k-pravosudiyu>

² Այս մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Mamikonyan v. Armenia, Application no. 25083/05, 16.03.2010, Scholz AG v. Armenia, Application no. 16528/10, 24.01.2019:

իրականացնի անձի դատարանի մատչելիության իրավունքի նկատմամբ՝ խեղաթյուրելով և՛ դատարանի մատչելիության իրավունքի բուն էությունը, և՛ դատարաններում պետական տուրքի գանձման ինստիտուտի սահմանադրահրավական բովանդակությունը:

1.2. Պետական տուրքի գանձման նպատակները: Դատարանի մատչելիության իրավունքի հետ սերտ փոխկապակցված է պետական տուրքի ինստիտուտը: Պետական տուրքի գանձման հիմքում ընկած է հանրային իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց (պետության) կողմից որոշակի «ծառայությունների մատուցման» դիմաց համապատասխան «փոխհատուցում» ստանալու գաղափարը: Այլ կերպ ասած՝ պետությունը կրում է պոզիտիվ պարտականություն պետական տուրք վճարած անձի օգտին կատարելու վերջինիս կողմից հայցվող որոշակի գործողություններ: Բացառություն չի կազմում նաև արդարադատության իրականացման գործառույթին ուղղված՝ պետության կողմից իրականացվող գործողությունների (մատուցվող ծառայություններ) դիմաց որոշակի դրամական արտահայտությամբ պետական տուրք վճարելու պարտականության սահմանումը:

Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (հետայսու՝ Օրենսգիրք) 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ հայցադիմումին, ի թիվս այլ փաստաթղթերի, կցվում են օրենքով սահմանված կարգով և չափով պետական տուրքը վճարած լինելը հավաստող փաստաթղթի բնօրինակը կամ համապատասխան գանձապետական հաշվին փոխանցումը հավաստող համապատասխան ծածկագիրը՝ տրամադրված վճարահաշվարկային կազմակերպության կողմից, կամ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ պետական տուրքի վճարման արտոնություն տրամադրելու վերաբերյալ միջնորդությունը: Հետևապես, որպես ընդհանուր կանոն, պետական տուրք վճարելը քաղաքացիական դատավարության մեկնարկին նախորդող իմպերատիվ նախապայման է, իսկ բոլոր այն դեպքերում, երբ հայցադիմում ներկայացրած անձի կողմից չի ներկայացվում օրենքով սահմանված կարգով և չափով պետական տուրքը վճարած լինելը հավաստող փաստաթղթի բնօրինակը կամ համապատասխան գանձապետական

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

հաշվին փոխանցումը հավաստող համապատասխան ծածկագիրը՝ տրամադրված վճարահաշվարկային կազմակերպության կողմից, կամ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ պետական տուրքի վճարման արտոնություն տրամադրելու վերաբերյալ միջնորդությունը, դատարանն Օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի հիմքով վերադարձնում է հայցադիմումը:

Վերոգրյալից հետևում է, որ պետական տուրքը դատարանի լիազորությունների իրականացմամբ պայմանավորված, ինչպես նաև համապատասխան գործողությունների կատարման համար գործին մասնակցող անձանցից գանձվող պարտադիր վճար է: Այլ կերպ ասած՝ *պետական տուրքը կոնկրետ գործի շրջանակներում ծագած և գործի քննության հետ կապված ծախս է, որն ընդգրկվում է դատական ծախսերի մեջ:*

Այսպիսով՝ պետական տուրքի վճարումն անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի իրացման նախապայման է, և որպես հետևանք չի հանգեցնում դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման: Դատարան դիմելիս պետական տուրքի վճարումը հանդես է գալիս որպես *անձի դատավարական պարտականություն*, և դրա պարտադիրությունը կապված է լուրջ պետության կողմից համապատասխան «ծառայության» դիմաց որոշակի փոխհատուցում տրամադրելու, ինչպես նաև դատարան դիմելու իրավունքի «շահարկումները» կանխելու նպատակների հետ:

1.3. Սահմանադրական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վերաբերելի դիրքորոշումները:

(a) Պետական տուրք վճարելու պարտականության և դատարանի մատչելիության իրավունքի հարաբերակցության հարցին իր մի շարք որոշումներում անդրադարձ է կատարել Սահմանադրական դատարանը: Մասնավորապես, Սահմանադրական դատարանը, 2010 թվականի մայիսի 25-ի ՍԴՈ-890 որոշման¹ շրջանակներում անդրադառնալով

¹ Քաղաքացիներ Արարատ Ծովյանի և Սվետլանա Հակոբյանի դիմումի հիման վրա՝ «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 9-րդ հոդվածի 8-րդ կետի «ա» և «բ» ենթակետերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով:

պետական տուրքեր վճարելու պարտականությանը, նշված սահմանադրական պարտականության և դատարանի մատչելիության իրավունքի հարաբերակցությանը, պետական տուրքի բովանդակությանը, դերին ու նշանակությանը, նշել է.

«Դատարաններում պետական տուրք վճարելու պարտականության սահմանումը նպատակ է հետապնդում փոխհատուցել պետության՝ արդարադատության իրականացման հետ կապված ծախսերը, կանխարգելել ակնհայտ անհիմն հայցադիմումների հոսքը, դատարան դիմելու իրավունքի չարաշահումը»:

(...)

Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ դատարաններում պետական տուրք վճարելու սահմանադրական պարտականության կատարումը սերտորեն առնչվում է անձի՝ դատարան դիմելու սահմանադրական իրավունքի իրացման հնարավորության հետ՝ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ դատարաններում պետական տուրք վճարելու պարտականությունը չի հետապնդում դատարան դիմելու սահմանադրական իրավունքից անձին զրկելու նպատակ: Օրենսդիրը կարգավորելով դատարաններում պետական տուրքի գանձման հետ կապված իրավահարաբերությունները՝ կաշկանդված է քաղաքացիական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության սահմանադրական սկզբունքներով, մասնավորապես, դատարանի մատչելիության սկզբունքի երաշխավորման պարտականությամբ: Ուստի օրենսդրի պարտականությունն է երաշխավորել պատշաճ հավասարակշռություն, մի կողմից, դատարաններում պետական տուրք գանձելու՝ պետության օրինավոր շահի, դատարաններում պետական տուրք վճարելու՝ անձի սահմանադրական պարտականության և, մյուս կողմից՝ դատարանների միջոցով իր իրավունքները պաշտպանելու՝ դիմողի օրինավոր շահի միջև: Հետևաբար, այդպիսի հավասարակշռության ապահովումը հետապնդում է սահմանադրաիրավական նպատակ»:

ՍԱՀՄԱՆԱՊՐՈՎԿԱԼ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023

Մեկ այլ՝ 2018 թվականի հուլիսի 10-ի ՍԴՈ-1423 որոշմամբ՝ Սահմանադրական դատարանը, ելնելով պետական տուրքի՝ օրենքով որոշված իրավական բովանդակությունից և նպատակային նշանակությունից, նշել է.

«(...) պետական տուրք վճարելու պարտականության սահմանումը նպատակ է հետապնդում, նախ՝ որոշակիորեն փոխհատուցել պետության կողմից հանրային ծառայություններ մատուցելու, այդ թվում՝ արդարադատության իրականացման հետ կապված ծախսերը, իսկ վերջինիս դեպքում նաև՝ մասամբ նախականիել ակնհայտ անհիմն հայցադիմումների հոսքը՝ նպաստելով թե՛ արդարադատության իրականացման արդյունավետության բարձրացմանը և թե՛ դատարան դիմելու իրավունքի իրացման հնարավոր շահարկման կանխարգելմանը»:

(b) Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (հետայսու՝ ՄԻԵԴ) նախադեպային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ՄԻԵԴ-ը ևս չի բացառում հնարավորությունն առ այն, որ արդարադատության իրականացման շահերի նպատակով անձի նկատմամբ դատարան «մուտք գործելու» համար ֆինանսական սահմանափակում դնելը կարող է արդարացվել, հետևաբար՝ դատարանը գտել է, որ քաղաքացիական տուրքեր վճարելու պահանջը չի կարող դիտվել որպես դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակում, որն ինքնին անհամատեղելի է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի հետ: Այնուամենայնիվ, դատարանը վերահաստատել է, որ վճարի չափը, որը գնահատվում է կոնկրետ գործի հատուկ հանգամանքների լույսի ներքո, ներառյալ՝ դիմումատուի՝ դրանք վճարելու կարողությունը, և դատավարության փուլը, որով սահմանվել է այդ սահմանափակումը, էական գործոններ են որոշելու, թե արդյո՞ք անձն օգտվում է դատարանի մատչելիության իր իրավունքից, թե՛ ոչ, և արդյո՞ք իր գործը լսվել է դատարանի առջև (*լրե՛ս u Kreuz v. Poland, Application no.*

¹ Կարեն Ավագյանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի և «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի «թ» կետի 6-րդ պարբերության՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով:

28249/95, 19.06.2001, §59-60, *Karahasanoglu v. Turkey*, Application no. 21392/08, 16.03.2021, FINAL 16.06.2021, §34, *Stankov v. Bulgaria*, Application no. 68490/01, 12.07.2007, FINAL 12.10.2007, §52):

Պետական տուրքի գանձման վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի, ինչպես նաև ՄԻԵԴ-ի վերոնշյալ դիրքորոշումները վկայում են առ այն, որ *օրենսդրի կողմից հանրային իշխանության մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց (պետության) մատուցած «ծառայությունների», այդ թվում նաև՝ արդարադատության իրականացման դիմաց, անհատից պարտադիր գանձման ենթակա պետական տուրքի որոշակի դրույքաչափի սահմանումը՝ այնքանով, որքանով չի խոչընդոտում անձի դատարանի մատչելիության իրավունքին, թույլատրելի և, նույնիսկ, անհրաժեշտ միջոց է:*

2. Պետական տուրքի վերադարձը՝ սեփականության իրավունքի լույսի ներքո

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորվում է անձի սեփականության իրավունքը: Միաժամանակ, Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 8-րդ մասով ամրագրված է, որ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է մուծել օրենքին համապատասխան սահմանված հարկեր, տուրքեր, կատարել պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումներ:

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 8-րդ մասից բխում է, որ սահմանադիրն օրենսդրի իրավասությանն է վերապահել իր իսկ հայեցողությամբ սահմանել հարկեր, տուրքեր, պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումներ կատարելու հիմքերը և կարգը: Ընդ որում՝ հարկեր, տուրքեր, պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումների տեսքով սեփականության իրավունքին միջամտությունն իրականացվում է ոչ թե կամայական՝ այլ բացառապես որոշակի լեգիտիմ նպատակի ապահովման նկատառումներից ելնելով: Այսպիսով՝ անձի սեփականության իրավունքին ցանկացած միջամտություն, այդ թվում նաև՝ անձի վրա պետական տուրքի վճարման պարտականություն դնելը, պետք է կատարվի բացառապես այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով և միջազգային

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏՄԱՆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով: Այս առնչությամբ հարկ է նշել, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածը ևս, հոչակելով սեփականության իրավունքը, միաժամանակ նախատեսում է սեփականության իրավունքի սահմանափակման հնարավորություն ի շահ հանրության, եթե այդ սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով և միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով, և ընդհանուր շահերին համապատասխան սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու կամ հարկերի կամ մյուս գանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար¹:

Սեփականության իրավունքի իրացման իմպերատիվ պայմաններից է անձի հայեցողությունը՝ իր սեփականությունը տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավագործությունների հարցում: Այսինքն, որպես ընդհանուր կանոն, սեփականության տիրապետումը, օգտագործումը և տնօրինումը պետք է իրականացվի բացառապես սեփականատիրոջ հստակ կամարտահայտության պայմաններում: *Այնուամենայնիվ, այս ընդհանուր կանոնից բացառություն է պետության կողմից հարկեր, փոխքեր, պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումների սահմանումը, որոնց պարագայում անձի ազատ կամարտահայտության առկայությունը չի հանդիսանում սեփականության իրավունքի իրացման պարտադիր նախապայման, ուստի սեփականատիրոջ կամքն առաջնային չէ:*

Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով սեփականության իրավունքի սահմանափակման հարցին, իր 30.01.2013 թվականի ՍԴՈ-1073 որոշմամբ² արձանագրել է հետևյալը.

«Այսպիսով, արձանագրելով, մի դեպքում՝ սեփականության իրավունքի իրացման սահմանադրորեն ամրագրված սկզբունքներն ու դրանց կիրառ-

¹ Այս մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Beyerle v. Italy, Application no. 33202/96, 05.01.2000; Sporrang and Lonnroth v. Sweden, Application no. 7151/75; 7152/75, 23.09.1982:

² ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.2-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 5-րդ մասերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով:

ման օրենսդրական շրջանակները, մյուս դեպքում՝ օրենքով սահմանված հարկեր մուծելու՝ անձի սահմանադրական պարտականության կատարման անխուսափելիությունը, սահմանադրական դատարանը կարևորում է վերջինիս իրավակարգավորման այնպիսի միջոցների ու ձևերի սահմանումն ու կիրառումը, որոնց պարագայում իրավունքը չենթարկվի անիրավաչափ (անհամաչափ) սահմանափակման, իսկ օրենքով նախատեսված սահմանափակումները հետապնդեն սահմանադրորեն արդարացված նպատակ և որևէ կերպ չզերազանցեն Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորությունների շրջանակները»:

Այսպիսով՝ թե՛ Սահմանադրությամբ, թե՛ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով սեփականության իրավունքի պաշտպանություն նախատեսելու հետ միաժամանակ նախատեսվել է նաև օրենքով սահմանված հարկերի, տուրքերի և պարտադիր այլ վճարումների կատարման պարտականությունը՝ որպես նման պարտականության նախատեսման պարտադիր նախապայման դիտարկելով որոշակի լեգիտիմ նպատակի հետապնդումը: Ուստի՝ սեփականության իրավունքի յուրաքանչյուր սահմանափակում, **այդ թվում՝ պետական տուրքի սահմանումը, պետք է տեղի ունենա բացառապես օրենքի հիման վրա, համապատասխանի իրավական որոշակիության սկզբունքին, իսկ այդ սահմանափակումը պետք է հետապնդի իրավաչափ նպատակ և ունենա արդարացի հիմնավորում:**

ՄԻԵԴ-ի ձևավորած պրակտիկայի համաձայն՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով ամրագրված՝ իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի իմաստով **գույք է համարվում ոչ միայն գոյություն ունեցող նյութական միջոցը, այլև նյութական միջոցը ձեռք բերելու լեգիտիմ ակնկալիքը՝**

¹ Այս մասին ավելի մանրամասն տե՛ս Trgo v. Croatia, Application no. 35298/04, 11.06.2009, Final 11.09.2009, J. A. Pye (Oxford) Ltd and J. A. Pye (Oxford) Land Ltd v. United Kingdom,

Լեզիտիմ ակնկալիքն առաջանում է այն պարագայում, երբ անձն իր սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության հիմքում դնում է ոչ թե կոնկրետ իրավունքը, այլ այդ իրավունքի իրացման իրական սպասման (ակնկալիքի) համար հիմք հանդիսացած հանգամանքը (փաստը)¹:

Սույն ուսումնասիրության խնդրո առարկան կոնկրետ քաղաքացիական գործով պատասխանողի՝ սնանկության վարույթի շրջանակներում սնանկ ճանաչվելու դեպքում տվյալ քաղաքացիական գործի վարույթի կարճման պայմաններում վճարված պետական տուրքի վերադարձվելիության խնդիրն է: Տվյալ պարագայում քաղաքացիական գործով հայցվորն իր դատական պաշտպանության և սեփականության իրավունքների իրացման/պաշտպանության պահանջի հիմքում դնում է այն փաստը, որ տվյալ քաղաքացիական գործով պատասխանողը մեկ այլ վարույթով ճանաչվել է սնանկ, ինչի արդյունքում տվյալ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվում է (այսինքն՝ հայցվորը զրկվում է դատական պաշտպանությունից), ուստի՝ վերջինս ձեռք է բերում իր կողմից արդեն իսկ վճարված պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման օրինական ակնկալիք: Այսինքն՝ **լեզիտիմ ակնկալիքի հիմքը պետության կողմից «չմատուցված ծառայությունն» է:**

Application no. 44302/02, 30.08.2007, Saghinadze and others v. Georgia, Application no. 18768/05, 27.05.2010, Final 27.08.2010:

¹ Սահմանադրական դատարանն իր՝ 01.12.2015 թվականի ՍԴՈ-1238 որոշման շրջանակներում նշել է հետևյալը.

«Դիմողը, փաստորեն, ձեռք է բերել ... սեփականության իրավունքի օրինական ակնկալիք, ինչի վրա տարածվում է սեփականության իրավունքին համարժեք պաշտպանության ռեժիմ՝ համաձայն Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքի: Մասնավորապես, ըստ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի (տես՝ մասնավորապես, Տրզոն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով 2009 թ. հունիսի 11-ի վճիռը, կետ 44) գույք է համարվում ոչ միայն գոյություն ունեցող նյութական միջոցը, այլ նաև նյութական միջոցը ձեռք բերելու լեզիտիմ ակնկալիքը»: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նշված վճիռը վկայակոչված է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2010 թ. հուլիսի 7-ի ՍԴՈ-902 որոշման մեջ: Իսկ ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-723, ՍԴՈ-741, ՍԴՈ-881 որոշումներում Սահմանադրական դատարանը փաստել է սեփականության իրավունք ձեռք բերելու նկատմամբ լեզիտիմ ակնկալիքների հիմքով սեփականության իրավունքի պաշտպանության հնարավորությունը: Ավելին, ՍԴՈ-741 որոշման 8-րդ կետում Սահմանադրական դատարանը նշել է. «Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ ՀՀ Սահմանադրության 31 հոդվածով երաշխավորված՝ սեփականության իրավունքի պաշտպանություն տրամադրվում է այն անձանց, ում սեփականության իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով արդեն իսկ ճանաչված է, կամ ովքեր օրենքի ուժով ունեն սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք»:

Սեփականության իրավունքի պաշտպանության իրավունքն անձի մոտ ծագում է երկու դեպքում, երբ՝

(1) անձի սեփականության իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով արդեն իսկ ճանաչված է,

(2) անձինք օրենքի ուժով ունեն սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք:

Երկրորդ հիմքի համատեքստում հարկ է պարզել, թե *ե՞րբ է անձի մոտ առաջանում պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման օրինական ակնկալիք:*

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի (այսուհետ նաև՝ Օրենք) 38-րդ հոդվածը, ի թիվս այլ հիմքերի, «գ» կետով նախատեսում է պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման իրավական հնարավորություն՝ **տվյալ գործով վարույթը կարճելու կամ հայցն առանց քննության թողնելու դեպքում, եթե գործը ենթակա չէ դատարանում քննության, կամ հայցվորը չի պահպանել տվյալ կատեգորիայի գործի համար վեճը լուծելու սահմանված նախնական արտադատարանական կարգը, կամ հայցը ներկայացրել է անգործունակ անձը:**

Փաստացի ստացվում է, որ այն պահից սկսած, երբ կոնկրետ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվում է՝ գործը դատարանում քննության ենթակա չլինելու հիմքով, անձի մոտ առաջանում է *պետական տուրքի՝ որպես սեփականության ձևի վերադարձման օրինական ակնկալիք:*

Ողջ վերոգրյալի հիման վրա գտնում ենք, որ այն պարագայում, երբ անձի կողմից արդեն իսկ վճարված պետական տուրքի դիմաց վերջինիս չի մատուցվել այն ծառայությունը, որի համար գանձվել է համապատասխան դրույքաչափի պետական տուրք (ընդ որում՝ **ծառայություն մատուցված չլինելը կախված չի եղել կողմի կամքից, ավելին՝ վերջինիս կողմից օբյեկտիվորեն չէր էլ կարող կանխատեսվել, որ պարտապետը մեկ այլ գործով դատարանի օրինական ուժի մեջ մրտած վճռով կարող է ճանաչվել սնանկ, և այդ հիմքով գործի վարույթը կարող է կարճվել**) պետական տուրքի պահումը պետական բյուջեում հանգեցնում է անձի սեփականության իրավունքի, այն է՝ *իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի անհամաչափ միջամտության (սահմանափակման):*

ՍԱՀՄԱՆԱՐԿՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

3. Դատական ծախսերի բաշխման հարցը՝ սնանկության վարույթի առանձնահատկությունների լույսի ներքո

(a) **Պետական տուրքի վճարման պարտականությունը՝ դատական ծախսերի բաշխման համատեքստում:** Օրենսգրքի 110-րդ հոդվածը կարգավորում է դատական ծախսերի բաշխումը՝ հայցն առանց քննության թողնելու կամ գործի վարույթը կարճելու դեպքում: Հիշատակված հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հայցն առանց քննության թողնելու կամ գործի վարույթը կարճելու դեպքում դատական ծախսերի փոխհատուցման պարտականությունը դրվում է հայցվորի վրա, *բացառությամբ սույն հոդվածով նախատեսված դեպքերի:* Վերոնշյալ հոդվածի 2-4-րդ մասերում նախանշված են վերոգրյալ բացառությունները, որոնք, սակայն, չեն անդրադառնում պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու դեպքում դատական ծախսերի բաշխման հարցին:

Միևնույն ժամանակ, Օրենսգրքի 103-րդ հոդվածը սահմանում է պետական տուրքը վերադարձնելու կարգավորումները՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով ամրագրելով, որ վճարված պետական տուրքի վերադարձման հիմքերը և կարգը սահմանվում են «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով, իսկ 2-րդ մասով ամրագրում է, որ վճարված պետական տուրքի վերադարձման հիմքերի առկայության դեպքում դատարանը պարտավոր է դատական ակտում նշել պետական տուրքը լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու հիմք հանդիսացող հանգամանքները:

Օրենքի համալիր ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ օրենսդրի կողմից փորձ է արվել պահպանել ողջամիտ հավասարակշռություն, մի կողմից՝ դատարաններում պետական տուրք զանձելու՝ պետության օրինական շահի, դատարաններում պետական տուրք վճարելու՝ անձի սահմանադրական պարտականության և, մյուս կողմից՝ դատարանների միջոցով իր իրավունքները պաշտպանելու՝ անձի օրինական շահի միջև, սահմանելով որոշակի իրավական երաշխիքներ,

¹ Սույն գլխում դատական ծախսերի բաշխման հարցը քննարկվում է առավելապես պետական տուրքի վճարման պարտականության համատեքստում:

որոնք կապահովեն անձի՝ դատարանի մատչելիության, ինչպես նաև արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքները:

Մի կողմից՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի ապահովմանն է միտված դատարաններում պետական տուրքի գծով արտոնություններ սահմանելը, այն է՝ Օրենքում որոշակիացված դեպքերում անձանց՝ դատարաններում պետական տուրքի վճարումից ազատելը (*մինչդարավարական երաշխիք*): Մյուս կողմից՝ հաշվի առնելով, որ պետական տուրքի գանձման հիմնական նպատակը պետության կողմից մատուցված «ծառայության» դիմաց որոշակի փոխհատուցումն է՝ օրենսդրի կողմից նախատեսվել է արդեն իսկ վճարված պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման ինստիտուտը, որը կոչված է ապահովելու անձի արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը (*հետդարավարական երաշխիք*): Այսինքն՝ **բոլոր այն դեպքերում, երբ անձը պետությունից հայցում է իր ենթադրյալ խախտված իրավունքի դատական պաշտպանություն և դրա դիմաց վճարում է պարտադիր վճարման ենթակա պետական տուրք, սակայն դրա դիմաց չի ստանում իր ենթադրյալ խախտված իրավունքի արդյունավետ դատական պաշտպանություն (այն է՝ փաստացի վերջինիս արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը չի իրացվում), պետությունը պարտավորվում է վերադարձնել արդեն իսկ վճարված պետական տուրքի գումարը:** Օրենսդրի նման մոտեցումը պայմանավորված է այն պարզ տրամաբանությամբ, որ պետությունը՝ ի դեմս դատարանի, գործն ըստ էության չքննելով, չի կրում արդարադատության իրականացման հետ կապված որևիցե էական ծախս, ուստի՝ դրա դիմաց արդեն իսկ վճարված պետական տուրքը չվերադարձնելը չի արդարացնում պետական տուրքի գանձման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական նպատակները և նշանակությունը:

Սահմանադրական դատարանը, իր՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 5-ի ՍԴԱՌ-99 աշխատակարգային որոշմամբ¹ անդրադառնալով գործի

¹ «ՀՀ Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 1-ին մասի և «Պետական տուրքի մասին» օրենքի 38-րդ հոդվածի՝ այնքանով, որքանով չեն նախատեսում գործի քննության ընթացքում

քննության ընթացքում պատասխանողի սնանկ ճանաչվելու հիմքով գործի վարույթը կարճվելու դեպքում պետական տուրքը լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու օրենսդրական հնարավորության հարցին, արդարացիորեն նշել է.

«(...) Օրենքը, հանդիսանալով պետական տուրքի հետ կապված հարցերի ընդհանուր կանոնակարգումները սահմանող նորմատիվ իրավական ակտ, նախատեսում է պետական տուրքի լրիվ կամ մասնակի վերադարձման ընդհանուր հիմքերը, այդ թվում՝ գործը դադարանում քննության ենթակա չլինելու դեպքում տվյալ գործով վարույթի կարճման հիմքը (1-ին մասի «գ» կետ): Օրենքի ընդհանուր տրամաբանությունից բխում է, որ պետական տուրքը ենթակա է լրիվ կամ մասնակի վերադարձման բոլոր այն դեպքերում, երբ գործն օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պայմաններում ենթակա չէ դադարանում քննության: Սահմանադրական դադարանն արձանագրում է, որ Օրենքի սույն նորմով կանոնակարգված են գործի՝ դադարանում քննության ենթակա չլինելու դեպքերը ցանկացած դատավարության համար: Այսինքն՝ «Պետական տուրքի մասին» օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետում գործածված «գործը ենթակա չէ դադարանում քննության» ձևակերպումը բովանդակային առումով ենթակա է լայն մեկնաբանման՝ ներառելով գործի քննության անհնարինության դեպքերը համապատասխան դադարանում՝ անկախ դատավարության տեսակից:

Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված են քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում գործի վարույթը կարճելու հիմքերը: Օրենսգրքի հիշյալ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված է, որ առաջին արյանի դատարանը դատավարության ցանկացած փուլում կարճում է գործի վարույթը, եթե գործը ենթակա չէ քննության քաղաքացիական դատավարության կարգով: Միաժամանակ, Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետով սահմանված է, որ առաջին

պատասխանողի սնանկ ճանաչվելու հիմքով գործի վարույթը կարճվելու դեպքում պետական տուրքը լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու օրենսդրական հնարավորություն, Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ՝ գործի վարույթը կարճելու մասին:

ադյանի դատարանը դատավարության ցանկացած փուլում կարճում է գործի վարույթն օրենքով նախատեսված այլ դեպքերում: Փաստորեն, օրենսդիրը, Օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասով, ըստ էության, սահմանելով գործի վարույթը կարճելու իմպերատիվ հիմքերի սպառիչ ցանկ (1-11-րդ կետեր), միաժամանակ նախատեսել/սահմանել է բաց թվարկում (12-րդ կետ), ինչը ենթադրում է, որ օրենսդրի կողմից կարող են ընդունվել հատուկ կարգավորումներ սահմանող այլ օրենքներ, որոնք կնախատեսեն (Օրենսգրքում նշվածներից զատ) գործի վարույթը կարճելու այլ հիմքեր»:

Վերոնշյալ դիրքորոշման լույսի ներքո հարկ ենք համարում ընդգծել, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքից զատ, հատուկ կարգավորումներ սահմանում են նաև «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» ՀՀ օրենքը (18-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) և «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքը (29-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «դ» կետ):

Այսպես՝ «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը, որին հայց է ներկայացված այն վեճի վերաբերյալ, որի վերաբերյալ առկա է ֆինանսական համակարգի հաշտարարի՝ կողմերի համար պարտադիր դարձած որոշումը, որը չի վիճարկվել սույն օրենքի 16-րդ հոդվածով սահմանված մեկամյա ժամկետում, պարտավոր է մերժել հայցադիմումի ընդունումը, *իսկ եթե հայցադիմումն ընդունվել է՝ կարճել գործի վարույթը*: Իսկ «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «դ» կետի համաձայն՝ դատարանի կողմից Կենտրոնական բանկի դիմումը բավարարելու և լուծարային կառավարիչ նշանակելու մասին որոշման կայացման պահից *դատարաններում կարճվում են բոլոր այն գործերի վարույթները, որտեղ բանկը ճանաչվել է պարասխանող*, ինչպես նաև կասեցվում են բանկի գույքի վրա բռնագանձում տարածելու մասին

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 4(112)2023

դատարանների, արբիտրաժային տրիբունալների վճիռների, որոշումների կատարողական վարույթները: Սույն կետով սահմանված՝ կասեցված կամ կարճված վարույթների հետ կապված պահանջները պարտատերերը կարող են ներկայացնել լուծարային կառավարչին՝ սույն օրենքով սահմանված կարգով:

Վերոնշյալ իրավակարգավորումների ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ **առանձին՝ այլ (հատուկ) օրենքով նախատեսված** գործի կարճման հիմք, որպես այդպիսին, սահմանվում է միայն «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, մինչդեռ թե՛ «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «դ» կետը, թե՛ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետը, թեև նախատեսում են առանձին՝ Օրենսգրքի նկատմամբ հատուկ հանդիսացող օրենքներով նախատեսված հիմքեր (ինչի արդյունքում էլ առաջանում է խնդրո առարկա վեճը), այնուամենայնիվ, **բովանդակային առումով վերջիններս անուղղակի կերպով նախատեսում են կոնկրետ դատարանում գործի քննության անհնարիության հիմք:**

Այսպիսով, ստացվում է, որ իրավակիրառական պրակտիկայում գոյացած խնդիրն ունի արհեստաձին բնույթ, քանի որ վերջինս կարող է լուծվել բացառապես դատական մեկնաբանման միջոցով, այնինչ դատարանները դեռևս չեն դրսևորում բավարար հաստատակամություն և պատրաստակամ չեն օրենքներում օգտագործվող ձևակերպումներին տալ լայն՝ տառացի նշանակության սահմաններից դուրս մեկնաբանում, մինչդեռ, ինչպես արդարացիորեն նշել է Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2021 թվականի ապրիլի 8-ի ՍԴԱՌ-74 աշխատակարգային որոշմամբ¹՝ «(...) *Օրենքի, վերջինիս որևէ դրույթի իրավական բովանդակության բացա-*

¹ «ՀՀ Վերաքննիչ քրեական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ «Էրեբունի-Երևանի հիմնադրման 2800-ամյակի և Հայաստանի Առաջին Հանրապետության անկախության հռչակման 100-ամյակի կապակցությամբ քրեական գործերով համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 5-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի քննությունը մերժելու մասին:

հայրման և միապետակ կիրառության ապահովման իրավազորությունը սահմանադրորեն վերապահված է եռաստիճան դատական համակարգին»: Ցանկացած նման խնդրի առկայության պարագայում դատարանները, դատական մեկնաբանման լայն գործիքակազմի օգտագործմամբ, պետք է փորձեն համապատասխանեցնել օրենքի տառն օրենքի ոգուն, օրենսդրի կամքին, քանի որ անհնարին է պատկերացնել իրավական նորմի կիրառումն առանց վերջինիս մեկնաբանման՝ իրավունքի իրական բովանդակության բացահայտման: Ավելին՝ դատարանները դատական մեկնաբանումն իրականացնում են ոչ թե կամայական, այլ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված մեկնաբանման կանոններին (եղանակներին) համապատասխան, ընդ որում՝ մեկնաբանման կանոնները (եղանակները) սպառիչ չեն և չեն բացառում մեկնաբանման այլ՝ կոնկրետ նորմի իմաստը/օրենսդրի կամքը վերհանելուն ուղղված դոկտրինալ եղանակների օգտագործումը:

(b) Պետական տուրքի վերադարձման անհնարինությունը՝ սնանկության վարույթի առանձնահատկությունների լույսի ներքո: «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից **կարճվում կամ ավարտվում են պարտապանից գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու պահանջով քաղաքացիական, վարչական կամ արբիտրաժային տրիբունալի վարույթում գտնվող գործերը**, և պարտապանի դեմ պարտատերերի **պահանջները կարող են ներկայացվել սնանկության վարույթի շրջանակներում**¹ սույն օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով:

Թե՛ Վճռաբեկ դատարանը, թե՛ Սահմանադրական դատարանն իրենց նախկինում կայացրած որոշումներում բազմիցս նշել են, որ «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի ուժով սնանկության վարույթն ունի առանցքային առանձնահատկություն¹,

¹ Սնանկության ինստիտուտի էությունը բացահայտվում է դրա հետապնդած նպատակների միջոցով: Թեև օրենսդիրը սնանկության ինստիտուտի նպատակներն ուղղակիորեն չի ամրագրել, սակայն Օրենքի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ սնանկության ինստիտուտի

այն է՝ պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից սառեցվում է պարտատերերի պահանջների բավարարումը (մորատորիում): Այդ պահից սառեցվում են պարտատերերի բոլոր գործողությունները, որոնք ուղղված են պարտապանի նկատմամբ պահանջների բավարարմանը: Ընդ որում՝ հիշատակված հիմքով կարճման ենթակա են սնանկ ճանաչված պարտապանի մասնակցությամբ ոչ բոլոր քաղաքացիական գործերի վարույթները, այլ միայն այն քաղաքացիաիրավական վեճերով գործերի վարույթները, որոնցում սնանկ ճանաչված պարտապանին ներկայացված է նյութաիրավական պահանջ՝ գումարի բռնագանձման կամ գույք հանձնելու տեսքով, և որոնց լուծումը կարող է հանգեցնել վերջինիս գույքային զանգվածի փոփոխության:

Նման կարգավորման հիմքում օրենսդիրը դրել է այն ողջամիտ տրամաբանությունը, որ պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից սնանկ ճանաչված պարտապանի մասնակցությամբ պարտավորությունները պետք է մեկտեղվեն սնանկության վարույթում: Օրենսդրի որդեգրած նման մոտեցումը հնարավորություն է ընձեռում երաշխավորելու բոլոր պարտատերերի շահերը՝ օրենքով սահմանված առաջնահերթությամբ վերջիններիս պահանջները բավարարելու նպատակով:

2023 թվականի սեպտեմբերի 5-ի թիվ ՍԴԱՈ-99 աշխատակարգային որոշմամբ¹ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է.

նպատակը, նախևառաջ, անբարենպաստ ֆինանսական դրություն ունեցող անձի ֆինանսական առողջացումն է, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ ընկերության լուծարումը/ անհատ ձեռնարկատիրոջ գործունեության դադարեցումը և նրա գույքի հաշվին պարտատերերի պահանջների բավարարումը (այս մասին տե՛ս Մարկոսյան Ս.Ա. Սնանկության վարույթը Հայաստանի Հանրապետությունում. Գիտագործնական ձեռնարկ. ք. Երևան, Արդարադատության ակադեմիա, 2022):

¹ «ՀՀ Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 1-ին մասի և «Պետական տուրքի մասին» օրենքի 38-րդ հոդվածի՝ այնքանով, որքանով չեն նախատեսում գործի քննության ընթացքում պատասխանողի սնանկ ճանաչվելու հիմքով գործի վարույթը կարճվելու դեպքում պետական տուրքը լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու օրենսդրական հնարավորություն, Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը կարճելու մասին:

«Սնանկության մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ այն սահմանում է տվյալ գործի՝ **դատարանում քննության անհնարինության հիմք**, ինչը ենթադրում է նման գործերի քննության անհնարինություն ինչպես քաղաքացիական և վարչական դատավարության կարգով, այնպես էլ արբիտրաժային կարգով:

(...)

Վերոգրյալը հիմք է տալիս եզրահանգելու, որ Օրենքի 38-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետին ինքնին նախատեսում է գործի քննության ընթացքում պետական տուրքը լրիվ կամ մասնակի վերադարձնելու օրենսդրական հնարավորություն այն դեպքում, երբ գործի վարույթը կարճվում է, ենթակա չէ քննության համապատասխան դատարանում (տվյալ վարույթի/դատավարության շրջանակներում), այն է՝ այն դատարանում, որի վարույթում տվյալ պահին գտնվում է տվյալ գործը, ինչը, սակայն, չի բացառում այդ գործի քննությունն այլ դատարանում (տվյալ պարագայում՝ սնանկության վարույթում՝ պահանջի քննության շրջանակներում, այլ ոչ թե սնանկության գործի շրջանակներում որպես առանձին քաղաքացիական գործ), որի ենթակայությանը վերապահված է տվյալ գործի քննությունը»:

Այսպիսով՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից առաջարկվել է «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետով նախատեսված՝ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու կարգավորումը մեկնաբանել Օրենքի 38-րդ հոդվածի «գ» ենթակետով նախատեսված հիմքի լույսի ներքո, որի պայմաններում դատարանները կխուսափեն պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով գործի վարույթը կարճելու դեպքում պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման անհնարինության խնդրից: Հակառակ պարագայում՝ դատարանների կողմից ներկայիս օրենսդրական կարգավորումների տառացի մեկնաբանումը կհանգեցնի անձի՝ Սահմանադրությամբ պաշտպանվող արդյունավետ դատական պաշտպանության (դատարանի մատչելիության), ինչպես նաև սեփականության իրավունքների իրացման ռեալ անհնարինության:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

Մինչդեռ, իրավակիրառական պրակտիկայում ձևավորված ներկայիս ցավալի իրողությունը, այդ թվում նաև՝ առհասարակ թե՛ դատարանների, թե՛ օրենսդրի կողմից Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման ցուցանիշները¹ վկայում են այն մասին, որ դատարանները խուսափում են նորմերի լայն մեկնաբանումից, ինչը չի բացառում, որ նույնիսկ սույն գործով Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշման առկայության պայմաններում՝ դատարանները վերստին չեն դրսևորի բավարար կամք՝ ուղղված Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմանը համահունչ՝ «գործը ենթակա չէ դատարանում քննության» ձևակերպումը լայն մեկնաբանելուն, ինչի հետևանքով պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու դեպքում հայցվորների համար կշարունակվեն ստեղծվել արհեստածին խնդիրներ՝ վճարված պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման անհնարինության տեսքով, ինչը հանգեցնում է անձանց դատարանի մատչելիության, ինչպես նաև սեփականության իրավունքների անհամաչափ միջամտության (ներկայիս իրավակիրառական պրակտիկայի մասով տե՛ս, օրինակ, թիվ ՍնԴ/0593/04/19 սնանկության և թիվ ԵԴ/0077/04/18 քաղաքացիական գործերը², թիվ ՍնԴ/0155/02/22 քաղաքացիական գործը³):

¹ Այս մասին տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2022 թ. ընդունված որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ տարեկան հաղորդումը: Հղումը ստորև՝ https://www.concourt.am/pdf/uploads/63ff2ee1631c6_SԱՐԵԿԱՆ%20ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ-2022.pdf

² **Սույն գործերով դատարաններն արձանագրել են հետևալը.**

«Համաձայն «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի «գ» կետի՝ պետական տուրքը ենթակա է վերադարձման տվյալ գործով վարույթը կարճելու կամ հայցն առանց քննության թողնելու դեպքում, եթե գործը ենթակա չէ դատարանում քննության, կամ հայցվորը չի պահպանել տվյալ կատեգորիայի գործի համար վեճը լուծելու սահմանված նախնական արտադատարանական կարգը, կամ հայցը ներկայացրել է անգործունակ անձը:

Տվյալ պարագայում, գործի վարույթը կարճվում է՝ պարտապանին սնանկ ճանաչելու վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած վճռի առկայության հիմքով, այսինքն՝ սույն գործով առկա չեն «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածի «գ» կետով նախատեսված հիմքերը, ուստի, դատարանը գտնում է, որ դիմողի կողմից նախապես վճարված պետական տուրքի գումարը դիմողին վերադարձման կամ պարտապանից բռնագանձման ենթակա չէ, և պետական տուրքի հարցը դրանով իսկ պետք է համարել լուծված»:

³ **Սույն գործով Սնանկության դատարանն արձանագրել է հետևյալը.**

«Հետևաբար, լուծելով դատական ծախսերը կողմերի միջև բաշխելու հարցը և նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 110-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայցն առանց քննության թողնելու կամ գործի վարույթը կարճելու դեպքում

4. Եզրակացություններ

Ինչպես արդեն իսկ նշվել է, իրավակիրառական պրակտիկայում ձևավորված ներկայիս ցավալի իրողությունը վկայում է այն մասին, որ դատարանները դեռևս պատրաստական չեն դրսևորելու բավարար կամք՝ ուղղված օրենքներում կիրառված այս կամ այն ձևակերպումը լայն մեկնաբանելուն, ուստի՝ սույն խնդրի լուծման **այլընտրանքային տարբերակներից է օրենսդրի կողմից «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածում փոփոխություններ և (կամ) լրացումներ կատարելը**, որի արդյունքում **Օրենքում ուղղակիորեն կամրագրվի** պատասխանողին սնանկ ճանաչելու հիմքով քաղաքացիական գործի վարույթի կարճման դեպքում պետական տուրքի մասնակի կամ լրիվ վերադարձման օրենսդրական հնարավորությունը: Առաջարկվող լուծումը թույլ կտա խուսափել դատարանների կողմից նորմերի ոչ միատեսակ մեկնաբանումից և կիրառումից, ուստի՝ հակասական իրավակիրառական պրակտիկա ձևավորելուց:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. ՀՀ Սահմանադրություն (2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով, ՀՀՊՏ 2015.12.21/ հատուկ թողարկում, հոդ. 1118):
2. «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2018 թվականի մարտի 21-ին, ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381) հոդ. 373):
3. «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 1997 թվականի դեկտեմբերի 27-ին, ՀՀՊՏ 1998.01.11/1):

դատական ծախսերի փոխհատուցման պարտականությունը դրվում է հայցվորի վրա, իսկ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2020թ. մարտի 04-ի և 2020թ. մայիսի 22-ի որոշումներով հակընդդեմ հայցադիմումների համար նախատեսված պետական տուրքի վճարումը հետաձգվել է մինչև կայացվելիք եզրափակիչ դատական ակտը, դատարանը գտնում է, որ հակընդդեմ հայցվոր «ՍԱԴԵ» ԲԸ-ի հայաստանյան մասնաճյուղից հօգուտ պետական բյուջեի պետք է բռնագանձել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2020 թ. մարտի 04-ի և 2020 թ. մայիսի 22-ի որոշումներով հետաձգված պետական տուրքի գումարը, որը կազմում է 21 281 720 ՀՀ դրամ (579 337 888,80 ՀՀ դրամ X 2% = 11 586 757,77 ՀՀ դրամ) + (937 526,65 Եվրոյին համարժեք 484 748 154,38 ՀՀ դրամ X 2% = 9 694 963,08 ՀՀ դրամ):

4. «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2006 թվականի դեկտեմբերի 12-ին, ՀՀՊՏ 2007.01.31/7(531) հոդ. 139):
5. «Ֆինանսական համակարգի հաշտարարի մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2008 թվականի հունիսի 17-ին, ՀՀՊՏ 2008.07.23/47(637) հոդ. 776):
6. «Բանկերի, վարկային կազմակերպությունների, ներդրումային ընկերությունների, ներդրումային ֆոնդի կառավարիչների և ապահովագրական ընկերությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենք (ընդունվել է 2001 թվականի նոյեմբերի 6-ին, ՀՀՊՏ 2001.12.15/40(172) հոդ. 958):
7. **Մարկոսյան Տ.Ա.** Սնանկության վարույթը Հայաստանի Հանրապետությունում. Գիտագործնական ձեռնարկ / ք. Երևան. Արդարադատության ակադեմիա. 2022. 464 էջ:
8. **Макаров А.А.** Право на судебную защиту // Административное и муниципальное право. 2017. № 1. - С. 69-78.
9. **Корпен А.С.** К вопросу о содержании права на доступ к правосудию // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2016. №2. - С. 111-121.
10. **Пластинина Е.В.** Правовые аспекты понятия «Доступ к правосудию» // Марийский юридический вестник. 2013. №10. - С. 182-186.
11. **Groves M., Weeks G.** Legitimate expectations in the Common law world. Oxford and Portland, Oregon. Hart publishing. 2016. Hart studies in comparative public law, V. 12.

НЕВОЗМОЖНОСТЬ ВОЗВРАТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОШЛИНЫ В СЛУЧАЕ ПРЕКРАЩЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ПО ГРАЖДАНСКОМУ ДЕЛУ НА ОСНОВАНИИ ПРИЗНАНИЯ ОТВЕТЧИКА БАНКРОТОМ

Аннотация

В настоящей работе рассматривается проблема невозможности возврата государственной пошлины в случае прекращения производства по гражданскому делу на основании признания ответчика банкротом в силу нынешних законодательных регулирований в Республике Армения

the plaintiff the state fee already paid, and in case of non-payment, to resolve this issue.

As a result of the research, the authors discuss such issues as the ratio of the right to access to court and the institution of state fee collection, the purpose of state fee collection, the issue of refund of state duty in the light of property rights, as well as the issue of distribution of court costs in the light of the specifics of bankruptcy proceedings.

Keywords: state fee, bankruptcy proceedings, protection of property, access to court, refund of state fee.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 10.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 11.10.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 13.10.2023 թ.:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄԲՈՆ

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-88

ՐՕՅԱ ԱՄԻՐՕՎԱ

*Юрист в офисе Примирителя
финансовой системы РА,
аспирант 3-го курса кафедры
гражданского права
и гражданско-процессуального права
Российско-Армянского университета*

Օ ՊՐԱՎՈՄԵՐՈՒՄԻ ՕԴՆՈՍՏՐՈՆՆԵԳ ԻՅՄԵՆԵՆԻԱ ԴՕԳՈՎՐԱ ԲԱՆԿՈՎՏԿՈԳ ՏՇԵՏԱ ՖԻՆԱՆՏՈՎՈՅ ՕՐԴԱՆԻՅԱԿԱՆԻ Ի ՍՐԿԱԴՈՔ ՆԱԴԼԵՂԱՇՇԵԳ ՍՎԵԴՈՄԼԵՆԻԱ ԿԼԻԵՆՏՈՎ Օ ԵԳ ԻՅՄԵՆԵՆԻԱ

Աննոտация

Банковские услуги стали неотъемлемой частью нашей жизни, предоставляя возможность эффективно управлять собственными финансовыми ресурсами и денежными средствами, получать кредит или воспользоваться такими различными банковскими услугами, как денежные переводы, различного рода платежи, выдача банковских карт и т.д.

Законодательство Республики Армения не содержит запрета на изменение условий банковского обслуживания финансовыми организациями. Любое изменение такого договора должно осуществляться в форме, позволяющей однозначно установить согласие клиента на обслуживание на новых, измененных условиях.

Одним из наиболее распространенных нарушений прав потребителей в сфере предоставления банковских услуг в Республике Армения является практика банков, которые в одностороннем порядке меняют исходные условия договоров со своими клиентами-потребителями без

должного уведомления последних об этом. Это часто сопровождается тем, что измененные условия договора финансовыми организациями размещаются на их официальных веб-сайтах, аргументируя, что клиенты надлежащим образом уведомлены об односторонних изменениях условий банковского договора, поскольку новые изменения находятся в свободном доступе.

С учетом обнаруженных практик одностороннего введения либо увеличения финансовыми организациями комиссионных вознаграждений (которые изначально не были установлены в договоре либо были установлены в меньшем размере) за совершение операций в рамках договоров банковского счета представляется необходимым провести исследование следующих аспектов:

1. *Правомерность одностороннего изменения договора банковского счета финансовой организацией.* Данное исследование будет направлено на определение соответствия действий финансовой организации законодательству Республики Армения и условиям существующих банковских договоров.

2. *Порядок надлежащего уведомления клиентов об изменении договора банковского счета.* В рамках данного исследования будет изучен порядок и форма уведомления клиентов о предстоящих изменениях в условиях договора банковского счета, а также определено, насколько эти уведомления соответствуют требованиям законодательства и обеспечивают достаточную ясность и доступность информации клиентам.

Ключевые слова: договор банковского счета, изменение договора, надлежащее уведомление, комиссионные вознаграждения, тарифы.

1. Введение

Когда в силу закона или договора одна из сторон имеет право на одностороннее изменение условий договора, она должна осуществлять это право разумно и, главное, добросовестно. Особенно это касается права банка на одностороннее изменение банковских договоров. Часто

встречаются ситуации, когда банк односторонне меняет условия о комиссионных вознаграждений за совершение банковских операций, что приводит к нарушению интересов потребителей и, тем самым, получается, что один из контрагентов злоупотребляет свободой договора. Многими юристами отмечается, что договоры с заранее разработанными условиями неизбежны в тех сферах предпринимательской деятельности, где заключается множество однотипных, стандартных сделок¹. Особенно в сфере банковских правоотношений сторона, обладающая меньшей независимостью и вынужденная принимать предложенные контрагентом формуляры договоров, должна быть защищена от недобросовестных изменений изначальных условий, даже если эти условия не противоречат закону.

2. Общие положения об изменении гражданско-правового договора

Гражданский кодекс Республики Армения прямо предусматривает, что изменение и расторжение договора возможны по соглашению сторон, если иное не предусмотрено законом или договором². Законодательство Республики Армения диспозитивным регулированием устанавливает, что соглашение об изменении или о расторжении договора заключается в той же форме, что и договор, если из закона, иных правовых актов, договора или обычаев делового оборота не вытекает иное³. При этом обязательства между сторонами считаются измененными с момента подписания соглашения сторон об изменении договора, за исключением случаев, предусмотренных Кодексом, которые относятся к характеру изменения договора или соглашения или к изменению договора в судебном порядке⁴. Из сказанного следует, что по смыслу Кодекса

¹ **Копьев А.В.** О свободе договора в сфере предпринимательства // *Налоги.* 2008. № 9; **Тельгарин Р.** О свободе заключения договора присоединения // *Российская юстиция.* 1997. № 1. - С. 14–16; **Кулагин М.И.** *Предпринимательство и право. Опыт Запада.* - М., 1992. - С. 79.

² Часть 1 ст. 466 Гражданского кодекса Республики Армения от 05.05.1998 г. (с посл. измен. от 12.09.2023 г.).

³ Часть 1 ст. 468 Гражданского кодекса Республики Армения от 05.05.1998 г. (с посл. измен. от 12.09.2023 г.); Решение Кассационного Суда РА от 07.04.2018 года по гражданскому делу №ЕКД/1769/02/14.

⁴ Часть 3 ст. 469 Гражданского кодекса Республики Армения от 05.05.1998 г. (с посл. измен. от 12.09.2023 г.).

изменение договора возможно при условиях соблюдения порядка, определенного статей 468 ГК РА, следовательно, несоблюдение указанного порядка изменения договора приводит к тому, что совершенные изменения не имеют юридических последствий для сторон и, соответственно, объем прав, обязанностей и ответственности, возникающие между сторонами по существу, остается неизменным.

Обозначая проблему современного регулирования института изменения и расторжения договора, А. Ю. Кабалкин отмечает: “Изменение договора означает, что при сохранении его силы в целом то или иное условие либо некоторые из них, в том числе связанные с исполнением договорных обязательств, формулируются по-новому, по сравнению с тем, как это было зафиксировано первоначально при заключении договора (...)”¹.

В соответствии с п. 12 Постановления Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 22.11.2016 г. № 54 “О некоторых вопросах применения общих положений Гражданского кодекса Российской Федерации об обязательствах и их исполнении”, если одностороннее изменение условий обязательства совершено тогда, когда это не предусмотрено законом, иным правовым актом или соглашением сторон, или не соблюдено требование к их совершению, то по общему правилу такое одностороннее изменение условий договора не влечет юридических последствий, на которые они были направлены. Данная позиция отражена и в Определении Верховного Суда РФ от 23.03.2021 г. по делу № 33-КГ20-6-КЗ, которым установлено, что одностороннее изменение банком условий договора ущемляет гарантированные законом права потребителя и является ничтожным. Поэтому сторона договора, столкнувшаяся с неправомерным изменением, не обязана подавать иск о его оспаривании².

Таким образом, изменение условий заключенного между финансовой организацией и клиентом договора возможно только в случае получения

¹ Кабалкин А.Ю. Гражданско-правовые договоры в России. Общие положения: курс лекций. – М.: Юридическая литература, 2002. – С. 222.

² Пункт 51 Постановления Пленума ВС РФ от 23.06.2015 №25 и п. 12 Постановления Пленума ВС РФ от 22.11.2016 №54.

от клиента согласия в той форме, в которой был заключен основной договор, либо путем совершения конклюдентных действий, причем согласие лица должно быть выражено явно и однозначно.

3. Предмет договора банковского счета как существенное условие

Из совокупного анализа части 1 статьи 912, части 1 статьи 914, статей 916 и 919 Гражданского кодекса РА вытекает, что по договору банковского счета банк обязан выполнить такие операции, которые предусмотрены для него законом, соответствующими банковскими правилами и применяемыми в банковской деятельности обычаями делового оборота.

Получается, что предмет договора банковского счета включает обязанности банка по принятию и зачислению денежных средств, которые поступают на счет, открытый клиенту (владельцу счета), выполнению распоряжений клиента о перечислении и выдаче соответствующих сумм со счета и проведению других операций по счету. Л. Г. Ефимова в предмет договора банковского счета включает действия сторон по заключению в будущем нескольких групп сделок на условиях, согласованных в базовом договоре. По ее мнению, в предмет следует включать, во-первых, расчетные операции (договоры о совершении или получении платежей), а также кассовые операции; во-вторых, условия заключения сторонами договоров, направленных на предоставление денежного покрытия по будущим расчетным операциям, учитывая, что банк обязуется совершать расчетные операции не за свой счет, а за счет своего клиента (к числу указанных сделок относятся договор банковского вклада до востребования (остаток счета) и кредитный договор в форме овердрафта по счету); в-третьих, договор счета, в соответствии с которым банк принимает на себя обязанности бухгалтера и кассира своего клиента¹. По мнению Д. А. Медведева, в качестве предмета договора банковского счета следует рассматривать денежные средства клиента, которые находятся на его банковском счете и с которыми

¹ Ефимова Л. Г. Договоры банковского вклада и банковского счета. Монография. - М.: Проспект, 2018.

осуществляются операции, обусловленные договором¹. М. И. Брагинский, В. В. Витрянский в качестве предмета договора рассматривают действия, которые должен совершать банк, в том числе по поручению владельца счета: зачисление поступающих на открытый клиенту счет денежных средств, выполнение распоряжений клиента о перечислении и выдаче денежных сумм со счета, а также проведение других банковских операций. Иными словами, предметом они признают услуги, оказываемые банком владельцу счета². Судебная практика исходит из того, что предметом договора банковского счета являются действия банка, направленные как на открытие и ведение счета, так и на выполнение поручений владельца счета о перечислении и выдаче денежных средств, проведении иных банковских операций, включая расчетные операции³. Суды полагают, что такая услуга, как «ведение счета клиента» банком оказывается в течение всего срока действия договора и включает в себя в том числе действия банка по зачислению денежных средств на счет клиента и их списанию⁴.

Из анализа вышеуказанных мнений можно сделать вывод о существовании двух основных подходов к определению предмета договора банковского счета. Первый подход определяет предметом договора денежные средства, которые находятся на счете и используются для проведения операций, предусмотренных договором. В соответствии со вторым подходом предметом договора являются сами операции, которые выполняются в рамках договора, то есть услуги, предоставляемые банком клиенту.

Значимость точного определения предмета договора банковского счета, который является существенным условием, подтверждается судебной практикой. В Определении Судебной коллегии по

¹ Гражданское право. В 2 т. Т. 2 / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. 4-е изд., перераб. и доп. - М., 2003.

² Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 5, т. 2: Договоры о банковском вкладе, банковском счете, банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. - М.: Статут, 2006.

³ Например, Решение Кассационного Суда РА от 08.05.2014 года по гражданскому делу № ЕКД/0426/02/13; Постановление ФАС Московского округа от 05.08.2009 № КГ-А41/6721-09 по делу № А41-1598/09.

⁴ Например, Определение Высшего Арбитражного Суда РФ от 18.01.2007 г. № 16370/06 по делу № А40-70607/05-97-466.

гражданским делам Верховного Суда РФ от 16 июня 2015 г. № 4-КГ15-21 была высказана правовая позиция, согласно которой условие об установлении предмета договора считается выполненным, если обе договаривающиеся стороны имеют об этом предмете одинаковое представление и могут его определить.

Отнесение к существенным условиям договора банковского счета предмета не вызывает сомнений, а по поводу отнесения к существенным иных условий возникают дискуссии. Согласно одной из точек зрения, к существенным условиям относятся также цена договора (стоимость банковских услуг)¹. Достижение сторонами соглашения по всем существенным условиям в установленной форме позволяет признать договор заключенным.

4. Комиссионные вознаграждения как неотъемлемая часть договора банковского счета или “клиент ознакомлен и согласен с тарифами банка и Правилами”

Клиент обязуется оплатить банку за предоставляемые услуги в тех случаях, которые предусмотрены договором банковского счета, включая операции, осуществленные по его счету. Вопрос определения стоимости услуг банка на законодательном уровне не урегулирован. Получается, что в ходе осуществления операций по банковскому счету клиента, открытому во исполнение договора банковского счета, банк имеет право взимать оплату за проведение операций по счету. Обычно такая оплата устанавливается в форме комиссионных вознаграждений. Размер платы за услуги, предоставляемые банком своим клиентам, регулируется тарифами, которые устанавливают величину оплаты, взимаемой банком у клиентов за предоставление данных услуг. Банк самостоятельно определяет тариф и устанавливает его размер. Важно отметить, что именно через установление тарифов банк может оптимизировать свою операционную деятельность и стимулировать клиентов к использованию наименее затратных для банка способов осуществления расчетов. Причины внесения таких изменений могут быть разнообразными,

¹ Гражданское право. В 2-х т. Т. 2: учеб. / Под ред. Б. М. Гонгалю. - С. 425.

включая изменения в технических аспектах обслуживания, введение новых услуг или соблюдение требований нормативных актов, регулирующих выпуск банковских карт. Процесс утверждения и взимания банком комиссий вызывает разнообразные юридические вопросы, начиная от возможности их установления, законности их взимания и заканчивая законностью установления различных тарифов для разных клиентов на одни и те же операции (к примеру, для резидентов и нерезидентов), а также правомерности одностороннего изменения размера тарифа. Например, российская судебная практика исходит из того что, банк не вправе в индивидуальном порядке повысить тариф, так как законодательством установление индивидуального тарифа в отношении клиентов банка не предусматривается. Повышенные тарифы могут быть введены банком в отношении конкретной категории клиентов, при условии установления единых критериев отнесения клиентов к указанной категории¹.

Комиссионные вознаграждения обычно являются неотъемлемой частью договора банковского счета. Считаем, что условие договора о размере комиссий считается существенным условием, и его изменение в одностороннем порядке влечет изменение содержания обязательства и порядка пользования услугами банка. В настоящее время российская судебная практика исходит из того, что когда в договоре установлено право банка получать комиссии в соответствии с тарифами, без конкретизации порядка их применения, то применяются тарифы, действующие на момент заключения данного договора². Однако, когда банку необходимо применять тарифы, действующие на момент совершения клиентом соответствующих операций, то об этом должно быть прямо указано в договоре с клиентом. Следовательно, одностороннее изменение тарифов по договору банковского счета должно соответствовать общим нормам, установленным в статье 348

¹ Например, Постановления ФАС Центрального округа от 23.07.2010 г. по делу № А64-3256/09; от 23.08.2010 г. по делу № А64-3257/09; от 07.07.2010 г. по делу № А64-3464/09; от 06.07.2010 г. по делу № А64-3462/09; от 06.07.2010 г. по делу № А64-3461/09

² Например, Постановление Президиума Московского городского суда от 01.04.2011 г. по делу № 44г-48/11.

Гражданского кодекса РА, которые допускают одностороннее изменение обязательств в случаях, предусмотренных договором.

В соответствии с пунктом 1 статьи 913 ГК РА договор банковского счета должен быть заключен в простой письменной форме. Согласно пункту 1 статьи 448 ГК РА договор считается заключенным, если между сторонами, в требуемой в подлежащих случаях форме, достигнуто соглашение по всем существенным условиям договора. Из вышеизложенного следует, что информация о предоставляемых банковских услугах должна содержаться в оформленном в письменном виде договоре. В целях обеспечения возможности гражданина сделать правильный выбор, данная информация должна предоставляться при заключении соглашения путем ознакомления гражданина с текстом договора и прочими документами, содержащими условия, которые являются неотъемлемой обязательной частью договоров. Дополнительная информация может быть представлена иным способом, обеспечивающим ознакомление до получения услуги и возможность правильного выбора. Следовательно, банки не соблюдают требования законодательства о предоставлении необходимой информации потребителям, если они не передают вместе с договором банковского счета тарифы и правила или не включают все условия договора в его текст, который подписывается сторонами.

В ходе исследования действующей практики в Республике Армения обнаружено, что в основном договоры банковского счета содержат лишь отсылочные условия о порядке ознакомления с действующими тарифами. Обычно бланк договора банковского счета включает в себя оговорку, что обслуживание счета осуществляется в соответствии с тарифами банка и неким документом, который может быть назван как Правила пользования банковскими картами, а также что клиент ознакомлен и согласен с тарифами банка и Правилами. Важно отметить, что при этой концепции клиент присоединяется к стандартизированным условиям обслуживания, установленным банком, и не имеет возможности влиять на их содержание. Эти условия применяются ко всем клиентам, и банк не может выбирать, какие из них применить к

конкретному клиенту. При наличии в договоре ссылки на Правила с указанием “клиент ознакомлен и согласен с тарифами банка и Правилами” и соответствующей подписи клиента тарифы и Правила должны признаваться в качестве части договора и распространять их действие на отношения с клиентом банка по договору.

Таким образом, для обеспечения информированности потребителей, вместе с формой договора о банковском счете должны предоставляться все дополнительные документы, содержащие условия, на которых основан данный договор и которые считаются его неотъемлемой частью. В противном случае, все условия договора, к которым должен присоединиться потребитель при его заключении, должны быть явно указаны в тексте договора, который подписывают обе стороны.

5. Судебная практика относительно изменения тарифов открытия и обслуживания банковских счетов физических лиц в Российской Федерации и Республике Армения

Позиция российских судов относительно изменения тарифов и правил банка без согласования с клиентами говорит не в пользу банков. Основные аргументы в пользу этой позиции связаны с тем, что в случае, когда речь идет не о предпринимательских, а о потребительских отношениях, одностороннее изменение условий не допускается, за исключением предусмотренных законом случаев. Таким образом, только законом, а не договором определяется возможность изменения банками в одностороннем порядке условий договора для гражданина-потребителя¹. При этом соглашение об изменении условий договора также заключается в простой письменной форме (ст. 160 и п. 1 ст. 452 ГК РФ). Довод о том, что статья 452 ГК РФ допускает иные формы изменения условий договора по соглашению сторон, не принимается судами во внимание, поскольку договор банковского счета является договором присоединения, с заранее определенными условиями, а значит,

¹ Сайфуллин Р.Р. Особенности оформления договора банковского счета, открываемого для расчетов с использованием банковских карт // Банковское право. 2006. № 3. - С.13-17.

потребитель как сторона в договоре лишен возможности влиять на его содержание¹.

Из-за вышеизложенных обстоятельств возникает парадоксальная ситуация, которая обычно несет как для потребителей, так и для банков больше негативных, чем положительных последствий. Включение правил и тарифов в шаблон договора делает его восприятие потребителем более сложным. Как уже упоминалось, практически никто из клиентов банка не изучает эти акты, а тот, кому это необходимо, знакомится с ними на информационных стендах или на сайте банка.

Иным определением судебной коллегии по гражданским делам подчеркивается важность соблюдения процедур и обязательного уведомления клиентов о любых изменениях в условиях договора банковского счета. Суд первой инстанции при разрешении спора рассмотрел факты и условия, связанные с изменением тарифов банка и взиманием комиссии за зачисление денежных средств на счет клиента. Между клиентом и банком был заключен договор банковского счета, согласно которому стоимость оказываемых банком услуг и комиссии регулировались тарифами банка, действующими на момент заключения договора. На момент заключения договора операции по зачислению денежных средств на счет клиента по финансовому продукту не были платными. Впоследствии банк внес изменения в тарифы и ввел комиссию за зачисление денежных средств сверх определенного лимита. Банк провел списание комиссии в размере 20% с суммы, которая превысила установленный банком лимит, без согласия и распоряжения клиента. Суд пришел к выводу, что банк односторонне изменил условия договора без уведомления клиента, что привело к убыткам для клиента в виде незаконно удержанной комиссии, и частично удовлетворил требование клиента².

¹ Постановление ФАС Уральского округа от 27.04.2009 г. № Ф09-2481/09-С1; Постановление ФАС Западно-Сибирского округа от 20.07.2012 г. № Ф04-2865/12.

² Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда Российской Федерации от 02.04.2019 г. № 16-КГ18-57.

[https://www.cba.am/AM/lagovernmentalclarificationscouncil/Clarfication-01122015.pdf\(дата обращения: 12.10.2023 г.\)](https://www.cba.am/AM/lagovernmentalclarificationscouncil/Clarfication-01122015.pdf(дата обращения: 12.10.2023 г.))

Судебная коллегия по гражданским делам Верховного Суда РФ указала, что в материалах дела отсутствуют доказательства или сведения, свидетельствующие о достижении соглашения сторон относительно изменения условий договора банковского счета в этой части, равно как и сведений о том, что истец на момент совершения операции согласился на изменение размера комиссии на оказание банковской услуги по зачислению ему на счет денежных средств. При отсутствии таких доказательств суд апелляционной инстанции должен руководствоваться условиями обслуживания банковского счета, которые были установлены в договоре между клиентом и банком, а также в правилах банка на момент заключения этого договора¹.

В отличие от российских судов армянские суды занимают иную позицию в отношении процедуры уведомления об изменениях в размере комиссий по договору банковского счета, что становится объектом юридических дебатов и может создать ситуацию, в рамках которой банки будут иметь возможность произвольно вносить изменения в условия договора, не информируя при этом потребителей о таких изменениях, и взимать с них произвольные суммы, что явно не соответствует основам договорного права и правам потребителей.

По одному из изученных нами судебных дел на момент заключения договора банковского счета (27.10.2021 г.) действовали тарифы, согласно которым в случае предоставления наличных в долларах США за безналичные внесенные средства взимается комиссия в размере 0,5%, но не менее 300 драм РА. После Банком односторонне были внесены шесть изменений и дополнений в тарифы, включая последние изменения от 17.10.2022 г. Согласно последним измененным тарифам была установлена комиссия в размере 2% за предоставление наличных денег в долларах США по безналичным денежным средствам. Согласно договору, Клиент также имеет право получать выписки по своему счету и установленную в пункте 1 статьи 9 Закона РА “О привлечении

¹ Электронный ресурс]: ["Обзор судебной практики Верховного Суда Российской Федерации N 4 \(2019\)" \(утв. Президиумом Верховного Суда РФ 25.12.2019\) URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_341600/d60f80ca0608c69aed4e79b784c6f74667d3b3e5/](https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_341600/d60f80ca0608c69aed4e79b784c6f74667d3b3e5/) (дата обращения: 15.10.2023 г.).

банковских вкладов” подлежащую обязательному предоставлению информацию по электронной почте. Клиент после ноября 2022 года снял с банковского счета определенную сумму долларов США, за которую Банк взимал комиссию в размере 2%. Получается, что произошли изменения в условиях оказания услуг и был применен не тариф, действующий на момент заключения договора, а измененный тариф от 17.10.2022 г., о котором потребитель не был уведомлен в предусмотренном договором порядке.

Считаем, что суд неверно истолковал Закон РА “О привлечении банковских вкладов”, в результате чего пришел к следующему неверному выводу. *“(…)Хотя согласно упомянутому Закону денежные средства на банковском счете являются вкладом, однако регулирование, предусмотренное статьей 9 части 1 того же Закона, относится к договору вклада и не может быть применено к банковскому счету, поскольку договор банковского счета не является договором банковского вклада*¹. В силу этого суд пришел к заключению, что отсутствие уведомления Банком Клиента в электронной форме об изменении размера комиссионного вознаграждения не рассматривается как нарушение прав потребителя, и изменения таких условий не подлежат обязательному уведомлению.

Наши противоположные аргументы основаны на тщательном анализе различных положений Закона и нормативных актов, связанных с банковскими вкладами и счетами. Они показывают, что в соответствии с Законом РА “О привлечении банковских вкладов” и другими регулирующими документами, денежные средства на банковском счете также рассматриваются как банковский вклад. Договор, который является основанием для открытия банковского счета, также считается договором вклада².

¹ Постановление суда общей юрисдикции первой инстанции РА от 09.06.2023 г. по гражданскому делу № АВД/0082/02/23.

² Согласно пункту 1 части 1 статьи 2 Закона РА “О привлечении банковских вкладов” банковским вкладом считается банковский вклад или денежные средства на банковском счете. Согласно пункту “б” части 1 статьи 2 Закона РА “О гарантировании возмещения банковских вкладов физических лиц” банковским депозитом или депозитом считаются средства на расчетном, текущем, срочном, сберегательном или ином счете, открытом в банке вкладчика. Согласно подпункту 1 пункта 2

На основании данного анализа можно утверждать, что суд, не учитывая соответствующие законодательные нормы и положения, принял неверное решение. С точки зрения закона определенные Гражданским кодексом РА договор банковского счета и договор депозитного счета не тождественны, Закон и Кодекс не противоречат друг другу, а, наоборот, дополняют друг друга. Так, Гражданский кодекс РА определяет виды договоров и другие особенности, характерные для гражданских правоотношений, а Закон, исходя из важности защиты прав потребителей, определяет условия коммуникации/общения между Банком и Клиентом. В рамках Закона для обоих договоров определены одинаковые условия коммуникации, целью которых является обеспечение защиты прав и законных интересов потребителей. Таким образом, в случае как договора банковского счета, так и договора банковского вклада коммуникация между Клиентом и Банком должна осуществляться в порядке, установленном Законом. Толкование же Суда полностью искажает цель Закона, сводит на нет предмет его регулирования, поскольку, согласно толкованию Суда, получается, что в РА отсутствует правовое регулирование относительно порядка коммуникации между банком и потребителем по поводу изменения условий договора банковского счета. При использовании банковских услуг потребитель столкнется с ситуацией, при которой он не будет иметь никакой информации о тарифах предоставляемых банком услуг, а банк каждый раз будет устанавливать и применять произвольные тарифы. Это также может представлять риск для финансовой стабильности и защиты прав клиентов как потребителей. Тогда как важно сохранить баланс между интересами банков и правами клиентов, и судебные решения должны учитывать этот баланс, а также соблюдать цели и задачи, которые стоят перед законодательством и нормами, регулирующими отношения между банками и клиентами.

Решения Совета ЦБ РА от 02.06.2009 г. № 165-Н Об утверждении Положения 8/02 "Расчет годовой процентной доходности банковских вкладов" "депозит" означает банковский вклад или средства на банковском счете.

Единственная цель и смысл того, что средства на банковском счете считаются в соответствии с Законом вкладом, заключается в том, что положения Закона, касающиеся коммуникации между банком и потребителем, должны быть распространены и на договор банковского счета, в противном случае было бы бессмысленно устанавливать правило, согласно которому средства на банковском счете также являются депозитом.

Вопросы, связанные с уведомлением об обязательном предоставлении информации, более подробно урегулированы в решении совета ЦБ РА номер 229-Н от 28 июля 2009 года об утверждении *Положения 8/05 “Порядок, условия, способы и минимальные требования взаимного общения банка и вкладчика, кредитора и потребителя”*. Согласно пункту 29 данного Положения соответствующая информация предоставляется потребителю посредством электронной связи. Данная информация может быть предоставлена потребителю на основании письменного, в том числе поданного в электронной форме, заявления потребителя по почте или с помощью иных средств связи (телефон, короткое сообщение, на территории финансового учреждения - вручную и т. д.). Финансовое учреждение не может предписывать потребителю выбирать какой-либо метод уведомления или ограничивать возможность выбора метода уведомления. В соответствии с пунктом 31 обсуждаемого Положения в случае одностороннего изменения финансовой организацией сведений, указанных в пункте 27 того же Регламента, информация об изменении предоставляется потребителю в предпочтительном для последнего порядке после принятия соответствующего решения об изменении, но не позднее чем за 7 рабочих дней до вступления решения в силу.

Из комплексного юридического анализа указанных норм следует, что такие изменения, как изменение размера номинальной процентной ставки, изменение порядка взаимодействия сторон, изменения в правовых актах, которые затрагивают установленные в договоре права и обязанности потребителя, изменения в общих условиях оказания услуг и другие сборы считаются обязательными для информирования потребителя. То есть финансовая организация обязана уведомить

потребителя о таких изменениях. Важно отметить, что общие условия оказания услуг или другие вознаграждения могут определяться не только непосредственно в договоре, но и внутренними правовыми актами, принятыми банком. Что касается способа информирования, то статья 9 Закона устанавливает возможность уведомления в электронной форме, при этом потребителю предоставляется право отказаться от получения информации в электронном виде и выбрать другой способ получения (например, вручную, по почте или другими средствами связи).

Смысл уведомления потребителя об изменении заблаговременно, до его вступления в силу заключается в том, что клиент должен иметь возможность оценить, хочет ли он продолжать свои договорные отношения с банком на изменившихся условиях или нет, поэтому можно утверждать, что предварительное уведомление потребителя об изменениях считается обязательным условием вступления их в силу, и если потребитель не будет уведомлен о них предпочтительным для него способом, то изменения не могут вступить в силу. Считаем, что право стороны на одностороннее изменение договора реализуется именно путем уведомления другой стороны.

Стоит согласиться со сложившейся судебной практикой в России о том, что уведомление клиентов банка об изменении условий путем размещения на официальном сайте банка соответствующей информации не может расцениваться как надлежащее изменение условий договора¹.

В рамках обсуждаемого дела не было представлено доказательств того, что Клиент отказался от права на получение информации об обязательном предоставлении в электронном виде и предпочел иной способ получения указанной информации. Кроме того, не было также доказано, что Банк заранее уведомил Клиента в электронной форме об изменении тарифов. В таких условиях утверждение Суда о том, что Банк не был обязан информировать Клиента об изменившихся тарифах, не обосновано.

¹ Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда РФ от 11.02.2020 г. № 78-КГ19-52; Письмо Банка России от 14.06.2022 г. № ИН-03-59/82.

6. Заключение

Учитывая приведенный анализ, представляется целесообразным применение следующей схемы: в договор о банковском счете включается условие, согласно которому в случае необходимости внесения изменения и дополнения, включая изменения и дополнения в сами правила, тарифы банка или иные условия обслуживания, а также в случае появления новых услуг, банк обязан уведомить клиента о таких изменениях и дополнениях в предпочтительном для клиента порядке. В случае несогласия клиента с предлагаемыми банком изменениями, клиент имеет право в определенный срок расторгнуть договорные отношения с банком. Если же клиент не расторгнул договорные отношения с банком в установленный срок, то изменения и дополнения, предложенные банком, считаются принятыми клиентом и вступают в силу. Иногда банки вместо получения согласия клиента на введение новых тарифов ограничиваются размещением их на веб-сайте. Однако, как уже было обосновано ранее, подобная практика уведомления без активного согласия клиента является юридически недопустимой. Договор банковского обслуживания должен изменяться с согласия физического лица¹. Банк России в своем информационном письме обратил внимание финансовых организаций на необходимость не допускать взимания с потребителей комиссионных вознаграждений, увеличенных или установленных организацией в одностороннем порядке, без получения выраженного клиентом конкретного, информированного и сознательного согласия на применение новых тарифов².

Более того, банки обязаны предоставлять все документы, на которые имеются ссылки в договоре, вместе с самим договором. В противном случае они могут быть оштрафованы за нарушение законодательства о защите прав потребителей³.

¹ Определение Верховного суда РФ от 11 февраля 2020 года № 78-КГ19-52, 2-1807/2018; Определение Верховного Суда РФ от 11.02.2020 г. № 78-КГ19-52, 2-1807/2018.

² Письмо Банка России от 14.06.2022 г. № ИН-03-59/82.

³ Ст. 12 Закона РА “О привлечении банковских вкладов” от 17.06.2008 г. (с последними изменениями от 24.03.2021 г.).

Список использованной литературы

1. Гражданский кодекс Республики Армения от 05.05.1998 г. (с посл. измен. от 12.09.2023 г.).
2. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 г. (с посл. измен. от 16.05.2023 г.).
3. Закон РА “О привлечении банковских вкладов” от 17.06.2008 (с посл. измен. от 24.03.2021 г.).
4. Решение Кассационного Суда РА от 07.04.2018 г. по гражданскому делу № ЕКД/1769/02/14.
5. Решение Кассационного Суда РА от 08.05.2014 г. по гражданскому делу № ЕКД/0426/02/13.
6. Постановление Пленума ВС РФ от 23.06.2015 г. №25.
7. Постановление Пленума ВС РФ от 22.11.2016 г. №54.
8. Определение Высшего арбитражного суда РФ от 18.01.2007 г. № 16370/06 по делу № А40-70607/05-97-466.
9. Постановление ФАС Уральского округа от 27.04.2009 г. № Ф09-2481/09-С1.
10. Постановление ФАС Московского округа от 05.08.2009 г. № КГ-А41/6721-09.
11. Постановление ФАС Центрального округа от 23.07.2010 г. по делу № А64-3256/09.
12. Постановление ФАС Центрального округа от 23.08.2010 г. по делу № А64-3257/09.
13. Постановление ФАС Центрального округа от 07.07.2010 г. по делу № А64-3464/09.
14. Постановление ФАС Центрального округа от 06.07.2010 г. по делу № А64-3462/09.
15. Постановление ФАС Центрального округа от 06.07.2010 г. по делу № А64-3461/09.
16. Постановление Президиума Московского городского суда от 01.04.2011 г. по делу № 44г-48/11.
17. Постановление ФАС Западно-Сибирского округа от 20.07.2012 г. № Ф04-2865/12.
18. Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда Российской Федерации от 02.04.2019 г. № 16-КГ18-57.

19. Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда РФ от 11.02.2020 г. № 78-КГ19-52.
20. Определение Верховного суда РФ от 11.02.2020 г. № 78-КГ19-52, 2-1807/2018.
21. Определение Верховного Суда РФ от 11.02.2020 г. № 78-КГ19-52, 2-1807/2018.
22. Постановление суда общей юрисдикции первой инстанции РА от 09.06.2023 г. по гражданскому делу № АВД2/0082/02/23.
23. **Брагинский М.И., Витрянский В.В.** Договорное право. Кн. 5, т. 2: Договоры о банковском вкладе, банковском счете, банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. - М.: Статут, 2006.
24. Гражданское право. В 2 т. Т. 2: учеб. / Под ред. Гонгало Б. М. - С. 425.
25. **Ефимова Л. Г.** Договоры банковского вклада и банковского счета. Моногр. - М.: Проспект, 2018.
26. **Кабалкин А. Ю.** Гражданско-правовые договоры в России. Общие положения: курс лекций. – М.: Юридическая литература, 2002. – С. 222.
27. **Копьев А.В.** О свободе договора в сфере предпринимательства // Налоги. 2008. № 9.
28. **Кулагин М.И.** Предпринимательство и право. Опыт Запада. - М., 1992. - С. 79.
29. **Сайфуллин Р.Р.** Особенности оформления договора банковского счета, открываемого для расчетов с использованием банковских карт // Банковское право. 2006. № 3. - С. 13-17.
30. **Сергеев А.П., Толстой Ю.К.** Гражданское право: в 2 т. Т. 2 / Под ред.. 4-е изд., перераб. и доп. - М., 2003.
31. **Тельгарин Р.А.** О свободе заключения договора присоединения // Российская юстиция. 1997. № 1. - С. 14-16.
32. Письмо Банка России от 14.06.2022 № ИН-03-59/82.
33. [Электронный ресурс]: “Обзор судебной практики Верховного Суда Российской Федерации N 4 (2019)” (утверж. Президиумом Верховного Суда РФ 25.12.2019) URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_341600/d60f80ca0608c69aed4e79b784c6f74667d3b3e5/ (дата обращения: 15.10.2023 г.).

**ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԲԱՆԿԱՅԻՆ
ՀԱՇՎԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՄԻԱԿՈՂՄԱՆԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԶՎՈՒԹՅԱՆ և ԱՅԴ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
ՀԱՃԱԽՈՐԴՆԵՐԻՆ ՊԱՏՇԱՃ ԾԱՆՈՒՑԵԼՈՒ ԿԱՐԳԻ ՄԱՍԻՆ**

Ամփոփագիր

Բանկային ծառայությունները դարձել են մեր կյանքի անբաժանելի մասը՝ հնարավորություն ընձեռելով արդյունավետ կառավարել մեր սեփական ֆինանսական ռեսուրսներն ու դրամական միջոցները, ստանալ վարկ կամ օգտվել այնպիսի բանկային ծառայություններից, ինչպիսիք են դրամական փոխանցումները, տարբեր տեսակի վճարումները, բանկային քարտերի թողարկումը և այլն:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից բանկային ծառայությունների մատուցման պայմանների փոփոխման արգելք չի սահմանում: Նման պայմանագրի ցանկացած փոփոխություն պետք է կատարվի այնպիսի ձևով, որը հնարավորություն կտա հստակ հաստատել հաճախորդի համաձայնությունը ծառայությանը նոր, փոփոխված պայմաններով:

Հայաստանի Հանրապետությունում բանկային ծառայությունների մատուցման ոլորտում սպառողների իրավունքների ամենատարածված խախտումներից է բանկերի այն պրակտիկան, երբ վերջիններս միակողմանիորեն փոփոխում են իրենց սպառող հանդիսացող հաճախորդների հետ պայմանագրերի սկզբնական պայմանները՝ առանց վերջիններիս այդ մասին պատշաճ ծանուցելու: Տվյալ իրավիճակին հաճախ ուղեկցում է ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից իրենց պաշտոնական կայքերում պայմանագրի փոփոխված պայմանների տեղադրումը այն պատճառաբանությամբ, որ հաճախորդները պատշաճ կերպով ծանուցվում են բանկային պայմանագրի պայմանների միակողմանի փոփոխությունների մասին, քանի որ նոր փոփոխություններն ազատորեն հասանելի են:

Հաշվի առնելով ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից բանկային հաշվի պայմանագրերով գործարքների համար միջնորդավճարների միակողմանի սահմանման կամ բարձրացման գործելաոճը (որոնք ի սկզբանե չեն սահմանվել պայմանագրով կամ սահմանվել են ավելի փոքր չափով)՝ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել հետևյալ ասպեկտները.

1. *Ֆինանսական կազմակերպության կողմից բանկային հաշվի պայմանագրի միակողմանի փոփոխության իրավաչափությունը:* Սույն

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ուսումնասիրությունը նպատակաուղղված է բացահայտելու ֆինանսական կազմակերպության գործողությունների համապատասխանությունը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը և գործող բանկային պայմանագրերի պայմաններին:

2. *Բանկային հաշվի պայմանագրի փոփոխությունների մասին հաճախորդներին պատշաճ ծանուցման կարգը:* Կուսումնասիրվի հաճախորդներին բանկային հաշվի պայմանագրի պայմանների առաջիկա փոփոխությունների մասին ծանուցելու կարգը և ձևը, ինչպես նաև կորոշվի, թե որքանով են այդ ծանուցումները համապատասխանում օրենսդրական պահանջներին և ապահովում հաճախորդներին տրամադրվող տեղեկատվության բավարար հստակությունն և մատչելիությունը:

Հիմնաբառեր. բանկային հաշվի պայմանագիր, պայմանագրի փոփոխություն, պատշաճ ծանուցում, միջնորդավճարներ, սակագներ:

ON THE LAWFULNESS OF UNILATERAL AMENDMENT OF A BANK ACCOUNT AGREEMENT BY A FINANCIAL ORGANIZATION AND THE PROCEDURE FOR DULY NOTIFYING CLIENTS OF ITS AMENDMENT

Annotation

Banking services have become an integral part of our life, providing an opportunity to exaggerate our own financial resources and funds, to obtain a loan or to use such various banking services as money transfers, various kinds of payments, issuance of bank cards, etc.

The legislation of the Republic of Armenia does not establish a barrier on changing the terms and conditions of banking services by financial organizations. Any amendment of such agreement should be made in a form that allows to unambiguously establish the client's consent to service with new, changed conditions.

One of the most widespread violations of consumer rights in the field of banking services in the Republic of Armenia is the practice of banks, which unilaterally change the original terms and conditions of contracts with their customers without duly notifying them about it. This is often accompanied by

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

the fact that the amended terms and conditions of the contract are published by financial organizations on their official websites, arguing that the clients are duly notified of unilateral changes in the terms and conditions of the banking contract, as the new changes are freely available.

Taking into account the discovered practices of unilateral introduction or increase of commission fees by financial organizations (which were not initially set in the agreement or were set in a smaller amount) for transactions within the framework of bank account agreements, it seems necessary to explore the following aspects:

1. *Legality of unilateral change of a bank account agreement by a financial organization.* This research will be aimed at determining the compliance of the financial organization's actions with the legislation of the Republic of Armenia and the terms and conditions of the existing bank account agreements.

2. *The procedure of proper notification of clients on changing the bank account agreement.* This article will investigate the procedure and form of notification of customers on forthcoming changes in the terms and conditions of the bank account agreement, as well as determine whether these notifications comply with the requirements of the legislation and provide sufficient clarity and accessibility of information to customers.

Keywords: bank account agreement, amendment of agreement, proper notification, fees, tariffs.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 17.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 18.10.2023 թ., ընդունվել է պատգրության 02.11.2023 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-110

ՏԻՐՈՒՀԻ ԱՍԼԱՆՅԱԼ

*Հայաստանի եվրոպական համալսարանի
Գյումրու մասնաճյուղի իրավագիտության
ամբիոնի դասախոս,
ԵՀ, Իրավագիտության
ամբիոն, հայցորդ*

**ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԵՎ ԾՆՆԴԻ
ԳՐԱՆՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՓՈԽՆԱԿ
ՄԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Անձի ինքնության բացակայությունը կամ կորուստը կարող է լրջորեն ազդել վերջինիս ինքնաճանաչման, բարեկեցության և պատկանելության զգացողության վրա: Հատկապես երեխաների ինքնության բազմաթիվ գործոններ, փոխնակ մայրության հարցերում, չափազանց կարևոր են և անհրաժեշտ է, որպեսզի վերջիններիս ինքնության հաստատմանը և ծննդի գրանցմանն առնչվող բոլոր տարրերը պահպանվեն ծննդաբերությունից առաջ և հետո: *Երեխայի ինքնության իրավունքը ոչ միայն ինքնություն իրավունք է, այլև սերտորեն կապված է այլ իրավունքների իրացման հետ, ինչպիսիք են երեխայի զարգացումը, ընտանիքի հետ միասին ապրելը և այլն: Այս չափանիշներին համապատասխանելու համար ինքնության մասին բոլոր տեղեկությունները պետք է պահպանվեն ճշգրիտ և թափանցիկ ձևով, ներառյալ փոխնակ մայրությանն առնչվող տեղեկությունները:*

Թեև փոխնակ մայրությունը փոխում է ինքնության բաղկացուցիչ տարրերը, խզելով հղիության և սոցիալական ծնողության միջև կապը, երեխայի հիմնարար իրավունքները մնում են նույնը: Երեխայի

տեսանկյունից հղիությունը և ծնողական պատասխանատվության իրականացումը վերջինիս ինքնության բաղկացուցիչ տարրերից են¹:

Հետևաբար ինքնության իրավունքը անկախ է երեխայի ծննդյան հետ կապված հանգամանքներից և որևէ հետագա խտրական պրակտիկայից: Ինքնության հետ կապված բոլոր հարցերը, որոնք կարող են առաջանալ կարճաժամկետ կամ երկարաժամկետ հեռանկարում, նույնպես պետք է լինեն փոխնակ մայրության հարցում երեխայի լավագույն շահերի գնահատման և որոշման մաս:

Հաշվի առնելով ինքնության հետ կապված խնդիրների կարևորությունը, որոնք կարող են կրել իրավական, բժշկական և/կամ հոգեբանական բնույթ, և ունեն ողջ կյանքի ընթացքում առանցքային ազդեցություն, հավասարապես անհրաժեշտ է դրա դիտարկումը ներառել որպես փոխնակ մայրության ցանկացած պայմանավորվածության մաս: Հետևաբար, հողվածում ուսումնասիրվում են երեխայի ինքնության հաստատման իրավունքի և ծննդյան գրանցման հիմնախնդիրները փոխնակ մայրության համատեքստում:

Հիմնաբառեր. փոխնակ մայրություն, երեխայի ինքնության հաստատման իրավունք, ՅՈՒՆԻՍԵՖ, երեխայի ծագում, կենսաբանական ծնողներ, ծննդյան գրանցում, Վերոնայի սկզբունքներ:

Կենսաբժշկական տեխնոլոգիաների և օժանդակ վերարտադրողական տեխնոլոգիաների զարգացումը նպաստում է վերջիններիս օգնությամբ ծնված երեխաների թվի աճին: Օժանդակ վերարտադրողական տեխնոլոգիաները անպտղության բուժման մեթոդներ են, որոնց օգտագործման դեպքում բեղմնավորման և սաղմերի վաղ զարգացման փուլերը իրականացվում են մայրական մարմնից դուրս: Նման մեթոդներից մեկը փոխնակ մայրությունն է:

¹ UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography – Note by the Secretariat A/HRC/34/55 (2016)

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/440/24/PDF/G1644024.pdf?OpenElement> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):

Փոխնակ մայրությունը, հատկապես միջազգային համաձայնագրերի շրջանակներում, ավելի ու ավելի է օգտագործվում որպես ընտանիք ստեղծելու մեթոդ ամբողջ աշխարհում: Չնայած չկան ճշգրիտ գլոբալ տվյալներ այն մասին, թե քանի երեխա է ծնվել փոխնակ մայրության միջոցով, այնուամենայնիվ օժանդակ վերարտադրողական տեխնոլոգիաների զարգացումը, սոցիալական նորմերի փոփոխությունները և երեխաներ ունենալու միտումը հանգեցնում են փոխնակ մայրության միջոցով ծնված երեխաների թվի աճին: Փոխնակ մայրությունից ծնված երեխաներն ունեն նույն իրավունքները, ինչ բոլոր երեխաները՝ համաձայն ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի:

Անկախ փոխնակ մայրության վերաբերյալ առանձին պետությունների դիրքորոշումից, բոլոր պետությունները պարտավոր են պաշտպանել փոխնակ մայրության արդյունքում ծնված երեխաների իրավունքները՝ առանց խտրականության և պարտավորվում են նախատեսել նրանց իրավունքների պաշտպանության և խրախուսման համար համապատասխան իրավական և կարգավորող դաշտի ազգային մակարդակի ապահովումը:

Փոխնակ մայրության ինստիտուտի համատեքստում երեխայի ինքնության հաստատման իրավունքի և ծննդի գրանցման հիմնախնդիրների բարդությունը պայմանավորված է էթիկական, կրոնական, սոցիալական խնդիրներով, ինչպես նաև օրենսդրական դաշտի անկատարությամբ: Հոդվածի շրջանակներում առաջին անգամ փորձ է արվում դիտարկել «երեխաների ինքնության հաստատում» և «փոխնակ մայրություն» հասկացությունների հարաբերակցությունը:

Ընդգծելով քննարկվող թեմայի արդիականությունը՝ կարող ենք նշել, որ ակնհայտ է, որ երեխայի անհատականությանը վերաբերող տեղեկատվությունը պահպանելու վերաբերյալ որոշումները կարող են ազդել երեխայի և ապագա սերունդների վրա ողջ կյանքի ընթացքում մի քանի եղանակներով: Մարդու ծագման իմացությունը հիմնարար նշանակություն ունի երեխայի ֆիզիկական, հոգեբանական, մշակութային և հոգևոր զարգացման համար: Սեփական ինքնություն ունենալը նաև երեխայի այլ հիմնարար իրավունքների իրականացման բանալին է, ինչպիսիք են

առողջապահության, կրթության և ընտանեկան կապերի պահպանման հետ կապված իրավունքները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) իրավական մոտեցումն այս հարցում ևս հստակ է. մասնավորապես Դատարանը նշում է, որ անձի՝ սեփական ծագումն իմանալու իրավունքը մասնավոր կյանք հասկացության անբաժանելի մասն է, որը պաշտպանված է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով և հիմնարար սկզբունքներով¹:

ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոմիտեն (CRC) ևս իր՝ «Երեխայի իրավունքների կոնվենցիայի իրականացման ընդհանուր միջոցառումներ» մեկնաբանության մեջ հստակ ընդգծել է, որ Կոնվենցիայի իրականացումը պետություններից պահանջում է անընդհատ վերլուծել, թե ինչպես են օրենքը, քաղաքականությունը և պրակտիկան ազդում երեխաների իրավունքների վրա: Սա պետք է ներառի երեխաների իրավունքների վրա առաջարկվող ցանկացած միջոցի ազդեցության կանխատեսում և արդեն գոյություն ունեցող միջոցների ազդեցության չափում²: Հաշվի առնելով փոխնակ մայրության ոլորտում երեխայի ինքնության իրավունքի իրացման հնարավոր վտանգները՝ չափազանց կարևոր է, որ ներպետական համապարփակ ուսումնասիրությամբ քննարկվի փոխնակ մայրության համատեքստում երեխայի ինքնության հաստատման և ծագման իրավունքների վրա ազդեցության գնահատման հնարավորությունը:

Փոխնակ մայրությանն աջակցող և/կամ այն իրականացնող անձինք և կազմակերպությունները միշտ չէ, որ գիտակցում են փոխնակ մայրությունից ծնված երեխաների մասին նույնականացման տեղեկատվության հավաքման, պահպանման կարևորությունը: Երեխայի ինքնության իրավունքի պահպանումն ապահովող համակարգերի բացակայության դեպքում երեխայի ինքնության վերականգնումը հնարավոր չէ. Հատկապես այն հանգամանքներում, երբ առկա է դոնորի և/կամ փոխնակ մոր անանունությունը:

¹ (Application No 52176/99) (2002) 11 BHRC 689.

² Комитет ООН по правам ребенка: Замечание общего порядка № 5 (2003 г.), Общие меры по осуществлению КПП (ст. 2, 42 и 44, п. 6), (CRC/GC/2003/5), п. 1.

Հոդվածի նպատակն է քննարկել երեխայի ինքնության հաստատման և ծննդյան գրանցման իրավունքների իրականացման հիմնախնդիրները փոխնակ մայրության համատեքստում: Վերոնշյալ նպատակին հասնելու համար հոդվածի առջև դրված են հետևյալ խնդիրները. նախ՝ բացահայտել երեխայի ինքնության հաստատման և ծննդյան գրանցման իրավունքի առանձնահատկությունները փոխնակ մայրության ինստիտուտի հետ հարաբերակցությունում, քննարկել փոխնակ մայրությունից ծնված երեխայի իրավունքների միջազգային պաշտպանությունն ապահովող սկզբունքների (*Վերոնայի սկզբունքներ*) էությունը և ընդհանուր դրույթները և համեմատաիրավական վերլուծությամբ ուսումնասիրել փոխնակ մայրությունից ծնված երեխայի ինքնության իրավունքի իրավական կարգավորման յուրահատկություններն արտասահմանյան երկրներում:

«Հ իրավական համակարգի հիմնական խնդիրներից մեկը երեխայի իրավունքների և օրինական շահերի համապարփակ պաշտպանությունն է: Սահմանադրորեն երաշխավորված են պետության կողմից տրամադրվող մայրության, մանկության, ընտանիքի պաշտպանությունը: Ծնողների և երեխաների միջև իրավական կապերի առաջացման հիմքը Սահմանադրությամբ և համապատասխան իրավական ակտերով նախատեսված՝ երեխայի հաստատված և վավերացված ծագումն է: Որպես ընդհանուր կանոն, դա որոշվում է կոնկրետ տղամարդու և կնոջ հետ արյան փոխհարաբերությամբ: Այնուամենայնիվ, կան բացառություններ, մասնավորապես, մարդու արհեստական վերարտադրության մեթոդների կիրառման արդյունքում երեխայի ծնունդը:

Փոխնակ մայրության ինստիտուտը Հայաստանում կարգավորվում է «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքով: Մինչ օրենքի 2012 թ.-ի փոփոխությունները սահմանվում էր, որ փոխնակ մայրը կարող է միաժամանակ նաև ձվաբջջի դոնոր դառնալ: 2012 թ.-ին հնարավորությունը բացառվեց՝ հնարավոր օրենսդրական բացերից կամ փոխնակ մոր կողմից երեխայի նկատմամբ պահանջներից խուսափելու համար: Քննարկվող օրենքի 15-

րդ հողվածի 10-րդ կետի համաձայն՝ «Փոխնակ մայրն իրենից ծնված երեխայի նկատմամբ *չունի որևէ իրավունք և չի կրում որևէ պարտականություն* երեխային սահմանված կարգով պայմանագիր կնքած անձին կամ ամուսիններին հանձնելու պահից»¹:

Միջազգային չափանիշները հստակ սահմանում են, որ պետությունները պարտավոր են գրանցել յուրաքանչյուր երեխայի ինքնությունը, հատկապես ծննդյան գրանցման, ազգության, անվան և ընտանեկան հարաբերությունների առումով: Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Երեխան գրանցվում է ծնվելուց անմիջապես հետո և ծննդյան պահից ձեռք է բերում անվան և քաղաքացիության իրավունք, ինչպես նաև, որքան դա հնարավոր է, իր ծնողներին ճանաչելու և նրանց խնամքի իրավունք», իսկ 8-րդ հոդվածով պետությունները պարտավորվում են հարգել երեխայի իրավունքը՝ պահպանելու իր ինքնությունը:

Թեև փոխնակ մայրությունը գլոբալ մակարդակով համեմատաբար վերջերս բացահայտված ինստիտուտ է, գոյություն ունեն միջազգային իրավունքի մի շարք աղբյուրներ, որոնք վերաբերում են փոխնակ մայրությանը ծնված երեխայի ինքնությանը²: 1976 թվականի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 24-րդ հոդվածը սահմանում է երեխայի ծննդյան պահին գրանցված լինելու, անուն և քաղաքացիություն ունենալու իրավունքը: Այս երեք տարրերը ընտանեկան հարաբերությունների հետ մեկտեղ ընդգրկված են «Երեխայի իրավունքների մասին» 1989 թ. կոնվենցիայի 7-8-րդ հոդվածների՝ երեխայի «ինքնության» շրջանակում:

Երեխաների վաճառքի և սեռական շահագործման հարցերով ՄԱԿ-ի հատուկ զեկույցում ներկայացվում է երեխայի ինքնության հետ կապված

¹ «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 11.12.2002 թ., ուժի մեջ է մտել՝ 07.07.2003 թ.

<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=75284>

² **Baglietto C., Bordier L., Dambach M. and Jeannin C.** Preserving “family relations”: an essential feature of the child’s right to identity. Geneva, Switzerland: Child Identity Protection, Child Identity Protection, 2022, P. 41.

խնդիրների համալիր ուսումնասիրությունը, որոնք վտանգի տակ են գտնվում հատկապես լայն տարածում գտնող փոխնակ մայրության համատեքստում: ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 2019 թվականի զեկույցում կոչ է արվում պետություններին.

1) բոլոր դեպքերում պահպանել գործին առնչվող բոլոր տեղեկությունները, ինչպես նաև ստեղծել և վարել գրանցամատյաններ և ազգային գրառումներ, որոնք պարունակում են տեղեկատվություն փոխնակ մոր կողմից ծնված երեխաների գենետիկական ծագման և հղիության ժամկետների մասին: Ինչպես նաև պետք է ձեռնարկվեն համապարփակ նախազգուշական միջոցներ, որպեսզի վերջիններս պահպանվեն, և փոխնակ մոր կողմից ծնված երեխաների համար անհրաժեշտության դեպքում իրենց ծագման վերաբերյալ տեղեկատվությունը լինի հասանելի:

2) ապահովել փոխնակ մոր կողմից ծնված երեխաների՝ իրենց ինքնության և ծագման, այդ թվում՝ մշակութային, էթնիկական, կրոնական և լեզվական ծագման վերաբերյալ տեղեկատվության հասանելիության իրավունքը՝ ըստ նրանց զարգացող կարողությունների և տվյալ երկրի իրավական նորմերի:

Սրա հետ միասին Հաագայի Միջազգային մասնավոր իրավունքի համաժողովն աշխատում է փոխնակ մայրության հարցերում ինքնության խնդրի վրա՝ հաշվի առնելով վերջինիս իրավական ծագումը նաև անդրսահմանային համատեքստում: Զուգահեռաբար, միջազգային սոցիալական ծառայությունը 2021 թվականին գործարկել է փոխնակ մայրությունից ծնված երեխայի իրավունքների պաշտպանության սկզբունքները, որոնք կոչվում են **Վերոնայի սկզբունքներ**, որի, օրինակ, 11-րդ սկզբունքը նվիրված է ինքնության պաշտպանությանը և ծագման հասանելիությանը՝ ընդգծելով երեխայի ինքնության ամբողջական բնույթը և դրա լիարժեք պահպանման կարևորությունը¹:

Իսկ արդեն 2022 թվականին ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը և Երեխաների անձնական տվյալների պաշտպանության կազմակերպությունը հրապարակեցին երեխաների իրավունքների և փոխնակ մայրության հիմնական նկատառում-

¹ International Social Service, Surrogacy (International Social Service 2021) Accessed <https://www.issssi.org/index.php/en/what-we-often-surrogacy> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023

ների վերաբերյալ զեկույց: Չեկույցում առաջարկվում է, որ «քաղաքացիական գրանցման և կենսական վիճակագրության համակարգերը ներառեն և պահպանեն ինքնության տեղեկատվությունը փոխնակ մայրության միջոցով ծնված յուրաքանչյուր երեխայի վերաբերյալ: Մասնավորապես, պետք է հայտնի լինի փոխնակ մայրերի և դոնոր(ների) ինքնությունը¹:

Կան նաև միջազգային այլ նախաձեռնություններ, որոնք ներառված են ՄԱԿ-ի իրավական ինքնության հաստատման ծրագրի (UNLIA) օրակարգում, որը խթանում է քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման, կենսական վիճակագրության և նույնականացման տվյալների կառավարման համապարփակ մոտեցումը՝ կայուն զարգացման նպատակին հասնելու համար²:

Փոխնակ մայրության մեջ երեխայի ինքնության իրավունքը պաշտպանելու առաջին հնարավորությունը տեղի է ունենում փոխնակ մայրության պայմանագրի կնքման պահին: Այս պահը հնարավորություն է տալիս սկսելու տարրեր հավաքել, որոնք ի վերջո կնպաստեն երեխայի ինքնության ստեղծմանը, որը պաշտոնապես սկսվում է երեխային օրինական ինքնության շնորհմամբ՝ ծննդյան գրանցման միջոցով:

Թեև իրավական ինքնությունը պահանջում է նվազագույնը երեխայի անունը, սեռը, ծննդյան վայրը և ամսաթիվը, քննարկվում է, որ ինքնության ավելի լայն սահմանումը ներառում է «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված «ընտանեկան կապերի տարրը», որը պետք է համապատասխանի միջազգային չափանիշներին: Որպես այդպիսին, հնարավոր «ընտանեկան կապերի» գրանցումը, որը կարող է առաջանալ փոխնակ մայրության պրակտիկայից, պետք է հավաքվի հնարավորինս շուտ՝ ներառյալ բոլոր համապատասխան կենսաբանական, իրավական և սոցիալական տեղեկատվությունը³:

Վերոնայի սկզբունքների 11.3 սկզբունքն ասում է, որ փոխնակ մայրության պայմանագրերի կողմ պետք է հանդիսանան միայն այն փոխնակ

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² United Nations Sustainable Development Goals, Goal 16: Peace, justice and strong institutions. (United Nations nd) Accessed <https://www.un.org/sustainabledevelopment/peace-justice/> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):

³ Verona Principles at 12.4 (n 8) P. 21.

մայրերը, ովքեր տրամադրում են ստուգված և ճշգրիտ նույնականացման տեղեկատվություն իրենց մասին, և ովքեր համաձայն են, որ իրենց նույնականացման տեղեկատվությունը կարող է փոխանցվել իրենցից ծննդաբերված անձանց: Նման պայմաններն անհրաժեշտ են հղիության կենսաբանական ծագման և ժամկետների վերաբերյալ համապարփակ տեղեկատվության առկայությունն ապահովելու համար:

Հետևաբար առաջարկվում է «Վերարտադրողականության օժանդակ տեխնոլոգիաների կիրառման մասին» պայմանագրում, որն ըստ էության ապահովում է փոխնակ մայրությամբ ծագող իրավահարաբերությունների պայմանագրային կարգավորում, ընդգրկել նաև Վերոնայի սկզբունքներում տեղ գտած դրույթը, ըստ որի փոխնակ մայրերը պետք է տան իրենց համաձայնությունն առ այն, որ իրենց մասին նույնականացվող տեղեկությունը կարող է փոխանցվել անձանց, ում համար իրենք հանդիսացել են փոխնակ մայր:

Միջազգային պրակտիկայի վերլուծությունը փոխնակ մայրության պայմանագրով ծնված երեխայի ծագման տեղեկատվության իրավական կարգավորման տեսանկյունից իրարամերժ է: Մասնավորապես՝ օրինակ, Մեքսիկայի Տաբասկո նահանգում փոխնակ մայրն ի սկզբանե գրանցվում է որպես կենսաբանական մայր, իսկ հայրությունը փոխանցվում է որդեգրման միջոցով: Այլ երկրներում, ներառյալ Վրաստանում և ԱՄՆ-ի որոշ նահանգներում, օրինակ՝ Կալիֆորնիայում, միայն կենսաբանական ծնողներն են գրանցվում ծննդյան վկայականում: Վրաստանում ծննդյան քաղաքացիական ակտի գրառման մեջ դոնորին կամ «փոխնակ մորը» որպես երեխայի ծնող նշելը չի թույլատրվում: Նմանապես Ուկրաինայում, ապագա ծնողները գրանցվում են որպես օրինական ծնողներ ծննդյան ժամանակ, օրենքը միևնույն ժամանակ արգելում է փոխնակ մորը երբևէ վիճարկել մայրական որևէ ծագում¹:

Այն երկրներում, որոնք դեռ պետք է կոնկերտ իրավական դիրքորոշում որդեգրեն, կիրառվում են գոյություն ունեցող ընդհանուր շրջանակները:

¹ Judgments of Parentage of Children Conceived Through Assisted Reproduction or Pursuant to Surrogacy Agreements Family Court Act (FCT) Ch 686, Art. 5-C <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/FCT/581-205> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):

Օրինակ՝ Կամբոջայում, սպասելով փոխնակ մայրության մասին օրենքի նախագծի հաստատմանը՝ Քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանում է, որ երեխա ծնած կինը երեխայի մայրն է (հոդված 987): Որպես այդպիսին, փոխնակ մայրը և նրա ամուսինը գրանցվում են որպես երեխայի ծնողներ, հետագայում երեխայի կենսաբանական ծնողներին իրավունքները փոխանցվում են որդեգրման միջոցով: Ըստ էության նմանատիպ կարգավորումը հակազդում է երեխայի լավագույն շահին, վերջինիս կարգավիճակն ու ինքնությունն անորոշ է թողնում:

ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ը և Երեխաների անձնական տվյալների պաշտպանության կազմակերպությունը սահմանում է, որ փոխնակ մայրության մեջ երեխայի օրինական ծագման ամբողջականությունը պետք է պաշտպանված լինի, դրանք ներառում են, օրինակ, փոխնակ մայրության երաշխիքները, լավագույն շահերի սահմանումը, պայմանագրի բոլոր կողմերի համաձայնությունը և երեխայի՝ ծագումնաբանության հասանելիության իրավունքի պաշտպանությունը²:

Գենետիկական ինքնությունն իմանալու կարևորությունն ընդգծվեց Ռուզն ընդդեմ առողջապահության նախարարի և մարդու բեղմնավորման և սաղմնաբանության գրասենյակի գործով: Այս դեպքում հաստատվել է, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը ներառում է կենսաբանական ծնողների մասին տեղեկատվության հասանելիության իրավունքը դոնորական բեղմնավորման համատեքստում, ինչն էլ իր հերթին հանգեցրել է օրենսդրական փոփոխությունների, որոնք վերացնում են դոնորների անանունությունը³:

Այս խնդիրները դառնում են ավելի բարդ անդրսահմանային իրավիճակներում, քանի որ քաղաքացիական գրանցման ազգային համակարգերի մեծ մասը կարգավորված չէ միջազգային այլ համակարգերի հետ

¹ Elizabeth Aguilung-Pangalangan. Parents and children: When law and technology unbundle traditional identities. Paper presented at the Foundation for Liberty and Prosperity Professorial Chair, University of the Philippines 2019. <https://libpros.com/wp-content/uploads/2019/06/finalpaper-ip-lecture-adoptionsurrogacy.-6.2019.pdf>. (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):

² Commission's initiative on the recognition of parenthood between Member States accessed <https://ec.europa.eu/info/law/betterregulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):

³ EWHC 1593 (Admin), [2002] 2 FLR 962.

հաղորդակցվելու համար: Սա հատկապես խնդրահարույց է փոխնակ մայրության միջազգային պայմանագրերում, երբ երեխայի ծննդյան գրառումները կարող են չճանաչվել այն երկրի կողմից, որտեղ երեխան, ի վերջո, բնակվելու է: Քննարկվող հիմնախնդրի կարգավորման նպատակով ՅՈՒՆԻՍԵՖ-ի և Երեխաների ինքնության պաշտպանության ճեպագրույցում ասվում է, որ «Փոխնակ մայրության միջոցով ծնված երեխաները կարող են օգտվել իրենց իրավունքներից ծնված օրվանից: Պետությունները, որոնցում փոխնակ մայրության ինստիտուտն ունի հստակ իրավակարգավորում, օրենսդրական մակարդակով պետք է արգելեն այնպիսի պայմանավորվածությունները քննարկվող ինստիտուտի շրջանակներում, երբ կողմերից մեկը կարող են լինել այն օտարերկրացի կենսաբանական ծնողները, որոնք այնպիսի պետություններից են, որտեղ արգելված կամ սահմանափակված է փոխնակ մայրության կիրառությունը:

ՄԻԵԴ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ևս ընդգծում է միջպետական փոխնակ մայրության պարագայում երեխայի իրավունքների պաշտպանության հիմնախնդիրների արդիականությունը: Օրինակ՝ Մեննեսոնն ընդդեմ Ֆրանսիայի և Լաբասսեն ընդդեմ Ֆրանսիայի (*Mennesson v. France* և *Labasse v. France*) գործերով որոշվեց, որ Ֆրանսիայի իշխանությունների մերժումն օրենքով ճանաչել ծնող-երեխա հարաբերությունները, որոնք օրինականորեն ստեղծվել են Միացյալ Նահանգներում, խախտում է երեխաների իրավունքը՝ համաձայն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի: Այս դեպքերում պարզվել է, որ երեխաների ինքնությունը խարխլվել է, քանի որ նրանք գտնվում էին իրավական անորոշ վիճակում՝ ֆրանսիական քաղաքացիություն ձեռք բերելու անկարողության և ժառանգության առումով իրենց ոչ բարենպաստ դիրքի պատճառով¹:

Քննարկվող հիմնախնդրի համատեքստում առկա է ներպետական իրավական կարգավորման և միջազգային իրավական չափանիշների անհամապատասխանություն, քանի որ ազգային օրենսդրական կարգավորման շրջանակներից դուրս է մնացել անդրասահմանային փոխնակ մայրությամբ ծագող իրավահարաբերությունների կարգավորումը, մաս-

¹ (Application No 65192/11) 26 June 2014.

նավորապես երեխայի լավագույն շահի ապահովման տեսանկյունից: Կարծում ենք՝ օրենսդրական մակարդակով պետք է կարգավորել օտարերկրացի կենսաբանական ծնողների կողմից փոխնակ մայրությունից օգտվելու հնարավորությունը, հատկապես եթե իրենց պետությունում արգելված կամ սահմանափակված է քննարկվող ինստիտուտը: Նման դրույթի նախատեսումն առավել արդյունավետ կլինի՝ հաշվի առնելով այն, որ ՀՀ-ում ևս փոխնակ մայրությունն ընդլայնում է անդրսահմանային կիրառման հնարավորությունը և հայ կանայք շատ հաճախ սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակով պայմանավորված համաձայնվում են փոխնակ մայրության ծառայություն մատուցել օտարերկրացի զույգերի: Հետևաբար, այս պարագայում օրենսդրական բացի վերհանումը և կարգավորումը՝ հնարավոր վտանգներից և միջպետական իրավական կարգավորումների անհամապատասխանությունից խուսափելու շնորհիվ կապահովի երեխայի լավագույն շահի առաջնային կիրառությունը փոխնակ մայրության համատեքստում¹:

Երեխայի ինքնության իրավունքը վտանգված է փոխնակ մայրության պայմանավորվածություններում, երբ լիարժեք և թափանցիկ տեղեկատվությունը չի գրանցվում ծննդյան պահին և/կամ երբ այն փոփոխվում է առանց երեխայի լավագույն շահերի առաջնահերթ ուսումնասիրության: Այն կարող է հավասարապես վտանգվել, երբ երեխայի ինքնությունն արատավորվում է ապօրինի գործողություններով, որոնք թույլ են տալիս կեղծել ծննդյան վկայականները (օրինակ՝ ընտանեկան հարաբերությունների խեղաթյուրումը): Հարկ է նշել, որ այն դեպքերում, երբ օրինական ծագումը փոխվում է որդեգրման արդյունքում, ազգային օրենսդրությունը կարող է ուղղակիորեն թույլ տալ երեխայի ինքնության կեղծումը:

Հակադիր իրավակարգավորմամբ մոտեցում ունի ՌԴ օրենսդրությունը, որի համաձայն՝ փոխնակ մոր կողմից երեխայի ծնունդը պոտենցիալ ծնողների համար ինքնաբերաբար իրավունքներ և պարտականություններ չի առաջացնում, քանի որ երեխայի մայր է ճանաչվում այն կինը, ով ծնել է երեխային, այսինքն՝ փոխնակ մայրը: Փոխնակ մոր հետ

¹ UNICEF and Child Identity Protection <https://www.child-identity.org/en/> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):

փոխնակ մայրության պայմանագիր կնքած անձինք պետք է ստանան նրա համաձայնությունը՝ իրենց որպես երեխայի ծնող գրանցելու համար: Նմանատիպ իրավակարգավորումը քննադատության է ենթարկվում, քանի որ թույլ է տալիս փոխնակ մոր կողմից չարաշահումների հնարավորություն՝ պոտենցիալ ծնողներից լրացուցիչ վարձատրություն պահանջելու տեսանկյունից: Ռուսաստանի Դաշնությունում պարբերաբար փորձեր են արվում քննարկվող ոլորտում օրենսդրական բարեփոխումներ նախատեսելու համար¹:

Անդրադառնալով ներպետական իրավական կարգավորմանը՝ կարող ենք նշել, որ համեմատաբարական վերլուծությունից ակնհայտ է, որ ազգային իրավական մոտեցումը քննարկվող իրավահարաբերությունների առնչությամբ առավել առաջադեմ է, մասնավորապես «Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածը սահմանում է ծննդյան ակտային գրանցման մեջ երեխայի ծնողների մասին տեղեկություններ լրացնելու կարգը, որի 3-րդ կետի 3-րդ ենթակետի համաձայն. «Այն անձինք, որոնք օգտվել են օրենքով նախատեսված վերարտադրողականության օժանդակ տեխնոլոգիաներից, ծննդի ակտային գրանցման մեջ գրառվում են որպես երեխայի ծնող (ծնողներ)՝ փոխնակ մոր հետ կնքած պայմանագրի և ԴՆԹ-ի (դեզօքսիդիլ-բոնուկլեինաթթու) որոշման մեջ նշված տվյալների հիման վրա»²:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է մշակել լրացուցիչ երաշխիքներ, որոնք կապահովեն քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման միասնական էլեկտրոնային գրանցամատյանում փոխնակ մայրությամբ ծնված երեխաների ինքնությանն առնչվող տեղեկատվության պաշտպանությունը և անհրաժեշտության դեպքում՝ հասանելիությունը:

Այսպիսով՝ ուսումնասիրության արդյունքում ակնհայտ է դառնում, որ երեխայի ինքնության իրավունքը կարևոր նշանակություն ունի՝ որպես

¹ Александровна И.Н. Проблемы установления происхождения детей, рожденных при использовании суррогатного материнства // Актуальные проблемы государства и права. 2017. №1. – С. 59.

² «Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մասին» ՀՀ օրենքն ընդունվել է 19.01.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 16.05.2021 թ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149999>

ինքնուրույն իրավունք, հաշվի առնելով լուրջ իրավական, հոգեբանական և բժշկական հետևանքները ողջ կյանքի ընթացքում, երբ հիմնարար տեղեկատվությունը բացակայում է և (կամ) կեղծվում է: Փոխնակ մայրության մեջ իրավունքների խախտման դիսկը մեծանում է՝ հաշվի առնելով, որ երեխայի անհատականությանը վերաբերող որոշումների ճնշող մեծամասնությունը կայացվում է ծնվելուց առաջ կամ դրանից անմիջապես հետո: Երեխաների լավագույն շահերից է բխում ծնվելուց հետո հնարավորինս շուտ հաստատել օրինական ծագումը, փոխնակ մայրության մեջ երեխայի օրինական ծագման ամբողջականությունը պետք է պաշտպանված լինի նվազագույն չափանիշներով:

Այս նպատակով անհրաժեշտ է, որ քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման միասնական էլեկտրոնային գրանցամատյանի և բնակչության բնական շարժի վիճակագրության համակարգերը ներառեն և պահպանեն ինքնության տեղեկատվությունը, որը վերաբերում է փոխնակ մայրության միջոցով ծնված յուրաքանչյուր երեխայի: Երեխաների ինքնության մասին տեղեկատվության հասանելիությունը պետք է հեշտացվի՝ հաշվի առնելով երեխայի տարիքը և հասունությունը: Սա երեխաներին հնարավորություն կտա օգտվելու իրենց ինքնության և ծագման վերաբերյալ տեղեկություններից և կաջակցի երեխայի այլ իրավունքներից օգտվելուն: Մասնավորապես, պետք է հայտնի լինի փոխնակ մայրերի և դոնոր(ների) ինքնությունը:

Ակնհայտ է, որ մեծ աշխատանք է պահանջվում օրենքները և իրավական պրակտիկան միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու համար: Կարևոր է գնահատել փոխնակ մայրության գործող ներպետական իրավական դաշտը երեխաների իրավունքների միջազգային չափանիշների հետ հարաբերակցության միջոցով: Պետությունից պահանջվում է ներդնել մեխանիզմներ երեխայի ինքնության իրավունքի իրացման պատշաճ երաշխիքներն ապահովելու համար: Մասնավորապես հիմնախնդիր է այն, որ քաղաքացիական գրանցման ազգային համակարգերի մեծ մասը կարգավորված չէ միջազգային այլ համակարգերի հետ լիարժեք հաղորդակցվելու համար: Եվ շատ հավանական է, որ փոխնակ մայրությունը ներառի միջազգային տարրեր (օրինակ՝ երբ պոտենցիալ ծնողները օտարերկրացիներ են) և

միջսահմանային փոխնակ մայրությունը վտանգի երեխայի ինքնության հաստատման և ծագման մասին տեղեկատվության պատշաճ հասանելիությունը՝ պայմանավորված քննարկվող ինստիտուտը կարգավորող ազգային իրավական կարգերի հակասությամբ:

Հետևաբար պետք է ապահովվեն լրացուցիչ երաշխիքներ ազգային և միջազգային գրանցման համակարգերի արդյունավետ հաղորդակցություն և նույնիսկ միջազգային փոխնակ մայրության պարագայում երեխայի ծագման մասին տեղեկատվության հասանելիության իրավունքի ապահովում՝ միջազգային իրավական չափորոշիչների համապատասխանության պայմաններում:

Ինչպես նաև Վերոնայի սկզբունքները ևս մեկ անգամ ընդգծեցին անձի կենսաբանական ծագման և ժամկետների վերաբերյալ համապարփակ տեղեկատվության առկայության անհրաժեշտության մասին և ներպետական օրենսդրական բարեփոխման նախադրյալ կարող է հանդիսանալ իրավանորմի մշակումը, որը կապահովի փոխնակ մայրերի կողմից իրենց առնչվող նույնականացման ենթակա ինֆորմացիայի հնարավոր տրամադրման համաձայնությունը փոխնակ մայրության օգնությամբ ծնված երեխաներին:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 11.12.2002 թ., ուժի մեջ է մտել 07.07.2003 թ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=75284>
2. «Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 19.01.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 16.05.2021 թ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149999>
3. **Александровна И.Н.** Проблемы установления происхождения детей, рожденных при использовании суррогатного материнства // Актуальные проблемы государства и права. 2017. №1. – С. 57-67.
4. Комитет ООН по правам ребенка: Замечание общего порядка № 5 (2003 г.), Общие меры по осуществлению КПП (ст. 2, 42 и 44, п. 6), (CRC/GC/2003/5).

5. (Application No 52176/99) (2002) 11 BHRC 689.
6. (Application No 65192/11) 26 June 2014.
7. **Baglietto, C., Bordier, L., Dambach, M. and Jeannin C.** (2022). Preserving “family relations”: an essential feature of the child’s right to identity. Geneva, Switzerland: Child Identity Protection, Child Identity Protection, 2022, p 92.
8. Commission’s initiative on the recognition of parenthood between Member States accessed <https://ec.europa.eu/info/law/betterregulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):
9. **Elizabeth Aguilung-Pangalangan.** Parents and children: When law and technology unbundle traditional identities. Paper presented at the Foundation for Liberty and Prosperity Professorial Chair, University of the Philippines 2019. <https://libpros.com/wp-content/uploads/2019/06/finalpaper-lp-lecture-adoptionsurrogacy.-6.2019.pdf>. (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):
10. EWHC 1593 (Admin), [2002] 2 FLR 962.
11. International Social Service, Surrogacy (International Social Service 2021) Accessed <https://www.issssi.org/index.php/en/what-we-do/en/surrogacy> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):
12. Judgments of Parentage of Children Conceived Through Assisted Reproduction or Pursuant to Surrogacy Agreements Family Court Act (FCT) Ch 686, Art. 5-C <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/FCT/581-205> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):
13. United Nations Sustainable Development Goals, Goal 16: Peace, justice and strong institutions. (United Nations nd) Accessed <https://www.un.org/sustainabledevelopment/peace-justice/> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):
14. UNICEF and Child Identity Protection <https://www.child-identity.org/en/> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.08.2023):
15. UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography – Note by the Secretariat A/HRC/34/55 (2016) <https://documents.dds.ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/440/24/PDF/G1644024.pdf?OpenElement> (վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 05.07.2023):
16. Verona Principles https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-03/VeronaPrinciples_25February2021.pdf 30 p.

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДТВЕРЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА И РЕГИСТРАЦИИ РОЖДЕНИЯ В ИНСТИТУТЕ СУРРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Аннотация

Отсутствие или потеря идентичности человека может серьезно повлиять на его самопознание, благополучие и чувство принадлежности. Особенно большое значение имеет множественность факторов идентичности детей в вопросах суррогатного материнства, и необходимо, чтобы все элементы, связанные с установлением личности последнего и регистрацией рождения, сохранялись до и после рождения. Право ребенка на идентичность является не только самостоятельным правом, но и правом, тесно связанным с реализацией других прав, таких как развитие ребенка, совместное проживание в семье и т. д. Чтобы соответствовать этим стандартам, вся идентификационная информация должна храниться точно и прозрачно, включая соглашения о суррогатном материнстве.

Хотя суррогатное материнство меняет составные элементы идентичности, разрывая связь между генетическим, гестационным и социальным происхождением, фундаментальные права ребенка остаются прежними. С точки зрения ребенка, генетика, беременность и реализация родительской ответственности входят в число составляющих элементов личности последнего.

Таким образом, право на идентичность не зависит от обстоятельств рождения ребенка и любой последующей дискриминационной практики. Все проблемы идентичности, которые могут возникнуть в краткосрочной или долгосрочной перспективе, также должны быть частью оценки и определения наилучших интересов суррогатного материнства.

Учитывая важность вопросов идентичности, которые могут носить юридический, медицинский и/или психосоциальный характер и иметь ключевое влияние на протяжении всей жизни, не менее важно включать это соображение в любую схему суррогатного материнства. Поэтому в статье рассматриваются вопросы права ребенка на подтверждение личности и регистрацию рождения в контексте суррогатного материнства.

Ключевые слова: суррогатное материнство, право ребенка на идентичность, ЮНИСЕФ, происхождение ребенка, биологические родители, регистрация рождения, Веронские принципы.

MAIN PROBLEMS OF CONFIRMING A CHILD'S IDENTITY AND BIRTH REGISTRATION AT THE INSTITUTE OF SURROGATE MATERNITY

Annotation

A person's lack or loss of identity can seriously impact their sense of self-identity, well-being and sense of belonging. The multiplicity of factors in the identity of children in matters of surrogacy is especially important and it is necessary that all elements associated with establishing the identity of the latter and registering the birth are preserved before and after birth. A child's right to identity is not only a right in its own right, but is also closely linked to the realization of other rights, such as child development, family cohabitation, etc. To meet these standards, all identification information must be stored accurately and transparently, including agreements on surrogacy.

Although surrogacy changes the constituent elements of identity, severing the connection between genetic, gestational and social origins, the fundamental rights of the child remain the same. From the child's point of view, genetics, pregnancy and the exercise of parental responsibility are among the constituent elements of the child's personality.

Thus, the right to identity is independent of the circumstances of the child's birth and any subsequent discriminatory practices. Any identity issues that may arise in the short or long term should also be part of the assessment and determination of the best interests of the surrogacy.

Given the importance of identity issues, which can be legal, medical and/or psychosocial in nature and have a key impact throughout life, it is equally important to include this consideration in any surrogacy arrangement. Therefore, the article discusses the issues of the child's right to identity confirmation and birth registration in the context of surrogacy.

Keywords: Surrogacy, child's right to identity, UNICEF, origin of the child, biological parents, birth registration, Verona Principles.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 18.10.2023 թ., պրվել է գրախոսության 14.11.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 15.11.2023 թ.:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԿԻՍՈՎ

*Հեռուստատեսության և ռադիոյի
հանձնաժողովի նախագահի
օգնական,
Հայ-ռուսական համալսարանի
իրավունքի տեսության և
սահմանադրական իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ*

**«ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՐՐՈՒՅԹԻ
ԸՆԿԱԼՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
(ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ)**

Ամփոփագիր

Հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել, քննարկել և համեմատել «ազգային անվտանգություն» եզրույթի բացատրության տեսական և իրավական տարբեր մոտեցումները քննարկվող պետությունների ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում: Այս հոդվածում օգտագործվում են հետազոտության համեմատական, վերլուծության և սինթեզի մեթոդները: Հետազոտության առարկան «ազգային անվտանգության» եզրույթի ընկալումն ու կիրառումն է Ռուսաստանի Դաշնության և Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում:

Հիմնաբառեր. ազգային անվտանգություն, ազգային անվտանգության ռազմավարություն, պետության գործառույթ, ազգային ինքնություն:

Հաշվի առնելով արդի աշխարհաքաղաքական զարգացումները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության շուրջ ահագնացող էքզիստենցիալ խնդիրները՝ հարկ էնք համարում վեր հանել «ազգային

անվտանգություն» եզրի ընկալման և կիրառման իրավաքաղաքական մոտեցումները՝ Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համատեքստում:

«Ազգային անվտանգություն» եզրն արդի պաշտոնական շրջանառության մեջ է մտել անցյալ դարասկզբին: 1901 թվականին ԱՄՆ նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտն ԱՄՆ Կոնգրեսին ուղղված «ԱՄՆ ազգային անվտանգության 27 հիմնարար հիմնախնդիրները» վերտառությամբ հայտնի ելույթում հայտարարել էր, որ Միացյալ Նահանգների ազգային անվտանգության շահերը պահանջում են Պանամայի ջրանցքի անեքսիան: Չնայած վերջինս կառուցվել էր այլ ինքնիշխան պետության տարածքում, սակայն **ամերիկյան հարկատուների միջոցներով**: Այդ պահից սկսած «ազգային անվտանգություն» եզրույթը մտնում է պարբերական մամուլ և աստիճանաբար սկսում գործածվել թե՛ քաղաքական, թե՛ գիտական բնագավառներում:

«Պետությունը գտնվում է անվտանգության վիճակում, երբ ստիպված չէ պատերազմից խուսափելու նպատակով զոհաբերել իր շահերը, երբ նա ի վիճակի է պատերազմի օգնությամբ պաշտպանել իր շահերը ոտնձգության դեպքում»¹: Այս ձևակերպման հեղինակն ամերիկացի քաղաքագետ և լրագրող Լիվմանն է, որին է պատկանում նաև «սառը պատերազմ» եզրի ձևակերպումը:

Ռուսաստանում «ազգային անվտանգություն» եզրույթը² գիտական, իրավական և քաղաքական խոսույթում հայտնվել է համեմատաբար վերջերս՝ պետության նորագույն պատմության վերջին տասնամյակում: Այսպիսով, Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ներքո հասկացվում է Ռուսաստանի Դաշնության բազմազգ ժողովրդի անվտանգությունը՝ որպես ինքնիշխանության կրողի և միակ աղբյուրի³:

¹ «Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրները»: Դասախոսություններ/ Վ.Կ. Աթոյան. - Եր.: «Տոտեսագետ» հրատարակչություն, 2014, 154 էջ, էջ 27:

² Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации № 24 от 10.01.2000 года (в соответствии с Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537 утратила силу). [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptlCk86BZ29/content/id/589768 317 (дата обращения 10.11.2019).

³ Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրություն» (ընդունվել է ժողովրդական քվեարկությամբ 12.12.1993 թ.):

Խոսելով «ազգային անվտանգություն» եզրույթի մասին՝ պետք է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ **չկա համընդհանուր ընդունելի մոտեցում**:

«Ազգային անվտանգությունը կենսական շահերի, քաղաքացիների, հասարակության և պետության, ինչպես նաև ազգային արժեքների և ապրելակերպի փարբեր բնույթով (քաղաքական, տնտեսական, ռազմական, բնապահպանական, հոգեբանական և այլն) պաշտպանությունն է արտաքին և ներքին սպառնալիքների լայն շրջանակից: Ազգային անվտանգությունն ունի երեք փոխկապակցված մակարդակ՝ անհատի անվտանգություն, հասարակության անվտանգություն և պետության անվտանգություն: Նրանց հարաբերությունները դինամիկ են և պայմանավորված են սոցիալական հարաբերությունների բնույթով, քաղաքական և տնտեսական կառուցվածքով, օրենքի գերակայության և քաղաքացիական հասարակության զարգացման աստիճանով: Ազգային անվտանգության ամենամաքուղջական գիտակցումը ձեռք է բերվում, երբ պետության անվտանգությունն ու հասարակության անվտանգությունը ինքնանպատակ չեն, այլ անհատի անվտանգության ապահովման գործառույթն են».¹ այս կերպ են ռուս հեղինակները սահմանում ազգային անվտանգություն եզրույթը:

Իրավաբանական հանրագիտարանային բառարանի համաձայն՝ **անվտանգությունը** սահմանվում է որպես անհատի, հասարակության և պետության կենսական շահերի պաշտպանության վիճակ՝ քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, ռազմական, տեխնաժին, բնապահպանական, տեղեկատվական և այլ բնույթի արտաքին և ներքին սպառնալիքներից, որոնք ներառում են պետությունում քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական կայունության հաստատումը, օրենքների անվերապահ կատարումը և օրինականության պահպանումը, ինչպես նաև գործընկերության հիման վրա միջազգային համագործակցության զարգացումը²:

Միացյալ Նահանգների Պաշտպանության քարտուղարության «Ռազմական և հատուկ տերմինների բառարանը» (*US Department of*

¹ Геополитика/ Авторы-сост. **Баришполец В., Баришполец Д., Манилов В.** – Москва: ТЕРРА–Книжный клуб, 2002 г. – С. 44-45. – 623 с.
² Юридический энциклопедический словарь / Под ред. Ю.А. Тихомирова. – Москва: Книжный мир, 2002. – С. 82. – 972 с.

Defense “Dictionary of Military and Special Terms”) հետևյալ կերպ է սահմանում **ազգային անվտանգություն** եզրը.

«Հավաքական եզր, որն ընդգրկում է ինչպես ազգային պաշտպանությունը, այնպես էլ Միացյալ Նահանգների արտաքին հարաբերությունները՝ նպատակ հետապնդելով ձեռք բերել.

ա. Ռազմական կամ պաշտպանական առավելություն ցանկացած օտար ազգի կամ ազգերի խմբի նկատմամբ:

բ. Արտաքին հարաբերությունների բարենպաստ դիրք:

գ. Պաշտպանական կեցվածք, որը կարող է հաջողությամբ դիմակայել թշնամական կամ կործանարար գործողություններին ներսից կամ դրսից, բացահայտ կամ քողարկված¹»:

Ինչպես տեսնում ենք, վկայակոչված բառարաններից (ռուսական և ամերիկյան), անգամ բառարանային մակարդակում տարբեր կերպ են բացատրում միևնույն եզրի նշանակությունը՝ երբեմն նույնիսկ երևան բերելով իրար հակառակ տրամաբանություն: Սա անհրաժեշտ է հասկանալ այն համատեքստում, որ նրանցից յուրաքանչյուրը փորձում է իր գաղափարներն ու մոտեցումները հանրայնացնել, ասել է թե՛ փափուկ ուժի ներգործությամբ սեփական մոտեցումները հրամցնել, ազդեցության գոտիներ ստեղծել: Սակայն ընդհանուր ելակետ, այնուամենայնիվ, կարող ենք նշել, որ մեծ հաշվով թե՛ ռուսական, և թե՛ ամերիկյան բառարաններն **ազգային անվտանգություն եզրը** բացում են որպես պետության պաշտպանունակություն և պետական շահի պաշտպանություն՝ թե՛ ներպետական և թե՛ արտաքին հարաբերությունների համատեքստում:

Ըստ իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ՌԴ վաստակավոր իրավաբան Վ.Դ. Պերևալովի՝ «*ազգային անվտանգություն*» և «*երկրի պաշտպանություն*» եզրույթները ներկայացվում են որպես նույնական և բացատրվում են որպես ինքնիշխանության, պետական սահմանների անձեռնմխելիության, երկրի արտաքին անվտանգության ապահովում: Երկրի պաշտպանությունն իրականացվում է միջազգային հանրության անհատական և կոլեկտիվ գործողությունների հիման վրա՝ այլ պետու-

¹ US Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, ‘national security’, 352 էջ, էջ 150 (<https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf>).

թյունների կամ նրանց միավորումների կողմից սանձազերծված ագրեսիայից պաշտպանվելու համար¹:

Ռուս այլ գիտնականներ՝ Մատուզովան, Մոլկոն, պնդում են, որ Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքական գործունեության կարևորագույն ուղղություններից մեկը վերջինիս ռազմական անվտանգության ապահովումն է: Ըստ այս գործառույթի, Ռուսաստանի Դաշնության Ջինված ուժերի նպատակն է հետ մղել Ռուսաստանի Դաշնության դեմ ուղղված ագրեսիան, իրականացնել Ռուսաստանի Դաշնության տարածքային ամբողջականության և անձեռնմխելիության զինված պաշտպանությունը, ինչպես նաև ապահովել միջազգային պայմանագրերին համապատասխան առաջադրանքների կատարումը²: Այս ձևակերպման և ԱՄՆ պաշտպանության դեպարտամենտի կողմից ներակայացված բացատրությունը կարելի է դիտարկել միևնույն համատեքստում, քանի որ երկու մոտեցումներում էլ ազգային անվտանգությունը ներկայացվում է որպես արտաքին հարաբերություններում պետության ռազմական ներուժի ամրապնդում:

Ըստ հայկական աղբյուրների՝ պետության ազգային անվտանգության ապահովման գործառույթը պետության այն գործունեությունն է, որն ուղղված է **ռազմական ուժի միջոցով պետության գոյության պահպանմանը**³՝ ներառյալ տնտեսական, քաղաքական և դիվանագիտական բնագավառները:

Քաղաքացիական-ռազմական հարաբերությունների և ազգային անվտանգության ոլորտի մասնագետ Սեմ Սարկեսյանի կարծիքով՝ *ազգային անվտանգությունն ունի երկու կողմ՝ ֆիզիկական և հոգեբանական: Ֆիզիկական կողմը կարելի է օբյեկտիվորեն գնահատել՝ հիմք ընդունելով երկրի ֆիզիկական ուժը և թշնամիներին հաջողությամբ դիմակայելու ռազմական կարողությունը, այդ թվում, անհրաժեշտության դեպքում, նրանց հեղապարտելով: Հոգեբանական կողմը սուբյեկտիվ է, որն արտացոլում է երկրի բնակչության մեծ մասի կարծիքն ու վերաբերմունքն*

¹ Теория государства и права: Учебник для вузов / Отв. ред. В.Д. Перевалов. - 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Юр. Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2018. - С. 78. - 496 с.
² Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: НИЦ Инфра-М, 2012. - С. 71. - 640 с.

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՐԾԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

արտաքին աշխարհի հետ հարաբերվելիս՝ երկրի՝ անվտանգ մնալու կարողությունները՝

Ըստ Ա. Աղայանի գիտական աշխատության՝ «ազգային անվտանգությունը» սահմանվում է որպես «...ազգի կենսական շահերի պաշտպանություն, որը թույլ է տալիս նրան գոյատևել և զարգանալ որպես ազգ»²:

Մինչդեռ Ֆրանսիայում, պաշտոնական փաստաթղթերում, ազգային անվտանգության եզրույթի փոխարեն կիրառվում են կա՛մ «ազգային պաշտպանություն», կա՛մ «ազգի պաշտպանություն» եզրերը³:

Այսպիսով, ազգային անվտանգությունը դիտարկվում է ոչ միայն պետական անվտանգության հարթությունում, այլև ներառում է հասարակության անվտանգությունը՝ կարևորելով յուրաքանչյուրի անձնական անվտանգությունը, քանզի ազգային անվտանգությունը կարող է առավելագույնս իրականացվել միայն այն դեպքում, երբ այն ապահովում է յուրաքանչյուրի անվտանգությունը:

Ըստ Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի 2015 թվականի դեկտեմբերի 31-ի N 683 «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ռազմավարության մասին» հրամանագրի 6-րդ կետի՝ «Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգությունը (այսուհետ՝ Ազգային անվտանգություն) անձի, հասարակության և պետության ներքին և արտաքին սպառնալիքներից պաշտպանության վիճակն է, որոնց պարագայում ապահովվում է Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիների (այսուհետ՝ քաղաքացիներ) սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների իրականացումը, նրանց կյանքի արժանի որակն ու մակարդակը, ինքնիշխանությունը, անկախությունը, պետական և փարաձքային ամբողջականությունը, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության կայուն սոցիալ-տնտեսական զարգացումը: Ազգային անվտանգությունը ներառում է երկրի պաշտպանությունը և

¹ Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ / Հեղ. Խումբ. Գիտ. խմբ՝ Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան.- 3-րդ լրամշակված հրատ. - Եր.: «Լուսաբաց հրատարակչատուն», 2018. - 688 էջ, էջ 93:

² Աղայան Ա., Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2002, էջ 8-15, էջ 8:

³ Нартов Н.А., Нартов В.Н. Геополитика: Учебник для студентов, обучающихся по специальностям «Государственное и муниципальное управление», «Международные отношения», «Регионоведение» / Под ред. В.И. Старовойра. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 215.

անվտանգության բոլոր տեսակները, որոնք նախատեսված են Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրությամբ և օրենսդրությամբ. առաջին հերթին՝ պետական, հանրային, տեղեկատվական, բնապահպանական, տնտեսական, տրանսպորտային, էներգետիկ անվտանգությունը, անձի անվտանգություն, Ռուսաստանի Դաշնության ազգային շահերը (այսուհետ՝ ազգային շահեր), անհատի, հասարակության և պետության օբյեկտիվորեն կարևոր կարիքները՝ ապահովելու նրանց անվտանգությունը և կայուն զարգացումը, (...):»

2020 թվականին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ռազմավարությանը կից ներկայացվում է ՀՀ վարչապետի ուղերձը, որում վերջինս բացահայտում է օրվա քաղաքական էսթաբլիշմենթի պատկերացումներն ու ընկալումներն «**ազգային անվտանգություն**» եզրույթի վերաբերյալ:

Այսպես, հիշյալ ուղերձում ՀՀ վարչապետը կատարում է հետևյալ ձևակերպումը՝ «Մեր ազգային անվտանգության հարցը քննելիս, կարծում եմ՝ նախ պետք է քննենք մեր ազգային ինքնության հարցը, որովհետև ազգային անվտանգությունն ազգային ինքնության պահպանման, ֆիզիկական և բովանդակային սպառնալիքներից դրա պաշտպանության մասին է»¹: Ի՞նչ է ստացվում. ՀՀ քաղաքական վերնախավն ազգային անվտանգություն եզրույթի ներքո առաջին հերթին և հատկապես ընկալում է **ազգային ինքնության ֆիզիկական և բովանդակային պաշտպանությունը**: Մինչդեռ, ՀՀ Նախագահի՝ 2007 թվականի փետրվարի 7-ին ընդունած «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության մասին» հրամանագրում մենք չենք տեսնում, թե (այդ ժամանակ) ինչպես է ընկալվել «ազգային անվտանգություն» եզրը. հեղինակները որևէ կերպ չեն տվել վերջինիս բացատրությունը:

Ի տարբերություն 2020 թվականին ընդունված Ազգային անվտանգության ռազմավարության՝ 2007 թվականինը բացահայտում է, թե ինչ է հասկացվում «**ազգային անվտանգության ռազմավարություն**» եզրի տակ: Վերջինից մենք կարող ենք, այսպես կոչված, դուրս բերել, թե տվյալ ժամանակահատվածի ռազմաքաղաքական էսթաբլիշմենթն ինչպես է ընկալել ազգային անվտանգությունը: Այսպես.

¹ https://www.primeminister.am/u_files/file/Different/AA-Razmavarutyun-Final.pdf

«Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը պետության, հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման, հայապահպանության պետական քաղաքական համակարգ է: Այն իրականացվում է ժողովրդավարական արժեքների համակարգի վրա հիմնված միասնական պետական քաղաքականության ստեղծման և իրականացման միջոցով և փարածվում է կյանքի բոլոր ոլորտների վրա»¹:

Ինչպես տեսնում ենք, ազգային անվտանգության հայրենական երկու ռազմավարությունները, որոնք ընդունվել են տասներեք տարվա տարբերությամբ, ընդհանուր առմամբ այլ կերպ են ընկալում ազգային անվտանգություն եզրը: Ազգային անվտանգության առաջին տարբերակը (ընդունված 2007 թվականին) խիստ որոշակի ձևակերպումներով բացատրում, մեկնաբանում է հիշյալ եզրույթը որպես պետության, հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման, հայապահպանության պետական քաղաքականություն: Ավելին, Հանրապետության նախագահի հրամանագրով (ՆՀ-37-Ն) հստակ բնորոշվել է ռազմավարության իրավաբանական արժեքը (բնույթը)՝ նորմատիվ իրավական, և հստակ սահմանվել է վերջինիս տեղը նորմատիվ իրավական ակտերի հիերարխիայում²:

Այս ամենին զուգահեռ, սակայն, 2020 թվականին ընդունված Ազգային անվտանգության ռազմավարության համատեքստում մենք չենք կարող ըմբռնել, թե ինչ է հասկացվում «**ազգային անվտանգության ռազմավարություն**» ասելով: Ըստ ռազմավարության, վերջինիս հիմնական խնդիրն է ապահովել երկրի տարածքային ամբողջականությունը, պահպանել ինքնիշխանությունը և հայ ազգային ինքնությունը:

Ուսումնասիրելով հայկական և ռուսական իրավաքաղաքական փաստաթղթերը, ինչպես նաև ամերիկյան ռազմաքաղաքական փաստաթղթերը՝ անհրաժեշտ է նաև համապատասխան ուշադրության արժանացնել պետությունների կառուցվածքին. Ռուսաստանի Դաշնությունը բարդ, իսկ Հայաստանի Հանրապետությունը պարզ պետություն է: Ի թիվս այլնի, հենց այս առանձնահատկությունից էլ բխում է ազգային անվտանգության ռազմավարությունների նկատմամբ տարբեր մոտե-

¹ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=31189>

² «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության և նորմատիվ իրավական ակտերի կոլիզիաները», ի.գ.դ., պրոֆեսոր Արթուր Ղամբարյան:

ցումներն ու ընկալումները: Չէ՞ որ տարաբնույթ կառուցվածք ունեցող պետությունները չեն կարող դավանել «ազգային անվտանգության» միևնույն մոտեցումը: Այս ամենին էլ ավելանում է նաև այն, որ Սահմանադրության մակարդակով ունենք հետևյալ արձանագրումները՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը բազմազգ և բազմակրոն պետություն է, որոնք իրենց բնույթով քաղաքական կյանքում երբեմն իրար բացառող են: Մինչդեռ Հայաստանի Հանրապետությանն օտար են հիշյալ կատեգորիաները:

Խորհրդային Միության փլուզման հետևանքով հետխորհրդային տիրույթում ի հայտ էին եկել բախումներ և հակամարտություններ, որոնք հիմնված էին ազգային պատկանելության և տարբերությունների վրա: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը՝ Ռուսաստանի Դաշնության առաջին նախագահն իր պաշտոնավարման առաջին օրերին նախագահի ազգամիջյան հարցերով խորհրդական է նշանակում Գալինա Ստարավոյտովային¹:

Ռուսաստանի Դաշնությունում այնքան էին կարևորում (և չէին էլ կարող չկարևորել) պետության ներսում ներազգային հարաբերությունների կարգավորումները, որ Հանրապետության նախագահի առաջին հրամանագրերից մեկը հենց նախագահի ազգամիջյան հարցերով խորհրդականի նշանակումն էր: Փաստացի, ԽՍՀՄ փլուզումից հետո ազգամիջյան բախումները դիտարկվում էին որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք, որպիսի պարագային այն հայտնվել էր Հանրապետության նախագահի ուշադրության կենտրոնում: Ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության, Հայաստանի Հանրապետությունը մոնոէթնիկ և, մեծ հաշվով, միադավան պետություն է, որտեղ ազգամիջյան և կրոնական բախումներ պարզապես լինել չեն կարող: Սույն պարագային ունիտար և ազգային առումով միատար պետությունում «**բազմազգությունն**» իր ողջ ներկայանակով չէր կարող հանդես գալ որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք:

Հաջորդ կարևոր տարբերությունը, որն անհրաժեշտ է դիտարկել, այն է, որ հայ էթնոսն իր բազմաչարչար պատմության ընթացքում մի քանի անգամ ենթարկվել է ցեղասպանության, որը չէր կարող իր

¹<http://starovoitova.ru/?p=15> (Հաշվի առնելով, որ ՌԴ նախագահի պաշտոնական կայքում փաստաթղթերի թվայնացումը սկսվում է 2000 թվականից, ստիպված ենք հղում անել Գալինա Ստարավոյտովայի պաշտոնական կայքից):

արտացոլումը չգտնել այնպիսի կարևորագույն փաստաթղթում, որը կոչվում է «ազգային անվտանգության ռազմավարություն»: Սույն համատեքստում անհրաժեշտ էր անդրադառնալ նաև «հայապահպանության» գաղափարին, որն ամբողջ ծավալով արտացոլված էր թե՛ 2007 թվականի, և թե՛ 2020 թվականի ռազմավարություններում: Ավելին, 2007 թվականի ռազմավարությունը հռչակել էր, այսպես կոչված, ազգային անվտանգության հինգ հիմնասյուներ, որոնցից մեկը հենց **հայապահպանության** գաղափարն էր:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարելի է եզրակացնել, որ ժամանակակից մասնագիտական գրականության մեջ չկա **«ազգային անվտանգություն»** եզրույթի՝ բոլոր մասնագետների և գիտությունների համար ընդունելի բացատրություն: Համադրելով տարբեր գիտնականների կարծիքների ուսումնասիրության արդյունքները՝ վստահաբար կարող ենք ասել, որ **«ազգային անվտանգությունը»** պետության կարևորագույն գործառույթներից մեկն է, որը միտված է ապահովելու անհատի, հասարակության, պետության, ազգային արժեքների անվտանգությունը, պաշտպանելու պետությունը ներքին և արտաքին սպառնալիքներից, ինչպես նաև արտաքին ազդեցություններից:

Այսպիսով, վերլուծելով արդի գիտական գրականությունում **«ազգային անվտանգություն»** եզրույթի տարբեր մոտեցումները և հիմք ընդունելով Հանրապետությունների Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների դավանած մոտեցումները՝ հանգում ենք հետևյալին.

1. Ժամանակակից իրավաքաղաքական իրականությունում, ինչպես նաև բուն իրավագիտությունում և քաղաքագիտությունում ազգային անվտանգությունը դիտարկվում է ինչպես լայն, այնպես էլ՝ նեղ իմաստներով: Նեղ իմաստով՝ ազգային անվտանգությունը նույնացվում է պետության զինված ուժերի և նրա ռազմական հզորության, կարողության հետ: Լայն իմաստով՝ ազգային անվտանգությունն, ի թիվս այլնի, ներառում է նաև ոչ ռազմական անվտանգության տարրեր՝ երկրի տնտեսական, բնապահպանական, էներգետիկ, տեղեկատվական անվտանգությունը, ազգային արժեքների պահպանումը:

2. Կատարելով ազգային անվտանգության իրավական հիմքերի և մոտեցումների համեմատական վերլուծություն՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ ըստ հայկական և ռուսական մոտեցումների՝ քննարկվող

եզրույթի մեկնաբանման և ընկալման միջև կան էական տարբերություններ, ինչը պայմանավորված է տարբեր գործոններով:

2.1. Հայաստանի Հանրապետությունն ունիտար պետություն է, իսկ Ռուսաստանի Դաշնությունը՝ դաշնային, ինչն ազդում է երկրի ներքին և արտաքին անվտանգության ապահովման քաղաքականության, ինչպես նաև այդ քաղաքականության ռազմավարության ընկալման վրա: Ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության՝ Հայաստանի Հանրապետության կառուցվածքում առկա չեն ինքնավարությամբ օժտված սուբյեկտներ: Հաջորդիվ, Հայաստանի Հանրապետությունը մոնոէթնիկ պետություն է, Հայաստանում հիմնականում ապրում են Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հետևորդներ, մինչդեռ Ռուսաստանի Դաշնությունը Սահմանադրական մակարդակում իրեն հռչակել է «բազմազգ» պետություն, որը ներառում է տարբեր ազգություններ և կրոններ, ինչը բարձրացնում է էթնիկ խմբերի և տարբեր դավանանքների միջև ներքին բախումների հավանականությունը՝ այն ազգային անվտանգության ապահովման լրջագույն խոչընդոտի վերածելով:

2.2. Հայ ժողովուրդը կրել է պատմության դառնագույն «դասերից» մեկը՝ Հայոց ցեղասպանությունը: Վերապրելով մի քանի ցեղասպանություն՝ ազգային անվտանգությունը, ի թիվս այլնի, դիտարկվում է որպես *ազգային ինքնության պահպանում*: Հատկանշական է, որ թե՛ 2007, և թե՛ 2020 թվականներին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունները հստակ արձանագրում են սույն պարագան. հայապահպանությունն ազգային անվտանգության ռազմավարության կարևորագույն բաղադրիչ է: Ռուսաստանի Դաշնությունը, որպես տարածքով աշխարհի ամենամեծ պետություն և ունենալով միջուկային հարուստ արսենալ ու մեծաթիվ բնակչություն՝ պարզապես չի կարող բախվել նման վտանգի հետ, հետևաբար, ազգային անվտանգության ռուսական դոկտրինը չէր էլ կարող անդրադառնալ որևէ ազգի պահպանության: Սակայն, վերջինս բացահայտում է «*ռուս բազմազգ ժողովրդի անվտանգություն*» կատեգորիան, քանի որ Ռուսաստանի Դաշնությունն իր հոգաձության տակ է առնում *ռուս բազմազգ ժողովրդին*, ուստի պետք է ապահովի հենց այդ *բազմազգ ժողովրդի* անվտանգությունը: Մինչդեռ հայկական դոկտրինը, ազգային

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱԿ 4(112)2023

անվտանգության համատեքստում, կենտրոնանում է «հայապահպանություն» կատեգորիայի վրա:

2.3. Հաջորդ տարբերությունը, որն անհրաժեշտ է մատնանշել, *հայկական սփյուռքի* գոյությունն է, որն իր թվով զգալիորեն գերազանցում է Հայաստանի Հանրապետության բնակչությանը: Հայկական սփյուռքը սփռված է աշխարհով մեկ և մեծամասամբ ցեղասպանության և բռնի վերաբնակեցման պատճառով: Հայկական սփյուռքը և սփյուռքի ներկայացուցիչները նշանակալի դեր ունեն տարբեր պետությունների պետական և հասարակական կյանքում: Հայաստանի կյանքում սփյուռքի մասնակցությունը տնտեսական և մշակութային մեծ նշանակություն ունի, քանի որ այն նպաստում է առևտրի, զբոսաշրջության զարգացմանը, ազգային մշակութային արժեքների պահպանմանը, զարգացմանն ու տարածմանը: Սփյուռքի հետ հարաբերությունները առանձնահատուկ դեր ունեն Հայաստանի զարգացման գործում, քանի որ սփյուռքը հանդիսանում է յուրահատուկ կամուրջ՝ Հայաստանի և միջազգային հանրության միջև:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Ռուսաստանի Դաշնությունը հանդիսանում է աշխարհի ռազմաքաղաքական գերտերություններից մեկը, ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամ, վերջինիս արտաքին քաղաքական ռազմավարությունն իր գլոբալ ազդեցությունն ունի ժամանակակից համաշխարհային քաղաքական գործընթացների և, ընդհանուր առմամբ, աշխարհաքաղաքական իրավիճակի վրա: Այս առումով, համաշխարհային քաղաքական ասպարեզում Ռուսաստանի ակտիվ մասնակցությունը միջազգային անվտանգության ապահովման գործիքի ամենակարևոր բաղադրիչն է: Սա թույլ է տալիս Ռուսաստանի Դաշնությանը համաշխարհային քաղաքական արենայում զբաղեցնել առաջատար տեղերից մեկը: Եթե Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ շեշտը դրվում է հայապահպանության վրա, այնուհետև՝ Հայաստան-Սփյուռք երկկողմ հարաբերությունների, ապա Ռուսաստանի Դաշնությունը շեշտը դնում է բազմազգ դաշնային պետության ամբողջականության պահպանման, միջազգային ասպարեզում իր դիրքերի ամրապնդման վրա, ինչպես նաև ընդլայնելով համաշխարհային քաղաքական կյանքում իր քաղաքական ազդեցությունը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. US Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, 'national security', 352 էջ, էջ 150:
2. Геополитика/ Авторы-сост. **В. Баришполец, Д. Баришполец, В. Манилов**, Москва: ТЕРРА–Книжный клуб, 2002 г. – 623 с.
3. Концепция национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации № 24 от 10.01.2000 года.
4. **Нартов Н.А., Нартов В.Н.** Геополитика: Учебник для студентов, обучающихся по специальностям «Государственное и муниципальное управление», «Международные отношения», «Регионоведение» / Под ред. В.И. Старовойта. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - С. 215.
5. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: НИЦ Инфра-М, 2012. - 640 с.
6. Теория государства и права: Учебник для вузов / Отв. ред. В.Д. Перевалов. 4-е изд., перераб. и доп. - Москва: Юр. Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2018. - 496 с.
7. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. Ю.А. Тихомирова. – Москва: Книжный мир, 2002. - 972 с.
8. «Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրները»: Դասախոսություններ/ Վ.Կ. Աթոյան.- Եր.: «Տնտեսագետ» հրատարակչություն, 2014, 154 էջ:
9. Ազգային անվտանգության խորհրդի համակարգի նորացման հուշագիր, Նախագահի հրամանագիր (Memorandum on Renewing the National Security Council System; Presidential action), 04.02.2021 թվական:
10. Ազգային անվտանգության օրենք (National Security Act), 26.07.1947 թվական:
11. **Աղայան Ա.**, Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿԸ, 2002, էջ 8-15:
12. Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն (2020 թվական):
13. Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն (2007 թվական):

ՍԱՀՄԱՆԱՂՐԱՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

14. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 06.12.2015 թվական:

15. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 27.11.2005 թվական:

16. Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Անվտանգության խորհրդի կազմավորման և գործունեության մասին», ուժի մեջ է մտել 09.04.2018 թվականին:

17. «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության և նորմատիվ իրավական ակտերի կոլիզիաները», ի.գ.դ., պրոֆեսոր Արթուր Ղամբարյան:

18. Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ/ Հեղ. խումբ; Գիտ. խումբ.՝ Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան. – 3-րդ լրամշակված հրատ. – Եր.: «Լուսաբաց» հրատարակչություն, 2018 թ. – 688 էջ:

19. Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրություն (ընդունվել է ժողովրդական քվեարկությամբ 12.12.1993 թ.):

ВОСПРИЯТИЕ ТЕРМИНА «НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ» В РОССИЙСКОЙ И АРМЯНСКОЙ ПРАВОВОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ (В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ)

Аннотация

Цель статьи - изучить, обсудить и сравнить различные теоретические и правовые подходы к раскрытию термина «национальная безопасность» в контексте стратегий национальной безопасности обсуждаемых государств. В данной статье использованы сравнительный, аналитический и синтезирующий методы исследования. Предметом исследования является восприятие и применение термина «национальная безопасность» в контексте Стратегий национальной безопасности Российской Федерации и Республики Армения.

Ключевые слова: национальная безопасность, стратегия национальной безопасности, функции государства, национальная идентичность.

THE PERCEPTION OF THE CONCLUSION
"NATIONAL SECURITY" IN RUSSIAN AND ARMENIAN
LEGAL AND POLITICAL REALITY
(IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY STRATEGIES)

Annotation

The purpose of the article is to study, discuss and compare different theoretical and legal approaches to the explanation of the term "national security" in the context of the national security strategies of the states under discussion. This article uses comparative, analysis and synthesis methods of research. The subject of the research is the perception and application of the term "national security" in the context of the National Security Strategies of the Russian Federation and the Republic of Armenia.

Keywords: National security, National security strategy, function of the state, national identity.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 05.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 06.10.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 09.10.2023 թ.:

преданности и поддержки. Крепкая и здоровая семья является залогом процветания и стабильности любого общества, поскольку именно в ней закладываются основы терпимости, духовности и нравственности. Большинство из Вас согласятся, что создание семьи и рождение детей являются смыслом жизни. Однако не все могут ощутить эту радость, что связано с таким диагнозом, как “бесплодие”¹. В сложившейся ситуации единственным выходом иногда является суррогатное материнство², которое способствует улучшению демографической ситуации в стране и реализации естественных прав человека на полноценное потомство. Во всем мире суррогатное материнство получило значительное распространение, и оно имеет в разных странах различное правовое регулирование. Исследователи Фредерик Варон, Кристин Ротмайр и Эрик Монпети сформулировали три типа политики в отношении суррогатного материнства: запрещающую, промежуточную и разрешающую³.

Суррогатное материнство в таких странах, как Армения, Россия⁴, Беларусь⁵, Казахстан⁶, США⁷, Израиль¹, Украина² и др. законодательно

¹ The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009 / F. Zegers-Hochschild, G.D. Adamson, J. de Mouzon, O. Ishihara, R. Mansour, K. Nygren, E. Sullivan, S. Vanderpoel on behalf of ICMART and WHO / Human Reproduction, Volume 24, Issue 11, November 2009, Pages 2683–2687, <https://doi.org/10.1093/humrep/dep343>, Published: 04 October 2009.

² См. Там же.

³ Regulating biomedicine in Europe and North America: A qualitative comparative analysis Frédéric Varone, Christine Rothmayr, Eric Montpetit / First published: 06 April 2006 / European journal of political research / <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00300.x> /

⁴ В **РФ** суррогатное материнство регулируется следующими нормативно-правовыми актами: Федеральный закон РФ от 21 ноября 2011 года N 323-ФЗ “Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации”; Приказ Минздрава России от 31.07.2020 года N 803н “О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению”; Семейный кодекс РФ; Федеральный закон “Об актах гражданского состояния” от 15.11.97 года N 143-ФЗ.

⁵ В **Республике Беларусь** суррогатное материнство регулируется Законом от 07.01.2012 года № 341-3 “О вспомогательных репродуктивных технологиях”, а также Постановлением МЗ РБ от 01.06.2012 года №54 “О некоторых вопросах применения вспомогательных репродуктивных технологий”.

⁶ В **Казахстане** суррогатное материнство регулируется Кодексом Республики Казахстан от 18 сентября 2009 года № 193-IV “О здоровье народа и системе здравоохранения” (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.04.2016 г.) и законодательством Республики Казахстан о браке (супружестве) и семье.

⁷ В **США** дозволено два вида суррогатного материнства: гестационный (суррогатная мать никак не связана генетически с ребенком) и традиционный (суррогатная мать является генетическим родственником ребенка). В США каждый штат имеет свое собственное законодательство в

разрешено, а в КНР, Швейцарии, Швеции, Норвегии, Италии, Испании, Франции³, Германии⁴ и др. суррогатное материнство запрещено. Существуют также страны, в которых суррогатное материнство на законодательном уровне не запрещено, но и никак не урегулировано. К таким странам относятся Финляндия, Ирландия, Бельгия, Польша и др. В Канаде⁵, Нидерландах⁶, Австралии⁷, Греции⁸, Индии⁹ запрещено

отношении суррогатного материнства (в некоторых оно законно и поддерживается, в других запрещено, в некоторых действует с ограничениями).

¹ Суррогатное материнство в **Израиле** регулируется с 1996 года в соответствии с Законом о договорах на вынашивание ребенка (утверждение соглашения и статуса новорожденного).

² Суррогатное материнство регулируется следующими нормативно-правовыми актами **Украины**: Приказом МОЗ Украины № 787 от 09.09.2013 года “Об утверждении порядка применения вспомогательных репродуктивных технологий”, Семейным кодексом Украины, Правилами государственной регистрации актов гражданского состояния в Украине, утвержденных Приказом Министерства юстиции Украины № 52/5 от 18.10.2000 года.

³ ЕСПЧ обязал **Францию** предоставить французское гражданство детям, рожденным по программе суррогатного материнства и выплатить супругам компенсации морального вреда и общих издержек. CASE OF MENNESSON v. FRANCE (Application no. 65192/11), 26 June 2014, FINAL 26/09/2014, <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145389>.

⁴ В **Германии** суррогатное материнство не запрещено законодательством, но стороны данных правоотношений подвергаются санкциям. Для более тщательного ознакомления представлены три правовых источника, касающихся суррогатного материнства Германии: The German Civil Code (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) / The Embryo Protection Act 1990 (Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – EschG)), Federal Law Gazette, Part I, n°69,19.12.1990, p. 2746) /The Procurement Adoption Act (Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern - Adoptionsvermittlungsgesetz – AdVermiG, 2001 (BGBl. 2002, I, p. 354), last modified in 2008 (BGBl, I, p.2403)

⁵ Закон о вспомогательной репродукции человека (AHR Act), принятый в марте 2004 г.

⁶ DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS LEGAL AFFAIRS A Comparative Study on the Regime of Surrogacy in EU Member States /European Parliament, manuscript completed in May 2013. © European Union, 2013. / 6.7 стр. 302

⁷ См. там же 6.1 стр. 200/

Act on In Vitro Fertilization of 1 April 1998, Staatscourant 1998/95, pp. 14-18 (“Planningsbesluit In Vitro Fertilisatie”)

⁸ 19.12.2002 г. Закон 3089/2002 “О медицинской помощи в репродукции человека” был принят Парламентом **Греции** в рамках крупной реформы раздела семейного права Гражданского кодекса Греции (GCC), который внес поправки в соответствующие статьи (1455 -1460), введя, св числе прочего, суррогатное материнство. В настоящее время суррогатное материнство регулируется ст. 1458 Гражданского кодекса Греции (GCC) с поправками, внесенными Законом 3089/2002, Законом 3305/2005 и недавно принятым Законом 4272/2014, который разрешает исключительно альтруистическое суррогатное материнство.

⁹ Government of **India** Ministry of Health and Family Welfare (Department of Health Research) Notification New Delhi, the March 2022, Uploaded by Dte. of Printing at Government of India Press, Ring Road, Mayapuri, New Delhi-110064 and Published by the Controller of Publications, Delhi-110054.

биологического родителя (родителей) и (или) донора, который должна вынашивать или уже вынашивает суррогатная мать или супруга¹. Репродуктивным (половой клетки) донором является мужчина, предоставляющий свое способное к оплодотворению семя или женщина, предоставляющая свою способную к оплодотворению яйцеклетку². Согласно Закону биологическим родителем является мужчина или женщина, половые клетки которого или которой были использованы для формирования эмбриона, и будущий ребенок которого или которой является носителем его или ее генотипа³.

Донор не несет каких-либо обязанностей и не имеет никаких прав в отношении родившегося в результате использования вспомогательных технологий ребенка⁴.

Договор суррогатного материнства: понятие, форма, содержание

Лица, которые желают воспользоваться программой суррогатного материнства, обязаны выполнить ряд предусмотренных законодательством условий, одним из которых является заключение договора. Это условие вытекает из пункта 6 статьи 15 Закона РА “О репродуктивном здоровье и репродуктивных правах человека”. Законодатель в данной норме дает определение суррогатного материнства и отмечает, что данные правоотношения в обязательном порядке должны быть закреплены договором. Большое значение имеет предмет договора суррогатного материнства, поскольку определяет сущность самого обязательства и всегда является его существенным условием. Остальные условия приобретают статус существенных по заявлению одной из сторон. Поскольку договор суррогатного материнства регулирует имущественные и личные неимущественные отношения, его предметом являются действия суррогатной матери по вынашиванию и рождению ребенка, а также ее согласие на государственную регистрацию ребенка нареченными родителями. В предмет договора суррогатного материнства также можно включить прохождение процедуры имплантации эмбриона в полость

¹ См. Там же, ст. 2, п. 9.

² См. Там же, ст. 2, п. 10.

³ См. Там же, ст. 2, п.11.

⁴ См. Там же, ст. 14, п. 6.

матки суррогатной матери, вынашивание ею данного эмбриона, рождение ребенка, а также дачу суррогатной матерью письменного согласия на запись потенциальных родителей-заказчиков либо одинокой женщины-заказчицы родителями (-ем) рожденного ребенка.

Договор суррогатного материнства начинает действовать с момента подписания и считается исполненным после дачи суррогатной матерью согласия на запись заказчиков родителями рожденного ребенка, то есть является срочным договором, что является существенным условием договора. А при возмездном договоре считается исполненным после выплаты вознаграждения суррогатной матери.

Поскольку договор суррогатного материнства может и не предусматривать выплату вознаграждения суррогатной матери, то цена договора не является существенным условием договора. Мы считаем, что в случае, когда договор предусматривает выплату суррогатной матери вознаграждения за оказанные услуги, в него следует включить условие, что вознаграждение будет выплачено после выполнения “сурмамой” всех предусмотренных договором условий и дачи письменного согласия на регистрацию потенциальных родителей (заказчиков) рожденного ребенка. Этим условием защищаются интересы потенциальных родителей и обеспечивается исполнение обязательств “сурмамой”, а в случае неисполнения договора вознаграждение выплачиваться не будет. Мы также считаем, что в договор необходимо включать также условия, защищающие интересы суррогатной матери, а именно: компенсацию, связанную с осложнением течения беременности, с невыходом на работу, компенсацию всех расходов на все медикаменты и медицинские услуги, которые в связи с текущей беременностью и родами пришлось использовать “сурмаме”, а также компенсацию даже в случае рождения мертвого ребенка или аборта, если эти последствия возникли не по ее вине.

Договор суррогатного материнства может быть и безвозмездным (некоммерческим). При некоммерческом суррогатном материнстве оплата или иная материальная выгода “сурмаме” не предполагается, за исключением расходов, связанных с беременностью.

Законодатель устанавливает обязательную форму для данного договора, который заключается в письменной форме и требует нотариального удостоверения, поскольку данный договор порождает особые, специфические обязательства, которые отличаются от иных гражданско-правовых обязательств и способствует подтверждению истинной воли сторон на его заключение. Однако Законом не установлена норма о недействительности договора при несоблюдении письменной формы договора и его нотариального удостоверения. Несоблюдение указанной в Законе обязательной формы договора в случае спора лишает стороны возможности ссылаться на свидетельское показание для подтверждения сделки и ее условий.

Договор должен содержать в себе: ФИО сторон, их контактные данные, место жительства, реквизиты медицинской организации, в которой будет происходить искусственное оплодотворение, и все последующие действия, которые связаны с беременностью и родами, права и обязанности сторон, порядок расчетов между ними, последствие рождения мертвого, неполноценного ребенка или самопроизвольного аборта, ответственность за невыполнение или ненадлежащее выполнение обязательств, порядок исполнения сторонами своих обязательств по договору и т.д.

Данный договор получил закрепления в законодательстве Республики Армения, определены права и обязанности сторон, однако отсутствуют его существенные условия, то есть они не отражены в законе. В результате анализа армянского законодательства, мы пришли к выводу, что договор суррогатного материнства является консенсуальным, двусторонним, может быть как возмездным, так и безвозмездным, срочным, алеаторным, sinalлагматическим. Мы считаем, что есть необходимость законодательно разработать новый самостоятельный вид договора, как **договора суррогатного материнства**, который будет содержать не только форму договора, как в действующей норме, но и все существенные условия данного договора, а также деяния (представлены ниже), влекущие за собой его недействительность и ничтожность. Договор будет способствовать урегулированию отношений по

суррогатному материнству, повышению эффективности реализации данного института на практике, усилению защиты прав и законных интересов сторон данного правоотношения.

Проблемы, возникающие при реализации суррогатного материнства

Возникновение правовых проблем при реализации суррогатного материнства прежде всего связано с несовершенством законодательства в данной сфере. Принцип правовой определенности, будучи одним из основополагающих принципов правового государства, предполагает правомерность и предсказуемость действий всех субъектов правоотношений, то есть правовые регулирования в законе должны быть закреплены таким образом, чтобы для лица его правомерные ожидания были предсказуемыми. Мы считаем, что есть проблема правовой определенности в области правовой регуляции суррогатного материнства, что и доказывается нижеприведенным анализом.

Статьи 15-19 Закона РА “О репродуктивном здоровье и репродуктивных правах человека” содержат нормы, регулирующие общественные отношения в области суррогатного материнства. Однако эти нормы не полностью отражают и не охватывают весь масштаб данной сферы, поэтому существует необходимость восполнить имеющиеся пробелы правового регулирования.

Для совершенствования законодательства в сфере суррогатного материнства мы предлагаем дополнение вышеуказанного Закона или разработку нового отдельного закона, полностью регулирующего данные общественные отношения и закрепляющего не только форму договора суррогатного материнства, как в действующем Законе, но и его существенные условия, сроки, юридическую характеристику, где были бы прописаны все права и обязанности сторон договора, правовые последствия их неисполнения, а также создание императивных норм, предусматривающих прекращение договора.

При неисполнении или ненадлежащем исполнении своих обязательств по договору суррогатного материнства, например, когда “сурмама” отказывается отдавать ребенка после родов, по предлагаемому закону она будет привлечена к ответственности за правовые последствия

их неисполнения, поскольку потенциальные родители ожидают правового результата – стать законными родителями рожденного для них ребенка, иметь соответствующие права и нести законно предусмотренные обязанности в отношении него, чего они не достигают. При отказе суррогатной матери отдавать ребенка потенциальные родители испытывают эмоциональное потрясение, поскольку рожденный ребенок является для них генетически родным, а процедура суррогатного материнства является для потенциальных родителей последним шансом становления родителями генетически родного им ребенка, также потенциальные родители в связи с прохождением программы суррогатного материнства несут большие материальные затраты, а в случае отказа суррогатной матери отдавать ребенка результата не получают.

В Республике Армения стоимость программы суррогатного материнства составляет от 20000 до 30000 долларов. Расходы, связанные со сдачей анализов и медицинским процессом по подготовке к данной процедуре, в целом составляют от 5000 до 7000 долларов, а услуги суррогатной матери – 10000-18000 долларов.

Мы считаем, что должна быть прописана недопустимость отказа потенциальных родителей/заказчиков (несмотря на их готовность покрыть все возможные денежные затраты) от ребенка в период беременности (как от здорового плода, так и при обнаружении заболеваний на той стадии, когда прерывание беременности невозможно) или после рождения (как от здорового ребенка, так и от ребенка, рожденного с пороками развития, которые невозможно было выявить в ходе беременности), а также предусмотрена ответственность за это. То есть возможны случаи, когда заказчики без каких-либо весомых на то оснований и причин отказываются от ребенка (нерожденного/рожденного, здорового/нездорового), оплачивая лишь денежные расходы (зачастую отказываясь и от этого), или когда женщина в паре (заказчица) с диагнозом бесплодие беременеет в течение периода осуществления программы суррогатного материнства, и данная пара больше не видит необходимости в помощи “сурмамы” и, как следствие, в развивающемся в

ее матке плоде, несмотря на то, что плод/ребенок является носителем их генотипа. Таким образом, при отказе от ребенка заказчиками, с одной стороны, и суррогатной мамой (для которой ребенок не является генетически родным), с другой стороны, возникает ситуация, в которой ребенок остается под опекой государства, и такие случаи могут быть многочисленными, что в свою очередь значительно обременяет государство и загружает соответствующие государственные учреждения детьми, рожденными не естественным путем, а именно в результате ряда осознанно осуществленных действий, что, по нашему мнению, недопустимо и бесчеловечно.

Мы считаем, что на законодательном уровне должно быть закреплено недопущение в договоре о суррогатном материнстве пункта касательно случаев рождения ребенка, имеющего те или иные проблемы со здоровьем, что не может быть рассмотрено как *невыполнение суррогатной матерью своих обязанностей* по договору (поскольку не оправдались ожидания заказчиков), то есть договор суррогатного материнства не должен содержать пункт, прописывающий желание потенциальных родителей/заказчиков *иметь здорового ребенка*.

Выделяя вышеперечисленные возможные проблемы, мы хотим подчеркнуть, что в случае обращения к услугам суррогатной матери пара (заказчики) должна в полном объеме осознавать серьезность своего намерения и предвидеть возможный неблагоприятный исход, чего, конечно же, можно добиться при более тщательном подходе к правовому регулированию. То есть все вышеуказанные случаи должны быть закреплены на законодательном уровне, а также должно быть прописано, какие действия сторон, в каких случаях могут привести к конкретной ответственности и создать для них неблагоприятные правовые последствия.

Наиболее тщательное регулирование данной сферы деятельности позволит наилучшим образом обеспечить права женщины, являющейся суррогатной матерью, ограничит возможное ущемление ее законных прав и интересов со стороны заказчиков, поскольку статистика показывает, что в большинстве случаев на суррогатное материнство идут женщины,

находящиеся в трудных жизненных/финансовых обстоятельствах, не имеющие высшего образования, не представляющие свои права и интересы в полном объеме, и как результат этого возможно пренебрежительное отношение со стороны заказчиков, что не должно быть допущено законодателем.

Необходимо также предусмотреть ответственность за умышленное причинение вреда плоду/нерожденному ребенку суррогатной матерью как в случае отказа потенциальных родителей от программы суррогатного материнства во время беременности, так и без наличия подобного отказа.

Следует также отметить, что поскольку в РА кесарево сечение¹ допускается лишь при конкретных медицинских показаниях, то при осуществлении программы суррогатного материнства мы предлагаем сделать исключение, поскольку зачастую и врачи, и суррогатные мамы отдают предпочтение кесарево сечению, как наиболее безопасному методу рождения, во избежание возможных осложнений как у “сурмам”, так и у ребенка.

Важным вопросом является и психологическое здоровье суррогатной матери, которой необходим надлежащий уход как в период всей беременности, так и после рождения ребенка, необходима психотерапевтическая помощь, которая должна быть обязательной, а не оставаться вопросом усмотрения сторон.

Существует также проблема с наследственными правами рожденного суррогатной матерью ребенка в случае смерти суррогатной матери во время или после родов или смерти потенциальных родителей в период беременности или после родов. В данной ситуации возникает масса проблем: является ли ребенок наследником суррогатной матери, является ли наследником потенциальных родителей, имеют ли близкие родственники потенциальных родителей право потребовать ребенка у суррогатной матери и т.д. Проблемы с наследственностью в основном

¹ “Safe prevention of the primary cesarean delivery” American Congress of Obstetricians and Gynecologists and the Society for Maternal-Fetal Medicine: March 2014 / American College of Obstetricians and Gynecologists (College); Society for Maternal-Fetal Medicine; Aaron B Caughey, Alison G Cahill, Jeanne-Marie Guise, Dwight J Rouse / 2014 Mar; 210(3):179-93. / DOI: 10.1016/j.ajog.2014.01.026

могут возникнуть в тех случаях, когда ребенок, родившийся у суррогатной матери, не является носителем генотипа потенциальных родителей/заказчиков, что разрешено в соответствии с пунктом 3 части 1 статьи 12 Закона. А также все вышеуказанные проблемы, которые могут возникнуть в данных правоотношениях, имеют место быть и в том случае, когда потенциальные родители являются биологическими родителями, и когда они не являются биологическими родителями рожденного суррогатной матерью ребенка.

Мы также предлагаем закрепление в Законе нормы, запрещающей однополым парам пользоваться услугами суррогатной матери, что разрешено законодательствами многих стран.

Нравственные и религиозные аспекты суррогатного материнства

С медицинской точки зрения суррогатное материнство – это один из наиболее эффективных способов лечения бесплодия, но в то же время как один из методов преодоления неспособности к деторождению вызывает в армянском обществе существенный резонанс, став самым спорным в этическом и юридическом плане методом вспомогательных репродуктивных технологий. Вопрос применения данного метода в разных государствах решается по-разному. Мнение общества по тому или иному вопросу находит свое отражение в законодательстве. На сегодняшний день суррогатное материнство широко распространено во всем мире, однако общество разделилось на тех, кто одобряет данный метод (в основном правоведа, юристы, медики), на тех, кто считает его аморальным и неприемлемым (многие мировые религии) и на тех, кто не имеет мнения по этому вопросу, поскольку надлежащим образом не осведомлены о сути проблемы. Лица, обладающие основами правовых знаний, к суррогатному материнству относятся положительно и, принимая во внимание, что в последнее время граждане нашей страны в случае обнаружения у них бесплодия хотят им воспользоваться, мы заключаем, что институт суррогатного материнства нуждается в совершенствовании и дальнейшем развитии.

Современные биомедицинские технологии¹ развиваются настолько быстро, что общество не успевает понять, к каким социальным и духовно-нравственным последствиям может привести их распространение. Именно поэтому применение метода суррогатного материнства на сегодняшний день порождает множество морально-этических, религиозных и правовых проблем.

Противники суррогатного материнства, обосновывая свою позицию, говорят о возможных заболеваниях, которые могут возникать у рожденных таким способом детей. В своей диссертации “Состояние здоровья детей, родившихся в результате применения ЭКО и искусственного инсеменения” Бахтиярова В.О.² приводит данные, что из 82 детей 44 имели неврологическую симптоматику. Кроме этого, многие педиатры заявляют, что около 75% детей, появившихся на свет благодаря ЭКО (суррогатного материнства, в частности), рождаются инвалидами. Однако директор “Департамента развития медицинской помощи детям и службы родовспоможения” Валентина Ширкова заявляет, что рожденные данным способом дети не отличаются по умственным и физическим способностям от остальных детей. Есть достаточно много информации о том, что у детей, появившихся на свет с помощью суррогатного материнства, очень высокий риск возникновения различных заболеваний. В противовес этой информации мы можем привести данные, полученные учеными австралийского университета Монаша, которые занимаются изучением возможной связи между методами зачатия и последующими рисками развития заболеваний. По данным этого исследования, ВРТ не приводит к рождению детей, отличающихся слабым здоровьем, и не повышает вероятность развития прочих заболеваний.

¹ Биомедицинские технологии – это междисциплинарная область, которая основывается на понимании биологических систем на молекулярном уровне и разрабатывает новые подходы для продвижения медицинских и биотехнологических приложений. Программа объединяет опыт и методы в большом количестве естественных, медицинских и инженерных наук: биологии, химии, медицины, генетики, статистики, а также вычислительных наук и наук о данных.

/ <https://www.biologyonline.com/dictionary/genotype>

² **Бахтиярова В.О.** Состояние здоровья детей, родившихся в результате применения ЭКО и искусственного инсеменения. 1993 г.

По мнению ряда противников этого метода, недопустимость применения суррогатного материнства заключается еще и в том, что с нравственной точки зрения любые действия с эмбрионом недопустимы, поскольку он имеет душу с самого момента оплодотворения. Институт же суррогатного материнства предполагает, что при культивировании эмбрионов оставляют один или два наиболее жизнеспособных, а остальные эмбрионы уничтожаются, что, по мнению христианских богословов, является смертным грехом и тем самым подтверждает невозможность применения суррогатного материнства.

Сторонники суррогатного материнства считают, что оплодотворение еще не становление индивидуальности, поскольку из зиготы может развиваться несколько индивидуумов, другие же говорят, что развивающийся эмбрион нуждается в правовой защите с момента приобретения им свойств и черт, характерных для личности.

Говоря о нравственном аспекте, противники суррогатного материнства приводят доводы, что оно связано с его высокой коммерциализацией, превращает детей в товар, создавая тем самым ситуацию, где нанятые состоятельными людьми – “заказчиками” “сурмамы” становятся “инкубаторами” для вынашивания потомков “заказчиков”. Помимо того, противники этого метода также утверждают, что материнство становится договорной работой, а стремление к выгоде может возобладать над соображениями пользы для договаривающихся сторон. О запрещении использования в коммерческих целях суррогатного материнства говорится и в Брюссельской декларации Всемирной медицинской ассоциации 1985 г.¹ Кроме того, данная процедура должна осуществляться только в учреждениях государственной и муниципальной системы здравоохранения и лишь тогда, когда заказчица не может самостоятельно выносить и родить ребенка по состоянию здоровья². В качестве решения данной проблемы противники этого метода видят запрет суррогатного материнства либо его ограничение, в

¹ The world medical association declaration 1985, Brussels

² **Мошкович Ю.И.** Морально-этические вопросы правоприменения суррогатного материнства. 08.08.2013 / Российская академия правосудия.

соответствии с которым только родственница заказчиков сможет стать суррогатной матерью.

На наш взгляд, сторонники суррогатного материнства правильно отмечают, что коммерциализация деторождения – это глубоко человеческий акт сострадания по отношению к семейным парам, отчаявшимся стать родителями естественным путем¹. Запрет суррогатного материнства в Республике Армения будет способствовать тому, что нуждающиеся и желающие воспользоваться этим методом лица, которые имеют материальную возможность для этого, просто будут получать эту помощь в других странах, где данная процедура разрешена.

Многие говорят, что суррогатная мать – это женщина, которую подвергают эксплуатации (так считают и феминистки), которая торгует своим телом и делает это только из-за финансового вознаграждения. Психологи в свою очередь возражают вышесказанному и отмечают, что не всегда желание заработать большие деньги заставляют женщин участвовать в данной процедуре в качестве “сурмамы”, что суррогатное материнство не является формой эксплуатации женщин, и добровольно решившая стать суррогатной матерью женщина получает не только моральное удовлетворение от приносимой обществу пользы, но и хорошую материальную компенсацию за выполнение этой роли. Достаточно легко переносящие беременность женщины, родив своего ребенка, понимают, что могут подарить радость материнства бесплодным женщинам, в этом иногда и заключается акт благотворительности, акт помощи. Существует двойной подход к суррогатному материнству: одни называют это “фашизмом”, “биологической проституцией”, другие – “последним шансом”, “актом любви и человечности”.

Также существует опасение, что некоторых “сурмам” психологически может травмировать необходимость отдать ребенка после возникшей с ним во время девятимесячной беременности и родов связи, что вполне реально, даже если женщине вначале казалось, что она может расстаться с этим ребенком без переживаний.

¹ Masters U., Johnson V., Kolodni R. (). Fundamentals of Sexology. M., 1998. p. 87.

Для многих мировых религий, как уже говорилось, характерно негативное отношение к суррогатному материнству. Апостольская церковь усматривает в нем безнравственную тенденцию дегуманизации, которая подрывает святость брака и семьи. Несомненно, осуждение церкви имеет большое влияние на общественное мнение по данному вопросу. Церковь считает, что реализация суррогатного материнства влечет за собой пренебрежение глубокой эмоциональной связью, установленной между матерью и ребенком во время беременности. В августе 2000 года в Москве прошел Архиерейский юбилейный Собор¹, который однозначно определил отношение православной церкви к суррогатному материнству поскольку «манипуляции, связанные с донорством половых клеток, нарушают целостность личности и исключительность брачных отношений, допуская вторжение в них третьей стороны. Суррогатное материнство, то есть вынашивание оплодотворенной яйцеклетки женщиной, которая после родов возвращает ребенка «заказчиком», противостоит естественной и морально недопустимо даже в тех случаях, когда осуществляется на некоммерческой основе. Эта методика предполагает разрушение глубокой эмоциональной и духовной близости, устанавливающейся между матерью и младенцем уже во время беременности. Суррогатное материнство травмирует как вынашивающую женщину, материнские чувства которой попираются, так и дитя, которое впоследствии может испытывать кризис самосознания²».

«Ислам в целом признает, что бесплодие является серьезной проблемой, допускающей и предполагающей медицинское вмешательство. За последние три десятилетия появилось множество достижений в области вспомогательных репродуктивных технологий (ВРТ). Исламская позиция в отношении современного лечения бесплодия позволяет применять все методы, совместимые с законным браком. ВРТ являются приемлемыми в суннитском исламе при условии, что

¹ Архиерейский юбилейный Собор Русской Православной Церкви, заседавший 13-16 августа 2000 года в зале церковных Соборов храма Христа Спасителя, в работе Архиерейского юбилейного Собора участвовали 144 архиепископа / <http://www.patriarchia.ru/db/text/418767.html>

² Международный научно-исследовательский журнал. Выпуск 2013 г. Юридические науки. Морально-этические вопросы правоприменения суррогатного материнства / <http://research-journal.org/law/moralno-eticheskie-voprosy-pravoprimeneniya-surrogatnogo-materinstva/>

практикуются между мужем и женой в течение того времени, пока они состоят в браке. Соответственно под запретом остаются все формы суррогатного материнства. Большинство суннитских ученых и религиозных деятелей выступают против него, так как обращение к стороннему донору недопустимо, независимо от конкретной биологической формы донорства. В связи с тем, что суррогатная мать вынашивает ребенка не от своего мужа, суррогатное материнство традиционно расценивается мусульманскими учеными и исследователями как прелюбодеяние. В результате ребенок считается незаконнорожденным, а сама репродуктивная процедура рассматривается как антиисламская, выходящая, по мнению шейха Ахмада Кутти, за рамки дозволенного. Никакой третьей стороне нельзя вмешиваться в супружескую функцию деторождения. Согласно исламской точке зрения, если средства нарушают основные принципы шариата, то они должны быть заблокированы. В суннитской этической системе нет места суррогатному материнству, так как негативные последствия в сфере семейно-брачных отношений могут заметно перевесить положительные результаты.

Тем не менее далеко не во всем исламском мире запрещается суррогатное материнство, и в этом отношении особенно показателен Иран. При том что большинство мусульман в мире являются суннитами, большинство населения Ирана – шииты. Гестационное суррогатное материнство как метод лечения бесплодия практикуется в некоторых крупных медицинских учреждениях Тегерана и других городов Ирана. С 1987 года некоторые врачи-новаторы внедрили в стране методы ЭКО и вступили в контакт с исламскими правоведами, чья поддержка лечения бесплодия с помощью ЭКО считалась решающей для придания этой практике легитимности. С конца 1990-х гг. вспомогательные репродуктивные технологии благодаря официальной религиозной поддержке были узаконены в Иране во всех их формах, что вывело страну в лидеры среди мусульманских стран Ближнего Востока в этом отношении.

Иран является единственным мусульманским государством, в котором действует законодательство о донорстве эмбрионов, принятое в 2003

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основной причиной появления суррогатного материнства является проблема преодоления бесплодия, связанная с охраной репродуктивного здоровья населения. В результате анализа армянского законодательства в сфере суррогатного материнства были выявлены пробелы, которые в полной мере не позволили урегулировать отношения и защитить права и законные интересы участвующих в них лиц, что требует внесения необходимых дополнений и поправок в действующее законодательство. Суррогатное материнство во многих странах имеет различное правовое регулирование, а в некоторых вообще не имеет места. В данной статье было рассмотрено, каким образом в Армении происходит правовое регулирование суррогатного материнства и с какими проблемами на практике сталкиваются лица при реализации данной процедуры. В Республике Армения порядок реализации программ суррогатного материнства поддается законодательному регулированию, но в большинстве случаев под правовое регулирование попадают не юридические аспекты данного вопроса, а медицинские, что и порождает проблемы при применении на практике суррогатного материнства. Такими проблемами являются: решение вопроса об определении происхождения детей, рожденных в результате применения метода суррогатного материнства; отказ заказчиков (биологических/небиологических родителей) от плода/рожденного для них ребенка (здорового или нездорового); умышленное причинение вреда плоду суррогатной матерью; проблема, которая связана с наследственными правами рожденного ребенка, в случае смерти во время или после родов биологических/небиологических родителей (заказчиков) или суррогатной матери и т.д.

Суррогатное материнство развивается и будет развиваться, несмотря на наличие противоречивых мнений. Однако для родителей-заказчиков и для суррогатной матери не всегда бесследно проходит психологическая травма, которая связана с несколько нетрадиционным появлением ребенка. И если суррогатное материнство может для кого-то сделать чудо, вероятно, оно имеет право на существование.

В данной работе были рассмотрены наиболее важные вопросы правового регулирования суррогатного материнства. Процесс изучения этой темы позволил сформулировать выводы, которые могут быть использованы при совершенствовании законодательства в данной области.

Список использованной литературы

Нормативно-правовые акты

1. Закон РА от 11.12.2002 г. “О репродуктивном здоровье и репродуктивных правах человека” <http://www.arlis.am/>.
2. Решение Правительства РА от 22.08.2013 г. “Об утверждении охраны порядка и условий репродуктивных доноров, а также предоставленных ооцитов и эмбрионов, лицами, не являющимися репродуктивными донорами”.
3. Федеральный закон РФ от 21 ноября 2011 года N 323-ФЗ “Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации”.
4. Приказ Минздрава России от 31.07.2020 г. N 803н “О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению”.
5. Семейный кодекс РФ; Федеральный закон “Об актах гражданского состояния” от 15.11.97 г. N 143-ФЗ
6. Закон РБ от 07.01.2012 г. года № 341-3 “О вспомогательных репродуктивных технологиях”.
7. Постановление МЗ РБ от 01.06.2012 г. №54 “О некоторых вопросах применения вспомогательных репродуктивных технологий”.
8. Кодекс Республики Казахстан от 18 сентября 2009 года № 193-IV “О здоровье народа и системе здравоохранения” (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.04.2016 г.)
9. Законодательство Республики Казахстан о браке (супружестве) и семье.
10. Закон Государства Израиль предпочтение кесарево сечению на вынашивание ребенка (утверждение соглашения и статуса новорожденного).
11. Приказ МОЗ Украины № 787 от 09.09.2013 г. “Об утверждении порядка применения вспомогательных репродуктивных технологий”.
12. Семейный кодекс Украины.

13. Правила государственной регистрации актов гражданского состояния в Украине, утвержденные Приказом Министерства юстиции Украины № 52/5 от 18.10.2000 года.
14. Закон о вспомогательной репродукции человека (AHR Act) Канады, принятый в марте 2004 года.
15. Закон Греции 3089/2002 “О медицинской помощи в репродукции человека” 19.12.2002 г.
16. Гражданский кодекс Греции.
17. The German Civil Code (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB/.
18. The Embryo Protection Act 1990 (Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz – EschG)) Federal Law Gazette, Part I, n°69,19.12.1990, p. 2746).
19. The Procurement Adoption Act (Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern - Adoptionsvermittlungsgesetz – AdVermiG, 2001 (BGBl. 2002, I, p. 354), last modified in 2008 (BGBl, I, p.2403)).

Ուսումնական և գիտական գրականություն

1. **Беспалов Ю.В., Егорова О.А.** Настольная книга судьи по семейным делам: Учебно-практическое пособие. - М.: Проспект, 2013 г.
2. **Борисова Т.Е.** Суррогатное материнство в Российской Федерации: проблемы теории и практики: Монография. - М.: Проспект, 2014 г.
3. **Вишневский А. Г.** Брачность, рождаемость, смертность. - М.: Статистика, 2000.
4. **Евдокимова Т.П.** Разрешение судом семейно-правовых споров: Пособие для судей. - М.: Норма, 2008 г.
5. **Бахтиарова В.О.** Состояние здоровья детей, родившихся в результате применения ЭКО и искусственного инсеменения, 1993 г.
6. Сборник Законов царя Хаммурапи // Источники права. - Тольятти: ИИП “Акцент”, 1996.
7. **Мошкович Ю.И.** Морально-этические вопросы правоприменения суррогатного материнства. 08.08.2013 / Российская академия правосудия.
8. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. Архиерейский Собор 2000 / <http://www.patriarchia.ru>
9. Архиерейский юбилейный Собор Русской Православной Церкви, заседавший 13-16 августа 2000 года в зале церковных Соборов храма Христа Спасителя, <http://www.patriarchia.ru/db/text/418767.html>

10. Международный научно-исследовательский журнал. Выпуск 2013 г. Юридические науки. Морально-этические вопросы правоприменения суррогатного материнства / <http://research-journal.org/law/moralno-eticheskie-voprosy-pravoprimereniya-surrogatnogo-materinstva/>

11. “Отношение к суррогатному материнству в мусульманском мире Ближнего Востока и России: обзор позиций и мнений”. Валерий Суворов, Эльмира Фахрудинова / <https://doi.org/10.22394/2073-7203-2022-40-4-242-254>

12. **Чеченкова Е.В., Зарянкина А.И., Моторенко Н.В.** Отношение мировых религий к суррогатному материнству// Проблемы здоровья и экологии. 2022, 19(2):5-11 / <https://doi.org/10.51523/2708-6011.2022-19-2-01>

13. The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009 / F. Zegers-Hochschild, G.D. Adamson, J. de Mouzon, O. Ishihara, R. Mansour, K. Nygren, E. Sullivan, S. Vanderpoel on behalf of ICMART and WHO / Human Reproduction, Volume 24, Issue 11, November 2009, Pages 2683–2687, <https://doi.org/10.1093/humrep/dep343> ,Published:04 October 2009.

14. Regulating biomedicine in Europe and North America: A qualitative comparative analysis Frédéric Varone, Christine Rothmayr, Eric Montpetit / First published: 06 April 2006 /European journal of political research/ <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00300.x/>

15. DIRECTORATE GENERAL FOR INTERNAL POLICIES POLICY DEPARTMENT C: CITIZENS' RIGHTS AND CONSTITUTIONAL AFFAIRS LEGAL AFFAIRS A Comparative Study on the Regime of Surrogacy in EU Member States / European Parliament, manuscript completed in May 2013. © European Union, 2013. / 6.1 стр. 200 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET\(2013\)474403_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET(2013)474403_EN.pdf)

16. Government of India Ministry of Health and Family Welfare (Department of Health Research) Notification New Delhi, the March 2022, Uploaded by Dte. of Printing at Government of India Press, Ring Road, Mayapuri, New Delhi-110064 and Published by the Controller of Publications, Delhi-110054. [https://thc.nic.in/Central%20Governmental%20Rules/Assisted%20Reproductive%20Technology%20\(Regulation\)%20Rules,%202022,%20%20.pdf](https://thc.nic.in/Central%20Governmental%20Rules/Assisted%20Reproductive%20Technology%20(Regulation)%20Rules,%202022,%20%20.pdf)

17. University Reproductive Associates (URA), Artificial Insemination vs IVF: What Do Experts Recommend? / <https://www.uranj.com/blog/artificial-insemination-vs-ivf-what-do-experts-recommend>

18. Steptoe PC, Edwards RG. Birth after the reimplantation of a human embryo. Lancet. 1978;2(8085):366.

19. Johnson, Bonnie And Baby Makes Four: for the First Time a Surrogate Bears a Child Genetically Not Her Own (англ.). People.com (4 мая 1987). / <https://people.com/archive/and-baby-makes-four-for-the-first-time-a-surrogate-bears-a-child-genetically-not-her-own-vol-27-no-18/>

20. “Safe prevention of the primary cesarean delivery” American Congress of Obstetricians and Gynecologists and the Society for Maternal-Fetal Medicine: March 2014 / American College of Obstetricians and Gynecologists (College); Society for Maternal-Fetal Medicine; Aaron B Caughey, Alison G Cahill, Jeanne-Marie Guise, Dwight J Rouse / 2014 Mar; 210(3):179-93. / DOI: 10.1016/j.ajog.2014.01.026

21. The world medical association declaration 1985, Brussels.

22. Masters U., Johnson V., Kolodni R. (). Fundamentals of Sexology. M., 1998. p. 87.

23. CASE OF MENNESSON v. FRANCE (Application no. 65192/11), 26 June 2014, FINAL 26/09/2014, <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145389>.

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՎՎԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

ՓՈԽՆԱԿ ՄԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԱՌԱՋԱՑՈՂ ՈՐՈՇ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ և ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԱՍԴԵԿՏՆԵՐԸ

Ամփոփագիր

Փոխնակ մայրության իրացման ժամանակ իրավական խնդիրների առաջացումը առաջին հերթին կապված է տվյալ ոլորտի օրենսդրական անկատարելիության հետ, որը և հաստատում է օրենսդրության վերլուծություն կատարելու նշանակության կարևորությունը, հիմնական իրավական խնդիրների վերհանման անհրաժեշտությունը, որոնք գործնականում առկա են ՀՀ-ում փոխնակ մայրության կիրառման ժամանակ, և դրանց լուծման ուղիները գտնելը: Սույն ոլորտի առավել մանրակրկիտ կարգավորումը թայլ կտա ապահովել փոխնակ մայրության պայմանագրի երկու կողմերի իրավունքներն ու օրինական շահերը և կանխատեսել նրանց գործողությունների հնարավոր անբարենպաստ իրավական հետևանքները:

Հիմնաբաներ. փոխնակ մայրություն, վերարտադրողական օժանդակ տեխնոլոգիաներ, դոնորական սաղմ, վերարտադրողականության դոնոր, կենսաբանական ծնող, փոխնակ մայրության պայմանագիր:

LEGAL REGULATION OF SURROGATE MOTHERHOOD AND SOME PROBLEMS ARISING UPON IMPLEMENTATION OF THE RIGHT: MORAL AND RELIGIOUS ASPECTS

Annotation

First of all, the emergence of legal problems in the implementation of surrogacy associated with the imperfection of legislation in this area, which confirms the importance of analyzing legislation, the need to identify the main legal problems that occur in practice when using surrogacy in the Republic of Armenia, and find ways to resolve them. The most careful regulation of this area will ensure the rights and legitimate interests of both sides to the surrogacy contract and provide for possible adverse legal consequences of their actions.

Keywords: Surrogacy, assisted reproductive technologies, donor embryo, reproductive donor, biological parent, surrogacy agreement.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 05.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 10.10.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 12.10.2023 թ.:

DOI: 10.59560/18291155-2023.4-168

ՄԵՐԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

*Երևանի պետական համալսարանի
իրավագիտության ֆակուլտետի
քաղաքացիական դատավարության
ամբիոնի ասպիրանտ, դասախոս*

**ԱՊՕՐԻՆԻ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ԳՈՒՅՔԻ ԲՈՒԱԳԱՆՁՄԱՆ
ՀԱՅՑ ՀԱՐՈՒՑԵԼՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Ամփոփագիր

«Հ իրավական համակարգում առանց մեղադրական դատավճռի գույքի բռնագանձման ինստիտուտի ներդրմամբ առաջադրվեց հանցավորության և կոռուպցիայի դեմ պայքարի նոր մոտեցում: Այժմ, գույքի օրինական ծագումը չհաստատվելու դեպքում գույքը կարող է բռնագանձվել հօգուտ պետության մեղադրական դատավճռի, ընդհուպ՝ հարուցված քրեական գործի բացակայության պայմաններում:

«Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումներն ինքնին խնդրահարույց են, իսկ ՀՀ սահմանադրական դատարանում քննվում է օրենքի սահմանադրականության հարցը: Մյուս կողմից, ոչ վաղ անցյալում մեկնարկել է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցերի ներկայացումը դատարան: Հաշվի առնելով մինչև հայցադիմումի ներկայացումը անձի գույքի և եկամուտների վերաբերյալ ուսումնասիրության մինչդատական փուլը՝ առավել քան հրատապ է անդրադառնալ հայցի հարուցման փուլում առաջացող խնդիրներին և հայցի ընդունելիության գնահատման տարբերակված չափանիշներին:

Հոդվածի նպատակն է վեր հանել Օրենքով սահմանված առանձնահատկությունները, առաջարկել ապօրինի ծագում ունեցող գույքի

բռնագանձման հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող հատուկ պահանջներ և համարժեք դատավարական հետևանքներ: Հոդվածը քննարկում է իրավասու մարմնի՝ հայցի իրավունքի նախադրյալները և ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու լիազորության ծագման պայմանները: Քննարկվել են նաև հայցի իրավունքից ածանցված հայցի հիմքը և առարկան փոփոխելու իրավունքի իրացման սահմանափակումները՝ պայմանավորված ինստիտուտի առանձնահատկություններով: Հոդվածում կարևորվում է նաև իրավասու մարմնի կողմից հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության մինչդատական փուլում վարույթն ավարտելուն ուղղված գործողություններ կատարելը՝ որպես հայցի իրավունքի նախադրյալ: Հոդվածում հեղինակը ներկայացրել է գիտագործնական մի շարք առաջարկություններ, որոնք միտված են իրավակիրառ պրակտիկայի զարգացմանը, ինչպես նաև վարույթում շահագրգիռ անձանց իրավունքների երաշխավորման ապահովմանը:

Հիմնաբառեր. ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց, հայցի իրավունքի նախադրյալներ, հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրություն, իրավասու մարմին, շահագրգիռ անձ, պետական շահ, գույքի ապօրինի ծագում ունենալու կանխավարկած:

Հայց հարուցելու փուլը, հանդիսանալով քաղաքացիական դատավարության հարաբերականորեն ինքնուրույն փուլ, դատարանի կողմից ձեռնարկվող դատավարական գործողությունների համալիր է, որը միտված է դատարան հայց ներկայացնելու իրավունքն իրացնելուն և գործի քննության համար անհրաժեշտ նախապայմանները վեր հանելուն¹:

Հայցի հարուցման առանցքային նախապայմանը հայցի իրավունքն է, որի առկայության կամ բացակայության հարցը լուծում է դատարանը: Այն հանդիսանում է անձի խախտված կամ վիճարկվող իրավունքի դատական պաշտպանության պահանջ ներկայացնելու, իսկ պահանջը հիմնավորելու դեպքում՝ նաև պահանջի բավարարում ստանալու իրավաբանորեն ապահովված հնարավորություն:

¹ Տե՛ս **Борисова В. Ф.** Возбуждение гражданского судопроизводства: Автореф. - Саратов, 2009, էջ 198:

«Վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է այն դիրքորոշումը, որ սահմանադրական, օրենսդրական և կոնվենցիոն դրույթների, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների վերլուծությունից հետևում է, որ դատարանի մատչելիության իրավունքը (որի բաղկացուցիչ մասն է դատարան դիմելու իրավունքը) ուղակիորեն հարաբերակցվում է հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալների հետ: Դրանք այն հանգամանքներն են, որոնց առկայության կամ բացակայության հետ օրենսդիրը կապում է կոնկրետ գործով դատարան հայց ներկայացնելու սուբյեկտիվ իրավունքի ծագումը¹:

Հայցի ընդունելիության գնահատման փուլում դատարանը կատարում է մի շարք դատավարական գործողություններ՝ պարզելու համար հայցի իրավունքի դատավարական կողմը, այսինքն՝ այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում անձը հնարավորություն ունի դիմելու դատարան (գործի ենթակայության, հայցվորի դատավարական իրավունակության և գործունակության, նույն անձանց միջև նույն առարկայի մասին և միևնույն փաստական հիմքերով գործի վերաբերյալ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած եզրափակիչ դատական ակտի առկայության ստուգում և այլն): Իհարկե, հայցի իրավունքը չի սահմանափակվում դատավարական իրավունքի նորմերի պահանջների հիման վրա դատարան դիմելու իրավունքի իրականացմամբ, այլ նաև բովանդակում է նյութաիրավական նորմերի հիման վրա ներկայացված պահանջների բավարարում ստանալու օրենքով ամրագրված հնարավորությունը²:

Քաղաքացիական դատավարությունում հայցվորի հայցի իրավունքի դատավարական կողմը պարզելը, որպես կանոն, դժվարություն չի առաջացնում, քանի որ այն ենթադրվում է և անխզելիորեն կապված է անձի դատավարական իրավունակության հետ³: Սակայն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթը չի մեկնարկում «

¹ Տե՛ս «Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԲԴ/3724/02/17 քաղաքացիական գործով 12.05.2020 թվականի որոշումը:

² Տե՛ս Վահե Հովհաննիսյան, Սերգեյ Մեդրյան, Վարդուշ Եսայան, Պավել Թադևոսյան, Աշխեն Ղարսյան, Տիգրան Մարկոսյան, Վահագն Գրիգորյան, Անի Միքայելյան, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն. գիրք առաջին, Երևան, 2022, էջ 370:

³ Տե՛ս Трезубов Е.С., Щеглова Н.С. Фиктивность гражданского процесса: конституирующие признаки и механизмы запрета злоупотребления процессуальными правами в Российской Федерации // Вестник Кемеровского гос. ун-та, 2013, № 3 (т. 1), էջ 288:

քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով¹ (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) սահմանված կարգով դատարան հայցադիմում ներկայացնելու միջոցով:

Ըստ «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենքի² (այսուհետ՝ Օրենք) 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ ենթակետի՝ **ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթը** բնորոշվում է որպես ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման նպատակով իրավասու մարմնի նախաձեռնած ընթացակարգ, որն սկսվում է հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրություն սկսելու վերաբերյալ որոշման կայացմամբ, ներառում է գույքի քաղաքացիական բռնագանձման հայցի հարուցումը և ավարտվում է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած եզրափակիչ դատական ակտով կամ սույն օրենքով նախատեսված այլ հիմքերով:

Նշված բնորոշումից, ինչպես նաև Օրենքի ուսումնասիրությունից բխում է, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու պարտադիր նախապայմանն է այդպիսի հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության մինչդատական փուլի՝ Օրենքով սահմանված կարգով իրականացումը, որի հիմնական նպատակը անձի կողմից ձեռք բերված գույքի և օրինական եկամուտների անհամապատասխանությունը հավաստող տվյալների հայտնաբերումն է: Հետևաբար, ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի իրավունքի նախադրյալների պարզումը շեղվում է հայցի ընդունելիությունը գնահատելու Օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կանոններից՝ հաշվի առնելով հայց հարուցելու տարբերակված հիմքերի առկայությունը և գույքի ապօրինի ծագումը հավաստող բավարար հիմքերի վերհանման առթիվ իրավասու մարմնի կողմից անհրաժեշտ գործողությունների ձեռնարկումը:

Օրենքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝ շահագրգիռ անձանց ներկայացրած նյութերի և հավաքված ապացույցների հիման վրա իրավասու մարմինը կազմում է ուսումնասիրության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացություն: Եթե կան բավարար հիմքեր՝ ենթադրելու, որ անձին պատկանում է ապօրինի ծագում ունեցող գույք, որի արժեքն ուսումնասիրության տվյալներով գերազանցում է սույն օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին

¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 2018.03.05/16(1374), ընդունվել է 09.02.2018 թ.-ին:

² Տե՛ս «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 16.04.2020 թ., ՀՀՊՏ 2020.05.13/50(1605):

մասով նախատեսված շեմը, ապա իրավասու մարմինը կազմում է եզրակացություն (...):

Վերոնշյալ նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու համար իրավասու մարմնի կողմից վերհանված ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության հիմքերի բավարարությունը հիմնավորվում է հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության արդյունքներն ամփոփող եզրակացությամբ:

Օրենքի 20-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ իրավասու մարմինն **ուսումնասիրության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացության հիման վրա** Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազության անունից կարող է հայցադիմում ներկայացնել առաջին աստիճանի դատարան:

Այսինքն՝ իրավասու մարմնի՝ դատարան ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու հիմքը, ի թիվս այլնի, իրավասու մարմնի կողմից վերջնական եզրակացության կազմումն է, որն ամփոփում է ուսումնասիրության արդյունքները և վեր է հանում անձին ապօրինի ծագում ունեցող գույք պատկանելու բավարար հիմքերը:

Օրենսգրքի ընդհանուր կանոններով ղեկավարվելով՝ դատարանը հայցի հարուցման փուլում հայցադիմումի ընդունելիության հարցը լուծելիս պարզում է հայցի իրավունքի իրացման դատավարական կողմը, առանց գնահատման առարկա դարձնելու պահանջի հիմնավորվածությունը և հայցվող իրավունքի օրինականությունը: Սակայն հաշվի առնելով ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթի կապակցությամբ ծագած իրավահարաբերությունների հանրային նշանակությունը, վարույթի սուբյեկտային կազմը, ինչպես նաև պատասխանողի իրավունքների հնարավոր սահմանափակումները՝ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի ընդունելիության հարցը որոշելիս Օրենքով սահմանված են ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի իրավունքի հատուկ նախադրյալներ, որոնց պարզումը գտնում ենք, որ էական նշանակություն ունի հայցի հարուցման փուլում:

Նշված նախադրյալների շարքին են դասվում թե՛ դրական և թե՛ բացասական հատուկ նախադրյալները, որոնց առկայության կամ բացակայության հետ Օրենքը կապում է պետության անունից ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի ներկայացման հնարավոր-

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

րությունը և իրավասու մարմնի մոտ նման պահանջ ներկայացնելու իրավունքի ծագումը:

Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցադիմումի ձևին և կից փաստաթղթերին ներկայացվող տարբերակված պահանջները

Օրենքը հստակ չի ամրագրում հայցադիմումի ձևին և կից փաստաթղթերին ներկայացվող հատուկ կանոններ, որոնցով դատարանը պարտավոր է առաջնորդվել հայցի ընդունելիության հարցը լուծելիս: Մյուս կողմից, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները կիրառելի են այնքանով, որքանով այլ կանոններ նախատեսված չեն Օրենքով (Օրենքի 2-րդ հոդված): Ուստի նման կանոնների բացակայությամբ պայմանավորված՝ ստացվում է, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթներով հայցի հարուցման փուլը կարգավորվում է Օրենսգրքի ընդհանուր կանոններով, ինչը չի բխում Օրենքով կարգավորվող հարաբերությունների բնույթից և ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի իրավունքի՝ Օրենքով սահմանված նախադրյալներից:

Ուստի կարծում ենք, որ չնայած Օրենքով նախատեսված չեն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող հատուկ պահանջներ և, ըստ այդմ՝ հայցադիմումի ընդունելիության գնահատման շրջանակներում հայցադիմումի վերադարձման կամ մերժման լրացուցիչ հիմքեր, այնուամենայնիվ, Օրենքով կարգավորվող իրավահարաբերությունների բնույթը, ինչպես նաև ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մինչդատական փուլի առկայությունը հիմք է տալիս փաստելու, որ դատարանն իրավասու մարմնի կողմից ներկայացված հայցադիմումը վարույթ ընդունելու հարցը պարզելիս պարտավոր է հաշվի առնել ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի ընդհանուր կանոնները, այլ նաև իրավասու մարմնի կողմից հայց ներկայացնելու իրավունքի ծագման նախադրյալների առկայությունը:

Գտնում ենք, որ հայցադիմումին ներկայացվող ընդհանուր պահանջների հետք մեկտեղ դատարանը պետք է ստուգի նաև ուսումնասիրության

վերջնական ամփոփման հիման վրա իրավասու մարմնի կողմից կազմված եզրակացության առկայությունը, որը պետք է բովանդակի ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու վերաբերյալ որոշումը, ինչպես նաև այն փաստերը, որոնք հիմք են հանդիսացել այդ որոշման կայացման համար:

Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ Օրենքի համակարգային ուսումնասիրությունից հետևում է, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի հարուցման համար նախաձեռնված ուսումնասիրության ընթացքում իրավասու մարմինը պարզում է և հայցի հիմքում ներառում է հետևյալ հանգամանքները՝ *անձին կամ վերջինիս հետ փոխկապակցված անձին մեկ կամ մի քանի միավոր մեծ արժեք ունեցող գույքի՝ սեփականության իրավունքով պատկանելը, կամ այդպիսի գույքի անհատույց կամ փաստացի անհատույց կամ շուկայականից էականորեն ցածր գնով այլ անձի փոխանցելը, հայտնաբերված գույքի արժեքի և անձի օրինական եկամուտների ակնհայտ անհամապատասխանությունը, գույքի շուկայական արժեքը հայց ներկայացնելու դրությամբ 50 մլն ՀՀ դրամը գերազանցելը, հանցավոր գործունեության և ենթադրյալ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի ձեռքբերման անուղղակի կապերի մասին վկայող տվյալները:*

Հետևաբար, կարևորվում է հայցադիմումին կից եզրակացություն ներկայացնելու հետ մեկտեղ ներկայացնել նաև մինչդատական փուլում՝ հայցի հիմքերի ուսումնասիրության ընթացքում հավաքագրված փաստաթղթերի և այլ նյութերի ամբողջական փաթեթը, որը ներառում է ուսումնասիրություն սկսելու հիմքերի առկայության վերաբերյալ համապատասխան ապացույցներ, ենթադրյալ ապօրինի գույքը անձին պատկանելու վերաբերյալ ապացույցներ, այդ գույքի շուկայական արժեքի որոշման վերաբերյալ տվյալներ, անձի օրինական եկամուտների վերաբերյալ փաստաթղթեր, շահագրգիռ անձանց ծանուցման, հաշտության քննարկման մասին տվյալներ:

Առաջին հայացքից նշված տեղեկատվությունը բովանդակում է հայցապահանջը հիմնավորող ապացույցներ, որոնց պարտադիր ներկայացման պահանջ հայցադիմումի ընդունելիության փուլում նախատեսված չէ, սակայն հաշվի առնելով նշված վարույթներով մինչդատական փուլի և հայցի իրավունքի ծագման տարբերակված նախադրյալների առկայությունը՝ գտնում ենք, որ մինչդատական փուլում հավաքագրված

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՎԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ 4(112)2023

բոլոր ապացույցների ներկայացումը՝ հայցադիմումի հետ մեկտեղ, անհրաժեշտ է դատարանին պարզելու համար իրավասու մարմնի կողմից ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջ ներկայացնելու լիազորության առկայությունը: Վերոգրյալը չի նշանակում, որ դատարանը հայցադիմումը վարույթ ընդունելու փուլում պարտավոր է ամբողջ ծավալով ուսումնասիրել վարույթի նյութերը, սակայն այդ ապացույցների ներկայացման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության բավարար հիմքերի մասին հետևությունների առկայությունը պարզելու և այդ գույքի շուկայական արժեքի՝ Օրենքով սահմանված շեմը գերազանցելը պարզելու անհրաժեշտությամբ:

Հետևաբար, կարծում ենք, որ Օրենքով անհրաժեշտ է հստակ սահմանել ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցադիմումին և կից փաստաթղթերին ներկայացվող վերը նշված պահանջները, որոնց չպահպանման հետևանքը պետք է լինի դատարանի կողմից հայցադիմումը վերադարձնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելը:

Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցադիմումի բովանդակային պահանջները

Հաշվի առնելով ուսումնասիրության ընթացքում իրավասու մարմնի կողմից Օրենքով հստակ կանոնակարգված և հաջորդական գործողությունների իրականացումը՝ գտնում ենք, որ հայցադիմումի ընդունելիության փուլում դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք ուսումնասիրությունն ավարտվել է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության բավարար հիմքերի հայտնաբերմամբ, թե ոչ:

Այսպես, ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցը վարույթ ընդունելու հարցը պարզելու փուլում դատարանը, ուսումնասիրելով ներկայացված հայցադիմումը, որը բովանդակում է հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության վերջնական ամփոփումը, ինչպես նաև ուսումնասիրության ընթացքում անձի օրինական եկամուտների և ձեռքբերված գույքի արժեքի էական անհամապատասխանության վերաբերյալ տվյալներ, պարտավոր է պարզել հետևյալ հանգամանքները. *գույքի ապօրինի ծագումը փաստող բավարար հիմքերի մասին հետևության առկայությունը և ենթադրյալ ապօրինի ծագում ունեցող*

գույքի շուկայական արժեքը՝ Օրենքով սահմանված շեմը գերազանցած լինելը:

Հատկանշական է, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայությունը փաստող բավարար հիմքերի առկայությունը հանդիսանում է մի դեպքում ուսումնասիրությունը սկսելու, մյուս դեպքում՝ ուսումնասիրության արդյունքները նախնական և վերջնական ամփոփելու, և արդյունքում՝ դատարան հայց ներկայացնելու պարտադիր պայման: Կարծում ենք, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության բավարար հիմքերի կասկածներն ու ենթադրությունները ուսումնասիրության յուրաքանչյուր փուլում հիմնավորվածության տարբեր աստիճան են պահանջում: Իհարկե, հայցի հիմքի և ապացույցների գնահատման համատեքստում պահանջի հիմնավորվածությունը և ձեռք բերված ապացույցների իրենց համակցության մեջ բավարարությունը գնահատում է դատարանը գործի քննության ընթացքում, սակայն հայցադիմումի բովանդակությանը ներկայացվող պարտադիր պահանջ պետք է դիտարկել այդ հիմքերի մասին իրավասու մարմնի կողմից կատարված հետևությունները, որոնց առկայությունը դատարանի կողմից պարզման ենթակա հանգամանքներից է:

Օրենքի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ հայցադիմումի ներկայացման փուլում իրավասու մարմինը պետք է ներկայացնի, իսկ դատաքննության փուլում պետք է ապացուցի ոչ միայն անձի օրինական եկամուտների էական անհամապատասխանությունը վերջինիս ձեռք բերած ակտիվներին, այլ նաև այդ ակտիվների շուկայական արժեքի՝ Օրենքով սահմանված նվազագույն շեմը գերազանցելը: Նշվածը բխում է Օրենքի այն կարգավորումներից, ըստ որոնց՝ իրավասու մարմինը ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց հարուցելու ուղղությամբ Օրենքով նախատեսված միջոցներ կարող է ձեռնարկել, այնուհետև հայց ներկայացնել, իսկ դատարանը հայցի քննության արդյունքում կարող է վճիռ կայացնել բռնագանձել ապօրինի ծագում ունեցող գույքը միայն այն պայմանով, եթե այդպիսի գույքի շուկայական արժեքը հայցի ներկայացման պահին գերազանցում է 50 միլիոն ՀՀ դրամը:

Հետևաբար, ենթադրյալ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի շուկայական արժեքի վերաբերյալ տեղեկատվության ներկայացումը ևս հանդիսանում է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու պարտադիր պահանջ, որպիսին դատական պրակտիկայում համարվում

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

են ապրանքագիտական փորձաքննության արդյունքում կազմված գույքի գնահատման եզրակացությունները կամ այլ պաշտոնական տվյալները, որոնք կարող են համարվել գույքի շուկայական արժեքի վերաբերյալ հավաստի և արժանահավատ տվյալներ պարունակող փաստաթղթեր:

Արժանահիշատակ է նաև այն հանգամանքը, որ գործնականում դատարանները, Օրենքով սահմանված նվազագույն շեմը գերազանցելու հանգամանքը գնահատելիս, հիմք են ընդունում հայցադիմումում նշված բոլոր գույքերի շուկայական արժեքի հանրագումարը 50 միլիոն ՀՀ դրամը գերազանցելու հանգամանքը, այլ ոչ թե առանձին վերցրած յուրաքանչյուր գույքի շուկայական արժեքը Օրենքով սահմանված շեմը գերազանցելու հանգամանքը: Ինչը, գտնում ենք՝ համահունչ է Օրենքին, քանի որ Օրենքի իմաստով ապօրինի ծագում ունեցող գույք է դիտարկվում ինչպես մեկ միավոր գույքը, այնպես էլ մի քանի միավոր գույքը կամ մեկ միավոր գույքի բաժինը, ինչն առանձին վերցրած կարող է չգերազանցել 50 միլիոն ՀՀ դրամը, սակայն հայտնաբերված այլ գույքերի հետ մեկտեղ գերազանցում է Օրենքով սահմանված նվազագույն շեմը:

Նշված մոտեցումը համադրելի է նաև Օրենքի նպատակին, քանի որ հանցավոր ճանապարհով ստացված ակտիվները տնտեսական շրջանառությունից հանելու գործիքակազմը¹ նախատեսում է որոշակի դրամական շեմը հաղթահարած ակտիվների կամ դրանց արժեքի չափով գումարի բռնագանձում՝ հաշվի առնելով նշված շեմը գերազանցող ապօրինի ձեռք բերված ակտիվներ կուտակելու արգելքը: Միաժամանակ նաև հարկ ենք համարում նշել, որ փաստացի Օրենքի իմաստով բռնագանձման ենթակա չէ մինչև 50 միլիոն ՀՀ դրամ շուկայական արժողությամբ և ապօրինի ճանապարհով ձեռք բերված գույքը՝ դրանով իսկ փաստացի թույլատրելի համարելով այդ չափով ապօրինի գույքի առկայությունը: Չնայած նման հնարավորության, ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջ դատարան ներկայացնելիս գույքային պահանջը ներառում է հայտնաբերված ապօրինի գույքի ամբողջ ծավալը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ հայցադիմումի բովանդակությանը ներկայացվող վերոգրյալ պահանջները առանցքային նշանակություն ունեն հայցադիմում ներկայացնելու և ընդհանուր առմամբ գործը

¹ Տե՛ս «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման մասին հիմնավորումներ, կետ 21, մանրամասն տե՛ս հետևյալ հղմամբ՝

http://www.parliament.am/draft_docs7/K-438-438-14_Himnavorum.pdf

քննելու տեսանկյունից: Իհարկե, նշվածը չի ենթադրում, որ հայցադիմումը վարույթ ընդունելու հարցը պարզելիս դատարանը պետք է իրավական գնահատական տա ուսումնասիրության արդյունքների կամ հայցի հիմքերի հիմնավորվածությանը: Սակայն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի ներկայացման առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ կարծում ենք, որ դատարանը, հայցադիմումի ընդունելիության հարցը լուծելիս, չի կարող սահմանափակվել միայն Օրենսգրքով սահմանված հայցադիմումի ներկայացման ընդհանուր պահանջները ստուգելով:

Ինչ վերաբերում է նախքան բռնագանձման հայցով դատարան դիմելը հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության ընթացակարգի իրավաչափությունը վիճարկելուն, ապա նշենք, որ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատարաններն այդ հարցին անդրադառնում են մինչդատական փուլն ավարտելուց և հայցադիմումը դատարան ներկայացվելուց հետո՝ գործի ըստ էության քննության ընթացքում¹: Ըստ դատարանների դիրքորոշման՝ ուսումնասիրության իրականացումը և ուսումնասիրության արդյունքներն ինքնին չեն միջամտում անձի իրավունքներին, ուստիև ուսումնասիրության իրականացումը չի կարող խախտել այդ անձանց իրավունքները: Ըստ որդեգրված մոտեցման՝ դատարանը կարող է գնահատել իրավասու մարմնի ուսումնասիրության ընթացքի և հարուցման հիմքերի իրավաչափությունը բացառապես դատական քննության շրջանակներում, այսինքն՝ քանի դեռ հայց չի ներկայացվել և այն դատարանում չի քննվում, դատարանն իրավասու չէ դատական կարգով քննության առարկա դարձնել ուսումնասիրություն սկսելու և դրա ընթացքին վերաբերող իրավասու մարմնի որոշումները:

Ավելին, սույն տեսակետի կողմնակիցները գտել են, որ ընթացակարգային խախտումների հետևանքները, դրանցից բխող անձի իրավունքների, այդ թվում՝ դատարան դիմելու իրավունքի իրացման գործընթացները պետք է դիտարկել այն հետևանքների ձևաչափով, որոնք նախատեսված են Օրենքով, Օրենսգրքով կամ այլ օրենքներով, որոնք հիմնականում վերաբերում են ապացույցներին և ապացուցման գործընթացին: Ուստի եզրակացվել է, որ ուսումնասիրության ընթացքում թույլ տրված

¹ Տե՛ս օրինակ թիվ ՎԴ/10331/05/21 գործով ՀՀ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ստյանի դատարանի 19.10.2021 թվականի՝ հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշումը:

խախտումների հետևանքները պետք է դիտարկել դրանց՝ ապացուցման և ներկայացված ապացույցների բնույթի վրա ազդեցության տեսանկյունից¹:

Վկայակոչված մոտեցումները դատական պրակտիկայում կիրառվելու դեպքում ստացվում է, որ ուսումնասիրության՝ Օրենքով սահմանված ընթացակարգի իրավաչափության գնահատումը կարող է կատարվել բացառապես հայց հարուցելուց հետո, հայցի քննության փուլում և քննվող գործի շրջանակներում: Նման պայմաններում գործի քննության ընթացքում արձանագրված խախտումների հետևանք կարող է դիտվել իրավասու մարմնի ներկայացրած ապացույցները Օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հիմքով անթույլատրելի ճանաչելու հիմք: Այնինչ կարծում ենք, որ Օրենքով սահմանված ընթացակարգի պահպանումը՝ որպես իրավասու մարմնի համար հայց հարուցելու իրավունքի ծագման նախապայման, հայցադիմումի ընդունելիության փուլում ևս պետք է հանդիսանա դատական քննության առարկա այն ծավալով, որքանով այդ ընթացակարգի չպահպանումը խոչընդոտել է ուսումնասիրության նախաձեռնման նպատակի և վարույթը ուսումնասիրության փուլում ավարտվելու Օրենքով սահմանված հնարավորության իրականացումը:

Մասնավորապես, Օրենքի համակարգային ուսումնասիրությունից հետևում է, որ նախքան դատարան հայցադիմում ներկայացնելու հնարավորության պարզումը հայցի հիմքերի ուսումնասիրության փուլում իրավասու մարմինը ուսումնասիրության նյութերով հայտնի բոլոր շահագրգիռ անձանց ծանուցում է վարույթի մասին և հնարավորություն տալիս ներկայացնել գույքի ապօրինի ծագումը հերքող տեղեկություններ: Բացի այդ, Օրենքը նախատեսում է ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա վարույթը հաշտության համաձայնությամբ ավարտելու հնարավորությունը:

Այսպես, ուսումնասիրության անցկացման պարտադիր փուլերից է շահագրգիռ անձանց ծանուցումը, վերջիններիս իրենց առարկությունները ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռելը, ինչպես նաև ուսումնասիրությունը հաշտության համաձայնագիր կնքելով ավարտելը (Օրենքի 17-րդ և 19-րդ հոդվածներ): Նշված փուլերի նպատակը հանգում է նախքան

¹ Տե՛ս Թորոյան Գ., Հովհաննիսյան Վ., Շահնազարյան Հ., Զարգարյան Հ., Կասկո Վ., Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթը որպես քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձև, մաս 1, Երևան, 2023, էջ 399:

դատարան դիմելը մի դեպքում շահագրգիռ անձանց կողմից ներկայացված հիմնավոր փաստարկների և գույքի ձեռքբերման օրինականությունը հիմնավորելու արդյունքում գույքի ապօրինի ծագման վերաբերյալ ենթադրությունները հերքվելուն, իսկ մյուս դեպքում հաշտության համաձայնագրի հիման վրա վիճելի գույքը կամ դրա մի մասը ՀՀ-ին փոխանցելուն: Այսինքն՝ գույքի ապօրինի ծագում ունենալու բավարար հիմքերի առկայության ուսումնասիրությունը նախատեսում է ապօրինի ծագում ունեցող գույքի սեփականության իրավունքը պետությանը փոխանցելու հարցի արտադատական կարգով լուծման հնարավորությունը, քանի որ Օրենքով սահմանված վերոնշյալ ընթացակարգի կատարման արդյունքում կարող է վերանալ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի ներկայացման անհրաժեշտությունը, ինչը համապատասխան իրավական հետևանքներ է առաջացնում շահագրգիռ անձանց համար:

Ուստի եզրահանգում ենք, որ հայցադիմումի ներկայացման համար անհրաժեշտ նախադրյալ է հանդիսանում նաև իրավասու մարմնի կողմից հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության մինչդատական փուլում վարույթը ավարտելուն ուղղված գործողություններ կատարելը և շահագրգիռ անձանց Օրենքով սահմանված երաշխիքներով ապահովելը, այսինքն՝ վարույթը հաշտության համաձայնություն կնքելով ավարտելու կամ գույքի ապօրինի ծագման ենթադրությունները հերքվելու հնարավորությունը սպառելով: Նշված գործողությունները իրականացրած չլինելու պայմաններում, գտնում ենք, որ իրավասու մարմնի հայցի իրավունքը բացակայում է այն հիմքով, որ իրավասու մարմինը չի պահպանել Օրենքով նախատեսված՝ վեճի կարգավորման մինչդատական (արտադատական) կարգը, ինչը դիտվում է հայցադիմումը վերադարձնելու Օրենսգրքով սահմանված ինքնուրույն հիմք:

Հեղևաբար, առաջարկում ենք, որ իրավասու մարմնի կողմից մինչև դատարան հայցադիմում ներկայացնելը Օրենքով սահմանված արտադատական կարգի չպահպանման, այն է՝ վարույթը ուսումնասիրության փուլում ավարտվելու Օրենքով սահմանված գործողությունների կատարումը չապահովելու դեպքում դատարանին վերապահել իրավասություն վերադարձնել ներկայացված հայցադիմումն այն հիմքով, որ հայցվորը չի պահպանել մինչև դատարան դիմելը ուսումնասիրության

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

փուլում ապօրինին ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթն ավարտելուն ուղղված օրենքով նախատեսված արտադարական կարգը:

Հարուցված հայցի շրջանակներում, որպես կանոն, սկզբնապես ներկայացված հայցը կարող է փոփոխվել՝ ինչպես դրա տարրերը (**առարկան, հիմքը**) փոփոխելով, այնպես էլ հայցապահանջների չափը ավելացնելով կամ նվազեցնելով: Որպես կանոն, հայցի առարկան կարող է փոփոխվել հետևյալ եղանակներով՝ պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջն այլ պահանջով փոխարինելով, պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջը փոփոխելով և պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջը լրացնելով: Նշված բոլոր դեպքերում հայցի առարկայի փոփոխությունը չի հանգեցնում սկզբնապես ներկայացված հայցով հայցվող իրավունքի կամ դրա հիմքում դրված օրինական շահի փոփոխությանը:

Իրավաբանական գրականության մեջ հայցի հիմքի և (կամ) առարկայի փոփոխությունը գնահատվում է հայցի որակական փոփոխություն² և հանգեցնում է դատական քննության առարկայի փոփոխության:

Այնուամենայնիվ՝ Օրենսգրքի 170-րդ հոդվածի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ հայցի առարկայի փոփոխություն տեղի է ունենում նաև այն դեպքում, երբ հայցվորը պահանջների չափը ավելացնում կամ նվազեցնում է: Ստացվում է, որ հայցապահանջների չափի ավելացումը կամ նվազեցումը օրենսդիրը դիտարկել է որպես հայցի առարկայի որակական փոփոխություն, չնայած այն հանգամանքին, որ դատավարագիտության մեջ հայցապահանջների չափերի փոփոխությունը դիտարկվում է հայցի առարկայի քանակական փոփոխություն³:

Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթում հայցի հիմքի և (կամ) առարկայի փոփոխությունը ևս առանձնահատուկ դրսևորում ունի և կարծում ենք, որ այդպիսի փոփոխությունը սահմանափակվում է ոչ միայն այն իրավունքի կամ օրենքով պահպանվող շահի փոփո-

¹ Տե՛ս **Թորոսյան Գ., Ջարգարյան Հ., Շահնազարյան Հ.**, Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի իրավակիրառ պրակտիկան, ընդհանուր մաս, Երևան, 2021, էջեր 652-655:

² Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, 4-րդ հրատ., Երևան, 2012, «Ոսկան Երևանցի» հրատ., էջ 259:

³ Տե՛ս **Степанова Е.В.** Процессуальные действия сторон в гражданском процессе: Учебник для вузов. – Москва: Статут, 2018, էջ 78-79:

խության արգելքով, որի պաշտպանության նպատակով սկզբնապես հայց է ներկայացվել կամ երբ քննվող գործը դուրս է գալիս առաջին աստիճանի դատարանի ենթակայության սահմաններից, այլ նաև այն դեպքում, երբ իրավասու մարմինը պատասխանողին ուղղված նյութաիրավական պահանջը լրացնում է այնպիսի պահանջներով կամ հիմքերով, որոնք ուսումնասիրության ընթացքում չեն պարզվել և ուսումնասիրությունը եզրափակող եզրակացությամբ վեր չեն հանվել:

Այսպես, Օրենքի տրամաբանությունից հետևում է, որ իրավասու մարմինը լիազորված է գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնելու դատարան հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության ընթացքում պարզված հանգամանքների և հայտնաբերված գույքի շրջանակներում: Ավելին, ուսումնասիրության արդյունքները վերջնական ամփոփող եզրակացության հիման վրա իրավասու մարմինը որոշում է կայացնում ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայց ներկայացնել դատարան, որը պարտադիր պայման է դատարան հայց ներկայացնելու համար: Այսինքն՝ ուսումնասիրության ընթացքում պարզված հիմքերն են թույլ տվել իրավասու մարմնին համապատասխան հայց ներկայացնել դատարան, որոնք և կաշկանդում են իրավասու մարմնին այդ ուսումնասիրության արդյունքում հայտնաբերված փաստական հանգամանքների շրջանակում «կառուցել» ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի հիմքերը և առարկան:

Հայցի փոփոխության ինստիտուտի հիմքում դրված է կոնկրետ շահի դատական պաշտպանության և այդ շահի անփոփոխ լինելու գաղափարը¹, ուստի նշվածի համատեքստում գտնում ենք, որ չնայած պետության շահը հանգում է ապօրինի ծագում ունեցող գույքը շրջանառությունից հանելուն և հոգուտ պետության բռնագանձելուն, սակայն այդ գույքը հայտնաբերելու և դատարան համապատասխան պահանջ ներկայացնելու համար Օրենքով սահմանվել են հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրություն կատարելու և ըստ այդմ ապօրինի ծագում ունեցող գույքը հայտնաբերելու կարգ, որի կապակցությամբ իրավասու մարմինը լիազորված է պետության անունից հայց ներկայացնել դատարան:

¹ Տե՛ս Шакарян М.С., Былина М. Гражданское процессуальное право России. - Москва, 1999, էջ 165:

Հակառակ դեպքում ինքնանպատակ է դառնում Օրենքով հայց հարուցելու հիմքերի ուսումնասիրության հստակ կանոնակարգումը, ինչպես նաև ուսումնասիրության հստակ ժամկետները և այդ ժամկետները չպահպանելու դեպքում համապատասխան իրավական հետևանքները: Որպես օրինակ, Օրենքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ *ուսումնասիրությունը կարող է տևել առավելագույնը երեք տարի: Սույն հոդվածով նախատեսված ժամկետների խախտմամբ ներկայացված հայցը համարվում է ներկայացված հայցային վաղեմության ժամկետի բացթողումով:*

Ստացվում է, որ Օրենքով սահմանված ուսումնասիրության ժամկետները կաշկանդում են իրավասու մարմնին տվյալներ հավաքագրել անձի կողմից ձեռք բերված գույքի և օրինական եկամուտների վերաբերյալ այն ժամանակահատվածում, որի ընթացքում ուսումնասիրությունն իրականացվում է: Իսկ նշված ժամկետներում նախաձեռնված և ավարտված ուսումնասիրությունը եզրափակվում է համապատասխան եզրակացություն կազմելով, որը բովանդակում է հայց հարուցելու հիմք կազմող փաստերի ընդգրկում և սպառիչ շրջանակը: Հակառակ պարագայում, իրավասու մարմինը կարող է հայց ներկայացնել դատարան և շարունակել համապատասխան ուսումնասիրությունների կատարումը՝ հնարավորություն ունենալով հայցի հիմքը և առարկան լրացնել մինչև դատարանի կողմից ապացուցման պարտականությունը բաշխելու մասին որոշում կայացնելը, ինչը, կարծում ենք, անթույլատրելի է և հակասում է Օրենքով իրավասու մարմնին վերապահված լիազորություններին:

«Հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված գույքի բռնագանձման մասին» Վրաստանի օրենքի¹ 9-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատախազությանը իրավասություն է վերապահված դատարան հայց ներկայացնելու միջոցով լրացուցիչ գույքի բռնագանձման պահանջ ներկայացնել դատարան այն դեպքում, եթե կան բավարար հիմքեր ենթադրելու, որ հանցավոր գործունեության արդյունքում անձը նոր ակտիվներ է ձեռք բերել: Նշված պահանջը կարող է ներկայացվել պայմանով, որ պահանջին կից ներկայացվեն գույքի ձեռքբերման և հանցավոր գործունեության միջև կապը հավաստող տվյալներ: Իհարկե նոր պահանջը կարող է միացվել սկզբնապես հարուցված գործի քննությանը, եթե դատարանը գտնի, որ

¹ Տե՛ս «Հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված գույքի բռնագանձման մասին» Վրաստանի օրենք, ընդունվել է 11.04.2008 թվականին:

Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30608?publication=0>

դրանք փոխկապակցված են և համատեղ քննությունը կնպաստի գործի արդյունավետ լուծմանը: Այնուամենայնիվ, հարկ ենք համարում ընդգծել, որ Վրաստանում գործող ինստիտուտը թույլ է տալիս բռնազանձել ապօրինի ծագում ունեցող գույքը միայն այն դեպքում, երբ հաստատվում է հանցավոր գործունեության արդյունքում այդպիսի գույքի ձեռքբերումը (5-րդ հոդված), ինչը ՀՀ-ում գործող Օրենքով չի պահանջվում: Հետևաբար, հանցավոր գործունեության հետ ուղղակի կապի հաստատումը ներպետական օրենսդրությամբ պարտադիր չլինելու պայմաններում ուսումնասիրության արդյունքներից դուրս հայտնաբերված գույքը բռնազանձելու պահանջը չի բխում իրավասու մարմնի՝ Օրենքով սահմանված լիազորությունից:

Հնարավոր են նաև իրավիճակներ, երբ իրավասու մարմինը հայցի հիմքը և (կամ) առարկան փոփոխելու միջոցով այն գույքը դիտարկի ապօրինի ծագում ունեցող, որը ըստ եզրակացության՝ դիտարկվել էր օրինական և ի սկզբանե չէր ներառվել հայցի առարկայում: Նշված դեպքերը հավանական են այն պարագայում, երբ պատասխանողի կողմից ներկայացված ապացույցների կամ հիմնավորումների արդյունքում փոփոխվում է վերջինիս օրինական եկամուտների և ձեռք բերված գույքի արժեքի հարաբերակցությունը: Այնուամենայնիվ, գտնում ենք, որ իրավասու մարմնի՝ հայցի առարկայի փոփոխման իրավունքը ածանցվում է վերջինիս հայցի իրավունքից, իսկ ինչպես նշեցինք, Օրենքով հայցի իրավունքի իրացման պարտադիր նախապայմանների առկայության դեպքում այդ պահանջները վերագրվում են նաև հայցի առարկայի փոփոխությանը: Այսինքն՝ իրավասու մարմնի կազմած եզրակացությունն ինքնին ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնազանձման հայցի հիմքն է, իսկ նոր պահանջների քանակական ավելացումը դուրս է մնում իրավասու մարմնի կողմից կազմած եզրակացությամբ հայտնաբերված ապօրինի ծագում ունեցող գույքի ցանկից:

Ինչ վերաբերում է հայցապահանջների նվազեցմանը, ապա կարծում ենք, որ պատասխանողի կողմից ներկայացված հիմնավորումների համատեքստում որոշ ակտիվների մասով կարող է հաղթահարվել գույքի ապօրինի ծագում ունենալու կանխավարկածը, և այն դիտարկվել օրինական ծագում ունեցող, ինչը կնշանակի, որ իրավասու մարմինը

կարող է միջնորդել դատարանին հայցապահանջից նվազեցնել օրինական եկամուտներով ձեռք բերված գույքը:

Հերևաբար, գտնում ենք, որ հայցի հիմքի և (կամ) առարկայի փոփոխությունը, որը դրսևորվում է հայցը իրավասու մարմնի կողմից նոր փաստական հիմքերով լրացնելով, ինչպես նաև նոր գույքի բռնագանձման պահանջով ավելացնելով այն դեպքում, երբ ուսումնասիրության ընթացքում այդ հիմքերը իրավասու մարմնի կողմից չեն նշվել և եզրակացությամբ ապօրինի ծագում ունեցող գույք չեն դիտարկվել, չպետք է թույլատրելի համարել: Ուստի կարծում ենք, որ ուսումնասիրության սահմաններում չհայտնաբերված և, ըստ այդմ, Օրենքով սահմանված կարգով չուսումնասիրված գույքի առնչությամբ հայցվորը չի կարող փոփոխել հայցի հիմքը և (կամ) առարկան և ներառել այդ գույքի բռնագանձման պահանջը:

Հարկ ենք համարում նշել, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի հետ կապված պահանջներ ներկայացնելու անհրաժեշտության դեպքում Օրենքով թույլատրվում է հայցի առարկայի և (կամ) հիմքի փոփոխություն կատարել, որը սակայն չի ենթադրում գույքի բռնագանձման պահանջի ավելացում կամ նվազեցում, այլ առավելապես միտված է այդպիսի գույքի ձեռքբերման կամ օտարման պայմանագրերը վիճարկելուն, որոնց քննությամբ կարող է պարզվել անձի եկամուտների օրինականությունը և գույքի իրական շահառու հանդիսանալու հանգամանքը:

Այսպես, Օրենքի 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հայցվորի կողմից հայցադիմումով կամ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված կարգով հայցի առարկան և (կամ) հիմքը փոփոխելու միջոցով կարող է ներկայացվել նաև ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի հետ կապված ցանկացած այլ պահանջ, այդ թվում՝ առ ոչինչ գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման, վիճահարույց գործարքի անվավեր ճանաչման, դրա անվավերության հետևանքների կիրառման պահանջ, կամ վիճարկվել ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի համար նշանակություն ունեցող ցանկացած պայմանագրի կնքված լինելու հանգամանքը:

Ստացվում է, որ տվյալ դեպքում հայցի առարկայի և (կամ) հիմքի փոփոխությամբ ոչ թե լրացվում կամ փոփոխվում է սկզբնական

հայցապահանջը, որն ուղղված էր դատարանին՝ որոշելու գույքի իրավական վիճակը, այլ ներկայացվում է նոր պահանջ, որը, չնայած պետք է կապ ունենա ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի հետ՝ վերջինիս հետ համատեղ քննվելու համար, սակայն այն կարող է անմիջականորեն չբխել տվյալ վիճելի իրավահարաբերությունից:

Օրենքը չի սահմանում նման պահանջները ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի հետ փոխկապակցվածության չափանիշներ՝ բավական լայն սահմանելով ներկայացվելիք պահանջների շրջանակը: Կարծում ենք, որ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի հետ կապված պահանջների համատեղ քննության մասին կարելի է խոսել այն դեպքում, երբ այդ պահանջների հանգուցալուծումը կարող է էական նշանակություն ունենալ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի քննության համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքներ պարզելու համար: Ուստի յուրաքանչյուր դեպքում նման պահանջներ ներկայացնելիս հայցվորը պետք է դատարանին հիմնավորի դրանց համատեղ քննության նշանակությունը ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի քննության համար էական նշանակություն ունենալու տեսանկյունից և, ըստ այդմ, դատարանը պետք է գնահատի պահանջների փոխկապակցվածությունը և որոշի հայցի առարկան և (կամ) հիմքը փոփոխելու թույլատրելիության հարցը:

Հետևաբար, կարծում ենք, որ տվյալ վարույթում ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հետ կապված պահանջների ներկայացմամբ պայմանավորված՝ հայցի առարկայի և (կամ) հիմքի փոփոխությունը դասական իմաստով չի համարվում հայցի փոփոխություն, քանի որ ներկայացված պահանջը չի լրացվում, չի փոխարինվում այլ պահանջով կամ չի փոփոխվում: Նշված պահանջները, որպես կանոն, չեն կարող դիտարկվել նաև ածանցյալ պահանջներ, քանի որ ոչ թե ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հիմնական պահանջի լուծումն է կանխորոշում այդ պահանջների լուծումը, այլ ընդհակառակը՝ քննվող գործի հետ կապված պահանջների ներկայացումը, և լուծումը էական է համարվում գույքի՝ ապօրինի ծագում ունենալու փաստը, կամ պահանջի հիմքում ընկած այլ փաստերը հիմնավորելու համար:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

Եզրակացություն

Ամփոփելով ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման գործերով հայցի հարուցման առանձնահատկությունները՝ կարող ենք կատարել հետևյալ եզրահանգումները.

1. Օրենքով նախատեսված չեն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող հատուկ պահանջներ և հայցադիմումի ընդունելիության գնահատման շրջանակներում հայցադիմումի վերադարձման կամ մերժման լրացուցիչ հիմքեր: Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով վիճելի իրավահարաբերությունների հանրային նշանակությունը և վարույթի սուբյեկտային կազմը՝ ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հայցի հարուցման փուլում դատարանը պարտավոր է հաշվի առնել իրավասու մարմնի հայցի իրավունքի հատուկ նախադրյալները, որոնց առկայության կամ բացակայության հետ Օրենքը կապում է պետության անունից իրավասու մարմնի կողմից ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջ ներկայացնելու լիազորության ծագումը:

2. Ուսումնասիրության արդյունքները վերջնական ամփոփող եզրակացությունը և ուսումնասիրության ընթացքում ձեռք բերված բոլոր նյութերը հայցադիմումին կից ներկայացնելը անհրաժեշտ է դիտարկել հայցադիմումի ներկայացման պարտադիր պահանջ, քանի որ հայցադիմումը վարույթ ընդունելու հարցը դատարանը կարող է պարզել ապօրինի ծագում ունեցող գույքի առկայության բավարար հիմքերի առկայության մասին հետևությունները և այդ գույքի շուկայական արժեքի՝ Օրենքով սահմանված շեմի գերազանցումը ստուգելու դեպքում: Նշված պահանջների չպահպանումը պետք է հանգեցնել դատարանի կողմից հայցադիմումը վերադարձնելու վերաբերյալ որոշման կայացմանը:

3. Հայցի իրավունքի դրական նախադրյալ է դիտարկվել վարույթն հաշտության համաձայնության կնքմամբ ավարտելու կամ գույքի ապօրինի ծագման ենթադրությունները հերքվելու հնարավորության բացառումը, որը պետք է հանդիսանա դատական քննության առարկա այն ծավալով, որքանով այդ ընթացակարգի չպահպանումը խոչընդոտել է ուսումնասիրության նախաձեռնման նպատակի և վարույթը ուսումնասիրության փուլում ավարտվելու Օրենքով սահմանված հնարավորության իրականացմանը, ինչի բացակայությունը պետք է հանգեցնի արտադատական

կարգի չպահպանմանը և, որպես հետևանք, դատարանի կողմից հայցադիմումը վերադարձնելու մասին որոշման կայացմանը:

4. Հաշվի առնելով ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մինչդատական փուլում իրավասու մարմին Օրենքով վերապահված լիազորությունների ծավալը՝ հայցի հիմքի և (կամ) առարկայի փոփոխությունը ևս որոշակի սահմանափակումների է ենթարկվում: Մասնավորապես, հայցի հիմքի և (կամ) առարկայի փոփոխություն չի կարող թույլատրվել, եթե հայցը իրավասու մարմնի կողմից նոր փաստական հիմքերով լրացվում է կամ ավելացվում է նոր գույքի բռնագանձման պահանջ այն դեպքում, երբ ուսումնասիրության ընթացքում այդ հիմքերն իրավասու մարմնի կողմից չեն բացահայտվել, և եզրակացությունում գույքի ապօրինի ծագման վերաբերյալ հետևություն չի կատարվել:

5. Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հետ կապված պահանջների ներկայացմամբ պայմանավորված՝ հայցի առարկայի և (կամ) հիմքի փոփոխությունը դասական իմաստով չի համարվում հայցի փոփոխություն, քանի որ ներկայացված պահանջը չի լրացվում, չի փոխարինվում այլ պահանջով կամ չի փոփոխվում: Այնուամենայնիվ, գտնում ենք, որ փոխկապակցված պահանջների ներկայացման դեպքում հայցվորը պետք է դատարանին հիմնավորի դրանց համատեղ քննությունն ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման պահանջի քննության համար էական նշանակություն ունենալու տեսանկյունից:

**Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի
և գրականության ցանկ**

1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 09.02.2018 թ.-ին, ուժի մեջ է մտել 09.04.2018 թ.-ին, ՀՀՊՏ 2018.03.05/16(1374), Հոդ. 208:
2. «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 16.04.2020 թ.-ին, ուժի մեջ է մտել 23.05.2020թ.-ին, ՀՀՊՏ 2020.05.13/50(1605), Հոդ. 580:
3. «Հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված գույքի բռնագանձման մասին» Վրաստանի օրենք, ընդունվել է 11.04.2008 թվականին, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30608?publication=0>

4. ՀՀ վճարել դատարանի՝ թիվ ԵԱՔԴ/3724/02/17 քաղաքացիական գործով 12.05.2020 թվականի որոշում:
5. ՀՀ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի՝ թիվ ՎԴ/10331/05/21 գործով 19.10.2021 թվականի՝ հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշում:
6. «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման մասին հիմնավորումներ,
http://www.parliament.am/draft_docs7/K-438-438-14_Himnavorum.pdf
7. **Թորոսյան Գ., Զարգարյան Հ., Շահնազարյան Հ.,** Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի իրավակիրառ պրակտիկան, ընդհանուր մաս, Երևան, 2021, 752 էջ:
8. **Թորոսյան Գ., Հովհաննիսյան Վ., Շահնազարյան Հ., Զարգարյան Հ., Կասկո Վ.,** Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման վարույթը որպես քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձև, մաս 1, Երևան, 2023, 411 էջ:
9. **Պետրոսյան Ռ.Գ.,** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, 4-րդ հրատ., «Ոսկան Երևանցի» հրատ., Երևան, 2012:
10. **Վահե Հովհաննիսյան, Սերգեյ Մեղրյան, Վարդուշ Եսայան, Պավել Թադևոսյան, Աշխեն Ղարսյան, Տիգրան Մարկոսյան, Վահագն Գրիգորյան, Անի Միքայելյան,** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն. գիրք առաջին, Երևան, 2022, 608 էջ:
11. **Борисова В.Ф.** Возбуждение гражданского судопроизводства: Автореф. - Саратов, 2009, 27 էջ,
<https://static.freereferats.ru/avtoreferats/01004341599.pdf?ver=8>
12. **Степанова Е. В.** Процессуальные действия сторон в гражданском процессе: Учебник для вузов. – Москва: Статут, 2018.
13. **Трезубов Е.С., Щеглова Н.С.** Фиктивность гражданского процесса: конституирующие признаки и механизмы запрета злоупотребления процессуальными правами в Российской Федерации // Вестник Кемеровского гос. ун-та, 2013, № 3 (т. 1), 287-291 էջեր:
14. **Шакарян М.С., Былина М.** Гражданское процессуальное право России. - М., 1999.

ОСОБЕННОСТИ ПОДАЧИ ИСКА О КОНФИСКАЦИИ ИМУЩЕСТВА НЕЗАКОННОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Аннотация

Введением института конфискации имущества без обвинительного приговора в правовую систему Республики Армения был предложен новый подход к борьбе с преступностью и коррупцией. В соответствии с этим подходом, если законное происхождение имущества не установлено, оно может быть конфисковано в пользу государства без обвинительного приговора и даже без возбуждения уголовного дела.

Положения закона вызывают определенные опасения, и вопрос о его конституционности находится на рассмотрении в Конституционном Суде Республики Армения. Кроме того, в последнее время в суд были поданы иски о конфискации незаконно приобретенного имущества. Учитывая предварительную стадию изучения имущества и доходов лица перед подачей иска, важно решить возникающие проблемы на этапе подачи иска и установить дифференцированные критерии для оценки приемлемости таких исков.

Целью данной статьи является выделение установленных законом конкретных критериев и предложение соответствующих процедурных последствий в отношении формы и содержания иска о конфискации незаконно приобретенного имущества. В статье также исследуются предпосылки права компетентного органа на предъявление иска, обсуждаются вытекающие из права на иск ограничения изменения основания и предмета иска вследствие особого характера данного института. В статье также акцентируются принимаемые уполномоченным органом меры по завершению производства на досудебной стадии расследования оснований предъявления иска, признавая их как необходимое условие для осуществления права на предъявление иска. В статье представлены некоторые научно-практические идеи, направленные на улучшение правоприменительной практики и обеспечение защиты прав участвующих в процессе лиц.

Ключевые слова: иск о конфискации имущества незаконного происхождения, предпосылки возникновения права на иск, исследование

оснований возбуждения иска, уполномоченный орган, заинтересованное лицо, интерес государства, презумпция незаконного происхождения имущества.

THE PECULIARITIES OF FILING THE CLAIM FOR CONFISCATION OF PROPERTY OF ILLICIT ORIGIN IN THE CIVIL PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Annotation

With the introduction of the institution of non-conviction-based forfeiture in the legal system of the RA, a new approach to combatting crime and corruption has been proposed. Under this approach, if the legal origin of property cannot be established, it can be confiscated in favor of the state without a criminal litigation.

The provisions of the law raise concerns, and the constitutionality of the law is currently under examination by the Constitutional Court of the RA. Furthermore, lawsuits for the confiscation of illegally obtained property have been filed in court. During the pre-trial phase of examining a person's property and income before filing the lawsuit, it is crucial to address challenges. Differentiated criteria for assessing the admissibility of such claims must be established.

The purpose of this article is to highlight the specific requirements defined by the Law concerning the form and content of applications for the confiscation of illegally obtained property and propose corresponding procedural consequences. The article explores the prerequisites for the authorized body's right to make a claim and the conditions under which such a claim can be filed. It also discusses the limitations on modifying the basis and object of the claim, derived from the right to claim, due to the unique nature of this institution. The article also emphasizes the measures undertaken by the authorized body to finalize proceedings during the pre-trial stage of investigation, establishing it as a prerequisite for the right to file a claim. The article provides scientific and practical insights that aim to enhance the

development of law enforcement practice and ensure the protection of the rights of interested persons.

Keywords: claim for confiscation of property of illicit origin, prerequisites of the right of claim, investigation of grounds for initiating a claim, authorized body, interested person, state interest, presumption of illegal origin of property.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 15.12.2023 թ., տրվել է գրախոսության 17.12.2023 թ., ընդունվել է տպագրության 18.12.2023 թ.:

DOI:10.59560/18291155-2023.4-193

KARLOS ADAMYAN

*4th-year student of the
Russian-Armenian University
Faculty of Jurisprudence*

THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF AGHVEN AND THE CONSTITUTION CANONICAL AS THE EXPRESSION OF THE ARMENIAN CONSTITUTIONAL THOUGHT

Annotation

In this work, the author, from a historical, political and legal point of view, represents the Constituent Assembly of Aghven and the Constitution canonical as a result of this assembly. The article presents and reveals the constitutional and legal processes carried out in Armenian society in the 4th-6th centuries, in particular, the procedure of the Constituent Assembly and the act adopted as a result of this - under the Armenian King Vachagan II. The latter are surprisingly progressive phenomena for their time.

The author's goal is to show the Armenian and international community that in ancient times (4-6 centuries) Armenian society was one of the first to express its constitutional thought by the Constituent Assembly and Constitution.

Keywords: the Constitution canonical, rule, Constitution, assembly, Aghven.

Introduction

There are many provisions on constitutions and procedures for their adoption in the modern theory of constitutional law. The current picture has been formed for centuries, but reliable historical sources indicate the presence of such processes in ancient times.

Before revealing the constitutional and legal content of the Constituent Assembly of Aghveran Constitutional Assembly and the Constitution canonical adopted as a result of this assembly, first of all, it is necessary to briefly address the current constitutional and legal reality.

1. In light of the diversity of the processes of adoption of the Constitution, the basic principles of its adoption can be distinguished: it is adopted by a referendum or a Constituent Assembly, adopted by voting. The publicity of the adoption of the Constitution and the presence of historical and political prerequisites are noteworthy.

The above principles and qualities are also endowed with the Constituent Assembly of Aghven (more on this below).

2. Currently, the Constitution is understood as the basic law of the state, expressing the will and interests of the people or its individual social groups, fixing the most important principles of public order and organization of this state¹. The Constitution is always a legal act that has many functions such as constituent, organizational, extrapolitical, ideological, legal, etc. Each Constitution has its own figure, which, as a rule, is endowed with a preamble. The main features of the Constitution emphasize its connection as a political and legal document with social development. The role of the Constitution in the real processes (historical and political) of the country's life is extremely important.

The Constitution regulates the most important social relations and is endowed with a number of characteristics, the presence of which is clearly visible in the Constitution canonical (more on this below).

1. The Constituent Assembly of Aghven from the historical, political and legal points of view

1.1. Historical overview

According to Armenian historian M. Kagankatvatsi:

"During the years of the Aghven king Vachagan, there were many contradictions between laymen and bishops, priests and chorepiscopuses, nobles and the common people"².

¹ See: **Avakian S.A.** The Constitution of Russia: nature, evolution, modernity: 2nd ed. - M.: RYUID, "Sashko", 2000.

² See: **Kagankatvatsi M.** The History of the Aghvanian World. Translation, preface and notes by Varag Arakelyan. "Hayastan" production, Yerevan 1969, 321 pages.

That's why he decided to join a large assembly. Following the results of the meeting, 21 rules were adopted by voting, which, by their nature, predetermined and regulated the most important relations and issues of society of that time. The crown of King Vachagan's activity can be considered the canonical Constitution, which has been completely preserved and has reached our days¹. Whether King Vachagan is considered to be the initiator of the assembly in Armenian historiography, is definitely not clear, since some sources point to Vachagan III the Pious², and other scientific analyses point to Vachagan II³. Having studied these works, we believe that the most reliable is the statement according to which the Constituent Assembly was convened by Vachagan II during the reign of Shuphagisho in 372-387 on the first day of June⁴. Based on historical features, in order not to be mistaken, it can be argued that the Constitution canonical was adopted at the turn of 4-6 centuries, in the village of Aghven in the Utik province of the Great Armenia, which indicates that Armenian society had constitutional thought back in those days. According to K. Khahramanyan and V. Hovhannisyan:

"About 1500 years ago, a remarkable document came into the arena in Armenian reality, which was called the "Constitution canonical".

It was adopted and approved at a meeting held in the village of Aghven in the Utik province of Great Armenia ...". According to scientists, there is an ancient Armenian manuscript in which the expression "Constitution" was used for the first time in the history of legal thought and that this reality has not become the subject of serious legal research⁵.

¹ See: **Khahramanyan K.** "The Constitution of King Vachagan: The origins of law and order in the NKR". Er., "De facto" IVG, 2010, 48 pages.

A number of other scientists and historians also testify about these events, for example. **A. Sukiasyan, K. Gandzakeci, Strabon, V. Araqelyan, K. Khahramanyan, V. Hovhannisyan, R. Avagyan, Sh. Smbatyan** and others.

² See: History of the 10th grade. General and natural-scientific-mathematical flows // **A. Melkonyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannisyan, E. Danielyan, V. Barkhudaryan, G. Harutyunyan, P. Chobanyan.** - Er.: "Zangak". 2014. 240 pages.

³ See: **Oganesyan S.** The Rules of the Constituent Assembly of Aghven and their plea to the rules of Ashtishat: The Fundamental Scientific Library of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. Historical and Philological Journal. 1967. 4. pp 265-274.

⁴ See: from same source, p. 274.

⁵ See: **Avagyan R.** The treasury of Armenian legal thought. Book 1 (B. C. 9 c. - A. C. 19 c.). - Er.: MNII EM-21st century, 2001, 672 pages, 67 NL. 5 cards.

1.2. Political review

Touching upon the political foundations, M. Kagankatvatsi explains that after the abolition of the unified Armenian kingdom, Persia and Byzantium took all steps to make the restoration of this kingdom and the establishment of Armenia's independence impossible¹. This destructive policy in the middle of the 5th century raised the Armenian people to their feet. A nationwide liberation movement was born throughout the country, which resulted in the holding of the Constituent Assembly of Aghven and the adoption of the Constitution canonical.

According to historian S. Hovhannisyan:

*"The decisions of the Constituent Assembly of Aghven were based on the rules of the Ashtishat Assembly and the events of Nerses, taking into account the new balance of forces of the secular and spiritual classes of Aghvank and local peculiarities"*².

It should also be noted that the Constituent Assembly of Aghven was held in the kings country house, which, combined with other historical and political circumstances of that time, indicates the relationship of secular and spiritual forces where, before the meeting, secular forces played a dominant role. This is how G. Harutyunyan describes this circumstance:

*"At the end of the fifth century, an extremely important event takes place in Armenian reality from the point of view of the issue under consideration. If in the past the initiator of the convocation of national church assemblies was the church for the purpose of "repairing" all spheres of public life, then in the V century, King Vachagan shows such an initiative"*³.

It was for this reason that the clergy were interested in creating a Constituent Assembly. as a result of the latter, more "favorable conditions" were created for the clergy. As V. Arakelyan notes:

"These rules of the Aghven Assembly are valuable from the point of view that they reveal the rights of the owners of churches and monasteries existing in Armenia in the 5th century, the types and amount of tribute to the church, the

¹ See: **Khahramanyan K.** "The Constitution of King Vachagan: The origins of law and order in the NKR". Er., "De facto" IVG, 2010, 48 pages.

² See: **Hovhannisyan S.** The Rules of the Constituent Assembly of Aghven and their plea to the rules of Ashtishat: The Fundamental Scientific Library of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. Historical and Philological Journal. 1967. 4. pp 265-274.

³ See: Constitutional Culture: History lessons and challenges of the time. (ed. **G. Danielyan, R. Avagyan, K. Mirumyan**). - Reissue (with modifications) - Er.: 2016, 672 pages.

*amount of punishment for crimes committed, the boundaries of the rights of the people and clergy, and other issues"*¹.

1.3. Legal review

As G. Harutyunyan points out:

*"Having studied the nature of national church assemblies, we were convinced that they are essentially constituent assemblies and adopted rules of conduct that are the result of public consent, having universally recognized and priority legal force"*².

According to G. Harutyunyan, we note that from a legal point of view, the convocation of the Constituent Assembly of Aghven, the specifics of its holding, the adoption of a decision by voting, the involvement of secular and spiritual strata of society, the content of the adopted rules and the final rule **IB** (see below) resemble modern Constitutions with their specific content, forms of adoption and/or procedures. The announcement by the king and the catholicos about the upcoming assembly and the public summing up of the assembly, naming the meeting by historians and participants in the concept of "constitutional", which is used as such for the first time in comparison with the law-making activity, preceding the meeting, make it possible to establish and fix the existence of constitutional thought and its priority (since there was no such precedent in history). The adoption of a decision by voting, as many types of legal acts are currently being adopted, indicates the existence of manifestations of democracy in Armenian society back in those days and the application of procedures inherent in current constitutions. As K. Khahramanyan notes:

*"With all its characteristics, it (the Constitution canonical. adding by author) can be said, that this is the embodiment of democracy, even by today's standards, it is understandable, bearing in mind historical conditions"*³.

The presence of these values strengthens the presence of broad secular and spiritual strata at the Constituent Assembly with the opportunity to represent their interests and participate in voting.

¹ See: **Avagyan R.** The treasury of Armenian legal thought. Book 1 (B. C. 9 c. - A. C. 19 c.). - Er.: MNII EM-21st century, 2001, 672 pages, 67 NL. 5 cards.

² See: Constitutional Culture. History lessons and challenges of the time. (ed. **G. Danielyan, R. Avagyan, K. Mirumyan**). - Reissue (with modifications) - Er.: 2016, 672 pages.

³ See: **Khahramanyan K.** "The Constitution of King Vachagan: The origins of law and order in the NKR". Er., "De facto" IVG, 2010, 48 pages.

"The initiative of King Vachagan was carried out in two stages. The first stage was the development of laws (rules), we can say, the project. The second stage was the discussion and adoption of this project. The first one is appreciated because it summarizes the legal thought and historical traditions not only of this region, but also of the entire Armenia, makes all prominent Armenian thinkers of that time participants in solving the problem. The second stage is appreciated by the fact that it was adopted not by order of the king, but with the participation of representatives of all social strata. (...). That is, in today's presentation, formation of the highest legislative body of the country by the king," Khahramanyan K. notes.

In addition to the legal procedures for holding the Constituent Assembly of Aghven, the document adopted at the end of the meeting is of rather great constitutional value and interest (which we will discuss below).

2. The Constitution canonical

2.1. Preface

"Every Constitution, law or set of rules is the birth of its era. Mainly in ancient times, they expressed the material and spiritual interests of the ruling secular and spiritual classes, the relationship of forces, their will. They bear the stamp of the legal consciousness of the epoch²".

As already noted, as a result of the Constituent Assembly of Aghven, favorable conditions were created for spiritual forces. For this reason, most of the rules adopted as a result of the Constituent Assembly are explicitly (pronounced) of a spiritual nature, and the rest of the rules, although clearly not of a spiritual nature, however, follow from spiritual (Christian) ideas or are accepted for their implementation, although they regulate secular relations.

The Constitution canonical establishes clear rules of conduct, sanctions, incentive norms (see about this below), which are not only norms, but also endowed with the Armenian and high moral value of their era.

"They played an important role in spiritual and secular life, stemming from the basic principles of the ideological value system of that time"³. "The

¹ See: From same source.

² See: **Oganesyan S.** The Rules of the Constituent Assembly of Aghven and their plea to the rules of Ashtishat: The Fundamental Scientific Library of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. Historical and Philological Journal. 1967. 4. pp 265-274.

³ See: Constitutional Culture: History lessons and challenges of the time. (ed. **G. Danielyan, R. Avagyan, K. Mirumyan**). - Reissue (with modifications) - Er.: 2016, 672 pages.

*mentioned legal document, not only by name, but also by the method and content of its adoption, has common facets with the Constitution as a legal document*¹.

All the rules adopted at the end of the meeting can be found in the work of M. Kagankatvatsi "History of the Aghvanian World"², and below we will consider their most attention-grabbing passages.

2.2. Canons analysis

*"When a priest and a deacon are ordained, the priest should be given four coins, and the deacon two"*³.

The mentioned Constitution is rule **B** of the canon, which, in fact, establishes social guarantees for the spiritual class. A similar social guarantee, but with a different form of payment (natural), also establishes rule **A**. This logic continues in rules **G**, **D** and **E**. They establish requirements for the secular class, to transfer some material mores to the clergy.

The latter also testifies to the systematic and logical arrangement of the Constitution canonical.

Rule **Y** defines:

"If a Christian fights and sheds blood, they represent the bishop and punish according to the laws".

Despite the fact that there was no hierarchy of legal norms at the time of the adoption of the rules, nevertheless, there was such a perception in the constitutional thought of the Armenian people (it is clear from the wording that the constitutional rule is above the law). In addition to establishing a sanction, this rule differs in that it used the concept of "law". This indirectly suggests that the Constitution canonical have a higher legal force than the laws (since the law is left to more careful regulation of these relations), and this once again confirms the rules, in the modern sense, are constitutional. As you can see, the subjects carrying out the punishment are spiritual forces, which follows from the political foundations of the Constituent Assembly. And also from these foundations come the rules **JE**, **JZ**, **JE** and others aimed at protecting spiritual representatives.

¹ See: **Khahramanyan K., Hovhannisyan V.** The 1500-year-old Armenian Constitution. Circumstances and significance of acceptance; Yerevan, 1999, p. 17.

² See: **Kagankatvatsi M.** History of the Aghvanian World. Translation, preface and notes by Varag Arakelyan. "Hayastan" production, Yerevan 1969, 321 pages.

³ See: from same source, p. 66.

"No man should get a wife, a relative of the third navel" and should not marry the wife of a brother", "The one who eats ugly, and the one who eats meat while keeping post, works on sunday and does not go to church, the priest, united with the people, punishes".

Accordingly, the rules of **J** and **JG** establish rules of conduct in the spheres of personal and family life, making the Constitution canonical act, regulating multifaceted and multilevel relations.

Of particular interest is **JA** rule with the following content:

"He who lets a woman alone without a reason and marries without a crown, who is a criminal and a murderer or is engaged in witchcraft, must attracted to king (underline by author) by binding him in order to approach and kill maliciously".

Having studied the rule in a systematic way with the rest of the rules, one can come to the conclusion that when the question arises of depriving a person of life, the "presence" of the king is necessary. That is, despite the existence of the death penalty and the historical era, the Constitution canonical established a high figure and guarantees of the protection of the right to life at the level of the first person of the country.

Rule **IB** is also noteworthy, which by its nature resembles the preamble of the Constitution, despite the fact that it is placed in the end of the Constitution canonical. This fact in no way detracts from the preamble to rule **IB**. It is endowed with the following content:

"These conditions were written by bishops, priests, nobles in the presence of the king. May our bishops, priests and the church bless the king with the queen, his son and the whole earth. May those who participate in this meeting also be blessed. This order was sealed with rings by the commander of the king, Muzik, the overseer of the palace, Mirkhorik, and the heads of the family, Marut, Tiradom (...) all the nobles of Aghvanks, and for greater authenticity of the inscription was also sealed with the ring of the king of Aghvanks Vachagan".

In addition to the fact that this is, in fact, a preface to the Constitution, the above-mentioned rule directly indicates and fixes its own legitimacy, communicating the rules inherent in the Constitution, the highest legal force.

G. Harutyunyan addressed to rule **IB** as follows:

"The procedure for guaranteeing the validity of the adopted document is also worthy of attention, when the Constitution canonical ends with the following article: (...) The expression "the order was sealed with rings" simply indicates

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՍ ԸՏԵՆԿԱԳԻՐ Ը 4(112)2023

confirmation of the fact that the accepted norms are mandatory. It is also important that special attention was paid to the issue of the validity of rules that are the result of broad public consent and have a priority character¹.

"The legal norms of the Constitution canonical seem to be different in their legal nature and content compared to modern constitutional norms, nevertheless, in a specific historical period and in the conditions of specific social realities, they had an equally and perhaps more important role and law enforcement significance to guarantee the orderly development of public life².

Conclusion

1. In the 4th-6th centuries, the Armenian society carried out constitutional processes in the form of the Constituent Assembly of Aghven and the adoption of the Constitution canonical.
2. These processes were endowed with historical, political and legal prerequisites, and are adopted by the national agreement.
3. The process of the Constituent Assembly of Aghven is endowed with the features of the current constitutional and legal processes.
4. The Constitution canonical, with its adoption procedure and content (rules and preamble), is unequivocally considered, ahead of its time, the Constitution.
5. The adopted rules by their legal force prevailed over other acts and are characterized as constitutional.
6. In fact, it can be argued that the constitutional and legal processes studied in the work, express the Armenian constitutional thought, are among the first and should find a place in the doctrine of the current constitutional law.

List of sources used

1. **M. Kagankatvatsi.** The History of the Aghvanian World. Translation, preface and notes by Varag Arakelyan. "Hayastan" production, Yerevan 1969, 321 pages.

Original version: **Մ. Կաղանկատվացի.** Պատմություն Աղվանից Աշխարհի. Թարգմանությունը, առաջաբանը և ծանոթագրությունները

¹ See: Constitutional Culture: History lessons and challenges of the time. (ed. **G. Danielyan, R. Avagyan, K. Mirumyan**). - Reissue (with modifications) - Er.: 2016, 672 pages.

² See: From same source, p. 96.

Վարազ Առաքելյանի. «Հայաստան» հրատարակություն, Երևան 1969, 321 էջ:

2. History of the 10th grade. General and natural-scientific-mathematical flows // A. Melkonyan, H. Avetisyan, A. Movsisyan, P. Hovhannisyan, E. Danielyan, V. Barkhudaryan, G. Harutyunyan, P. Chobanyan. - Er.: "Zangak". 2014. 240 pages.

Original version: Հայոց պատմություն 10-րդ դաս. Ընդհանուր և բնագիտամաթեմատիկական հոսքեր // Ա. Մելքոնյան, Հ. Ավետիսյան, Ա. Մովսիսյան, Պ. Հովհաննիսյան, Է. Դանիելյան, Վ. Բարխուդարյան, Գ. Հարությունյան. Պ. Չոբանյան. – Եր.: «Զանգակ». 2014. 240 էջ:

3. **S. Hovhannisyan.** The Rules of the Constituent Assembly of Aghven and their plea to the rules of Ashtishat: The Fundamental Scientific Library of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia. Historical and Philological Journal. 1967. 4. pages 265-274.

Original version: Տե՛ս. **Ս. Հովհաննիսյան.** Աղվենի սահմանադիր ժողովի կանոնները և նրանց աղերսը Աշտիշատի կանոնների հետ. ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար գիտական գրադարան. Պատմա-բանասիրական հանդես. 1967. էջեր՝ 265-274:

4. **Avagyan R.** The treasury of Armenian legal thought. Book 1 (B. C. 9 c. - A. C. 19 c.). - Er.: MNII EM-21st century, 2001, 672 pages, 67 NL. 5 cards.

Original version: **Ավագյան Ռ.** Հայ իրավական մտքի գանձարան: Գիրք 1 (մ.թ.ա. 9ր. – մ.թ. 19ր.). – Եր.: ՄՆԻԻ ԵՄ-21 Դար, 2001. – 672 էջ, 67 նլ., 5 քարտեզ:

5. **Khahramanyan K.** "The Constitution of King Vachagan: The origins of law and order in the NKR". Er., "De facto" IVG, 2010, 48 pages.

Original version: **Ղահրամանյան Կ.** «Վաչագան թագավորի սահմանադրությունը: Իրավակարգի ակունքները ԼՂՀ-ում». Եր., «Դե-Ֆակտո» ԻՎԳ, 2010 – 48 էջ:

6. The Constitution of King Vachagan. From Artsakh to Artsakh / compiled by Armen Davtyan. - Er. 2017. - 248 pages.

Original version: Վաչագան Բարեպաշտ թագավորի սահմանադրությունը. Արցախից Արցախ / կազմող՝ Արմեն Դավթյան. – Եր: Կետ, 2017. – 248 էջ:

7. **Khahramanyan K., Hovhannisyan V.,** The 1500-year-old Armenian Constitution: Circumstances and Significance of Adoption; Yerevan, 1999, p. 17.

Original version: **Ղահրամանյան Կ., Հովհաննիսյան Վ.,** 1500-ամյա հայկական Սահմանադրությունը. Ընդունման հանգամանքները և նշանակությունը. Երևան, 1999, էջ 17:

8. **Avakian S.A.** The Constitution of Russia: nature, evolution, modernity: 2nd ed. - M.: RYUID, "Sashko", 2000.

Original version: **Авакьян С.А.** Конституция России: природа, эволюция, современность: 2-е изд. - М.: РЮИД, "Сашко", 2000.

9. Constitutional Culture: History lessons and challenges of the time. (ed. G. Danielyan, R. Avagyan, K. Mirumyan). - Reissue (with modifications) - Er.: 2016, 672 pages.

ԱՂՎԵՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒՄ

Ամփոփագիր

Սույն աշխատանքում հեղինակը պատմական, քաղաքական և իրավական տեսանկյունից ներկայացնում է Աղվենի սահմանադիր ժողովը և դրա արդյունքում ընդունված Սահմանադրություն կանոնականը: Ներկայացվում և բացահայտվում են 4-6-րդ դարերում իրականացված սահմանադրաիրավական գործընթանները հայ հասարակությունում, մասնավորապես, սահմանադիր ժողովի ընթացակարգը և դրա արդյունքում ընդունված ակտը՝ հայոց արքա Վաչագան 2-րդի օրոք: Վերջիններս իր ժամանակի համար զարմանալիորեն առաջադիմական երևույթներ են:

Հեղինակի նպատակն է ցույց տալ հայ և միջազգային հանրությանը, որ դեռևս հին ժամանակներում (4-6-րդ դարեր) հայ հասարակությունը ունեցել և առաջիններից մեկն է արտահայտել իր սահմանադրական միտքը՝ սահմանադրական ժողովի և սահմանադրության տեսքով:

Հիմնաբառեր. սահմանադրություն կանոնական, կանոն, սահմանադրություն, ժողով, Աղվեն:

УЧРЕДИТЕЛЬНОЕ СОБРАНИЕ В АГВЕНЕ И КАНОНИЧЕСКАЯ КОНСТИТУЦИЯ КАК ВЫРАЖЕНИЕ АРМЯНСКОЙ КОНСТИТУЦИОННОЙ МЫСЛИ

Аннотация

В данной работе автор с исторической, политической и правовой точки зрения представляет Учредительное собрание в Агвене и принятую в результате этого Каноническую конституцию. Представляются и раскрываются конституционно-правовые процессы, осуществленные в IV-VI веках в армянском обществе, в частности, процедура Учредительного собрания и принятая в результате этого по инициативе армянского царя Вачагана II Каноническая конституция. Последние являются удивительно прогрессивными для своего времени явлениями.

Цель автора - показать армянскому и международному сообществу, что еще в древние времена (4-6 вв.) армянское общество одним из первых выразило свою конституционную мысль в виде конституционного совета и конституции.

Ключевые слова: Каноническая конституция, правило, Конституция, собрание, Агвен.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 29.10.2023 թ., փրվել է գրախոսության 06.12.2023 թ., ընդունվել է փաշարության 06.12.2023 թ.:

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**ՌՈՒԲԵՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ԵՎ ԳՈՀԱՐ ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 344-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

7 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող), Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի, մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝ դիմողների՝ Ռուբեն Գրիգորյանի և Գոհար Գալստյանի ներկայացուցիչ Ա. Ջեյնալյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման բաժնի պետ Մ. Ստեփանյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22 և 69-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Ռուբեն Գրիգորյանի և Գոհար Գալստյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

4(112)2023
ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
205

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ 4(112)2023

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը (այսուհետ նաև՝ Քաղաքացիական օրենսգիրք) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998 թվականի մայիսի 5-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998 թվականի հուլիսի 28-ին և ուժի մեջ է մտել 1999 թվականի հունվարի 1-ին:

Քաղաքացիական օրենսգրքի «Պահանջներ, որոնց վրա հայցային վաղեմությունը չի տարածվում» վերտառությամբ 344-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Հայցային վաղեմությունը չի տարածվում՝

1) անձնական ոչ գույքային իրավունքների և այլ ոչ նյութական բարիքների պաշտպանությանն ուղղված պահանջների վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի.

2) ավանդները վերադարձնելու վերաբերյալ ավանդատուների կողմից բանկին ներկայացվող պահանջների վրա.

3) քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասը հատուցելու պահանջների վրա: Սակայն նման վնասի հատուցման իրավունքի ծագման պահից երեք տարի անցնելուց հետո ներկայացված պահանջներն անցյալ ժամանակի համար բավարարվում են ոչ ավելի, քան հայցի ներկայացմանը նախորդած երեք տարիների համար.

4) սեփականատիրոջ կամ այլ տիրապետողի իրավունքի ամեն մի խախտման վերացման պահանջների վրա, թեկուզև այդ խախտումները կապված չեն եղել տիրապետումից զրկելու հետ (հոդված 277).

5) սեփականատիրոջ՝ պետական մարմնի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտը, որով խախտվել են սեփականատիրոջ գույքի տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավունքները, անվավեր ճանաչելու մասին պահանջների վրա.

6) օրենքով սահմանված այլ պահանջների վրա»:

Ընդունումից ի վեր Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը փոփոխությունների չի ենթարկվել:

Գործի քննության առիթը Ռուբեն Գրիգորյանի և Գոհար Գալստյանի (այսուհետ նաև՝ Դիմողներ)՝ 2023 թվականի հունիսի 22-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, ինչպես նաև Սահմանադրական դատարանի կողմից պահանջված և ստացված թիվ ԵԴ/34667/02/19 քաղաքացիական գործը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Սահմանադրական վեճի նախապատմությունը

Դիմող Գոհար Գալստյանը 1964 թվականից, իսկ դիմող Ռուբեն Գրիգորյանը 1986 թվականից հաշվառվել և բնակվել են ք. Երևան, Փավստոս Բուզանդի 11, բնակարան 12 հասցեում գտնվող բնակարանում:

1998 թվականի փետրվարի 25-ին Կառավարությունն ընդունել է թիվ 114 որոշումը, որով Դիմողները կարող էին գրանցել ք. Երևան, Փավստոս Բուզանդի 11, բնակարան 12 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի նկատմամբ իրենց սեփականության իրավունքը:

Դիմող Գոհար Գալստյանը, նշյալ որոշման համաձայն, 1998 թվականի մայիսի 25-ին դիմել է Կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե՝ բնակարանի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելու խնդրանքով, սակայն պատասխան չի ստացել:

Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ի թիվ 1151-Ն որոշմամբ Դիմողների նշյալ բնակարանը հայտնվել է հասարակության և պետության կարիքների համար իրացման գոտում, որի ուժով դրա նկատմամբ Դիմողների սեփականության իրավունքի գրանցումը սահմանափակվել է:

Կառավարության 2003 թվականի մայիսի 15-ի թիվ 1748-Ն որոշմանը (3-րդ կետ) համապատասխան՝ Դիմողների բնակարանի նկատմամբ իրենց սեփականության իրավունքը ենթակա չի եղել օրինականացման:

Դիմող Ռուբեն Գրիգորյանը 2004 թվականի հոկտեմբերի 29-ին դիմել է Կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե՝ բնակարանն օրինականացնելու խնդրանքով, սակայն 2004 թվականի նոյեմբերի 1-ին ստացել է մերժում այն պատճառաբանությամբ, որ ինքնակամ կառույցը գտնվում է պետության կարիքների համար վերցվող իրացման գոտում:

Դիմող Ռուբեն Գրիգորյանը դիմել է Կենտրոն և Նորք Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան ընդդեմ Կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի՝ պետական մարմնի անգործությունը, գործողությունն օրենքին հակասող և անվավեր ակտ ճանաչելու, Երևանի Փավստոս Բուզանդի փողոց 11, թիվ 12 բնակարանի նկատմամբ դիմողի սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասին, և դատարանի 2005 թվականի մարտի 16-ի որոշմամբ Դիմողի պահանջը մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ի թիվ 1151-Ն որոշմամբ նրանց բնակարանը ներառվել է հասարակության և պետության կարիքների համար գույքի իրացման գոտում:

Դիմողները 2005 թվականի հունիսի 15-ին արագացված կարգի կիրառմամբ վտարվել են վերը նշված հասցեում գտնվող իրենց բնակարանից այն պատճառաբանությամբ, որ Կառավարության թիվ 950 որոշմամբ սահմանվել է Երևան քաղաքի Հյուսիսային պողոտայի գոտում գտնվող հողամասերն ու անշարժ գույք գնելու, վերցնելու, գնային ձևավորման իրացման կարգ, իսկ Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ին թիվ 1151-Ն որոշմամբ հաստատվել է Երևանի քաղաքային համայնքի վարչական սահմանում պետության կարիքների համար անշարժ գույքի (հողամասեր, շենքեր և շինություններ) օտարման գոտի, որում ներառված է նաև Երևան քաղաքի Փավստոս Բուզանդի 11, 12 բնակարան հասցեում գտնվող գույքը:

Դիմողներն օտարված բնակարանի դիմաց պետությունից փոխհատուցում չեն ստացել այն պատճառաբանությամբ, որ բնակարանն օրինականացված չէ, և Դիմողները չունեին դրա նկատմամբ սեփականության իրավունք:

2006 թվականի ապրիլի 18-ին Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-630 որոշմամբ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր են ճանաչվել Դիմողների բնակարանի օտարման հիմքում ընկած օտարման իրավահարաբերությունների պահին գործող Քաղաքացիական օրենսգրքի 218-րդ հոդվածը, Հողային օրենսգրքի 104-րդ, 106-րդ, 108-րդ հոդվածները և Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ի թիվ 1151-Ն որոշումը:

2019 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Դիմողները հայցադիմում են ներկայացրել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության ի դեմս Ֆինանսների նախարարության՝ պետության կարիքների համար օտարված գույքի դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում տրամադրելու պահանջի մասին:

Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը (քաղաքացիական գործ թիվ ԵԴ/34667/02/19), բավարարելով Կառավարության ներկայացուցչի կողմից ներկայացված՝ հայցային վաղեմություն կիրառելու մասին միջնորդությունը, 2022 թվականի մարտի 3-ին կայացրել է վճիռ, որով Դիմողների հայցը մերժվել է՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի 335-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա՝ հայցային վաղեմությունը լրացած լինելու հիմքով:

Դիմողները 2022 թվականի հուլիսի 11-ին ներկայացրել են վերաքննիչ բողոք, որը վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 2022 թվականի դեկտեմբերի 5-ի որոշմամբ մերժվել է նույն պատճառաբանությամբ, իսկ Դիմողների՝ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 2022 թվականի դեկտեմբերի 5-ի որոշման դեմ ներկայացված վճռաբեկ բողոքը Վճռաբեկ դատարանը վարույթ ընդունել մերժել է 2023 թվականի մարտի 22-ի որոշմամբ:

2. Դիմողների դիրքորոշումները

Դիմողները նշում են, որ իրենց համար բացասական իրավական հետևանքներ է առաջացրել Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի և վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի կողմից իրենց նկատմամբ կիրառված և Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2022 թվականի մարտի 3-ի վճռի, վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 2022 թվականի դեկտեմբերի 5-ի որոշման մեջ անմիջականորեն վկայակոչված Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը:

Դիմողները գտնում են, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը չի նախատեսում «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» օրենքով նախատեսված դեպքերում սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու հայցա-

պահանջների նկատմամբ հայցային վաղեմություն կիրառելու բացառություն, որպիսի պարագայում դատարանները, մասնավորապես՝ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանը 2022 թվականի մարտի 3-ի վճռով և վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը 2022 թվականի դեկտեմբերի 5-ի որոշմամբ հնարավորություն չեն ունեցել ապահովելու իրենց՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը և սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու շուրջ վեճի՝ ըստ էության քննությունը դատարանում:

Այն դեպքերում, երբ առկա են իրավունքի շարունակական խախտում ենթադրող հայցապահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության ժամկետի կիրառում և հայցի ըստ էության քննության առնելուց դատարանների հրաժարում, ապա դա հանգեցնում է դատարանի մատչելիության իրավունքի խախտման: Հղում կատարելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի զարգացրած իրավունքին՝ Դիմողները նշում են, որ իրավունքի շարունակական խախտման իրավիճակ է ոչ միայն Քաղաքացիական օրենսգրքի 277-րդ հոդվածում նկարագրված իրավիճակը, այլև՝ հանրային գերակա շահի հիմքով սեփականություն օտարելու դիմաց, պետության կարիքների համար օտարված գույքի դիմաց՝ նախնական համարժեք փոխհատուցում վճարելուց կամ տրամադրելուց հրաժարվելու իրավիճակը:

Դիմողները գտնում են նաև, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի 277-րդ հոդվածում նկարագրված իրավիճակի առարկայով հայցապահանջների նկատմամբ հայցային վաղեմություն կիրառելուց բացառությունը սահմանված է Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածում, սակայն այդ հոդվածը չի սահմանել նույնպիսի բացառություն շարունակական իրավունքի այնպիսի խախտման դեպքի համար, ինչպիսին է հանրության գերակա շահերի հիմքով պետության կարիքների համար սեփականության օտարման դիմաց նախնական համարժեք փոխհատուցում տրամադրելուց հրաժարվելը:

Ըստ Դիմողների՝ խախտվել է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված իրենց սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու իրավունքը, քանի որ այս իրավունքը նախատեսում է ոչ միայն արդեն իսկ պետության կողմից ճանաչված սեփականության, այլ նաև դրա նկատմամբ Դիմողների ունեցած իրավաչափ ակնկալիքը:

Դիմողների պնդմամբ՝ իրենց կողմից ներկայացված հայցադիմումի նկատմամբ հայցային վաղեմության ժամկետի կիրառումը հանգեցրել է իրենց հայցապահանջի ըստ էության՝ բովանդակային քննության մերժման՝ դատարանի մատչելիության իրավունքի խախտման:

Դիմողները գտնում են, որ օրինականության սկզբունքը խախտվել է այն պատճառով, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի հայցային վաղեմության մասին դրույթները չեն կարող կիրառվել Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ

մասով նախատեսված իրավահարաբերությունների նկատմամբ, քանի որ դրանք կրել են տևական և շարունակական բնույթ:

Դիմողների պնդմամբ՝ իրավական բացի պատճառով դատարանները չեն կարողացել ապահովել Դիմողների սեփականության իրավունքի պաշտպանությանն ուղղված հայցապահանջի բովանդակային՝ ըստ էության քննությունը: Դիմողները գտնում են, որ հայցային վաղեմության ինստիտուտի նպատակն իրավական պետությունում իրավական որոշակիությունը, կանխատեսելիությունը և անվտանգությունն է, իսկ տևական և շարունակական խախտման դեպքում իրավական որոշակիության մասին խոսք լինել չի կարող, քանի որ սույն դեպքում առաջնահերթությունն անձի՝ դատարանի մատչելիության իրավունքն է:

3. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Ազգային ժողովը (այսուհետ նաև՝ Պատասխանող), հղում կատարելով Սահմանադրական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համապատասխան որոշումներին, գտնում է, որ Դիմողների կողմից վիճարկվող՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի իրավադրույթում բացակայում են իրավական անորոշությունն ու օրենսդրական բացը:

Պատասխանողը նշում է, որ «հայցային վաղեմության չտարածումը սեփականատիրոջ կամ այլ տիրապետողի՝ տիրապետումից զրկելու հետ չկապված իրավունքի խախտումների վերացման պահանջների վրա (նեգատոր հայց) պայմանավորված է այդ խախտումների տևական և շարունակական լինելու պայմաններով, իսկ սեփականատիրոջ կամ այլ տիրապետողի՝ տիրապետումից զրկելու հետ կապված իրավունքի խախտումների վերացման պահանջների (վինդիկացիոն հայցերի) նկատմամբ հայցային վաղեմության տարածումը բացատրվում է հետևյալ պայմաններով.

- իրավական որոշակիության և վերջնականության ապահովումը,
- հնարավոր պատասխանողներին հնացած և հետևաբար դժվարությամբ վիճարկելի պահանջներից պաշտպանությունը,
- անարդար որոշումների նախականիսումն այն դեպքերում, երբ դատարանից պահանջվի լուծել պահանջը վաղ անցյալում տեղի ունեցած փաստերի հաստատման միջոցով և այնպիսի ապացույցներով, որոնք զգալի ժամանակ անցնելու պատճառով այլևս անարժանահավատ կամ ոչ ամբողջական են դարձել,
- կանոնակարգել քաղաքացիական շրջանառությունը,
- ստեղծել իրավական կապերի որոշակիություն և կայունություն,
- ապահովել իրավահարաբերության մասնակիցների կարգապահությունը,
- ապահովել քաղաքացիական իրավահարաբերության սուբյեկտների իրավունքների և շահերի ժամանակին պաշտպանությունը,
- ապահովել քաղաքացիական իրավահարաբերության որոշակիությունը և կայունությունը»:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

Անդրադառնալով օրենսդրական բացին՝ Պատասխանողը նշում է, որ ըստ էության, Դիմողների պնդումները միտված են հայցային վաղեմության կիրառման նոր կարգավորումներ սահմանելուն, այլ ոչ թե արդեն իսկ առկա կարգավորումների շրջանակում օրենսդրական բացին:

Ամփոփելով՝ Պատասխանողը գտնում է, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

4. Սահմանադրական վեճի քննության շրջանակը և պարզման ենթակա հանգամանքները

Սույն գործը Սահմանադրական դատարանը քննում է Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի հիմքով Դիմողների կողմից ներկայացված անհատական դիմումի հիման վրա: Հետևաբար՝ սույն գործով սահմանադրական վեճի շրջանակը որոշելու նպատակով Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում հստակեցնել իրավահարաբերությունների տեսակը՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասից բխող՝ գույքի օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը, որով սահմանափակվում է սույն գործով քաղաքացիական իրավունքում նման պահանջների նկատմամբ հայցային վաղեմության սահմանադրականության ստուգումը, և, հաջորդաբար՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասից բխող՝ սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջի ծագման համար հիմք ծառայած իրավակարգավորումների ժամանակագրական այն հատվածը, որը ներառում է Դիմողների բնակարանի օտարման իրավահարաբերությունները: Մասնավորապես.

4.1. Սույն սահմանադրական վեճը ծագել է Դիմողների բնակարանի՝ սույն որոշման 1-ին կետում նկարագրված օտարման գործընթացում տեղ գտած իրավահարաբերություններից, որոնք հստակորեն տարբերակվում են քաղաքացիական իրավունքով կարգավորվող գույքային իրավահարաբերությունների մյուս խմբերից՝ հաշվի առնելով **(1)** սույն իրավահարաբերության սուբյեկտային կազմը, որը Դիմողների գույքի օտարման պահին գործող օրենսդրությամբ սահմանափակվում էր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ և պետություն շրջանակով, երբ գույքի օտարման պահանջ կարող էր ներկայացնել բացառապես Հայաստանի Հանրապետությունը, և **(2)** սույն իրավահարաբերության բնույթը, որը կարգավորող քաղաքացիական օրենսդրության դրույթները բացառություն էին քաղաքացիական օրենսդրության հիմքում ընկած՝ կարգավորվող հարաբերությունների մասնակիցների կամքի ինքնավարության և գույքային ինքնուրույնության (Քաղաքացիական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մաս) ընդհանուր սկզբունքներից:

Հետևաբար՝ վերը նշված իրավահարաբերությունների առանձնահատուկ բնույթը պայմանավորում է սույն սահմանադրական վեճի բովանդակային շրջանակը, որն է՝ բացառապես Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ

մասից բխող հանրության գերակա շահի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության կամ դրա օրինական ակնկալիքի օտարման հարաբերություններում օտարված գույքի դիմաց փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության սահմանադրականության ստուգումը:

Հետայսու սույն որոշմամբ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասից բխող հանրության գերակա շահի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության կամ դրա օրինական ակնկալիքի օտարման համատեքստում Սահմանադրական դատարանը կիրառելու է «սեփականություն» ընդհանրական տերմինը խմբագրական նկատառումներով՝ դրա ներքո նկատի ունենալով ինչպես Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված «սեփականությունը», այնպես էլ՝ սեփականության իրավունքի օրինական ակնկալիքի ներքո գույքը՝ համաձայն 2008 թվականի մարտի 18-ի ՍԴՈ-741 (կետ 8), 2015 թվականի դեկտեմբերի 1-ի ՍԴՈ-1238 (կետ 7), 2016 թվականի դեկտեմբերի 6-ի ՍԴՈ-1326 (կետ 6), 2018 թվականի հուլիսի 10-ի ՍԴՈ-1424 (կետ 4.2), 2019 թվականի մարտի 19-ի ՍԴՈ-1448 (կետ 4.4), 2021 թվականի մարտի 9-ի ՍԴՈ-1583 (կետ 4.2), 2021 թվականի սեպտեմբերի 14-ի ՍԴՈ-1609 (կետ 4.2), 2021 թվականի սեպտեմբերի 27-ի ՍԴՈ-1611 (կետ 6.2), 2021 թվականի նոյեմբերի 9-ի ՍԴՈ-1617 (կետ 3) և 2021 թվականի նոյեմբերի 30-ի ՍԴՈ-1618 (կետ 4.5) որոշումների:

4.2. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սույն սահմանադրական վեճը ծագել է սույն որոշման 1-ին կետում նկարագրված՝ Դիմողների բնակարանի օտարման գործընթացում տեղ գտած՝ հասարակության և պետության կարիքների համար գույքի օտարման իրավահարաբերություններից: Առհասարակ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման իրավահարաբերությունների կարգավորման պատմությունն ունի ժամանակագրական երեք՝ տարբեր օրենսդրական ռեժիմներ նախատեսող ժամանակահատված:

Վերոհիշյալ կարգավորումների առաջին ժամանակահատվածը ներառում է 1999 թվականի հունվարի 1-ից (Քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու պահից) մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը, երբ Սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշմամբ ուժը կորցրին հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունները կարգավորող առանցքային իրավական հետևյալ դրույթները .

ա) Քաղաքացիական օրենսգրքի 218-րդ հոդվածը՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների կանոնակարգման առումով Սահմանադրության

(2005 թվականի փոփոխություններով) 3-րդ, 8-րդ (1-ին մաս), 31-րդ (3-րդ մաս) և 43-րդ հոդվածների պահանջներին չհամապատասխանելու հիմքով.

բ) Հողային օրենսգրքի 104-րդ հոդվածը՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների կանոնակարգման առումով Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 8-րդ (1-ին մաս), 31-րդ (3-րդ մաս) և 43-րդ հոդվածների պահանջներին չհամապատասխանելու հիմքով.

գ) Հողային օրենսգրքի 106-րդ հոդվածը՝ Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 31-րդ (3-րդ մաս), 43 և 83.5-րդ (1-ին և 2-րդ կետեր) հոդվածների պահանջներին չհամապատասխանելու հիմքով.

դ) Հողային օրենսգրքի 108-րդ հոդվածը՝ Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 3-րդ, 31-րդ (3-րդ մաս) և 43-րդ հոդվածների պահանջներին չհամապատասխանելու հիմքով.

ե) Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ի թիվ 1151-Ն որոշումը՝ «Երևանի կենտրոն թաղային համայնքի վարչական սահմանում կառուցապատման ծրագրերի իրականացման միջոցառումների մասին», հիմքում ունենալով Քաղաքացիական օրենսգրքի 218-րդ և Հողային օրենսգրքի 104-րդ հոդվածների դրույթները, հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերությունների ենթաօրենսդրական կարգավորման առումով Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 3-րդ, 8-րդ (1-ին մաս), 31-րդ (3-րդ մաս), 43-րդ, 83.5-րդ (1-ին և 2-րդ կետեր) և 85-րդ (2-րդ մաս) հոդվածների պահանջներին չհամապատասխանելու հիմքով:

Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերությունների հաջորդ՝ երկրորդ ժամանակահատվածը ներառում է Սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման եզրափակիչ մասի 4-րդ կետով նախատեսված՝ Քաղաքացիական և Հողային օրենսգրքերի վերոհիշյալ դրույթների և Կառավարության 2002 թվականի օգոստոսի 1-ի թիվ 1151-Ն որոշման ուժը կորցնելու վերջնաժամկետից՝ 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ից մինչև 2006 թվականի դեկտեմբերի 29-ը (մինչև «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» օրենքի (ՀՕ-185-Ն) ուժի մեջ մտնելու պահը), երբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերությունները չեն ունեցել որևէ օրենսդրական կարգավորում:

Վերջապես, հասարակության և պետության կարիքների կամ հանրային գերակա շահերի ապահովման նպատակով սեփականության օտարման իրավահարաբերությունների կարգավորման հաջորդ՝ երրորդ ժամանակահատվածը ներառում է 2006 թվականի դեկտեմբերի 30-ից մինչ օրս ժամանակահատվածը, որը ներառում է «Հասարակության և պետության կարիք-

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ների համար սեփականության օտարման մասին» օրենքի (ՀՕ-185-Ն) ուժի մեջ լինելու ժամանակահատվածը:

Հաշվի առնելով սույն գործի՝ անհատական դիմումի հիման վրա իրավադրույթների սահմանադրականության կոնկրետ ստուգման սահմանադրական վեճի բնույթը և դրանով քննվող վեճի շրջանակի համար այն որոշիչ հանգամանքը, որ Դիմողների բնակարանի՝ սույն որոշման 1-ին կետում նկարագրված օտարումը տեղի է ունեցել հասարակության և պետության կարիքների համար գույքի օտարման իրավահարաբերությունների վերը նկարագրված ժամանակահատվածներից 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը, Սահմանադրական դատարանը սույն սահմանադրական վեճի շրջանակը սահմանափակում է՝ դրանում ներառելով միայն Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասից բխող հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման այն իրավահարաբերություններում օտարված սեփականության դիմաց փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության սահմանադրականության ստուգման շրջանակը, որոնք կարգավորվել են վերը նկարագրված առաջին ժամանակահատվածում գործող իրավակարգավորումներով, ինչը ժամանակագրորեն ներառում է 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը:

4.3. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ Դիմողների առաջադրած սահմանադրական վեճի բովանդակությունը՝ հանրային գերակա շահերի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման նպատակով գույքի օտարման դիմաց փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության սահմանադրականությունը, առնչվում է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված ընթացակարգային երաշխիքների պաշտպանության տիրույթին: Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից սույն սահմանադրական վեճի շրջանակներում քննվող վիճելի իրավադրույթի սահմանադրականությունը ենթակա է ստուգման՝ վերջինիս՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված երաշխիքներին համապատասխանության տեսանկյունից:

4.4. Միաժամանակ, Դիմողների առաջադրած սահմանադրական վեճի բովանդակությունը՝ հանրային գերակա շահի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման նպատակով գույքի օտարման դիմաց փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության սահմանադրականությունը, լինելով Սահմանադրությամբ նախատեսված սեփականության իրավունքի պաշտպանության վերաբերյալ դրույթների ենթակայության իրավական խնդիր, հայցային վաղեմության հետևանքային ազդեցությամբ հանգեցնում է նաև Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի սահմանափակման՝

դատարան դիմելու իրավունքի կամ արդարադատության մատչելիության սահմանափակման ձևով: Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից սույն սահմանադրական վեճի շրջանակում քննվող վիճարկվող իրավադրույթի սահմանադրականությունը ենթակա է ստուգման նաև վերջինիս՝ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին՝ սույն գործի շրջանակում սեփականության իրավունքի ընթացակարգային պաշտպանությանը խաչվող կառուցակարգին համապատասխանության նպատակով:

4.5. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Սահմանադրական դատարանը սույն սահմանադրական վեճի շրջանակը սահմանում է հետևյալ հարցադրումներով.

- արդյո՞ք Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով (1995 թվականի Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության իմաստով՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման) 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը գործող իրավադրույթներով կարգավորվող իրավահարաբերություններից բխող վեճերում օտարված սեփականության դիմաց նախնական համարժեք փոխհատուցման սահմանադրական երաշխիքը ենթակա է սահմանափակումների հանրային իշխանության կողմից, և

- եթե նախորդ հարցի պատասխանը դրական է, ապա արդյո՞ք Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված հայցային վաղեմության բացառման ցանկում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով (1995 թվականի Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության իմաստով՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման) 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը գործող իրավադրույթներով կարգավորվող իրավահարաբերություններից բխող վեճերում օտարված սեփականության դիմաց նախնական համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը համապատասխանում է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասին՝ օտարվող գույքի դիմաց «*նախնական և համարժեք փոխհատուցման*» պահանջի սահմանափակման համաչափության տեսանկյունից, և

- եթե առաջին հարցի պատասխանը դրական է, ապա արդյո՞ք Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված հայցային վաղեմության բացառման ցանկում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով (1995 թվականի Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության իմաստով՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման) 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը գործող իրավադրույթներով կարգավորվող իրավահարաբերություններից բխող վեճերում օտարված սեփականության դիմաց նախնական համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը համապատասխանում է Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին՝

արդար դատաքննության իրավունքի սահմանափակման համաչափության տեսանկյունից:

5. Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումը սեփականության իրավունքի մասով

5.1. Սույն սահմանադրական վեճի լուծմանը վերաբերելի Սահմանադրության դրույթները.

Սահմանադրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետությունն (...) իրավական պետություն է»:

Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «[Մ]արդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են»:

Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «[Հ]անրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»:

Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ»:

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «[Հ]անրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով սեփականության օտարումն իրականացվում է օրենքով սահմանված բացառիկ դեպքերում և կարգով՝ միայն նախնական և համարժեք փոխհատուցմամբ»:

Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «[Յ]ուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք»:

5.2. Սահմանադրական դատարանը վերահաստատում է սեփականության իրավունքի վերաբերյալ իր՝ նախկինում արտահայտած դիրքորոշումն առ այն, որ սեփականության իրավունքը, որպես ժողովրդավարական, սոցիալական և իրավական պետության պայմաններում անձի իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորման բնութագրիչ, միաժամանակ նաև որպես մասնավոր և հանրային իրավահարաբերությունների կարգավորման կառուցակարգ, ունի սահմանադրաիրավական կարևոր նշանակություն (Սահմանադրական դատարանի 2018 թվականի հոկտեմբերի 30-ի ՍԴԴ-1432 որոշում, կետ 4.1):

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սեփականության իրավունքի պաշտպանության՝ Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում ունեցած ընդգծված կարևորությունն արձանագրված է առաջին հերթին Սահմանադրության «Սահմանադրական կարգի հիմունքները» վերտառությամբ գլխի 10-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ Հայաստանի Հանրապետու-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

թյունում ճանաչվում և հավասարապես պաշտպանվում են սեփականության բոլոր ձևերը:

Սեփականության հիմնական իրավունքի պաշտպանության նպատակով սեփականության իրավունքի պաշտպանության երաշխիքներն ամրագրվել են նաև Սահմանադրության 60-րդ հոդվածում:

Վերը նշվածից բացի, Սահմանադրական դատարանը կարևոր է համարում արձանագրել, որ սեփականության հիմնական իրավունքը, թեպետ որոշ բովանդակային փոփոխություններով, սակայն որպես հիմնական իրավունքի իրավական ամրագրում 1995 թվականից մինչ այժմ կայուն հետևողականությամբ տեղ է գտել Սահմանադրության մեջ և դրանում կատարված բոլոր փոփոխություններում:

Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ սեփականության իրավունքի պաշտպանության հանրային իշխանության պարտականությունը Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի կարևոր բաղադրիչ է նաև մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով, մասնավորապես, սակայն չսահմանափակվելով միայն՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով (հոդված 17, ընդունված և հռչակված ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1948 թվականի դեկտեմբերի 10-ի 217 Ա (III) բանաձևով), 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ի Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի արձանագրության 1-ին հոդվածով:

Ելնելով սեփականության իրավունքի պաշտպանության՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի բաղադրիչ լինելու հիմնարար սահմանադրական արժեքից՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածով նախատեսվել են սեփականության իրավունքին միջամտությունների՝ (1) սեփականության իրավունքի ընդհանուր սահմանափակումների, (2) սեփականությունից զրկման և (3) հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման նպատակները, իրավական հիմքը և պայմանները:

Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը վերահաստատում է նաև սեփականության իրավունքի պաշտպանության հարցում Հայաստանի Հանրապետության հանրային իշխանության պոզիտիվ պարտականությունը, ի թիվս այլ ջանքերի՝ երաշխավորել հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականությունը օտարելու և նախնական ու համարժեք փոխհատուցում ապահովելու վերաբերյալ սահմանադրաիրավական պահանջների կատարումը (Սահմանադրական դատարանի 2018 թվականի հոկտեմբերի 30-ի ՍԴՈ-1432 որոշում, կետ 4.1):

Արձանագրելով սեփականության իրավունքի պաշտպանության կարևորությունը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի համար՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ սեփականության իրավունքը բացարձակ չէ և ենթակա է սահմանադրաչափ սահմանափակումների, այսինքն՝ որ սեփականության իրավունքի սահմանափակման ձևով որևէ միջամտություն պետք է բավարարի Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հետևյալ ընդհանուր պայմանները.

- սեփականության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն Սահմանադրության 79-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանող օրենքով,

- սեփականության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն հանրության շահերի կամ այլոց հիմնական իրավունքների կամ ազատությունների պաշտպանության նպատակով,

- սեփականության իրավունքի սահմանափակումը պետք է համապատասխանի Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սահմանադրական սկզբունքին,

- սեփականության իրավունքի սահմանափակումը չի կարող գերազանցել Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով սահմանված սահմանափակումները:

5.3. Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված նորմը գործում է որպես սեփականության իրավունքին հանրային իշխանության կողմից միջամտության ընդհանուր կանոն (*lex generalis*):

Միաժամանակ, սեփականության իրավունքի առավել խիստ միջամտության երկու հատուկ ձևերի՝ սեփականությունից զրկելու և հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականությունը օտարելու իրավահարաբերությունների կարգավորման նպատակով Սահմանադրության, համապատասխանաբար, 60-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանվել են հատուկ նորմեր, որոնք Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասի նկատմամբ հանդես են գալիս որպես հատուկ նորմեր (*lex specialis*), որոնք, դրանցով նախատեսված միջամտության խստության աստիճանով և իրավահարաբերությունների բնույթով պայմանավորված, նախատեսել են սեփականության իրավունքին միջամտության սահմանադրաչափության հատուկ և պարտադիր այլ պայմաններ:

Մասնավորապես՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված ընդհանուր պայմանների հետ մեկտեղ սեփականությունից զրկվելու ձևով միջամտության սահմանադրաչափության անհրաժեշտ պայման է նաև Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված «դատական կարգի» ապահովումը, ինչպես նաև սեփականությունից զրկվելու դեպքի «օրենքով սահմանված» լինելը:

Միաժամանակ, հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման ձևով սեփականության իրավունքին միջամտության՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված ընդհանուր պայմանները Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով խստացվել են հետևյալ որակական պահանջներով.

- Ի տարբերություն Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված՝ սեփականության իրավունքին միջամտության «*հանրության շահերի կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության*» սահմանադրաչափ նպատակի՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սեփականության իրավունքի միջամտության (սեփականության օտարման) սահմանադրաչափ նպատակը **(1)** չի ներառում նման միջամտությունը «*այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության*» համար, **(2)** իսկ «*հանրության շահերի պաշտպանության*» ընդհանուր նպատակների շրջանակից վերաբերում է միայն այն հատվածին, որը դասվում է «*հանրության գերակա շահերին*», որով սահմանափակվում է հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով միջամտության սահմանադրաչափ նպատակների միջակայքը.

- Ի տարբերություն Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված՝ սեփականության իրավունքին սահմանադրաչափ միջամտության իրավական հիմքի՝ «*օրենքի*» և Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված դրա անխուսափելի որակական պահանջների՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սեփականության իրավունքի միջամտության (սեփականության օտարման) սահմանադրաչափ իրավական հիմքը, Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված «*օրենքին*» առաջադրվող պահանջներից բացի, **(1)** պետք է անհրաժեշտաբար սահմանի նաև միջամտության «*բացառիկ դեպքերը*», ինչպես նաև՝ **(2)** սեփականության օտարման «*կարգը*».

- Ի տարբերություն 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված՝ սեփականության իրավունքին միջամտության Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության ընդհանուր սկզբունքով նախատեսված և նման համաչափության ապահովման հանրային իշխանության հայեցողությանը վերապահված միջոցների ընտրության դեպքի՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սեփականությանը միջամտության (սեփականության օտարման) դեպքում համաչափությունը կշռված է Սահմանադրի կողմից, ինչը ապահովելու նպատակով ընտրված միջոցը «*փոխհատուցումն*» է, որի նկատմամբ առաջադրված որակական պահանջներն են «*նախնական*» և «*համարժեք*» սահմանադրական չափանիշները:

Սեփականության իրավունքին միջամտության սահմանադրաչափության ընդհանուր նորմի՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասի և դրա

նկատմամբ գերակա հանրային շահերի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման նպատակով սեփականության օտարման ձևով միջամտության սահմանադրաչափության հատուկ՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի վերը նշված դիտարկումներն արձանագրելով՝ Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ սույն սահմանադրական վեճի շրջանակներում Դիմողների կողմից բարձրացված հարցադրումը, վերաբերելով հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման իրավահարաբերություններին, չի պարունակում սեփականության իրավունքի միջամտության սահմանադրաչափ նպատակի և նման միջամտության համար հիմք ծառայած օրենքի և դրա որակների վերաբերյալ սահմանադրական վեճ:

Փոխարենը, ինչպես արդեն նշվել է սույն որոշման 4.2-րդ կետում, այն վերաբերում է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված օտարված սեփականության դիմաց փոխհատուցման իրավունքին, ինչը հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականությանը միջամտության համաչափությանը վերաբերող հարց է:

Հետևաբար՝ վիճարկվող իրավադրույթի սահմանադրականության ստուգման քննությունը Սահմանադրական դատարանը շարունակելու է վիճարկվող իրավադրույթով նախատեսվող միջամտության համաչափության ստուգման ուղղությամբ:

5.4. Սույն սահմանադրական վեճի լուծումը, ինչպես արդեն նշվել է սույն որոշման 4.2-րդ կետում, ժամանակագրորեն առնչվում է 1995 թվականին ընդունված Սահմանադրության և դրա 2005 ու 2015 թվականների փոփոխությունների գործողության ժամանակահատվածներին, երբ՝

ա) դիմողների բնակարանի՝ սույն որոշման 1-ին կետում նկարագրված օտարման գործընթացում տեղ գտած իրավահարաբերությունները տեղի են ունեցել 1995 թվականի Սահմանադրության գործողության ժամանակահատվածում, որի՝ սույն իրավահարաբերություններին վերաբերելի 28-րդ հոդվածի համաձայն՝ «... [Ս]եփականության օտարումը հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ դեպքերում, օրենքի հիման վրա՝ նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ»:

բ) 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Սեփականության օտարումը հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում, օրենքով սահմանված կարգով, նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ»:

գ) 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ *«Հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով սեփականության օտարումն իրականացվում է օրենքով սահմանված բացառիկ դեպքերում և կարգով՝ միայն նախնական և համարժեք փոխհատուցմամբ»:*

1995 թվականի Սահմանադրության ընդունման պահից հասարակության և պետության կարիքների համար, իսկ 2015 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով՝ սեփականության օտարման վերաբերյալ Սահմանադրությամբ նախատեսված հիշյալ հատուկ կանոնն ունեցել է բովանդակային փոփոխություններ, որոնք վերաբերել են **(1)** սեփականության իրավունքին միջամտության սահմանադրական նպատակի բովանդակությանը (1995 թվականից մինչև 2005 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունները՝ «հասարակության և պետության կարիքների համար», 2005 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ «հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում», իսկ գործող Սահմանադրությամբ՝ «հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով»), և **(2)** միջամտության իրավական հիմքին (1995 թվականից մինչև 2005 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունները՝ «*օրենքի հիման վրա*», 2005 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ «*օրենքով սահմանված կարգով*», իսկ գործող Սահմանադրությամբ՝ «*օրենքով սահմանված բացառիկ դեպքերում և կարգով*»):

Մինչդեռ հանրության գերակա շահի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դեպքում սեփականության իրավունքին միջամտության համաչափության պատվիրանը կայուն հետևողականությամբ շարունակել է մնալ անփոփոխ՝ երաշխավորելով նման միջամտության դեպքում համաչափության պահպանման հրամայական պայմանը՝ «*փոխհատուցումը*», և վերջինիս առաջադրվող պահանջները՝ որպես միջամտության դեպքում սահմանադրական երաշխիքներ՝ «*նախնական*» և «*համարժեք*»:

5.5. Արձանագրելով հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (մինչ 2015 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունները՝ հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դեպքում սեփականության իրավունքին միջամտության համաչափության վերաբերյալ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սահմանադրական պահանջի՝ համաչափության սահմանադրական ընդհանուր սկզբունքի նկատմամբ հատուկ նորմի կարգավիճակը՝ Սահմանադրական դատարանը սույն սահմանադրական վեճի լուծման նպատակով անհրաժեշտ է համարում բացահայտել համաչափության

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՒ 4(112)2023

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ 4(112)2023

ընդհանուր սկզբունքի և դրա վերաբերյալ սահմանադրական հատուկ նորմի սահմանման նշանակությունը:

Սահմանադրության 78-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է պիտանի և անհրաժեշտ լինեն Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար: Սահմանափակման համար ընտրված միջոցները պետք է համարժեք լինեն սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը:

Այս առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը վերահաստատում է հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանափակման համաչափության սահմանադրական սկզբունքի վերլուծությամբ արտահայտված իր դիրքորոշումը, որով սահմանել էր, որ.

«(...) որևէ հիմնական իրավունքի սահմանափակում հնարավոր է միայն օրենքով, իսկ համաչափության սկզբունքով պայմանավորված՝ օրենքով հիմնական իրավունքի սահմանափակումներին վերաբերող պահանջները հետևյալն են.

1) սահմանափակման նպատակի լեգիտիմությունը, այն է՝ Սահմանադրությամբ սահմանված լինելը.

2) սահմանափակման համար ընտրված միջոցների՝

ա) պիտանիությունը՝ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար.

բ) անհրաժեշտությունը՝ Սահմանադրությամբ սահմանված նպատակին հասնելու համար.

գ) համարժեքությունը սահմանափակվող հիմնական իրավունքի և ազատության նշանակությանը:

Սահմանադրական դատարանն իր բազմաթիվ որոշումներում անդրադարձել է համաչափության սկզբունքին:

(...)

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ համաչափության սկզբունքը Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված իրավական պետության հիմնարար սկզբունքի բաղադրիչներից մեկն է: 2015 թվականի փոփոխություններով (գործող) Սահմանադրության մեջ այն ամրագրվել է ամբողջ ծավալով՝ հստակորեն (*expressis verbis*):

Համաչափության սկզբունքի էությունը մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումների սահմանափակումն է մասնավոր և հանրային շահերի միջև ողջամիտ հավասարակշռության ապահովման միջոցով, և հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումներին ներկայացվող սահմանադրական պահանջների շարքում այն ունի առանձնահատուկ կարևորություն» (Սահմանադրական դատարանի 2020 թվականի հունիսի 18-ի ՍԴՈ-1546 որոշում):

Վերը նկարագրված համաչափության սկզբունքը նախատեսված է որպես հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանափակման համաչափության սահմանադրական բովանդակություն և անհրաժեշտաբար կիրառելի է անհատական իրավունքին կամ ազատությանը թույլատրելի բոլոր միջամտությունների իրավաչափության գնահատման համար:

Սահմանափակումների կամ այլ միջամտությունների ենթակա (ոչ բացարձակ) իրավունքին կամ ազատությանը միջամտության սահմանադրաչափության ստուգումը ներառում է նման **(1)** միջամտության նպատակի, **(2)** միջամտության համար հիմք ծառայած իրավական ակտի առկայության և դրա որակի, և **(3)** միջամտության համաչափության ստուգման ընդհանուր ստուգացուցակը, որտեղ միջամտության համաչափության ստուգումը սահմանադրաչափության չափանիշների ստուգման հերթականության եզրափակիչ փուլն է: Այս մեթոդաբանական հերթականությունը միջամտության սահմանադրականության ստուգման չափանիշների կարևորության աստիճանակարգություն չէ, այլ արտացոլում է ամեն հաջորդ չափանիշի բաղադրության համար անհրաժեշտ նախորդ չափանիշի ստուգման առաջնահերթությունը:

Հակառակը, որպես Սահմանադրության 1-ին հոդվածով սահմանված՝ Հայաստանի Հանրապետության իրավական պետության որակական բնորոշիչ և Սահմանադրության 3-րդ հոդվածով նախատեսված՝ մարդու հիմնական իրավունքի կամ ազատության երաշխիք, հիմնական իրավունքին կամ ազատությանը միջամտության համաչափության սահմանադրական սկզբունքը հանդես է գալիս որպես հիմնական իրավունքի սահմանափակման պայման, միաժամանակ նաև՝ որպես **(1)** հանրային իշխանության՝ նման միջամտության համար ընտրած նպատակի և **(2)** Սահմանադրությամբ պահանջվող որակի իրավական նորմով կիրառելի սահմանափակումների ընտրության՝ հանրային իշխանության հայեցողության սահմանափակման գործիք՝ երաշխավորելով Սահմանադրության 80-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանադրական դրույթների էության անխախտելիությունը:

Այսպիսով, հիմնական իրավունքի՝ Սահմանադրությամբ թույլատրելի սահմանափակումների կամ այլ միջամտությունների սահմանադրաչափության ստուգման նպատակով մեթոդաբանական հաջորդականությամբ վերջին չափանիշը լինելով՝ համաչափության սահմանադրական սկզբունքը հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանադրական դրույթների **էության** անխախտելիությունը երաշխավորող առաջնային երաշխիքն է, քանի որ հիմնական իրավունքի թույլատրելի սահմանափակման կամ այլ միջամտության սահմանադրաչափության պայման լինելով հանդերձ, միաժամանակ ունի նաև մյուս երկու պայմանների սահմանման հարցում հանրային իշխանության հայեցողության՝ անհատի իրավունքների և հանրության շահերի

միջև արդարացի հավասարակշռության հաստատման միջոցով սահմանափակող (հակակշռող) նպատակ:

Հիմնական իրավունքի կամ ազատության վերաբերյալ սահմանադրական նորմերն ունեն ընդհանրականության և վերացականության բարձր աստիճան: Սա առավել ևս վերաբերում է սահմանադրական սկզբունքներին վերաբերող սահմանադրական դրույթներին: Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով առհասարակ իրավական նորմերի ընդհանրականության և վերացականության որակին, նշել է. «Որոշակիության սկզբունքի համատեքստում հարցը քննարկելիս պետք է հաշվի առնել այն իրողությունը, որ իրավական նորմերը, որպես ընդհանուր-վերացական կարգավորումներ, միշտ որոշակի մեկնաբանությունների կարիք ունեն, և գրեթե անհնար է իրավական միաթեք նորմերով հստակ կարգավորել հասարակական կյանքի բոլոր բազմաբնույթ հարաբերությունները» (Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի սեպտեմբերի 23-ի ՍԴՈ-1610 որոշում):

Օրենքի նորմին ներհատուկ վերացականության հատկությունն առավել բարձր աստիճանով հատուկ է սահմանադրական սկզբունքներ կամ կանոններ նախատեսող նորմերին, որոնք մանրամասնելու, դրանց՝ ողջամտորեն հնարավոր առավելագույն հստակությունը և կանխատեսելիությունն ապահովելու պարտականությունը հանրային իշխանության մարմինների՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգման և պաշտպանության ուղղությամբ հիմնական պարտականություններից է: Սա իրականացվում է առաջնահերթությամբ՝ օրենսդիր իշխանության կողմից՝ օրինաստեղծ, գործադիր իշխանության կողմից՝ իրավաստեղծ, իսկ իրավակիրառ և դատական իշխանության կողմից՝ դատական մեկնաբանության և իրավակիրառ ոլորտներում վերջիններիս վերապահված սահմանադրական լիազորությունների շրջանակում:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սկզբունքով նախատեսված անհատական իրավունքի կամ ազատության և հանրության շահերի միջև արդարացի հավասարակշռություն ապահովելու նպատակով հանրային իշխանությունն օժտված է նման հավասարակշռությունն ապահովող անհրաժեշտ միջոցների ընտրության և դրանց կիրառման հայեցողական իրավասությամբ:

Այդուհանդերձ, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրությունը պարունակում է հիմնական իրավունքների սպառիչ ցանկ, որոնց միջամտության սահմանադրաչափության համար անհրաժեշտ համաչափության ապահովման միջոցի ընտրությունն ունի սահմանադրական ամրագրում, հետևաբար՝ դուրս է հանրային իշխանության հայեցողական իրավասության տիրույթից և ունի սահմանադրական հրամայականի բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված հատկություն:

Մասնավորապես, բայց չսահմանափակվելով միայն սույն դիտարկմամբ՝ հատուցումը՝ որպես հիմնական իրավունքին միջամտության դեպքում համաչափության ապահովման միջոց, Սահմանադրի կողմից անմիջականորեն ընտրվել և սահմանադրական ամրագրում է ստացել սահմանադրական երեք նորմերում.

(1) Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է հատուցում՝ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց.

(2) Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է հատուցում՝ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի համար, որի պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով.

(3) Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է օրենքին համապատասխան հատուցում այն դեպքերում, երբ հանցանք կատարելու համար օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով դատապարտված անձն արդարացվել է այն հիմքով, որ նոր կամ նոր երևան եկած որևէ հանգամանք ապացուցում է նրա դատապարտման ոչ իրավաչափ լինելը, եթե չի ապացուցվում, որ այդ հանգամանքի ժամանակին բացահայտումը լիովին կամ մասամբ կախված էր տվյալ անձից:

Վերը նշված երեք դեպքերի համեմատական վերլուծությունից բխում է, որ ի տարբերություն Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված համաչափության սահմանման նպատակով անհրաժեշտ միջոցի անմիջական սահմանման դեպքերի, երբ Սահմանադիրը նման միջոցի՝ մի դեպքում հատուցման պայմանների, դեպքերի և կարգի որոշման (ինչպես Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի), իսկ մյուսի դեպքում՝ առհասարակ հատուցման համապատասխանության հարցը (ինչպես՝ 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված դեպքերի) վերապահել է օրենսդրի հայեցողությանը, Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված միջամտության համաչափության միջոցը (փոխհատուցման) և դրան առաջադրվող որակական չափանիշները (նախնական և համարժեք) սահմանել է Սահմանադրության մեջ դրանց ամրագրմամբ:

5.6. Սույն որոշման 5.5-րդ կետում Սահմանադրական դատարանը, վերլուծելով Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սահմանադրական սկզբունքը, արձանագրում է, որ այն իր բովանդակային նշանակությամբ նպատակաուղղված է սահմանադրական միջամտելի իրավունքների «սահմանափակումների (միջամտությունների) սահմանափակմանը», որի իրավակիրառական նպատակը հանրային իշխանության՝

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

հիմնական իրավունքի սահմանափակմանը կամ այլ միջամտությանն ուղղված հայեցողության սահմանափակումն է՝ որպես անհատի իրավունքի պաշտպանության առաջնային երաշխիք:

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված միջամտության (օտարման) համար Սահմանադրի կողմից ամրագրվել է նման միջամտությունը «միայն նախնական և համարժեք փոխհատուցմամբ» իրականացնելու պայման-երաշխիքը, որի ազդեցությամբ օտարվող գույքի սեփականատերը, ունենալով դրա դիմաց «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի իրավունքը, պաշտպանվում է նման միջամտության դեպքում անհամաչափ ծանրության բեռ կրելու հնարավոր հետևանքից:

Այս իմաստով Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված՝ Սահմանադրի կողմից համաչափության միջոցի (փոխհատուցում) ընտրության և դրա որակների սահմանադրական ամրագրման նպատակին:

Հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման հարաբերություններում «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» սահմանադրական երաշխիքը կոչված է հակակշռելու հանրային իշխանության այն լայն հայեցողությունը, որի առջև անհրաժեշտ և բավարար երաշխիքների բացակայությունը հանրային իշխանություն-անհատ իրավահարաբերություններում վերջինիս խոցելիությունը նվազեցնելուն և հանրային իշխանության հնարավոր կամայականությունը կանխելուն ուղղված սեփականատիրոջը հասանելի արդյունավետ միջոցն է:

Այդուամենայնիվ, հաշվի առնելով հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման գործընթացում նյութական շահերի համադրման այնպիսի դրվածքը, երբ՝

ա) հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման նպատակի (հանրության գերակա շահերի) որոշման հարցը վերապահված է բացառապես հանրային իշխանության մարմինների հայեցողությանը, և

բ) հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման շահառուն պետությունն է, և

գ) հանրության գերակա շահերի (հասարակության և պետության կարիքների) ծանրակշիռ ազդեցությամբ անհատի սեփականության իրավունքի պաշտպանության անհատական շահը ստորադասվում է հանրության գերակա շահի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման անհրաժեշտությանը, և

դ) հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դեպքում սեփականության իրավունքի վերականգնումն օտարված գույքի նկատմամբ անդառնալի հետևանք է այդ գույքի նկատմամբ իրավունքների վերականգնման իմաստով՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հակառակը հանրության գերակա շահի վտանգման ռիսկ է պարունակում,

հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման իրավահարաբերությունների սուբյեկտային կազմի բերումով, երբ պետություն-անհատ հարաբերություններում սեփականության իրավունքին միջամտության համաչափությունը՝ անհատին հասանելի մասնակցային հնարավորություն ընձեռող միակ հնարավոր հարցն է, Սահմանադիրը հանրության գերակա շահերի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման և անհատի սեփականության իրավունքի պաշտպանության միջև արդարացի հավասարակշռության հաստատման միջոցի (փոխհատուցման) և դրա որակական չափանիշների (նախնական և համարժեք) սահմանման նպատակով ամրագրել է համաչափության սահմանադրական սկզբունքի առանցքային տարրերը Սահմանադրությամբ՝ բացառություն կատարելով Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված սահմանափակումների սահմանադրաչափության չափանիշների հստակեցումն օրենսդրին վերապահելու ընդհանուր կանոնից:

Այսպիսով, սույն որոշման 5.5-րդ կետում նկարագրված համաչափության, այսինքն՝ հիմնական իրավունքի «սահմանափակումների կամ այլ միջամտությունների սահմանափակման» միջոցի և դրա որակների ընտրությունը Սահմանադիրն ամրագրել է Սահմանադրությամբ՝ դրա շրջանակի սահմանումը դուրս բերելով հանրային իշխանության իրավասության շրջանակից՝ որպես հիմնական իրավունքի միջամտության համար շահերի վերը նկարագրված համադրությունից բխող կամայականությունների հնարավոր լայն հնարավորությունների դիմաց անհատի իրավունքի պաշտպանության երաշխիք, և ի տարբերություն հիմնական մյուս իրավունքների միջամտության համաչափության սկզբունքի բաղադրիչների ընտրության հարցում դրանց և դրանց որակների ընտրության հայեցողությունն օրենսդրին պատվիրակելուն՝ Սահմանադիրն ինքն է հաստատել այս իրավահարաբերությունում համաչափության բանաձևը սահմանադրական նորմի կայունության և դրա իրավաբանական բարձրագույն ուժի պաշտպանության ներքո՝ բացառելով հանրային իշխանության միջամտությունը դրա վերջնարդյունքի՝ «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» միջոցի նկատմամբ:

Այսպիսով, հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» նկատմամբ

պահանջի իրավունքը՝ որպես չափելի տնտեսական արժեքի նկատմամբ գույքային իրավունք, արդեն դուրս է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված սեփականության իրավունքի սահմանափակման ընդհանուր կանոնի գործողությունից, քանի որ այն ունի նաև սեփականությանը միջամտության՝ հանրային իշխանության կամայականության կանխման նպատակով համաչափությունը հաստատող՝ իրավունքի «սահմանափակումը սահմանափակող» Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով ամրագրված երաշխիքի բովանդակություն:

Այսպիսով, հանրային իշխանության կողմից սեփականությանը միջամտության կամայականությունը բացառելու նպատակն է կանխորոշել «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» արձանագրումը Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասում՝ դրանով իսկ բացառելով այդ միջոցին և դրա որակներին միջամտելու հանրային իշխանության իրավասությունը:

5.7. Համաչափության սահմանադրական ընդհանրական սկզբունքի ամրագրման պայմաններում դրա հաստատման միջոցի և վերջինիս առաջադրվող որակական պահանջների սահմանադրական հստակ և բառացի (*expresis verbis*) ամրագրումը Սահմանադրությամբ՝ որպես Սահմանադրության 2-րդ գլխում նախատեսված բոլոր այլ իրավունքների միջամտության սահմանադրաչափ պայմանների ընդհանրականության կանոնից բացառություն, հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) օտարված սեփականության դիմաց փոխհատուցումն այսպիսով վերածվում է Սահմանադրության ուղիղ հրամայականի, որի կատարման նկատմամբ ո՛չ օրենսդիր, ո՛չ գործադիր և ո՛չ էլ դատական իշխանությունը չունի միջամտության, ներառյալ նաև՝ այն սահմանափակելու հայեցողություն:

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված՝ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման հնարավորությունը «միայն նախնական և համարժեք փոխհատուցմամբ» իրականացնելու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված երաշխիքի արժեքանական բովանդակությունը Սահմանադրի կողմից՝ օտարված գույքի դիմաց **տրված բառացի, դրա նկատմամբ կիրառելի պայմանականություններից զերծ, անվերապահ խոստումն է՝ ապահովելու «նախնական և համարժեք փոխհատուցում»:** Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված Սահմանադրության բարձրագույն ուժով և 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված անմիջականորեն գործող իրավունքով պայմանավորված՝ այս խոստման իրավական բովանդակությունը, համապատասխանաբար, հանրային իշխանության համար այն ի կատար ածելու **անվերապահ հանձնառությունն է:** Սահմանադրի այս խոստումը, միաժամանակ, հայելային անդրադարձով հանդես է գալիս, որպես հանրության գերակա շահերի

ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) օտարված սեփականության տիրոջ՝ օտարված գույքի դիմաց «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի **բացարձակ իրավունք**:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ իրավունքի «բացարձակ», այսինքն՝ հանրային իշխանության կողմից սահմանափակման կամ այլ միջամտություններից պաշտպանված լինելու որակը չի վերաբերում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածով նախատեսված սեփականության իրավունքին որպես ընդհանուր կանոն, որը, ինչպես Սահմանադրական դատարանը նշել է սույն որոշման 5.4-5.6-րդ կետերում, սահմանափակումների և այլ միջամտությունների (ընդհուպ մինչև սեփականության իրավունքի դադարեցման) ենթակա իրավունք է (*mutatis mutandis* Սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի հուլիսի 13-ի ՍԴՈ-903 որոշման 8-րդ կետը և 2020 թվականի հունիսի 18-ի ՍԴՈ-1546 որոշման 4.4-րդ կետը)՝ պայմանով, որ սեփականության իրավունքին այդ սահմանափակումները և այլ միջամտությունները բավարարում են նման միջամտությունների սահմանադրաչափության պայմանները:

Բացարձակ իրավունքի որակը, որի նկատմամբ Սահմանադիրը բացառել է հանրային իշխանության միջամտության հնարավորությունը, այլ ընդհակառակը՝ հանրային իշխանությանը ծանրաբեռնում է այդ իրավունքի իրականացման նպատակով ձեռնարկելու դրա արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր, վերաբերում է միայն հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) օտարված սեփականության դիմաց օտարված գույքի սեփականատիրոջ՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի հիմքով «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի իրավունքին:

Այս իրավունքի սահմանափակումը կամ այլ ձևով միջամտությունը հետևանքային ազդեցությամբ հանգեցնում է սույն որոշման 5.4-5.6-րդ կետերում նկարագրված համաչափության հաստատման վերջնարդյունքին միջամտության, այսինքն՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սեփականությանը միջամտության հարցում հանրային իշխանության «միջամտության սահմանափակումների սահմանափակման», ինչպիսի իրավասությամբ Սահմանադրի կողմից հանրային իշխանության որևէ մարմին օժտված չէ:

5.8. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել, որ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման սահմանադրական ինստիտուտին առնչվող իր նախկին երկու որոշումներում (ՍԴՈ-92 և ՍԴՈ-630) հետևողականորեն անդրադարձել է սեփականության օտարման դիմաց սահմանադրական «նախնական և

համարժեք փոխհատուցման» սահմանադրական երաշխիքի անխախտելիության և անձեռնմխելիության որակներին:

Մասնավորապես՝ Հանրապետության Նախագահի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կողմից 1995 թվականի դեկտեմբերի 27-ին ընդունված «Անշարժ գույքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 22-րդ հոդվածի երկրորդ, երրորդ, չորրորդ և հինգերորդ մասերի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 8-րդ հոդվածին և 28-րդ հոդվածի երկրորդ մասին համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով կայացրած ՍԴՈ-92 որոշմամբ բացահայտելով հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման ինստիտուտի սահմանադրական բովանդակությունը՝ Սահմանադրական դատարանը նշել է. **«Սահմանադրությունն ամրագրում է, որ սեփականության օտարումը հասարակության և պետության կարիքների համար կարող է կատարվել միայն բացառիկ դեպքերում, օրենքի հիման վրա՝ նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ: Այսպիսով, որպես սեփականության օտարման հիմք է ճանաչվում «պետության և հասարակության կարիքները», իսկ օտարվող գույքի սեփականատիրոջ իրավունքների պաշտպանության երաշխիքներ են համարվում օտարումը՝ «միայն բացառիկ դեպքերում», օտարումը՝ «օրենքի հիման վրա», օտարումը՝ «օտարվող գույքի նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ» (Սահմանադրական դատարանի 1998 թվականի փետրվարի 27-ի ՍԴՈ-92 որոշում, կետ 6):**

Այնուհետև, 2002 թվականի օգոստոսի 1-ին Կառավարության կողմից ընդունված թիվ 1151-Ն որոշման հիման վրա՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման զանգվածային գործընթացի հետևանքով մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմումում բարձրացված խնդիրների առնչությամբ՝ Քաղաքացիական և Հողային օրենսգրքերի սույն որոշման 4.2-րդ կետում թվարկված դրույթների՝ Սահմանադրությանը հակասության մասին եզրակացությանը հանգեցրած վերլուծություններում Սահմանադրական դատարանը հետևողականորեն շեշտադրել է խնդրո առարկա իրավահարաբերությունների կարգավորմանը կոչված սահմանադրական նորմում ամրագրված սահմանադրական երաշխիքների պահպանման հրամայականը, մասնավորապես նշելով. **«8. (...) Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից հետևում է, որ. (...) սեփականության օտարման դեպքում պետք է երաշխավորված լինի նախնական փոխհատուցումը, (...) այդ փոխհատուցումը պետք է լինի համարժեք: (...) 9. (...) Սահմանադրության 31 հոդվածի 3-րդ մասի դրույթներից բխում է, որ Սահմանադրությունը տրվել իրավահարաբերությունների համարժեքստիպում որպես սեփականության հարկադիր օտարման հիմք է ճանաչում «հասարակության և պետության կարիքները», իսկ օտարվող գույքի**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

սեփականափրոջ սեփականության իրավունքի պաշտպանության երաշխիքներ է համարում օտարումը՝ «միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահերի դեպքերում», օտարումը՝ «օրենքով սահմանված կարգով», **օտարումը՝ «օտարվող գույքի նախնական համարժեք փոխհատուցմամբ:** (.) 11. (...) «Սեփականության օտարում» հասկացությունը, իր հերթին, սահմանադրական սրվյալ դրույթի համարժեքստիպից ելնելով, ենթադրում է Սահմանադրությամբ նախատեսված այդ նույն իրավաչափ նպատակի համար կոնկրետ օբյեկտի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակում կամ դադարում՝ պայմանով, որ այդ օբյեկտի դիմաց անձին նախապես տրվում է համարժեք այլ գույք կամ փոխհատուցում, որն էլ երաշխավորում է սեփականության իրավունքի ապահովման շարունակականությունը» (Սահմանադրական դատարանի 2006 թվականի ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշում):

Չնայած Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-92 և հետագայում՝ ՍԴՈ-630 որոշումներով հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության հարկադիր օտարման իրավահարաբերություններում «*նախնական և համարժեք փոխհատուցման*» երաշխիքի սահմանադրական ամրագրման և դրա ուժով հանրային իշխանության միջամտություններից պաշտպանված լինելու հանգամանքի մասին հիշեցումներին և վերահաստատմանը՝ իրավակիրառ պրակտիկան, ինչպես սույն գործով Դիմողների ներկայացրած և Սահմանադրական դատարանի կողմից պահանջված նրանց քաղաքացիական գործից է բխում՝ 25 տարի անփոփոխ շարունակվել է այն ուղղությամբ, որ Քաղաքացիական օրենսգրքով օրենսդրի սահմանած իրավունքի պաշտպանության սահմանափակումները, որպես իրավունքի սահմանափակման ընդհանուր կանոն, կիրառվում են հանրության գերակա շահերի (հասարակության և պետության կարիքների) ապահովման նպատակով սեփականության օտարման դեպքում «*նախնական և համարժեք փոխհատուցման*» պահանջների նկատմամբ՝ սեփականության իրավունքի սահմանափակումների ընդհանուր կանոնի (60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված) տրամաբանությամբ, այլ ոչ՝ որպես 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով՝ որպես սեփականությանը միջամտության սահմանափակման՝ անհատի իրավունքի պաշտպանության սահմանադրական նորմի կայունությամբ և բարձրագույն ուժով պաշտպանվող **անմիջամտելի, անձեռնմխելի և սահմանափակումներից պաշտպանված** երաշխիք:

5.9. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններ սահմանելու նպատակային նշանակությունը հանրային իշխանությանը պարտավորեցնելն է՝ յուրաքանչյուր ամրագրված իրավունքի ոչ միայն պաշտպանությունը, այլև դրա խախտման դեպքում պատճառված վնասների հատուցում ապահովելը

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՒ ◆ 4(112)2023

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

(Սահմանադրական դատարանի 2017 թվականի նոյեմբերի 7-ի ՍԴԴ-1383 որոշում):

Հիմնական իրավունքի արդյունավետ իրականացումը հանրային իշխանությունից պահանջում է ոչ միայն ձեռնպահ մնալ այդ իրավունքի իրականացմանը միջամտությունից, այլև դրա արդյունավետ իրացման անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ թելադրում է նաև որոշ պոզիտիվ պարտականություններ:

Նշվածի լույսի ներքո՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված՝ սեփականության օտարման դիմաց «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի իրավունքի արդյունավետ իրականացման ընթացակարգային առաջնային երաշխիքն է դրա՝ արդար դատաքննության իրավունքի համապատասխան կառուցակարգերի միջոցով պաշտպանության ապահովումը:

Քաղաքացիական օրենսգրքի 331-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայցային վաղեմություն է համարվում իրավունքը խախտված անձի հայցով իրավունքի պաշտպանության ժամանակահատվածը:

Քաղաքացիական օրենսգրքի 335-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը հայցային վաղեմությունը կիրառում է միայն վիճող կողմի դիմումով: Հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալը, որի կիրառման մասին օրենքով սահմանված կարգով դիմում է վիճող կողմը, հիմք է դատարանի կողմից հայցը մերժելու մասին օրենքով սահմանված կարգով վճիռ կայացնելու համար:

Այսպիսով, հայցային վաղեմությունը խախտված իրավունքի դատական կարգով պաշտպանություն հայցելու համար օրենսդրի կողմից նախատեսված ժամկետն է: Օրենսդիրն այս ժամկետի ավարտով պայմանավորում է իրավական հետևանքներ, այն է՝ հայցային վաղեմության ժամկետի ընթացքում խախտված իրավունքների դատական պաշտպանությանը չդիմելը կարող է հանգեցնել հայցի մերժմանը՝ վեճի մյուս կողմի հայցային վաղեմություն կիրառելու խնդրանքի հիման վրա, որը դատարանին պարտավորեցնում է (պայմանով, որ հայցային վաղեմության ժամկետը լրացել է) մերժել հայցը՝ դադարեցնելով ենթադրաբար խախտված իրավունքի դատական պաշտպանությունը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հայցային վաղեմության կիրառումը և այդ հիմքով իրավունքը խախտված անձի կողմից ներկայացված հայցի մերժման արդյունքում խնդրո առարկա իրավունքը կորցնում է իրացվելիության և պետական հարկադրանքի միջոցով պաշտպանվածության իր հատկանիշները:

Ինչպես վերը ներկայացվեց՝ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում տրամադրելու սահմանադրական երաշխիքը ենթակա չէ հանրային իշխանության

հայեցողությամբ սահմանվող պայմանականություններին: Հետևաբար՝ անձի՝ իր օտարված սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու պահանջի իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ՝ անկախ նման ենթադրյալ սահմանափակման նպատակից՝ «բացարձակ իրավունքը ենթակա է բացարձակ պաշտպանության» սկզբունքով:

Սահմանադրական սույն վեճի նախապատմությունից հետևում է, որ Դիմողների գործով դատարանները հայցային վաղեմության ժամկետը լրացած լինելու բերումով վեճի մյուս կողմի՝ Կառավարության դիմումի հիման վրա մերժել են գույքի օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում վճարելու պահանջի հայցը՝ առանց այն ըստ էության քննելու:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում վճարելու պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության կիրառումը հանգեցնում է այս իրավունքի իրականացման անհնարինության, քանի որ այն կորցնում է իրացվելիության և պետական հարկադրանքով պաշտպանվածության իր հատկանիշները:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է, որ հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության կիրառումը Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված՝ գերակա հանրային շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու իրավունքին միջամտություն է, ինչպիսի իրավասությամբ, սույն որոշման 5.3-5.8-րդ կետերում շարադրված հիմնավորումների համաձայն, Սահմանադրությամբ հանրային իշխանությունն օժտված չէ:

5.10. Սույն սահմանադրական վեճի քննության շրջանակում Սահմանադրական դատարանն արդեն իսկ հաստատել է դրա ժամանակագրական միջակայքը: Այս առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով այդ ժամանակագրական շրջանակի սկզբնապահից 24 տարի անցած լինելու իրողությունը, անհրաժեշտ է համարում նաև անդրադառնալ հասարակության և պետության կարիքների համար գույքի օտարման գործընթացի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից հրապարակված պաշտոնական դիրքորոշումներին՝ որպես Սահմանադրությամբ ամրագրված «*նախնական և համարժեք փոխհատուցում*» տրամադրելու՝ սույն որոշման 5.3-5.8-րդ կետերում շարադրված սահմանա-

դրական երաշխիքների շարունակական անտեսման հետևանքային համատեքստ:

Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում հիշեցնել, որ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ գերակա հանրային շահերի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության օտարման դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու իրավունքի՝ իրավական իմաստով հստակ երաշխիքների՝ Սահմանադրության բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված նորմերում նախատեսված լինելու պայմաններում Սահմանադրական դատարանն առնվազն երկու հիմնարար քննություն է կատարել՝ առաջինը՝ Հանրապետության Նախագահի (ՍԴՈ-92 որոշում) և երկրորդը՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից բարձրացված մտահոգությունների (ՍԴՈ-630) կապակցությամբ:

Բացի դրանից, նույն հարցի վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան ներկայացված դիմումներով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը շարունակաբար արձանագրել է Հայաստանում հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման գործընթացներում տեղ գտած համակարգային բացթողումները, որոնք հանգեցրել են դիմողների հիմնական իրավունքների խախտման: Ներքոհիշյալ գործերով Հայաստանի Հանրապետության կողմից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի արձանագրության 1-ին հոդվածով (Սեփականության պաշտպանություն) նախատեսված իրավունքի խախտումների վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, մասնավորապես՝

(1) **«Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի»** գործով ՄԻԵԴ Պալատի վճռով, հղում կատարելով և հիմնվելով նաև Սահմանադրական դատարանի 1998 թվականի փետրվարի 27-ի ՍԴՈ-92 որոշման վրա, ճանաչել է սեփականության իրավունքի խախտումներ այն հիմքով, որ դիմողների սեփականության օտարումը տեղի է ունեցել կամայական և անօրինական, տեղի չի ունեցել *«օրենքի հիման վրա»*, քանի որ *«սեփականության օտարման ողջ գործընթացը, ներառյալ գույքի դիմաց փոխհատուցման որոշման կարգը, տեղի է ունեցել Կառավարության որոշումներով»*¹:

(2) **«Հովհաննիսյանը և Շիրոյանն ընդդեմ Հայաստանի»** գործով ՄԻԵԴ Պալատի վճռով ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտումներ այն հիմքով, որ դիմողների գույքային իրավունքի դադարեցումը տեղի է ունեցել կամայական և անօրինական՝ այնպիսի նորմերի հիման վրա, որոնք կիրառելի չէին նրանց օգտագործման իրավունքի դադարեցման

¹ *Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի* վճիռ, թիվ 27651/05, 70-77 կետեր, 2009 թվականի հունիսի 23 (հայերեն [թարգմանությամբ](#)):

իրավահարաբերությունների նկատմամբ, հանգեցրել է նրանց համար անկանխատեսելի կամ կամայական ելքի, ինչպես նաև գրկել դիմողներին իրենց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունից²:

(3) «**Դանիելյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի**» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին «Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով եզրակացրել է, որ գույքի օտարումը և գույքի օգտագործման իրավունքի դադարեցումը տեղի չեն ունեցել «օրենքի հիման վրա», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար³:

(4) «**Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի**» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին «Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով եզրակացրել է, որ գույքի օտարումը և գույքի օգտագործման իրավունքի դադարեցումը տեղի չեն ունեցել «օրենքի հիման վրա», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁴:

(5) «**Բաղդասարյանը և Զարիկյանցն ընդդեմ Հայաստանի**» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով (վկայակոչվել են «Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի», «Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» ու «Դանիելյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» գործերը) եզրակացրել է, որ գույքի օտարումը տեղի չի ունեցել «օրենքի հիման վրա», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁵:

(6) «**Ղասաբյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի**» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով (վկայակոչվել են «Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի», «Հովհաննիսյանը և Ծիրոյանն ընդդեմ Հայաստանի», «Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» ու «Դանիելյանը և մյուսներն ընդդեմ

² Հովհաննիսյանը և Ծիրոյանն ընդդեմ Հայաստանի (վճիռ), թիվ 5065/06, 40-47 կետեր, 2010 թվականի հուլիսի 20 (հայերեն թարգմանությամբ):

³ Դանիելյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի (վճիռ), թիվ 25825/05, 35-39 կետեր, 2012 թվականի հոկտեմբերի 9 (հայերեն թարգմանությամբ):

⁴ Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի (վճիռ), թիվ 22812/05, 35-39 կետեր, 2012 թվականի հոկտեմբերի 9 (հայերեն թարգմանությամբ):

⁵ Բաղդասարյանը և Զարիկյանցն ընդդեմ Հայաստանի (վճիռ), թիվ 43242/05, 22-26, 2014 թվականի նոյեմբերի 13 (հայերեն թարգմանությամբ):

Հայաստանի» գործերը) եզրակացրել է, որ գույքի օտարումը և գույքի օգտագործման իրավունքի դադարեցումը տեղի չեն ունեցել «*օրենքի հիման վրա*», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁶ :

(7) «Ղարիբյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով (վկայակոչվել են «*Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի*», «*Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի*» ու «*Դանիելյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի*» գործերը) եզրակացրել է, որ գույքի օտարումը տեղի չի ունեցել «*օրենքի հիման վրա*», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁷:

(8) «Վարդանյանը և Նանուշյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում (տան մասով)՝ մասնավորապես նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով (վկայակոչվել են «*Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի*», «*Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի*» գործերը) եզրակացրել է, որ դիտարկվող ժամանակահատվածում գույքի օտարումը տեղի չի ունեցել «*օրենքի հիման վրա*», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁸:

(9) «Հակոբյանը և Ամիրխանյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով ՄԻԵԴ-ը ճանաչել է սեփականության պաշտպանության իրավունքի խախտում՝ նշելով, որ միանման գանգատների և առարկությունների մասին Հայաստանի դեմ մի շարք գործերով (վկայակոչվել են «*Մինասյանը և Սեմերջյանն ընդդեմ Հայաստանի*», «*Թունյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի*» գործերը) եզրակացրել է, որ դիտարկվող ժամանակահատվածում գույքի օտարումը տեղի չի ունեցել «*օրենքի հիման վրա*», և քննվող գործով չի տեսնում որևէ պատճառ այդ եզրակացությունից շեղվելու համար⁹:

Վերոհիշյալ գործերով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի բոլոր եզրահանգումները վերաբերել են սույն սահմանադրական վեճի

⁶ [Ղասարյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի](#) (վճիռ), թիվ 23566/05, 22-26, 2014 թվականի նոյեմբերի 13 (հայերեն [թարգմանությամբ](#)):

⁷ [Ղարիբյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի](#) (վճիռ), թիվ 19940/05, 22-26, 2014 թվականի նոյեմբերի 13 (հայերեն [թարգմանությամբ](#)):

⁸ [Վարդանյանը և Նանուշյանը ընդդեմ Հայաստանի](#) (վճիռ), թիվ 8001/07, կետեր 97-100, 2016 թվականի հոկտեմբերի 27 (հայերեն [թարգմանությամբ](#)):

⁹ [Հակոբյանը և Ամիրխանյանն ընդդեմ Հայաստանի](#) (վճիռ), թիվ 14156/07, կետեր 50-54, 2019 թվականի հոկտեմբերի 17 (հայերեն [թարգմանությամբ](#)):

քննության շրջանակում Սահմանադրական դատարանի արդեն իսկ հաստատած ժամանակագրական միջակայքում տեղ գտած սեփականության իրավունքի, ներառյալ նաև «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի իրավունքի խախտումներին, որոնք իրենց բնույթով եղել են համակարգային և, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի գնահատմամբ՝ վերը հիշատակված գործերի կոնկրետ հանգամանքներում հանգեցրել են կամայական և անօրինական միջամտության:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նաև արձանագրել, որ վերը շարադրված շարքը չի սահմանափակվում միայն հիշատակված գործերով, և լրացվում է նաև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասի հիման վրա՝ գործը քննվող գործերի ցուցակից հանելու մասին որոշումներով, որոնցով Հայաստանի Հանրապետությունը Սահմանադրական դատարանի արդեն իսկ հաստատած ժամանակագրական միջակայքում տեղ գտած՝ սեփականության օտարման գործերով միակողմանիորեն ճանաչել է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտումները, մասնավորապես այն, որ դիմողների գույքի օտարումը «*տեղի չի ունեցել 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված պահանջներին համապատասխան*»: Տե՛ս, օրինակ՝

- (1) «Պողոսյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» գործով¹⁰,
- (2) «Երանոսյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով¹¹,
- (3) «Եղիզարյանն ընդդեմ Հայաստանի» գործով¹²,
- (4) «Վահանյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» գործով¹³,
- (5) «Գրիգորյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի» գործով¹⁴,

Բացի դրանից, հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման ոլորտում սեփականատերերի իրավունքների շարունակական խախտումների խնդիրներին իր տարեկան հաղորդումներում անդրադարձել են նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանները: Վերջիններիս կողմից մատնանշված շարունակական և համակարգային բնույթ ունեցող խնդիրների շարքում տեղ են գտել նաև նախնական համարժեք

¹⁰ [Պողոսյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի](#) (գործերի ցուցակից հանելու մասին), թիվ 3310/06, 2011 թվականի նոյեմբերի 15-ի որոշում:

¹¹ [Երանոսյանն ընդդեմ Հայաստանի](#) (գործերի ցուցակից հանելու մասին), թիվ 3309/06, 2011 թվականի նոյեմբերի 15-ի որոշում:

¹² [Եղիզարյանն ընդդեմ Հայաստանի](#) (գործերի ցուցակից հանելու մասին), թիվ 10446/05, 2011 թվականի նոյեմբերի 15-ի որոշում:

¹³ [Վահանյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի](#) (գործերի ցուցակից հանելու մասին), թիվ 220/06 և 32289/06, 2012 թվականի նոյեմբերի 6-ի որոշում:

¹⁴ [Գրիգորյանը և մյուսներն ընդդեմ Հայաստանի](#) (գործերի ցուցակից հանելու մասին), թիվ 40864/06, 2018 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշում:

փոխհատուցման վերաբերյալ բանակցությունների ընթացակարգի չգործելը¹⁵, օտարված գույքի սեփականատերերին անգամ գույքի օտարումից հետո շարունակաբար փոխհատուցում չվճարելու պրակտիկան¹⁶:

Վերը նշված համատեքստը չի կարող նախորոշել Սահմանադրական դատարանի կողմից սահմանադրական արդարադատության իրականացման նպատակով իրավական նորմերի ստուգման ելքը, սակայն հիշատակման արժանի հանգամանք է՝ բացահայտելու համար Սահմանադրությամբ ամրագրված երաշխիքների անտեսման և Սահմանադրական դատարանի կողմից կայացրած որոշումներին անբավարար ուշադրության հետևանքները՝ առաջին հերթին՝ իրավունքների խախտումներից տուժած քաղաքացիների համար, ապա և՛ Հայաստանի Հանրապետությունում սեփականության իրավունքի պաշտպանության ընդհանրական գնահատականի իմաստով:

¹⁵ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին 2009 թվականի տարեկան զեկույց, ենթակետ 2.2.3, <https://www.ombuds.am/images/files/37e25ee596e697fd1c3b2cbdaacc0a4a.pdf>

¹⁶ Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին 2009 թվականի տարեկան զեկույց, ենթակետ 2.2.3, <https://www.ombuds.am/images/files/37e25ee596e697fd1c3b2cbdaacc0a4a.pdf>, Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության և երկրում մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների խախտման մասին 2010 թվականի տարեկան զեկույց, ենթակետ 2.2.3, <https://www.ombuds.am/images/files/7b273bc7061ea770062b252de866a3f8.pdf>,

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2016 թվականի տարեկան հաղորդում, էջ 49, <https://www.ombuds.am/images/files/28731eccde752a30c70feae24a4a7de7.pdf> Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2017 թվականի տարեկան հաղորդում, գլուխ 2, մաս 3, <https://www.ombuds.am/images/files/b5220dd0b83b420a5ab8bb037a1e02ca.pdf>,

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2018 թվականի տարեկան հաղորդում, գլուխ 2, մաս 1, <https://www.ombuds.am/images/files/8f03a4f279d0491fd510fca443f8f269.pdf>, Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2019 թվականի տարեկան հաղորդում, գլուխ 2, մաս 1, <https://www.ombuds.am/images/files/15b2661f76d10eb07746d7d4d4dec84f.pdf>,

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2020 թվականի տարեկան հաղորդում, գլուխ 2, մաս 1, <https://www.ombuds.am/images/files/883f55aff65e3c33553139031c7ac0cef6.pdf>,

Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին 2021 թվականի տարեկան հաղորդում, գլուխ 2, մաս 1, <https://www.ombuds.am/images/files/022666474d87ff84a86acf39be58bec8.pdf>

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

6. Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումն արդար դատաքննության իրավունքի մասով

Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված «նախնական և համարժեք փոխհատուցման» պահանջի սեփականատիրոջ իրավունքի բնույթի և դրա սահմանափակման նկատմամբ հանրային իշխանության իրավասության Սահմանադրի կողմից բացառման եզրահանգման բերումով սույն սահմանադրական վեճի լուծման նպատակով այլևս անհրաժեշտ չէ հայցային վաղեմության՝ սույն վեճի շրջանակում քննության անհրաժեշտությունը Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի շրջանակներում:

7. Սույն դիմումով Դիմողների մատնանշած խնդիրն այն է, որ վիճարկվող դրույթով Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով (գույքի օտարման պահին գործող Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության իմաստով՝ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման) 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը գործող իրավադրույթներով կարգավորվող իրավահարաբերություններից բխող վեճերում սեփականության օրինական ակնկալիքի դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը հանգեցրել է դրա նկատմամբ Քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնի կիրառման և, արդյունքում՝ սահմանափակվել են Դիմողների հնարավոր սեփականության և արդար դատաքննության իրավունքները՝ Քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնով նախատեսված եռամյա ժամկետը լրանալու պատճառաբանությամբ:

Սահմանադրական դատարանը նկատում է նաև, որ Դիմողների՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմությունը կիրառվել է՝ Դիմողների ունեցած պահանջի իրավունքը դիտարկելով որպես Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված սեփականության իրավունքի սահմանափակումների ընդհանուր կանոնի ենթակա իրավունք, և հետևաբար՝ օրենսդրի կողմից սահմանադրաչափ սահմանափակումների ենթակա իրավունք: Նման մոտեցման պայմաններում Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջ չնախատեսելը իրավակիրառ պրակտիկայում կիրառվել է այն մեկնաբանությամբ, որ այս խումբ պահանջների նկատմամբ տարածվում են հայցային վաղեմության՝ օրենսդրի կողմից սահմանված դրույթները:

Սահմանադրական դատարանը սույն որոշման 5.3-5.8-րդ կետերում արդեն իսկ անդրադարձել է Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ սահմանափակում կիրառելու կամ այլ կերպ միջամտելու հանրային իշխանության (ներառյալ նաև՝ օրենսդրի) իրավասության բացակայությանը: Սահմանադրական դատարանի այս եզրահանգումն անհնար է դարձնում Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չներառելը որպես օրենքի բաց դիտարկելը:

Սահմանադրական դատարանը հիշեցնում է, որ «(...) *օրենսդրական բացը կարող է հանդիսանալ սահմանադրական դատարանի քննության օտարկա միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրության մեջ առկա չեն այդ բացը լրացնելու այլ իրավական երաշխիքներ, կամ օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայության պարագայում ձևավորված է հակասական իրավակիրառ պրակտիկա, կամ երբ առկա օրենսդրական բացը չի ապահովում այս կամ այն իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Հակառակ պարագայում, իրավակարգավորման բացի սահմանադրականության հարցը ենթակա չէ սահմանադրական դատարանի քննությանը» (Սահմանադրական դատարանի 2010 թվականի 14 սեպտեմբերի ՍԴՈ-914 որոշում, կետ 7):*

Հաշվի առնելով, որ հանրային իշխանության որևէ մարմնի, ներառյալ օրենսդրին վերապահված չէ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված «*նախնական և համարժեք փոխհատուցում*» տրամադրելու Սահմանադրի խոստման սահմանափակման իրավասություն, որի իրականացմամբ Սահմանադրի խոստումը զրկվում է իրացվելիության և պետական հարկադրանքով պաշտպանված լինելու հատկություններից, ապա Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված «*նախնական և համարժեք փոխհատուցման*» պահանջի իրավունքի նկատմամբ Քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության բացառման ցանկում 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը ժամանակահատվածում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը չի կարող մեկնաբանվել որպես հայցային վաղեմության կիրառման հիմք, քանի որ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի (սեփականության օտարման պահին գործող՝ 1995 թվականի Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության) հիման վրա՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ օտարված գույքի դիմաց նախնական և համարժեք

փոխհատուցման պահանջների նկատմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ դրույթները առհասարակ չեն կարող տարածվել:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 167-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 168-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 69-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, համաձայն որի՝ հայցային վաղեմության բացառման ցանկում 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը ժամանակահատվածում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը նախատեսելը չի հանդիսանում հայցային վաղեմության կիրառման հիմք, քանի որ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի (սեփականության օտարման պահին գործող՝ 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության) հիման վրա՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ օտարված գույքի դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջների նկատմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ դրույթները չեն տարածվում:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Դիմողների նկատմամբ կայացված վերջնական դատական ակտը նոր հանգամանքի ի հայտ գալու հիմքով ենթակա է օրենքով սահմանված կարգով վերանայման:

3. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

7 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1699

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «ՌՈՒԲԵՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ԵՎ ԳՈՀԱՐ ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ 344-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 7-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈՒ-1699 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Ռուբեն Գրիգորյանի և Գոհար Գալստյանի դիմումի հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 7-ի ՍԴՈՒ-1699 որոշմամբ (հրապարակվել է 2023 թվականի նոյեմբերի 10-ին) որոշել է.

«1. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, համաձայն որի՝ հայցային վաղեմության բացառման ցանկում 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը ժամանակահատվածում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը չի հանդիսանում հայցային վաղեմության կիրառման հիմք, քանի որ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի (սեփականության օտարման պահին գործող՝ 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության) հիման վրա՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ օտարված գույքի դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջների նկատմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ դրույթները չեն տարածվում (...):»:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 7-ի ՍԴՈՒ-1699 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը՝ որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

1. Սահմանադրական դատարանի որոշման առանցքում հանրության գերակա շահի ապահովման նպատակով (հասարակության և պետության կարիքների համար) սեփականության կամ դրա օրինական ակնկալիքի

օտարման հարաբերություններում օտարված գույքի դիմաց փոխհատուցման պահանջի նկատմամբ հայցային վաղեմության կիրառման սահմանադրականության ստուգման հարցն է, և Սահմանադրական դատարանը, Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չներառելը դիտարկելով որպես օրենքի բաց, որոշմամբ ներկայացված պատճառաբանությունների հիման վրա որոշման եզրափակիչ մասում Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածին տվել է այնպիսի մեկնաբանություն, համաձայն որի՝ «(...) հայցային վաղեմության բացառման ցանկում 1999 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2006 թվականի հոկտեմբերի 1-ը ժամանակահատվածում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չնախատեսելը չի հանդիսանում հայցային վաղեմության կիրառման հիմք, քանի որ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասի (սեփականության օտարման պահին գործող՝ 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի 4-րդ նախադասության) հիման վրա՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ օտարված գույքի դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջների նկատմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված հայցային վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ դրույթները չեն տարածվում»:

Անդրադառնալով Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի պատճառաբանություններին, մասնավորապես՝ դրանում օրենսդրական բացի առկայությունն արձանագրելուն, և քննարկվող իրավանորմին որոշման եզրափակիչ մասում տրված մեկնաբանությանը, հարկ եմ համարում նշել հետևյալը.

Սահմանադրական դատարանը 2010 թվականի սեպտեմբերի 14-ի ՍԴՈ-914 որոշմամբ օրենքի բացի սահմանադրականության հարցը քննության առնելու իրավասության վերաբերյալ արտահայտել է իրավական դիրքորոշում առ այն, որ օրենսդրական բացը կարող է հանդիսանալ Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա միայն այն պարագայում, երբ օրենսդրության մեջ առկա չեն այդ բացը լրացնելու այլ իրավական երաշխիքներ կամ օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայության պարագայում ձևավորված է հակասական իրավակիրառական պրակտիկա, կամ երբ առկա օրենսդրական բացը չի ապահովում այս կամ այն իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Հակառակ պարագայում,

իրավակարգավորման բացի սահմանադրականության հարցը ենթակա չէ Սահմանադրական դատարանի քննությանը:

Բացի այդ, Սահմանադրական դատարանը, 2019 թվականի սեպտեմբերի 4-ի ՍԴՈ-1476 որոշմամբ զարգացնելով օրենսդրական բացի վերաբերյալ իր իրավական դիրքորոշումները, գտել է, որ.

1) օրենսդրական բացը Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա կարող է դառնալ այն ժամանակ, երբ այն իրավակարգավորման թերությունն է, այլ ոչ թե իրավաստեղծ մարմնի, տվյալ դեպքում՝ օրենսդրի կամքը՝ ձեռնպահ մնալու որպես օրենսդրական բաց ընկալվող իրավական կարգավորումից.

2) ցանկացած թերի օրենսդրական կարգավորում չէ, որը որպես օրենսդրական բաց կարող է Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա դառնալ, այլ միայն այնպիսի օրենսդրական բացը, որը հնարավոր չէ հաղթահարել այլ վերաբերելի իրավակարգավորումները մեկնաբանելու և կիրառելու միջոցով.

3) օրենսդրական բացը պետք է հանգեցրած լինի հակասական իրավակիրառ պրակտիկայի, որը հնարավոր չէ հաղթահարել կամ որը փաստացի չի հաղթահարվել սովորական դատարանների կողմից.

4) օրենսդրական բաց առկա է այն պարագայում, երբ իրավակարգավորման լիարժեքություն ապահովող տարրի բացակայության կամ այդ տարրի թերի կանոնակարգման հետևանքով խաթարվում է օրենսդրորեն կարգավորված իրավահարաբերությունների ամբողջական և բնականոն իրագործումը.

5) այն դեպքերում, երբ իրավունքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությամբ, ապա նման բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է: Սահմանադրական դատարանը գործի քննության շրջանակներում անդրադառնում է օրենքի այս կամ այն բացի սահմանադրականությանը, եթե վիճարկվող նորմի բովանդակությամբ պայմանավորված իրավական անորոշությունն իրավակիրառական պրակտիկայում հանգեցնում է տվյալ նորմի այնպիսի մեկնաբանությանն ու կիրառմանը, որը խախտում է կամ կարող է խախտել կոնկրետ սահմանադրական իրավունք:

Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանի վերը նշված դիրքորոշումներով հստակեցվել են Սահմանադրական դատարանի կողմից օրենքի բացի սահմանադրականության հարցը քննության առնելու իրավասության շրջանակը՝ սահմանելով նման հարցերի առնչությամբ Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմումների թույլատրելիության որոշ չափանիշներ: Ուստի Սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր դեպքում օրենքի բացի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ ներկայացված դիմումը նախ-

քան քննության առնելը, պետք է պարզի, թե դիմողի կողմից ներկայացված օրենքի բացը ենթադրում է որպես օրենսդրական կարգավորման թերություն, թե՛ տվյալ օրենսդրական կարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ իրավական նորմի բացակայությունն օրենսդիր մարմնի ուղղակի և հստակ կամքի արդյունք է: Հետևաբար սահմանադրական վերահսկողության ենթակա օրենքի բացը, հանդիսանալով որպես օրենսդրական ոչ լիարժեք կարգավորում, չի կարող նույնացվել օրենսդրական կարգավորմամբ կոնկրետ իրավական նորմի բացակայության հետ, ուստի Սահմանադրական դատարանի կողմից դիմումի ընդունելիության փուլում պետք է քննարկման առարկա դառնա, ի թիվս այլնի, նաև սահմանադրական վերահսկողության ենթակա օրենքի բացի և օրենսդրական կարգավորման բացակայության հարաբերակցությունը, քանի որ օրենսդրական կարգավորման բացակայության հետ կապված փոփոխությունները գտնվում են բացառապես օրենսդիր մարմնի լիազորությունների և հայեցողության տիրույթում:

Տվյալ դեպքում քննության առարկա դիմումով դիմողները Սահմանադրական դատարանի առջև բարձրացրել են այն հարցը, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածում առկա է օրենքի բաց, մասնավորապես՝ վիճարկվող նորմը չի նախատեսում «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» օրենքով նախատեսված դեպքերում սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու հայցապահանջների նկատմամբ հայցային վաղեմություն կիրառելու բացառություն, որպիսի պարագայում դատարանները հնարավորություն չեն ունեցել ապահովելու իրենց՝ դատարանի մատչելիության իրավունքը և սեփականության դիմաց նախնական և համարժեք փոխհատուցում ստանալու շուրջ վեճի՝ ըստ էության քննությունը դատարանում:

Անդրադառնալով քննության առարկա դիմումին և դրանով բարձրացված հարցին՝ գտնում են, որ դիմողների կողմից բարձրացված՝ վիճարկվող հոդվածում ենթադրյալ օրենսդրական բացի առկայությանն առնչվող հարցը չի բավարարում վերը հիշատակված՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումներով հստակ սահմանված չափորոշիչներով ներկայացված այն պահանջները, որոնք հնարավորություն կտային տվյալ հարցը դիտարկել որպես Սահմանադրական դատարանի քննությանը ենթակա հարց հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Այսպես՝ վիճարկվող դրույթը՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի «Պահանջներ, որոնց վրա հայցային վաղեմությունը չի տարածվում» վերտառությամբ 344-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Հայցային վաղեմությունը չի տարածվում՝

1) անձնական ոչ գույքային իրավունքների և այլ ոչ նյութական բարիքների պաշտպանությանն ուղղված պահանջների վրա, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի.

2) ավանդները վերադարձնելու վերաբերյալ ավանդատուների կողմից բանկին ներկայացվող պահանջների վրա.

3) քաղաքացու կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասը հատուցելու պահանջների վրա: Սակայն նման վնասի հատուցման իրավունքի ծագման պահից երեք տարի անցնելուց հետո ներկայացված պահանջներն անցյալ ժամանակի համար բավարարվում են ոչ ավելի, քան հայցի ներկայացմանը նախորդած երեք տարիների համար.

4) սեփականատիրոջ կամ այլ տիրապետողի իրավունքի ամեն մի խախտման վերացման պահանջների վրա, թեկուզև այդ խախտումները կապված չեն եղել տիրապետումից զրկելու հետ (հոդված 277).

5) սեփականատիրոջ՝ պետական մարմնի կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դրանց պաշտոնատար անձանց ակտը, որով խախտվել են սեփականատիրոջ գույքի տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավունքները, անվավեր ճանաչելու մասին պահանջների վրա.

6) օրենքով սահմանված այլ պահանջների վրա»:

Փաստորեն օրենսդիրը, հստակորեն արտահայտելով իր կամքը, վիճարկվող դրույթով սպառիչ կերպով ներկայացրել է այն պահանջները, որոնց վրա հայցային վաղեմություն չի տարածվում: Ավելին՝ նշված պահանջների մեջ ներառված չէ դիմողների կողմից բարձրացված՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը:

Իր հերթին Սահմանադրական դատարանը, քննության առարկա դարձնելով դիմողների կողմից բարձրացված հարցը, եկել է այն եզրահանգման, որ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չներառելը պետք է դիտարկել որպես օրենքի բաց: Միաժամանակ նշել է, որ վիճարկվող դրույթն իրավակիրառ պրակտիկայում կիրառվել է այն մեկնաբանությամբ, որ վերոնշյալ խումբ պահանջների նկատմամբ տարածվում են հայցային վաղեմության՝ օրենսդրի կողմից սահմանված դրույթները:

Մինչդեռ կարծում են, որ Սահմանադրական դատարանը, քննության առնելով սույն գործով ներկայացված դիմումը, դուրս է եկել իր լիազորությունների շրջանակից հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Նախ, ելնելով վիճարկվող դրույթի բովանդակությունից՝ գտնում եմ, որ օրենսդրի կողմից վիճարկվող դրույթով հայցային վաղեմություն չտարածվելու բացառությունների հստակ ամրագրումը չի կարող հանգեցնել իրավական անորոշության: Ավելին՝ իրավական անորոշության մասին կարող է խոսք լինել իրավակարգավորման ոչ լիարժեք կամ թերի լինելու դեպքում, ինչն էլ կարող է ձևավորել տվյալ նորմի մեկնաբանության ու կիրառման առնչությամբ հակասական իրավակիրառ պրակտիկա:

Հետևաբար վիճարկվող իրավադրույթի առնչությամբ օրենքի բացը Սահմանադրական դատարանի կողմից սահմանադրական վերահսկողության առարկա կարող էր դառնալ այն դեպքում, երբ տվյալ իրավանորմը հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում կպարունակեր թերի և ոչ ամբողջական կարգավորում՝ սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջի վերաբերյալ: Ըստ այդմ, վիճարկվող իրավադրույթում վերոնշյալ հարցի առնչությամբ որևէ կարգավորում նախատեսված չլինելու պարագայում Սահմանադրական դատարանի կողմից գոյություն չունեցող կարգավորմանը մեկնաբանություն տալը չի կարող բխել Սահմանադրական դատարանի լիազորություններից, քանի որ կոնկրետ իրավադրույթում որևէ կարգավորում նախատեսելու իրավասությունը գտնվում է օրենսդիր մարմնի լիազորությունների տիրույթում:

Իմ գնահատմամբ՝ դիմողների կողմից բարձրացված հարցը պայմանավորված է ոչ թե վիճարկվող դրույթի իրավական անորոշությամբ կամ իրավակիրառ պրակտիկայում նշված հարցի տարակերպ մեկնաբանություններով, այլ այն իրենից ենթադրում է օրենսդրի կողմից կոնկրետ իրավադրույթում նման պահանջի չնախատեսման հստակ և ուղղակի վարքագծի դրսևորում: Հետևաբար դիմողի կողմից բարձրացված օրենքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ իրավակարգավորման բացակայությամբ, ուստի նման բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է: Ուստի դիմողների կողմից բարձրացված օրենքի բացը տվյալ դեպքում չի կարող լինել կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության առարկա:

Փաստորեն, Սահմանադրական դատարանն իր մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող է ճանաչել օբյեկտիվ իրականության մեջ ընդհանրապես գոյություն չունեցող դրույթ: Այլ կերպ ասած՝ Սահմանադրական դատարանը, դուրս գալով իր լիազորությունների տիրույթից, սահմանել է գոյություն չունեցող կարգավորում, դրանով իսկ ստանձնելով օրենսդիր իշխանության գործառույթները, և այդ գոյություն չունեցող կարգավորմանն էլ տվել է իր մեկնաբանությունը: Այդուհանդերձ, եթե անգամ

հիմնավորվել սույն դիմումով բարձրացված օրենքի բացի առկայությունը (որը սույն որոշմամբ որևէ կերպ չի հիմնավորվել), ապա նման պայմաններում Սահմանադրական դատարանը կարող էր բացառապես հակասահմանադրական ճանաչել օրենքի նման բացը: Մինչդեռ սույն դեպքում Սահմանադրական դատարանը կիրառել է մի լիազորություն, որի պարագայում ոչ միայն սահմանադրական է ճանաչել գոյություն չունեցող դրույթը, այլ նաև նման գոյություն չունեցող նորմին Սահմանադրական դատարանի կողմից տրվել է մեկնաբանություն: Նշվածը ևս վկայությունն է այն իրողության, որ Սահմանադրական դատարանն ըստ էության դուրս է եկել իր լիազորությունների շրջանակից:

Միաժամանակ անդրադառնալով Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածի սահմանադրականության վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի պատճառաբանություններին՝ հարկ եմ համարում նշել հետևյալը.

Սահմանադրական արդարադատության բնագավառում, ի թիվս այլնի, գործում է նաև կոնկրետ անձի իրավունքների պաշտպանության նպատակով տվյալ անձի կողմից սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքը, որն իրացվում է ՀՀ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետին համապատասխան: Նշված սահմանադրական դրույթն իր կոնկրետացումն է ստացել «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածում, որը կանոնակարգելով կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողությանն առնչվող իրավահարաբերությունները, սահմանել է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դիմումների ընդունելիության պայմանները:

Կոնկրետ վերահսկողության պարագայում, ի թիվս այլնի, անհրաժեշտ պայման է, որ անձի կողմից դատական պաշտպանության միջոցները սպառելու արդյունքում կայացված վերջնական դատական ակտով վիճարկվող դրույթը կիրառված լինի իր նկատմամբ, և կիրառման արդյունքում համապատասխան պատճառահետևանքային կապի առկայության համատեքստում խախտված լինի իր սահմանադրական կոնկրետ իրավունքը («Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69-րդ հոդված):

Սահմանադրականը դատարանը, 2008 թվականի ապրիլի 15-ի ՍԴՈ-751 որոշմամբ անդրադառնալով կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության ինստիտուտին, նշել է, որ անհատական դիմումների հիման վրա իրականացվող կոնկրետ վերահսկողության նպատակը Սահմանադրության դրույթների անմիջական գործողության երաշխավորումն է, մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ապահովումն ու պաշտպանությունը: Սահմանադրական դատարանի կողմից իրականացվող կոնկրետ վերահսկողությանը մասնավորապես բնորոշ է իրավական ակտի սահմանադրականության մասին որոշման տարածումը տվյալ գործին առնչվող

ՍԱԴՄԱՍԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

իրավահարաբերությունների վրա: Կոնկրետ վերահսկողության դեպքում առաջին պլան է մղվում նաև անհատական շահերի պաշտպանության խնդիրը:

Սահմանադրական դատարանի դատական կազմն իր հերթին 2021 թվականի սեպտեմբերի 14-ի ՍԴԴԿՈ-58 որոշմամբ արձանագրել է, որ Սահմանադրական դատարան ներկայացվող անհատական դիմումների հիման վրա իրականացվում է կոնկրետ վերահսկողություն, ինչը ենթադրում է, որ նորմատիվ ակտի սահմանադրականությունն առնչվում է դատաքննության առարկա դարձած այս կամ այն կոնկրետ գործին: Ի վերջո Սահմանադրական դատարան ներկայացվող անհատական դիմումների հիման վրա իրականացվող կոնկրետ վերահսկողության ինստիտուտի՝ դիմողի համար վերջնական և հիմնական հետևանքը դիմողի նկատմամբ կայացված վերջնական դատական ակտի՝ նոր հանգամանք ի հայտ գալու հիմքով վերանայումն է:

Այսպիսով, Սահմանադրական դատարանում կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության շրջանակում անձի սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն իր նկատմամբ կիրառված նորմի սահմանադրականության գնահատման միջոցով կարող է տեղի ունենալ բացառապես կոնկրետ փաստական հանգամանքների հիման վրա հարուցված կոնկրետ գործի շրջանակում: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանում քննության առարկա կարող են դառնալ ենթադրյալ սահմանադրականության վերաբերյալ այնպիսի վեճեր, որոնց հիմքում դրված են կոնկրետ փաստական հանգամանքների հիման վրա հարուցված կոնկրետ գործով դատարանի կողմից կիրառված նորմատիվ իրավական ակտի սահմանադրականության հարց: Ավելին՝ Սահմանադրական դատարանն իր հերթին կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության շրջանակում վիճարկվող նորմի սահմանադրականությունը գնահատելիս իր մեկնաբանություններն ու դիրքորոշումները կարող է կառուցել կոնկրետ գործով փաստական հանգամանքների հիման վրա: Փաստորեն, կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնելու Սահմանադրական դատարանի լիազորությունը կարող է իրացվել Սահմանադրությամբ և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով նախատեսված՝ տվյալ վերահսկողության շրջանակում ներկայացված դիմումների քննության և լուծման առանձնահատկությունների պահպանմամբ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանը, լինելով համապատասխան իրավակարգավորումներով կաշկանդված, կոնկրետ գործի պարագայում չի կարող հայեցողաբար կիրառել և մեկնաբանել տվյալ վերահսկողությանը բնորոշ առանձնահատկությունները:

Ի տարբերություն կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության՝ վերացական վերահսկողության պարագայում սահմանադրական արդարադատու-

թյունն իրականացվում է անորոշ հանգամանքներով պայմանավորված իրավահարաբերությունների նկատմամբ, որպիսի դեպքում ստուգվում է դիմողի կողմից վիճարկվող նորմերի համապատասխանությունը Սահմանադրությանը՝ անկախ կոնկրետ դեպքում տվյալ նորմերի կիրառման հանգամանքի:

Տվյալ դեպքում Սահմանադրական դատարանը, ստուգելով Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հայցային վաղեմության ընդհանուր կանոնից բացառությունների ցանկում սեփականատիրոջ համաձայնության բացակայությամբ հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման իրավահարաբերություններից բխող վեճերում նախնական և համարժեք փոխհատուցման պահանջը չներառելու սահմանադրականությունը, իր որոշման պատճառաբանությունները կառուցել է հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով սեփականության օտարման իրավահարաբերություններին վերաբերող իրավակարգավորումների վրա:

Մինչդեռ սույն գործով Սահմանադրական դատարան դիմելու առիթ հանդիսացած թիվ ԵԴ/34667/02/19 քաղաքացիական գործի, ինչպես նաև սույն գործով զեկուցող դատավոր Ս. Սաֆարյանի կողմից Դատական դեպարտամենտի ղեկավարից պահանջված և Սահմանադրական դատարանում ստացված թիվ հ.2-699-2005թ. գործի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ՝

- թիվ հ.2-699-2005թ. գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 16.03.2005 թվականի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով Ռուբեն Գրիգորյանի դիմումն ընդդեմ ՀՀ կառավարության առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի՝ պետական մարմնի անգործությունը, գործողությունն օրենքին հակասող և անվավեր ակտ ճանաչելու, **Երևանի Փ. Բյուզանդի փող. 11 բակի թիվ 12 բնակարանի նկատմամբ դիմողի սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասին**, մերժվել է:

- Թիվ 2-412-2005թ. գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 17.05.2005 թվականի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով «Գլենդել Հիլզ» ՓԲԸ-ի հայցն ընդդեմ Ռուբեն Գրիգորյանի և Գոհար Գալստյանի՝ օգտագործման իրավունքի դիմաց 2000-ական ԱՄՆ դոլարին համարժեք աջակցության գումար վճարելուց հետո՝ **ք. Երևան, Բյուզանդի 11 հասցեից վտարելու պահանջի մասին բավարարվել է:**

Փաստորեն, վերոնշյալ դատական գործերից հետևում է, որ առկա են օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտեր, որոնց համաձայն՝ վեճի առարկա հանդիսացող բնակարանի նկատմամբ դիմողների սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջը մերժվել է, և վերջիններս վտարվել են վերոնշյալ հասցեի բնակարանից: Նշվածից հետևում է, որ վերոնշյալ դատա-

կան ակտերի ուժով դիմողները վեճի առարկա հանդիսացող բնակարանի նկատմամբ չունեն ինչպես սեփականության իրավունք, այնպես էլ սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք:

Սահմանադրական դատարանը, 2016 թվականի դեկտեմբերի 6-ի ՍԴՈ-1326 որոշմամբ անդրադառնալով անձի սեփականության իրավունքի պաշտպանության իրավունքին, արձանագրել է, որ այն անձի մոտ ծագում է երկու պարագայում, երբ՝

- անձի սեփականության իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով արդեն իսկ ճանաչված է,

- անձինք օրենքի ուժով ունեն սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք:

Սույն գործով դիմողների կողմից վիճարկվող՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածում առկա ենթադրյալ օրենսդրական բացի սահմանադրականության գնահատման համար առանցքային նշանակություն ունի դիմողների՝ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածով երաշխավորված սեփականության իրավունքի (այս համատեքստում նաև՝ լեգիտիմ ակնկալիքի) առկայությունը: Ուստի ելնելով վերոնշյալ դիրքորոշումների և սույն գործի փաստական հանգամանքների համադրությունից՝ գտնում են, որ սույն գործի շրջանակում դիմողները չէին կարող Սահմանադրական դատարանից ակնկալել սեփականության իրավունքի պաշտպանություն, իսկ Սահմանադրական դատարանն իր հերթին չէր կարող վիճարկվող նորմի սահմանադրականությունը դիտարկել սեփականության իրավունքի պաշտպանության համատեքստում՝ հաշվի առնելով, որ արդեն իսկ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով հաստատվել է վերջիններիս կողմից վեճի առարկա հանդիսացող բնակարանի նկատմամբ ինչպես սեփականության իրավունք, այնպես էլ սեփականության իրավունք ձեռք բերելու օրինական ակնկալիք չունենալու հանգամանքը:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ՝ գտնում են, որ վիճարկվող դրույթում առկա ենթադրյալ օրենսդրական բացին վերաբերող հարցը սույն անհատական դիմումի շրջանակներում ուղղակիորեն չի առնչվում դիմողների՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխով երաշխավորված համապատասխան հիմնական իրավունքներին և (կամ) ազատություններին: Ուստի Սահմանադրական դատարանը, սույն որոշման պատճառաբանությունները կառուցելով հանրության գերակա շահերի ապահովման նպատակով սեփականության օտարման իրավահարաբերությունների վրա, դուրս է եկել Սահմանադրությամբ և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով իրեն վերապահված՝ կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության սահմաններից: Ավելին՝ Սահմանադրական դատարանը, շեղվելով սույն դիմումի հարուցման հիմք հանդիսացող գործի փաստական հանգամանքներից և որոշման առանցքում դնելով դիմողների սեփականության իրավունքի

պաշտպանության իրավունքը, փաստացի իրականացրել է վերացական սահմանադրական վերահսկողություն, ինչի իրավասությունը չէր կարող ունենալ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի և «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 69-րդ հոդվածի հիմքով՝ Սահմանադրական դատարանի դիմելու դեպքում, ուստի գտնում եմ, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումը չի բխում կոնկրետ սահմանադրական վերահսկողության էությունից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ ներկայացված անհատական դիմումով չի հիմնավորվել դիմողների կողմից վիճարկվող՝ Քաղաքացիական օրենսգրքի 344-րդ հոդվածում առկա ենթադրյալ օրենսդրական բացի հակասությունը՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխով երաշխավորված համապատասխան հիմնական իրավունքներին և (կամ) ազատություններին, տվյալ հիմնական իրավունքների և (կամ) ազատությունների ենթադրյալ խախտման փաստի և վիճարկվող հոդվածում առկա ենթադրյալ օրենքի բացի միջև պատճառահետևանքային կապի անմիջական առկայությունը, որպիսի պայմաններում հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի, 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի և 69-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջները՝ սույն գործի վարույթը Սահմանադրական դատարանի կողմից ենթակա էր կարճման:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«16» նոյեմբերի 2023թ.

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 8-ԻՆ ՍՈՉԻՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ
«ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ
ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԾԱՆԱԶՄԱՆ
ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

4(112)2023

ՏԵՂԵԿՎՈՐ

Քաղ. Երևան

21 նոյեմբերի 2023 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է.
Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Կրթության, գիտության, մշակույթի և
սպորտի նախարարի տեղակալ Ա. Մարտիրոսյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդ-
վածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2023 թվականի հունի-
սի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ
պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի
փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավո-

րությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ի N 1491-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել «2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 11-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչի քաղաքում՝ ԵԱՏՄ անդամ պետությունների քաղաքացիների աշխատանքային գործունեության իրականացման համար բարենպաստ պայմաններ ապահովելու, աշխատանքային միգրացիայի ոլորտում առկա բացառումները և սահմանափակումները վերացնելու նպատակով:

2. Համաձայնագիրն ստորագրվել է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության, Բելառուսի Հանրապետության կառավարության, Ղազախստանի Հանրապետության կառավարության, Ղրղզական Հանրապետության նախարարների կաբինետի և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև (այսուհետ՝ անդամ պետություններ):

Համաձայնագիրն ուժի մեջ է մտնում այն ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ ներպետական ընթացակարգերն անդամ պետությունների կողմից կատարվելու մասին վերջին գրավոր ծանուցումն ավանդապահի կողմից դիվանագիտական ուղիներով ստանալու օրվանից, բայց ոչ շուտ, քան «Եվրասիական տնտեսական միության մասին» 2014 թվականի մայիսի 29-ի պայմանագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» 2022 թվականի մարտի 31-ին ստորագրված արձանագրությունն ուժի մեջ մտնելու օրը:

3. Համաձայնագրով կարգավորվում են աշխատանքային միգրացիայի շրջանակներում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի՝

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՒԹՅՈՒՆ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆

աշխատանքի տեղավորման պետությունում դրանք ունեցողների կողմից իրենց շնորհված գիտական աստիճանին համապատասխան մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու համար փոխադարձ ճանաչման հետ կապված հարցերը:

Համաձայնագրի դրույթները կիրառվում են նաև մինչև Համաձայնագիրն ուժի մեջ մտնելը տրված՝ գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի նկատմամբ՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ գիտական աստիճանի վերաբերյալ փաստաթղթի ճանաչման ընթացակարգի իրականացման ժամանակ աշխատանքի տեղավորման պետությունում ընդունվել է բացասական որոշում՝ ատենախոսության փորձաքննության արդյունքներով:

4. Անդամ պետություններն անհրաժեշտ են համարում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի արդարացի ճանաչումը և համապատասխանությունը (համադրելիությունը) ապահովող՝ Համաձայնագրի 3-րդ հոդվածով սահմանված հիմնական սկզբունքների պահպանումը:

5. Հայաստանի Հանրապետությունը Համաձայնագրով ստանձնում է, մասնավորապես, ներքոնշյալ պարտավորությունները.

- գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի ճանաչման ընթացակարգի իրականացման ժամանակ ընդունված բացասական որոշումները հաշվի առնելու նպատակով՝ որպես անդամ պետություն իրագործել համապատասխան տեղեկատվության հասանելիությունն ապահովող միջոցներ,

- ապահովել ատենախոսությունների պաշտպանության ընթացակարգի բաց լինելը (հրապարակայնությունը)՝ բացառությամբ պետական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պարունակող ատենախոսությունների,

- ապահովել գիտական համայնքի կողմից ատենախոսությունների փորձաքննության անցկացման օբյեկտիվությունը, համակողմանիությունն ու ամբողջականությունը,

- ապահովել ըստ ատենախոսությանը համապատասխանող գիտական ուղղվածության՝ գիտական որակավորման բարձր մակարդակ ունեցող գիտնականներին որպես փորձագետներ ներգրավելը,

- ապահովել ատենախոսության վրա աշխատելու ժամանակ հայցորդի կողմից նոր գիտական արդյունքներ ստանալու ինքնուրույնությունը, ինչպես նաև ատենախոսության մեջ գիտական արդյունքների կեղծմանը և ոչ իրավաչափ փոխառություններին հակազդելը,

- երաշխավորել բարձրագույն որակավորման գիտական աշխատողների ատեստավորման ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված՝ ատենախոսություններին և գիտական աստիճանների հայցորդներին ներկայացվող պահանջների մակարդակի պահպանումը,

- երաշխավորել գիտական աստիճանների շնորհման հարցերով, ինչպես նաև գիտական աշխատողների մասնագիտությունների ազգային անվանացանկերի (պատրաստման ուղղությունների դասակարգիչների) մշակման ժամանակ համագործակցությունը և տեղեկատվական փոխգործակցությունը,

- ապահովել, որ Համաձայնագրի իրագործման նպատակով իրավասու մարմինների կողմից որոշվեն այն լիազորված կազմակերպությունները, որոնք կիրականացնեն գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի ճանաչման հարցերի առնչությամբ տեղեկատվության փոխանակումը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

21 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1700

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 8-ԻՆ ՍՈՉԻՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 21-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1700 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1700 որոշմամբ որոշել է, որ 2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1700 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1700 որոշմամբ 2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում ստորագրված «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում գիտական աստիճանների վերաբերյալ փաստաթղթերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանի դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանի դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

4(112)2023
 ♦ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
 ♦ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային

եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻ 4(112)2023

ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար:

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին:

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է ետօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն սրահնալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շարկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«21» նոյեմբերի 2023 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**«ԱՆԿԱԽ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՍՆԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՐԿԱԴԻՐ ՎՏԱՐՄԱՆ
ԵՆԹԱԿԱ ԱՆՁԱՆՑ՝ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՎ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ
ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

21 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է.
Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Ներքին գործերի նախարարի տեղակալ
Ա. Սարգսյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ
հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Անկախ Պետու-
թյունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
267

վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 22-ի N 1605-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2023 թվականի հունիսի 8-ին ստորագրված «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 25-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2023 թվականի հունիսի 8-ին Սոչիում՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց փաստաթղթավորման համար համագործակցության արդյունավետ մեխանիզմներ ստեղծելու նպատակով:

Համաձայնագիրն ստորագրվել է Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության (վերապահումով), Բելառուսի Հանրապետության Կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության Կառավարության կողմից:

2. Համաձայնագրով սահմանվում է Կողմերի փոխգործակցության կարգը՝ անձը հաստատող և պետական սահմանը հատելու համար անհրաժեշտ վավերական փաստաթղթեր չունեցող հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման (այդ անձանց վերադարձի վկայականների ձևակերպման և տրամադրման) հարցերով:

Համաձայնագրի վավերացումը հնարավորություն կտա համատեղ և համակարգված քայլեր իրականացնել ԱՊՀ մասնակից պետությունների տարածքներում անկանոն կարգավիճակում գտնվող անձանց նույնակա- նացնելու և քաղաքացիությունը պարզելու ուղղությամբ, ինչպես նաև փոխգործակցություն հաստատել կողմերի միջև հարկադիր վերադարձի ենթակա անձանց վերադարձի վկայականների ձևակերպման հարցերում և զարգացնել արդյունավետ համագործակցություն միգրացիայի ոլորտում:

3. Համաձայնագրի 10-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Համաձայնագիրը ժամանակավորապես կիրառվում է դրա ստորագրման օրվանից 30 օրը լրանալուց հետո: Վերոհիշյալ դրույթի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը կատարել է վերապահում՝ նշելով, որ Հայաստանի Հանրապետության համար Համաձայնագիրն ուժի մեջ կմտնի և կկիրառվի Հայաստանի Հանրապետության ազգային օրենսդրությանը համապատասխան, որը չի նախատեսում միջազգային պայմանագրերի ժամանակավոր կիրառում:

Վերապահմամբ սահմանվում է նաև, որ Հայաստանի Հանրապետությունը ստորագրում է Համաձայնագիրը՝ պայմանով, որ իրեն իրավունք է վերապահում առանձին որոշում կայացնելու «ԱՊՀ մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրի դրույթների տարածման վերաբերյալ այն պետությունների նկատմամբ, որոնք կմիանան Համաձայնագրին այն ստորագրելուց հետո:

4. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, մասնավորապես, հետևյալ պարտավորությունները.

4.1. այն դեպքում, երբ հարկադիր վտարման ենթակա անձը չունի անձը հաստատող և պետական սահմանը հատելու համար անհրաժեշտ վավերական փաստաթուղթ, ապա որպես գտնվելու վայրի պետություն՝ ապահովել, որ ՀՀ միգրացիոն մարմինը հարցում ուղարկի ծագման պետության ներկայացուցչություն՝ ծագման պետությունում նրա անձը և իրավական կարգավիճակը պարզելու նպատակով (հոդված 3, մաս 1),

4.2. հարկադիր վտարման ենթակա անձանց անձնական տվյալները Համաձայնագրի դրույթների իրականացման շրջանակներում փոխանցել առանց այդ անձանց համաձայնության, օգտագործել միայն Համաձայնագրի նպատակների համար և պաշտպանել և մշակել Հայաստանի Հանրապետությունում՝ անձնական տվյալների պաշտպանության ոլորտում օրենսդրու-

◆ 4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

թյանը և այն միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, որոնց մասնակից է Հայաստանի Հանրապետությունը (հոդված 4),

4.3. որպես ծագման պետություն հանդես գալու պարագայում՝ ապահովել, որ ՀՀ ներկայացուցչությունը պատասխանն ուղարկի գտնվելու վայրի պետության՝ հարցումը նախաձեռնող միգրացիոն մարմին՝ հարցումն ստանալու օրվանից 30 օրացուցային օրը չգերազանցող ժամկետում (հոդված 5, մաս 1),

4.4. այն դեպքում, երբ որպես ծագման պետություն հանդես գալու պարագայում՝ հարցման ուսումնասիրման ընթացքում հաստատվում է Հայաստանի Հանրապետությունում՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձի՝ Համաձայնագրի 2-րդ հոդվածի «ա» կետով սահմանված իրավական կարգավիճակը, ապա ապահովել, որ ՀՀ ներկայացուցչությունն այդ անձի համար ձևակերպի վերադարձի վկայական՝ նրա իրավական կարգավիճակի հաստատման օրվանից 5 աշխատանքային օրվա ընթացքում (հոդված 5, մաս 3),

4.5. որպես ծագման պետություն հանդես գալու պարագայում՝ ապահովել, որ վերադարձի վկայականը ՀՀ ներկայացուցչության կողմից փոստային կապի միջոցով ստացված հարցման պատասխանի հետ միասին ուղարկվի գտնվելու վայրի պետության՝ հարցումը նախաձեռնող միգրացիոն մարմին՝ դրա ձևակերպման օրվանից 3 աշխատանքային օրվա ընթացքում (հոդված 5, մաս 4),

4.6. ապահովել, որ Համաձայնագրի շրջանակներում ուղարկվող փաստաթղթերը կազմվեն ռուսերենով կամ ուղեկցվեն ռուսերեն թարգմանությամբ (հոդված 6),

4.7. ինքնուրույն կրել Համաձայնագրի իրականացման ընթացքում առաջացող ծախսերը, եթե յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում այլ կարգ չի համաձայնեցվում, իսկ որպես ծագման պետություն հանդես գալու պարագայում, ապահովել, որ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց վերադարձի վկայականի ձևակերպումը և տրամադրումը ՀՀ ներկայացուցչության կողմից իրականացվի առանց հյուպատոսական և այլ վճարների գանձման (հոդված 7):

5. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

21 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1701

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «ԱՆԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀԱՐԿԱԴԻՐ ՎՏԱՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ԱՆՁԱՆՑ՝ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ՓԱՍՏԱԹՂԹԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԸ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 21-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1701 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԸ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1701 որոշմամբ որոշել է, որ «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1701 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում եմ դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1701 որոշմամբ «Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ հարկադիր վտարման ենթակա անձանց՝ վերադարձի վկայականներով փաստաթղթավորման հարցերով փոխգործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանի դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանի դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող

դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝

իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

ՄԱՀԱՄԱՆԱՐԴԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային

ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմա-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻ

նադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շփոթելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«21» նոյեմբերի 2023թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 27-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ
«ԸՍՏ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԶԵԿՈՒՅՑՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ»
ԻՐԱՎԱՍՈՒ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԲԱԶՄԱԿՈՂՄ
ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

21 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող), Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Պետական եկամուտների կոմիտեի նախագահի տեղակալ Ա. Մուրադյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿՎՊԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
281

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎԱԿԻՐ

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի հոկտեմբերի 5-ի N 1693-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի հոկտեմբերի 10-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով վերոնշյալ համաձայնագիրը, հետազոտելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2016 թվականի հունվարի 27-ին՝ միջազգային հարկային թափանցիկության բարձրացման, ինչպես նաև կողմ հանդիսացող պետությունների համապատասխան հարկային մարմինների եկամտի գլոբալ բաշխման, վճարված հարկերի և հարկային իրավազրոյությունների շարքում տնտեսական գործունեության տեղակայման որոշակի ցուցանիշների վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության բարելավման նպատակով:

2. Համաձայնագրի 5-րդ բաժնի 1-ին պարբերությամբ սահմանվում է, որ փոխանակված բոլոր տեղեկությունների վրա տարածվում են գաղտնիության կանոնները և «Հարկային հարցերով փոխադարձ վարչական աջակցության մասին» կոնվենցիայի կամ «Հարկային հարցերով փոխադարձ վարչական աջակցության մասին» կոնվենցիայի արձանագրությամբ փոփոխված կոնվենցիայով (այսուհետ՝ «Կոնվենցիա») նախատեսված այլ երաշխիքներ, այդ թվում՝ փոխանակված տեղեկությունների օգտագործումը սահմանափակող դրույթները:

Համաձայնագրի 8-րդ բաժնի 6-րդ պարբերությամբ սահմանված կարգով իրավասու մարմնի կողմից իր մասնակցությունը Համաձայնագրին դադարեցնելու պարագայում Համաձայնագրի շրջանակներում նախկինում ստացված բոլոր տեղեկությունները շարունակում են լինել գաղտնի, և դրանց նկատմամբ գործում են Կոնվենցիայի պայմանները:

3. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունը փոխադարձության հիման վրա ստանձնում է հետևյալ պարտավորությունները.

3.1. ապահովել, որ Կոնվենցիայի 6-րդ, 21-րդ և 22-րդ հոդվածների դրույթների համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմինն ամեն տարի ավտոմատ հիմունքներով փոխանակի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող յուրաքանչյուր հաշվետվություն ներկայացնող սուբյեկտից ստացված ըստ երկրների (ԸԵ) զեկույցը, որը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում հարկային նպատակներով ռեզիդենտ է Հայաստանի Հանրապետության բոլոր այլ այդպիսի իրավասու մարմինների հետ, որոնց համար Համաձայնագիրը գործում է, և որտեղ ԸԵ զեկույցում նշված տեղեկությունների հիման վրա հաշվետվություն ներկայացնող սուբյեկտի բազմազգ ձեռնարկությունների (ԲԱՁ) խմբի մեկ կամ մեկից ավելի բաղկացուցիչ սուբյեկտները կա՛մ ռեզիդենտ են հարկային նպատակներով, կա՛մ ենթակա են հարկման մշտական հաստատության միջոցով իրականացվող ձեռնարկատիրական գործունեության մասով (բաժին 2, պարբերություն 1),

3.2. ապահովել, որ Համաձայնագրի 2-րդ բաժնում նշված տեղեկությունների փոխանակման նպատակներով՝ նշվի ԸԵ զեկույցում ներառված գումարների արժույթը (բաժին 3, պարբերություն 1),

3.3. ինչ վերաբերում է Համաձայնագրի 2-րդ բաժնի 1-ին պարբերությանը, ապա ապահովել, որ ԸԵ զեկույցը նախ փոխանակվի ԲԱՁ խմբի հարկաբյուջետային տարվա մասով, որն սկսվում է իրավասու մարմնի կողմից Համաձայնագրի 8-րդ բաժնի 1-ին պարբերության «ա» ենթապարբերության համաձայն ներկայացված ծանուցման մեջ նշված օրվանից կամ դրանից հետո, հնարավորինս շուտ և ոչ ուշ, քան այդ հարկաբյուջետային տարվա վերջին օրվանից 18 ամիս հետո: Չնայած վերոնշյալին՝ ԸԵ զեկույցը պահանջվում է փոխանակել, եթե միայն Համաձայնագիրը գործում է երկու իրավասու մարմինների համար էլ, և նրանց համապատասխան պետություններն ունեն գործող օրենսդրություն, որով պահանջվում է ԸԵ զեկույցները ներկայացնել այն հարկաբյուջետային տարվա մասով, որին վերաբերում է ԸԵ զեկույցը, և որը համապատասխանում է Համաձայնագրի 2-րդ բաժնում նախատեսված փոխանակման շրջանակին (բաժին 3, պարբերություն 2),

3.4. ապահովել, որ Համաձայնագրի 3-րդ բաժնի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ ԸԵ զեկույցը փոխանակվի հնարավորինս շուտ և ոչ ուշ, քան ԲԱՁ խմբի այն հարկաբյուջետային տարվա վերջին օրվանից 15 ամիս անց, որին վերաբերում է ԸԵ զեկույցը (բաժին 3, պարբերություն 3),

3.5. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմիններն ԸԵ զեկույցներով ավտոմատ փոխանակվեն Գծանշումների ընդլայնվող լեզվով միասնական սխեմայի միջոցով (բաժին 3, պարբերություն 4),

3.6. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմիններն աշխատեն և համաձայնեցնեն տվյալների էլեկտրոնային փոխանցման մեկ կամ մի քանի մեթոդ, այդ թվում՝ գաղտնագրման չափանիշները՝

ստանդարտացումն առավելագույնի հասցնելու և բարդություններն ու ծախսերը նվազագույնի հասցնելու համար, և համակարգող մարմնի քարտուղարությանը ծանուցեն այդ ստանդարտացված փոխանցման և գաղտնագրման մեթոդների մասին (բաժին 3, պարբերություն 5),

3.7. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմինը ծանուցի մյուս իրավասու մարմինին, երբ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմինը հաշվետվություն ներկայացնող այն սուբյեկտի առնչությամբ, որը հարկային նպատակներով ռեզիդենտ է մյուս իրավասու մարմնի տարածքում, հիմքեր ունենա կարծելու, որ սխալը կարող է հանգեցրած լինել տեղեկությունների սխալ կամ թերի հաղորդման կամ, որ առկա է հաշվետվություն ներկայացնող սուբյեկտի կողմից ԸԵ զեկույց ներկայացնելու իր պարտավորության չկատարում, իսկ որպես վերոհիշյալ ծանուցում ստացած կողմ հանդես գալու պարագայում՝ ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմինը ձեռնարկի Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրությամբ հասանելի համապատասխան միջոցները՝ ծանուցման մեջ նկարագրված սխալները կամ չկատարումները վերացնելու համար (բաժին 4),

3.8. փոխանակված բոլոր տեղեկությունների վրա տարածել գաղտնիության կանոնները և Կոնվենցիայով նախատեսված այլ երաշխիքներ, այդ թվում՝ փոխանակված տեղեկությունների օգտագործումը սահմանափակող դրույթները (բաժին 5, պարբերություն 1),

3.9. երաշխավորել, որ ԸԵ զեկույցի միջոցով ստացված տեղեկություններն օգտագործվեն բարձր տրանսֆերային գնագոյացման, բազայի քայքայման և շահույթի տեղափոխման հետ կապված ռիսկերը գնահատելու համար և անհրաժեշտության դեպքում, տնտեսական և վիճակագրական վերլուծության համար, ինչպես նաև երաշխավորել, որ տեղեկությունները չեն օգտագործվի որպես գործառությանի ամբողջական վերլուծության և համադրելիության ամբողջական վերլուծության հիման վրա առանձին գործարքների տրանսֆերային գնագոյացման և գների մանրամասն վերլուծությանը փոխարինող (բաժին 5, պարբերություն 2),

3.10. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմինն այնքանով, որքանով թույլատրվում է կիրառելի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ, անհապաղ ծանուցի համակարգող մարմնի քարտուղարությանը Համաձայնագրի 5-րդ բաժնի 1-ին և 2-րդ պարբերությունների պահանջները չկատարելու ցանկացած դեպքի, այդ թվում՝ ցանկացած պաշտպանության միջոցի, ինչպես նաև վերոնշյալ պարբերությունների պահանջները չկատարելու մասով ձեռնարկված ցանկացած միջոցի մասին (բաժին 5, պարբերություն 3):

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

21 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1702

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2016 ԹՎԱԿԱՆԻ
ՀՈՒՆՎԱՐԻ 27-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ԸՍՏ ԵՐԿՐՆԵՐԻ
ՋԵԿՈՒՅՑՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԻՐԱՎԱՍՈՒ
ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԲԱԶՄԱԿՈՂՄ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023
ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 21-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ
ՍԴՈ-1702 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1702 որոշմամբ որոշել է, որ 2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈ-1702 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1702 որոշմամբ 2016 թվականի հունվարի 27-ին ստորագրված «Ըստ երկրների զեկույցների փոխանակման մասին» իրավասու մարմինների բազմակողմ

◆ 4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՊԻ
 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանի դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանի դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

Էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար:

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին:

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյուն-

քում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը,

ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«21» նոյեմբերի 2023 թ.

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 18-ԻՆ ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ
ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՎՍՏՐԻԱՅԻ ԴԱՇՆԱՅԻՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ
ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿՎՈՂ ԱՆՁԱՆՑ
ՀԵՏԸՆԴՈՒՆՄԱՆ (ՌԵԱԴՄԻՍԻԱՅԻ) ՄԱՍԻՆ»
ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԿԻՐԱՐԿՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

21 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է.
Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)
Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Ներքին գործերի նախարարի տեղակալ
Ա. Սարգսյանի,

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի սեպտեմբերի 22-ի N 1598-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի հոկտեմբերի 11-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ արձանագրությունը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունը (այսուհետ՝ Արձանագրություն) ստորագրվել է 2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի (այսուհետ՝ Հետընդունման համաձայնագիր) կիրարկումն ապահովելու նպատակով:

2. Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության (այսուհետ յուրաքանչյուրն առանձին՝ Պայմանավորվող կողմ, Կողմ կամ միասին՝ Պայմանավորվող կողմեր) կողմից անհրաժեշտ ներպետական ընթացակարգերի ավարտի մասին ծանուցումը հետընդունման հարցերով համատեղ կոմիտեի ստանալու օրվան հաջորդող երկրորդ ամսվա առաջին օրը:

2023 թվականի հուլիսի 24-ին ավստրիական կողմից ստացվել է ծանուցում՝ Արձանագրության ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ ընթացակարգերի կատարման մասին:

3. Ներքին գործերի նախարարության միգրացիայի և քաղաքացիության ծառայության՝ Արձանագրության վավերացման նպատակահարմարության մասին տեղեկանքի համաձայն՝ Համաձայնագրի միջոցով Պայմանավորվող կողմերը նախատեսում են փոխադարձության հիման վրա ստեղծել արագ և արդյունավետ իրավական ընթացակարգեր այն անձանց հայտնաբերման և անվտանգ ու կանոնակարգված վերադարձի համար, որոնք չեն բավարարում կամ այլևս չեն բավարարում Հայաստանի կամ Եվրոպական միության անդամ պետություններից մեկի տարածք մուտք գործելու, այնտեղ գտնվելու կամ բնակվելու համար պահանջները, և դյուրացնելու այդպիսի անձանց տարանցումը՝ համագործակցության ոգով: Համաձայնագիրը հնարավորություն է տալիս ԵՄ անդամ բոլոր պետությունների հետ սահմանել և իրականացնել միասնական ընթացակարգեր՝ Կողմերի տարածքներում առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման հարցերում:

4. Հայաստանի Հանրապետությունում հետընդունումն ու տարանցումն իրականացվում են պետական սահմանի անցման կետ հանդիսացող «Զվարթնոց» միջազգային օդանավակայանում: Առանձին դեպքերում անձանց հետընդունման և տարանցման համար կարող են օգտագործվել նաև միջազգային երկաթուղային, օդային կամ ավտոմոբիլային փոխադրման համար հաստատված պետական սահմանի անցման կետերը:

5. Հայաստանի Հանրապետությունն Արձանագրությամբ ստանձնում է, մասնավորապես, ներքոնշյալ պարտավորությունները.

- ապահովել, որ հետընդունման դիմումները, դրանց ստացման հաստատումը, դրանց պատասխանները և այլ հարակից հաղորդագրությունները ներկայացվեն Ռեադմիսիոն հայցերի կառավարման էլեկտրոնային համակարգի (այսուհետև՝ ՌՀԿԷՀ) կամ, անհրաժեշտության դեպքում, հաղորդակցման այլ անվտանգ միջոցներով՝ ներառյալ էլեկտրոնային միջոցները, որոնցից է, օրինակ, էլեկտրոնային փոստը (հոդված 2, կետ 3),

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

- երաշխավորել, որ հետընդունման դիմումներ ներկայացնելիս և դրանց պատասխանելիս, պահպանվեն Հետընդունման համաձայնագրի 11-րդ հոդվածում նշված ժամկետները (հոդված 2, կետ 4),

- եթե, որպես Հայցվող Կողմ, հնարավոր չէ ներկայացնել Հետընդունման համաձայնագրի 1-ին և 2-րդ հավելվածներով սահմանված՝ անձը հաստատող փաստաթղթերը, ապահովել, որ ՀՀ իրավասու դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչությունն անցկացնի հարցազրույց, համաձայն Հետընդունման համաձայնագրի 9-րդ հոդվածի 3-րդ կետի՝ հնարավորինս շուտ դա համաձայնեցնելով հայցող մարմնի հետ (հոդված 3, կետ 1),

- Հայցվող Կողմի իրավասու մարմնի կողմից հետընդունման համար տրված համաձայնությունն ստանալուց հետո կամ Հետընդունման համաձայնագրի 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված ժամկետը լրանալուց հետո՝ որպես Հայցող Կողմ, ապահովել, որ ՀՀ իրավասու մարմինը Հայցվող Կողմի իրավասու մարմնին ուղարկի գրավոր ծանուցում, որը պարունակում է Արձանագրության 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված տեղեկությունները (հոդված 5, կետ 1),

- որպես Հայցող Կողմ՝ ապահովել, որ տարանցման դիմումը Հայցվող Կողմի իրավասու մարմնին ներկայացվի համաձայն Հետընդունման համաձայնագրին որպես 6-րդ հավելված կցված ձևի, ՌՀԿԷՀ-ի կամ, անհրաժեշտության դեպքում, հաղորդակցման այլ անվտանգ միջոցներով, ներառյալ էլեկտրոնային միջոցները, որոնցից է, օրինակ, էլեկտրոնային փոստը, նախատեսվող տարանցումից առնվազն 10 (տասը) օր առաջ (հոդված 6, կետ 1),

- այն դեպքում, երբ ավստրիական կողմը կրել է ծախսեր, որոնք վերջինս պարտավոր չէր կրել Հետընդունման համաձայնագրի 16-րդ հոդվածի համաձայն, և եթե հայկական կողմը պարտավոր էր կրել այդ ծախսերը, փոխհատուցել այդ ծախսերը հաշիվ-ապրանքագիրն ստանալուց հետո 30 օրվա ընթացքում՝ եվրոյով բանկային փոխանցում կատարելով (հոդված 8, կետ 1),

- ապահովել, որ ՀՀ իրավասու մարմիններն ավստրիական կողմի իրավասու մարմինների հետ համագործակցեն Հետընդունման համաձայնագրի և Արձանագրության իրականացման, ինչպես նաև հարակից հարցերի շուրջ (հոդված 10, կետ 1),

- ավստրիական կողմին անգլերենով տրամադրել այն բոլոր փաստաթղթերն ու գրառումները, որոնք Հետընդունման համաձայնագրի և Արձանագրության կիրարկման շրջանակներում պահանջվում է իրավասու մարմիններից միմյանց փոխանցել, ինչպես, օրինակ, Հետընդունման համաձայնագրին կցված ձևերը (հոդված 11, կետ 2):

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով,

ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

21 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1703

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2023 ԹՎԱԿԱՆԻ
ՀՈՒԼԻՍԻ 18-ԻՆ ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱՎԱՏՐԻԱՅԻ ԴԱՇՆԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ՝
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ԱՌԱՆՑ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿՎՈՂ
ԱՆՁԱՆՑ ՀԵՏԸՆԴՈՒՆՄԱՆ (ՌԵԱԴՄԻՍԻԱՅԻ) ՄԱՍԻՆ»
ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԿԻՐԱՐԿՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ
21-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈՒ-1703 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈՒ-1703 որոշմամբ որոշել է, որ 2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 21-ի ՍԴՈՒ-1703 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի

համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՄԴՈ-1703 որոշմամբ 2023 թվականի հուլիսի 18-ին Վիեննայում ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ավստրիայի դաշնային կառավարության միջև՝ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին» համաձայնագրի կիրարկման վերաբերյալ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

ՍԱԿՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների

կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիչատրամադրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար:

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին:

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային

ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է ետօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻ

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շփոթելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«21» նոյեմբերի 2023 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**ԼԵՎՈՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
«ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՒՄ
ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԻ 26-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ
ՄԱՍԻ 2-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՎ ՆՈՒՅՆ ՀՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ
(ՄԻՆՁԵՎ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 25-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ
ՀՕ-131-Ն ՕՐԵՆՔԻ ՈՒԺԻ ՄԵՋ ՄՏՆԵԼԸ ԳՈՐԾՈՂ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ)՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

21 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է.
Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝
դիմողի՝ Լևոն Հարությունյանի ներկայացուցիչ՝ փաստաբան Գ.
Թորոսյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված Ազգային ժողովի
ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման
և սպասարկման բաժնի պետ Մ. Ստեփանյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդ-
վածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի
մասին» սահմանադրական օրենքի 22 և 69-րդ հոդվածների,

4(112)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
309

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Լևոն Հարությունյանի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի և նույն հոդվածի 3-րդ մասի (մինչև 2021 թվականի մարտի 25-ին ընդունված ՀՕ-131-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ)՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

«Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքը (այսուհետ՝ Օրենք) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 11-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել է 2003 թվականի մայիսի 7-ին և ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի հունիսի 1-ից:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ Օրենքի՝ **«Ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին կադրերի տրամադրության տակ թողնելը»** վերտառությամբ 26-րդ հոդվածի՝

1) 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը թողնվում է կադրերի տրամադրության տակ «(...) ծառայողի նկատմամբ քրեական գործ հարուցվելիս՝ մինչև տվյալ գործով վերջնական որոշում կայացնելը»:

2) 3-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի «(...) առաջին մասի 2-րդ, 4-րդ և 5-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում կադրերի տրամադրության տակ գտնվելիս ծառայողի վարձատրությունն իրականացվում է նշված խոչընդոտները վերանալուց հետո, եթե պարզվում է, որ ծառայողի գործողություններում հանցակազմ չկա: Այդ դեպքում վարձատրությունն իրականացվում է կադրերի տրամադրության տակ գտնվելու ամբողջ ժամանակահատվածի համար՝ զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի չափով»:

«Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին՝ օրենքի (ՀՕ-131-Ն, ընդունվել է 2021 թվականի մարտի 25-ին) 1-ին հոդվածի՝

1) 1-ին կետի համաձայն՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետն ուժը կորցրած է ճանաչվել,

2) 2-րդ կետի համաձայն՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասից հանվել է «2-րդ.» բառը:

Գործի քննության առիթը Լևոն Հարությունյանի (այսուհետ՝ Դիմող) 2023 թվականի հուլիսի 26-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, սույն գործով պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, սույն դիմումի շրջանակներում պահանջված դատական գործը, ինչպես նաև վերլուծելով Օրենքի վերաբերելի դրույթները և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1.1. Դիմողի ներկայացուցիչը 2020 թվականի փետրվարի 3-ին հայցադիմում է ներկայացրել Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարան ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ծառայության (այսուհետ՝ Ծառայություն)՝ 2015 թվականի նոյեմբեր ամսից Դիմողին չվճարված աշխատավարձը (ներառյալ՝ օրենքով հասանելիք պարգևատրումները, լրացուցիչ աշխատավարձը) ամբողջությամբ վճարել պարտավորեցնելու պահանջի մասին: Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանը 2021 թվականի օգոստոսի 11-ի վճռով հայցը բավարարել է մասնակիորեն՝ պարտավորեցնելով Ծառայությանը 2015 թվականի դեկտեմբերի 15-ից սկսած Դիմողին օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վճարել չվճարված աշխատավարձը, իսկ մնացած մասով հայցը մերժել է:

1.2. Ծառայությունը 2021 թվականի սեպտեմբերի 7-ին և Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարությունը (որպես երրորդ անձ) 2021 թվականի սեպտեմբերի 17-ին վերոնշյալ վճռի դեմ ներկայացրել են վերաքննիչ բողոքներ: Հայաստանի Հանրապետության վերաքննիչ վարչական դատարանն իր՝ 2022 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքները բավարարել է մասնակի, Ծառայությանը սահմանված կարգով Դիմողի՝ 2015 թվականի նոյեմբեր ամսից չվճարված աշխատավարձն ամբողջությամբ վճարելուն պարտավորեցնելու պահանջի մասով հայցը մերժել է:

1.3. Վերոնշյալ որոշման դեմ Դիմողի կողմից 2023 թվականի նոյեմբերի 7-ին ներկայացվել է վճռաբեկ բողոք: Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանը 2023 թվականի հունվարի 25-ի որոշմամբ Դիմողի վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժել է:

1.4. 2023 թվականի նոյեմբերի 8-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր Վ. Դովնազյանի թիվ ԴԴԱ-7-Ե-24690 գրության համաձայն՝

1) 2015 թվականի դեկտեմբերի 15-ին Դիմողը ձերբակալվել է, և նույն թվականի դեկտեմբերի 17-ին վերջինիս նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառվել է կալանքը,

2) 2018 թվականի դեկտեմբերի 18-ին Հայաստանի Հանրապետության վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշմամբ Դիմողի նկատմամբ կիրառված կալանքը փոխվել է ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցով,

3) 2023 թվականի ապրիլի 12-ին Հայաստանի Հանրապետության հակակոռուպցիոն դատարանի որոշմամբ Դիմողի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է՝ քրեական պատասխանատվության վաղեմության ժամկետն անցնելու հիմքով: Նույն որոշմամբ վերացվել է նաև ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցը,

4) Դիմողի նկատմամբ որպես կասկածյալի կամ մեղադրյալի կարգավիճակ ունեցող աշխատողի լիազորությունների կասեցում դատավարական հարկադրանքի միջոց չի կիրառվել:

2. Դիմողի դիրքորոշումները

2.1. Դիմողը փաստում է, որ «(...) իրավահարաբերության ծագման պահին գործող Օրենքով սահմանված էր, որ քրեական գործ հարուցվելու հետևանքով ազգային անվտանգության մարմինների կադրերի տրամադրության տակ թողնված ծառայողը համարվում է ազգային անվտանգության մարմինների ծառայող, ով ունի վարձատրության իրավունք, ընդ որում քրեական գործ հարուցվելու հետևանքով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը թողնվում էր կադրերի տրամադրության տակ՝ մինչև տվյալ գործով վերջնական որոշում կայացնելը, իսկ վերջինիս վարձատրությունն իրականացվում էր համապատասխան խոչընդոտները վերացվելուց հետո, ընդ որում կադրերի տրամադրության տակ թողնվելիս վերջինս համարվում է ազգային անվտանգության մարմինների ծառայող, ով իրավունք չունի կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից»:

2.2. Վկայակոչելով Սահմանադրական դատարանի՝ 2020 թվականի փետրվարի 25-ի ՍԴՈ-1507 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ Դիմողը գտնում է, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի նկատմամբ բացառապես քրեական գործ հարուցված լինելու փաստով պայմանավորված, մինչև տվյալ գործով վերջնական որոշում կայացնելը կադրերի տրամադրության տակ թողնելու մասով, ինչպես նաև Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասն այնքանով, որքանով նախատեսում է ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի աշխատավարձի վճարման ժամկետային սահմանափակում, մասնավորապես՝ աշխատավարձի վճարումը պայմանավորելով «խոչընդոտները վերանալու» հանգամանքով (ծառայողի գործողություններում հանցակազմի բացակայության պարզմամբ), հակասում են Սահմանադրությանը, քանի որ նախատեսում են բացառապես քրեական գործ հարուցելու փաստի հիմքով հանրային ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձի՝ այդ պաշտոնից ածանցվող իրավունքի սահմանափակումներ:

2.3. Դիմողի պնդմամբ՝ «(...) անձը, մի կողմից հանդիսանալով ազգային անվտանգության ծառայող և գտնվելով կադրերի տրամադրության տակ և հնարավորություն չունենալով այլ տեղում անցնել աշխատանքի, նախ զրկվում է հանրային ծառայության անցնելու և աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքից, իսկ մյուս կողմից կրկին հանդիսանալով ազգային անվտանգության ծառայող և գտնվելով կադրերի տրամադրության տակ չի ստանում

աշխատավարձ և գրկված է իր և իր ընտանիքի գոյության ապահովման նվազագույն միջոցներից»:

2.4. Դիմողը գտնում է, որ իր նկատմամբ կիրառված՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում սահմանված է խտրական հիմքերով հանրային ծառայողի պաշտոնավարման իրավունքի միջամտություն՝ նման խտրականությունը պայմանավորելով ծառայողի նկատմամբ հարուցված քրեական գործի փաստով, որը, Սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտած իրավական դիրքորոշումների համաձայն, անթույլատրելի է: Հավելելով՝ Դիմողը նշում է, որ տվյալ դեպքում ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի նկատմամբ քրեական գործ հարուցելու փաստով պայմանավորված՝ վերջինս, մինչև նշված գործով վերջնական դատական ակտի կայացումը, թողնվում էր կադրերի տրամադրության տակ, այսինքն՝ հանդիսանում էր ազգային անվտանգության մարմինների ծառայող՝ իրավունք չունենալով կատարել այլ վճարովի աշխատանք: Հետևաբար՝ ըստ Դիմողի՝ խտրականորեն սահմանափակվում էին ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ հանրային ծառայության անցնելու, աշխատանքի ընտրության ազատության իրավունքները, անմեղության կանխավարկածի, համաչափության և իրավական որոշակիության սկզբունքները: Դիմողը գտնում է նաև, որ նշված սահմանափակումը չի կարող հետապնդել Սահմանադրության տեսանկյունից արդարացված որևէ նպատակ, ուստի չի կարող արդարացվել ո՛չ հանրային ծառայության ընդհանուր համակարգի տրամաբանությամբ, ո՛չ էլ հանրային ծառայության որևէ կոնկրետ տեսակի առանձնահատկություններով:

2.5. Ըստ Դիմողի՝ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող և իր նկատմամբ կիրառված՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասը «(...) այնքանով, որքանով մինչև մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը սահմանափակում է անձի վարձատրություն ստանալու իրավունքը, այսինքն՝ աշխատավարձի վճարման ժամկետային սահմանափակում է նախատեսում, ուղղակի կամ անուղղակի կանխորոշում է անձի մեղավորությունը ենթադրյալ հանցագործության կատարման համար»: Դիմողը գտնում է, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասը խնդրահարույց է նաև Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի տեսանկյունից:

2.6. Դիմողն արձանագրում է, որ «(...) առկա չէ որևէ հիմնավորում, բացառապես քրեական գործ հարուցված լինելու փաստի հիմքով հանրային ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձի՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ այդ պաշտոնից աճանցվող որևէ իրավունքի սահմանափակման համար: Բացի այդ, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին կադրերի տրամադրության տակ թողնելը, նրա աշխատավարձի վճարման ժամկետային սահմանափակում սահմանելը չեն կարող հետապնդել

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

Սահմանադրությամբ սահմանված որևէ նպատակ, այսինքն նշվածները հակասում են Սահմանադրության 78-րդ և 79-րդ հոդվածներին»:

2.7. Ըստ Դիմողի՝ «(...) անհրաժեշտ է որոշել իրավահարաբերության ծագման պահին գործող «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի, ինչպես նաև նույն հոդվածի 3-րդ մասի՝ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ, 29-րդ, 49-րդ, 57-րդ, 60-րդ, 66-րդ, 78-րդ և 79-րդ հոդվածներին համապատասխանության հարցը»:

3. Պատասխանողի դիրքորոշումները

3.1. Ազգային ժողովը (այսուհետ՝ Պատասխանող), վերլուծելով Դիմողի կողմից վիճարկվող Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը, գտնում է, որ քրեական գործի հարուցված լինելու պայմաններում ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը թողնվում է կադրերի տրամադրության տակ այնքան ժամանակ, մինչև որ տվյալ գործով կկայացվի վերջնական որոշում: Այսինքն՝ վերջինիս՝ կադրերի տրամադրության տակ թողնելու պայմանը մինչև տվյալ գործով վերջնական որոշում կայացնելն է, ոչ թե քրեական գործի հարուցման կամ քրեական հետապնդման հարուցման սուկ փաստը: Հետևաբար՝ Պատասխանողն արձանագրում է. «(...) Դիմողի այն պնդումը, որ վիճարկվող հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով իրականացվող գործողությունը իրականացվում է սուկ քրեական գործի հարուցման փաստով՝ առարկայազուրկ է և անհիմն, քանի որ այն իրականացվում է՝ ելնելով բացառապես օրինական անհրաժեշտությունից»:

3.2. Պատասխանողն ընդգծում է, որ հանրային ծառայության մեջ գտնվող անձի աշխատանքային լիազորությունների ժամանակավոր դադարեցման՝ որպես դատավարական հարկադրանքի միջոցի առնչությամբ միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ևս վկայում է, որ պաշտոնավարության ժամանակավոր դադարեցում դատավարական հարկադրանքի միջոցը կիրառելի է ինչպես հանրային ծառայության մեջ գտնվող, այնպես էլ առհասարակ պաշտոններ զբաղեցնող անձանց նկատմամբ՝ առանց սահմանազատելու՝ անձը ներգրավված է հանրային ծառայության մեջ, թե՞ ոչ:

3.3. Պատասխանողը նշում է, որ ըստ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի վարձատրությունն իրականացվում է նրա նկատմամբ հարուցված քրեական գործով պայմանավորված խոչընդոտները վերանալուց հետո, եթե պարզվում է, որ ծառայողի գործողություններում հանցակազմ չկա: Այսինքն՝ հատուցում ստանալու իրավունքը վերապահվում է արդարացվածի կարգավիճակ ունեցող անձին: Ընդ որում՝ տվյալ դեպքում վարձատրությունն իրականացվում է կադրերի տրամադրության տակ գտնվելու ամբողջ ժամանակահատվածի համար՝ ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայողի զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի չափով:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

3.4. Պատասխանողը գտնում է, որ սույն դիմումով վիճարկվող դրույթներն իրենց իրավակարգավորիչ դերով սահմանադրականության խնդիր չեն առաջացնում, բավարար չափով որոշակի են և հանդիսանում են ոչ միայն սահմանադրական իրավունքների իրացման երաշխիքներ, այլև ապահովում են արդարացի հավասարակշռություն՝ հանրային և մասնավոր օրինական շահերի միջև:

3.5. Պատասխանողը խնդրում է. «Լևոն Հարությունյանի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի և նույն հոդվածի 3-րդ մասի (մինչև 2021 թվականի մարտի 25-ն ընդունված ՀՕ-131-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ)՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ընդունել որոշում վիճարկվող դրույթները Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին»:

4. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքները

Սույն դիմումով վիճարկվող օրինադրույթների սահմանադրականությունը պարզելու համար Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ, մասնավորապես, հետևյալ հարցադրումներին.

- քրեական գործի հարուցման փաստի ուժով Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին կադրերի տրամադրության տակ թողնելը՝ փաստացի ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի պաշտոնավարման կամ նրա լիազորությունների կասեցումը, արդյո՞ք համապատասխանում է Սահմանադրության 49-րդ հոդվածին.

- ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին բացառապես քրեական գործ (փաստացի քրեական հետապնդում) հարուցված լինելու փաստի ուժով կադրերի տրամադրության տակ թողնելու ժամանակահատվածում վարձատրություն ստանալու արգելքն արդյո՞ք համահունչ է Սահմանադրության 49 և 75-րդ հոդվածներին:

5. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

5.1. Սահմանադրության՝ «Հանրային ծառայության անցնելու իրավունքը» վերտառությամբ 49-րդ հոդվածի համաձայն.

«Յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի ընդհանուր հիմունքներով հանրային ծառայության անցնելու իրավունք: Մանրամասները սահմանվում են օրենքով»:

Հանրային ծառայության անցնելու իրավունքը՝ որպես ժողովրդավարական իշխանության իրացման յուրօրինակ դրսևորում, **մի կողմից**՝ իրավական և ժողովրդավարական պետության քաղաքացու՝ պետական կառավարման ոլորտում հանրային ծառայության՝ օրենքով նախատեսված կարգով և պայմաններով անցնելու հնարավորության ապահովման երաշխիք է: **Մյուս**

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՒ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Կողմից՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի իրացմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին ոչ միայն մասնակցում է օրենքով նախանշված կարգով և պայմաններով հանրային իշխանության մարմինների քաղաքականության իրականացմանը, այլև հնարավորություն է ունենում հանրային ծառայության ոլորտում ծավալել աշխատանքային գործունեություն՝ իր մասնագիտական գիտելիքներին և կարողություններին համապատասխան:

Սահմանադրական դատարանը, 2019 թվականի նոյեմբերի 15-ի ՍԴՈ-1488 որոշմամբ արտահայտած՝ ընդհանուր հիմունքներով հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի վերաբերյալ դիրքորոշումները զարգացնելով 2020 թվականի փետրվարի 25-ի ՍԴՈ-1507 որոշմամբ, գտել է, որ՝

«1) հանրային ծառայողի պաշտոնավարման իրավունքին որևէ միջամտություն պետք է իրականացվի ոչ խտրական հիմքերով՝ անկախ այն հանգամանքից, թե այդ ծառայողի նկատմամբ հարուցվել է քրեական հետապնդում, թե ոչ, և անկախ որևէ այլ հանգամանքից, որը օբյեկտիվ հիմքով և իրավաչափ նպատակով չի հանգեցնում նրա պաշտոնավարման իրավունքին իրավաչափ միջամտության:

2) հանրային ծառայողի պաշտոնավարման իրավունքին այնպիսի միջամտությունը, որն ունի առավելագույն կամ բարձր ինտենսիվություն, այն է՝ հանգեցնում է նրա պաշտոնավարման հարկադիր դադարեցման կամ կասեցման, պետք է հիմքում ունենա հստակ, կանխատեսելի և մատչելի կարգավորումներ օրենքի մակարդակում, բացի դրանից, լինի համաչափ:

3) հանրային ծառայությունը կարգավորող օրենքներում չպետք է ամրագրվեն սոսկ քրեական հետապնդման հարուցման փաստով պայմանավորված այնպիսի հավելյալ սահմանափակումներ, որոնք, մի կողմից՝ դուրս են հանրային ծառայության ընդհանուր համակարգի տրամաբանությունից, մյուս կողմից՝ չունեն առարկայական արդարացում հատուկ օրենքում:

4) հաշվի առնելով հանրային ծառայողների առավել մեծ մասի և, ընդհանրապես, որևէ այլ՝ մասնավոր անձի նկատմամբ ինքնին քրեական վարույթ հարուցելու համար իրավական խոչընդոտների նվազ լինելը՝ հանրային ծառայողի պաշտոնավարման նկատմամբ քրեական դատավարության օրենքով չնախատեսված այլ՝ հավելյալ սահմանափակումները պետք է կիրառվեն բացառապես սուբսիդիարության կանոնի համաձայն, այն է՝ եթե քրեադատավարական միջոցների կիրառմամբ հնարավոր չէ հասնել Սահմանադրությամբ կամ օրենքով սահմանված համապատասխան իրավաչափ նպատակի կենսագործմանը (...):»:

5.2. Անդրադառնալով սույն սահմանադրաիրավական վեճին՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ըստ թիվ ՎԴ/0676/05/20 վարչական գործի նյութերում առկա Ծառայության տնօրենի կողմից 2015 թվականի դեկտեմբերի 24-ին տրված համապատասխան հրամանի

քաղվածքի՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ Լևոն Պավլուշաի Հարությունյանը **2015 թվականի դեկտեմբերի 15-ից համարվել է Ծառայության կադրերի վարչության տրամադրության տակ՝ առանց դրամական բավարարման՝** ազատվելով սահմանապահ զորքերի ուսումնական կենտրոնի պետի պաշտոնից (հիմք՝ Ծառայության քննչական վարչության պետ գնդապետ Մ. Մարուքյանի 2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ 8/5798 գրություն):

Վերոհիշյալ գործի նյութերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ Ծառայության քննչական վարչության վարույթում քննվող թիվ 58217215 քրեական գործով **2015 թվականի դեկտեմբերի 15-ին** ձերբակալվել է Ծառայության սահմանապահ զորքերի համապատասխան զորամասի հրամանատար՝ փոխգնդապետ Լևոն Պավլուշաի Հարությունյանը: 2015 թվականի դեկտեմբերի 17-ին Դիմողին մեղադրանք է առաջադրվել, և նույն օրը նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառվել է կալանավորումը: 2018 թվականի դեկտեմբերի 18-ին Հայաստանի Հանրապետության վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշմամբ Դիմողի նկատմամբ կիրառված կալանքը փոխվել է ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցով:

5.3. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հանրային ծառայության անցնելու՝ քաղաքացու իրավունքի իրականացման ոլորտը՝ հանրային ծառայության ընդհանուր համակարգը, դրա տարբեր բաղադրիչների առանձնահատկություններով պայմանավորված տարաբնույթ կարգավորումների ենթակա իրավահարաբերությունների համախումբ է, որտեղ, հանրային ծառայության հարաբերությունները կարգավորող ընդհանուր կանոններից բացի, օրենսդրին վերապահված է նաև հատուկ ոլորտային առանձնահատկությունների առումով հատուկ կարգավորումներ նախատեսելու իրավասությունը:

Սույն գործով վիճարկվող նորմերը նախատեսված են Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողների իրավական կարգավիճակը կանոնակարգող հատուկ ոլորտային իրավական ակտով՝ Օրենքով, որի ընդունմամբ օրենսդրի նպատակները նախորոշված են ազգային անվտանգության մարմինների հատուկ գործառույթների և դրանց ծառայողների կողմից իրականացվող հանրային իշխանական լիազորությունների բնույթով:

Մասնավորապես՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված դրույթի ուժով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողն ինքնաշխատ կերպով անցնում է Ծառայության կադրերի տրամադրության տակ՝ փաստացի իր պաշտոնավարման կասեցման հետևանքային ազդեցությամբ:

Մինչև Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված իրավադրույթի սահմանադրաչափության պայմանների ստուգումը Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ, պայմանավորված

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՒԹՅՈՒՆ ◆ 4(112)2023

ազգային անվտանգության մարմինների գործառույթներով, նրանց կողմից լուծման ենթակա խնդիրների առանձնահատկություններով, այդ մարմինների գործունեության ոլորտներում համապատասխան ծառայողներից պահանջվող՝ Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ հատուկ և անվերապահ հավատարմությամբ, ինչպես նաև նրանց վերապահված իրավասությունների հատուկ բնույթով, Հայաստանի Հանրապետության և ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի փոխհարաբերությունները որակվում են որպես «*հատուկ վստահության և հավատարմությամբ փոխկապակցված*» հարաբերություններ: Այս իրավահարաբերությունները ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին պետության կողմից ցուցաբերված հատուկ վստահության և, փոխադարձաբար պահանջվող, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողից Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ հատուկ հավատարմության հարաբերություններ են:

Քննարկվող իրավահարաբերությունների վերը նշված հատուկ բնույթը հաշվի առնելով՝ Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ, ի տարբերություն հանրային ծառայության այլ ոլորտների կարգավորմանն ուղղված նորմերի, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով նախատեսված հանրային ծառայության անցնելու սահմանադրական իրավունքի սահմանափակումների և այդ իրավունքին սահմանադրաչափ միջամտության դեպքում օրենսդրի հայեցողական իրավասությանը վերապահված միջակայքն ավելի ընդարձակ է: Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված խիստ սահմանափակում նախատեսելը օրենսդրի իրավասության տիրույթում է այն սահմանադրաչափ նպատակներով, որոնցից են (չսահմանափակվելով միայն թվարկածով)՝ (1) ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի կողմից իր պաշտոնեական լիազորությունները քրեական գործով իրեն պաշտպանելու նպատակով գործադրելու հնարավորությունը բացառելը, (2) ազգային անվտանգության մարմինների հեղինակությունը պաշտպանելը՝ դրանց՝ քրեական հետապնդման ենթակա ծառայողին պաշտոնեական լիազորությունների կատարումից հեռու պահելով, (3) ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի նկատմամբ քրեական գործ հարուցված լինելու փաստի բերումով նրա նկատմամբ նրա պաշտոնեական լիազորությունների իրականացման հարցում Ծառայության համակարգից դուրս ազդեցությունը բացառելը: Հետևաբար՝ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանրային ծառայության անցնելու ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի իրավունքի՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով սահմանափակման նպատակները, հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի սահմանափակման ընդհանուր նպատակներից իրենց տարբերությամբ հանդերձ, համահունչ են Սահմանադրությանը:

Անդրադառնալով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված սահմանափակման՝ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սկզբունքին համապատասխանության հարցին՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վիճարկվող նորմով փաստացի կասեցվում են ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի լիազորությունները, ինչը նրա՝ հանրային ծառայության պաշտոնում պաշտոնավարման սահմանափակման առումով օրենսդրի՝ վերը նշված սահմանադրաչափ նպատակների բավարարման համար չի կարող համարվել ոչ համաչափ միջամտություն, քանի որ այդ նպատակների բավարարման հնարավոր միջոցը հենց ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի լիազորությունների փաստացի կասեցումն է:

Այդուհանդերձ, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված սահմանափակման՝ Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափության սկզբունքին համապատասխանությունը բովանդակում է նաև տվյալ ծառայողի համար կիրառված սահմանափակմամբ նրա վրա դրվող անհատական բեռի և հետապնդվող հանրային շահի հավասարակշռության ապահովման պահանջ: Այս առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «*հատուկ վստահությամբ և հավատարմությամբ փոխկապակցված*» իրավահարաբերություններում ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ հանրային ծառայության անցնելու սահմանադրական իրավունքի սահմանափակման կամ դրան այլ միջամտությունների համար հանրային իշխանության ունեցած ընդարձակ հայեցողական միջակայքը Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված համաչափությամբ հակակշռելու առաջնային միջոցը այս բնույթի իրավահարաբերությունների սուբյեկտ հանդիսացող անհատների սոցիալական գործուն, կայուն և պետության կողմից նրանց նկատմամբ ունեցած «*հատուկ վստահությունը*» համահունչ երաշխիք է, որին առնչվում է սույն գործով Դիմողին վերաբերելի մասով՝ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ առկա չէ սույն սահմանադրական վեճի շրջանակում Դիմողի նկատմամբ քրեական գործի հարուցման փաստի հիմքով նրան կադրերի տրամադրության տակ թողնելու միջոցով նրա պաշտոնեական լիազորությունների փաստացի կասեցման նպատակի և Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասով դրամական բավարարում տրամադրելու պահանջի բացակայության առումով նույն իրավական դրույթի՝ Սահմանադրության 79-րդ հոդվածին համապատասխանության վեճ:

Նման պայմաններում Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում, նախևառաջ, անդրադառնալ քրեական գործ հարուցված լինելու հիմքով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի լիազորությունները կասեցնելու սահմանադրականության հարցին՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի երաշխավորման համատեքստում՝ Սահմանադրության 75-րդ հոդվածով ամրագրված հիմնական իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման կազմակերպական կառուցակարգերին և ընթացակարգերին համապատասխանության լույսի ներքո:

5.4. Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր:

Սահմանադրական դատարանի դիտարկմամբ՝ մարդու հիմնական իրավունքները և ազատությունները երևութական բնույթ կկրեին, եթե ապահովված չլինեին դրանց արդյունավետ իրականացման համար կազմակերպական կառուցակարգերով և ընթացակարգերով:

Սահմանադրական դատարանն իր մի շարք որոշումներով անդրադարձել է վերոնշյալ կարգավորման բովանդակության բացահայտմանը՝ արտահայտելով, մասնավորապես, հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

1) «Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի պահանջն է, որ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանեն այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր: Հետևաբար, այս տեսանկյունից Սահմանադրական դատարանը կարևորում է ոչ միայն իրավունքի իրացման կարգի օրենքով նախատեսման փաստը սուկ, այլև նման կարգի արդյունավետությունը, այսինքն՝ օրենքի նորմերում բովանդակվող իրավակարգավորիչ այնպիսի միջոցների, ձևերի առկայությունը և դրանց գործադրման հնարավորությունը, որոնք կերաշխավորեն սահմանադրորեն կանխորոշված նպատակի լիարժեք իրացումը՝ կոնկրետ դեպքում հաշվի առնելով նաև Սահմանադրության 78, 79, 80 և 81-րդ հոդվածների պահանջները» (ՍԴՈ-1420),

2) «Ընդ որում՝ Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի բովանդակությունից անմիջականորեն բխում է պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝ օրենքով սահմանելու իրավունքի պաշտպանությանը միտված իրավական այնպիսի միջոցներ, որոնք կապահովեն անկախ, անաչառ և մատչելի արդարադատության միջոցով անձանց հիմնական իրավունքների ու ազատությունների արդյունավետ, արդար պաշտպանություն՝ ինչպես գործի ըստ էության քննության, այնպես էլ դատական ակտերի հետագա բողոքարկման շրջանակներում» (ՍԴՈ-1420),

3) «(...) ցանկացած օրենսդրական կարգավորում, այլ ոչ թե միայն որևէ հիմնական իրավունքի կամ ազատության սահմանափակում, պետք է նպատակ ունենա և ապահովի բոլոր հիմնական իրավունքների (1) արդյունավետ իրականացման համար (2) անհրաժեշտ (3) կազմակերպական (4) կառուցակարգեր և (5) ընթացակարգեր: Միայն բոլոր այս պայմանների միաժամանակյա առկայությունը ցանկացած օրենսդրական կարգավորման մեջ, առավել ևս որևէ հիմնական իրավունք կամ ազատություն սահմանափակող օրենսդրական կարգավորման մեջ, կարող է ապահովել դրա համապատասխանությունը Սահմանադրությանը» (ՍԴՈ-1546),

4) «Պետությունը պետք է ստեղծի անհրաժեշտ երաշխիքներ մարդու իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրացման համար: Պետությունը պարտավորվում է ոչ միայն ճանաչել, պահպանել և պաշտպանել իրավունքները և ազատությունները, այլև ստեղծել պետական-իրավական այնպիսի կառուցակարգեր, որոնք արդյունավետ ձևով կարող են կանխել, վերացնել դրանց ցանկացած խախտումներ, վերականգնել խախտված իրավունքներն ու ազատությունները» (ՍԴՈ-1571),

5) «(...) Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր:

Սահմանադրության վերոնշյալ պահանջն ուղղված է Սահմանադրությամբ ամրագրված հիմնական իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ և իրական կենսագործմանը, քանի որ իրավունքի կամ ազատության միայն ամրագրումը բավարար չէ տրված իրավական հնարավորության լիարժեք իրացման համար, ուստի համապատասխան կառուցակարգերի և ընթացակարգերի օրենսդրական ամրագրումն անհրաժեշտ երաշխիք է հիմնական իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրացումն ապահովելու հարցում» (ՍԴՈ-1618):

Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքի հետ կապված մանրամասների սահմանումը վերապահելով օրենսդրին՝ Սահմանադիրը վերջինիս պարտավորեցրել է Սահմանադրության 75-րդ հոդվածում բովանդակված պահանջով, այն է՝ սահմանել սույն սահմանադրական իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ իրավահարաբերության ծագման պահին գործող իրավակարգավորումների ուժով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը, **քրեական գործ (փաստացի քրեական հետապնդում) հարուցված լինելու ուժով** փաստացի գտնվելով Ծառայության կադրերի տրամադրության տակ (օրենքի իմաստով

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱԲԱՆ 4(112)2023

շարունակելով համարվել ազգային անվտանգության մարմինների ծառայող), **զրկվում է՝**

1) ծառայության համար համարժեք վարձատրությունից,

2) վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից, կատարելու հնարավորությունից, որպիսի պայմաններում ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողն օրենսդրական կարգավորումների արդյունքում հնարավորություն չի ունենում հոգալու նյութական և սոցիալական նվազագույն պահանջմունքները՝ ապահովելով իր և իր ընտանիքի կենսապահովման նվազագույն կարիքների բավարարումը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով օրենսդիրն ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին կադրերի տրամադրության տակ թողնելու ժամանակահատվածում որպես վարձատրության տրամադրման արգելք դիտում է սուկ **ծառայողի նկատմամբ քրեական գործ (փաստացի քրեական հետապնդում) հարուցված լինելու փաստը:**

Արդյունքում, կրելով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի համար նախատեսված իրավական սահմանափակումների ողջ բեռը՝ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը վիճարկվող դրույթի ուժով չի կարող ստանալ որևէ տեսակի դրամական բավարարում կամ այլ եկամուտ (բացառությամբ օրենքով թույլատրելի վճարովի աշխատանքի): Միաժամանակ, նման սահմանափակման տևողությունն այնքանով, որքանով պայմանավորված է համապատասխան քրեական գործի տևողությամբ, չունի ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի համար իր իրավական վիճակի «տևողության» հարցում որոշակիություն, ինչը, համադրվելով նրա ապրուստի միջոցի սահմանափակման հանգամանքի հետ, չի կարող համարվել ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքին միջամտություն՝ համաչափության սկզբունքին համապատասխան:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին կադրերի տրամադրության տակ թողնելու ժամանակահատվածում վերջինիս վարձատրության (դրամական ապահովման) իրավունքի երաշխավորումը հանրային իշխանության մարմինների պարտականությունն է:

Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ կադրերի տրամադրության տակ հայտնված ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի համապատասխան դրամական բավարարման չափի և վճարման կարգի պայմանների որոշման հարցը վերապահված է օրենսդրի հայեցողությանը՝

պայմանով, որ օրենսդրի հայեցողությունը չի կարող հանգեցնել ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ կադրերի տակ գտնվելու ժամանակահատվածում ապրուստի համար անհրաժեշտ եկամտի բացակայության կամ դրամական բավարարման այնպիսի պայմաններով կամ կարգով վճարման, որը կարող է հանգեցնել հանրային ծառայողի համար նախատեսված սոցիալական երաշխիքների՝ տվյալ ժամանակահատվածում առարկայական ազդեցության բացակայության (օրինակ՝ նախատեսված դրամական բավարարման գումարի վճարումն այնպիսի կարգով, որ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին պարբերական վճարումների փոխարեն համապատասխան բավարարումը վճարվի կադրերի տրամադրության տակ գտնվելու ողջ ընթացքի համար հետագայում՝ միանվագ, սակայն ոչ՝ ապրուստի միջոցի համար բնականորեն նախատեսված պարբերականությամբ):

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հանրային իշխանության մարմինները պետք է առաջնորդվեն սահմանադրաիրավական կարգավորումներին համահունչ այն տրամաբանությամբ, որ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքին որևէ միջամտություն չի կարող փաստացի հանգեցնել հանրային ծառայության դիմաց վարձատրություն կամ ողջամիտ դրամական ապահովում ստանալու անհնարինության:

Ուսումնասիրելով սույն գործի նյութերը և դրանք համադրելով վիճարկվող կարգավորումների հետ՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին՝ բացառապես քրեական գործ (փաստացի քրեական հետապնդում) հարուցված լինելու փաստի ուժով կադրերի տրամադրության տակ թողնելը՝ **առանց որևէ դրամական ապահովման**, մինչև տվյալ գործով վերջնական որոշումը, համահունչ չէ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքին, քանզի օրենսդրական կարգավորումները չեն բավարարում Սահմանադրության 75-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ հիմնական իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր սահմանելու՝ Սահմանադրի պահանջը՝ հանգեցնելով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի՝ հանրային ծառայության անցնելու իրավունքին անհամաչափ միջամտության:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և հիմք ընդունելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետը, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-5-րդ մասերը, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 69-րդ հոդվածները՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՒՄ

1. «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը (մինչև 2021 թվականի մարտի 25-ին ընդունված ՀՕ-131-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ) համապատասխանում է Սահմանադրությանը:

2. «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» օրենքի 26-րդ հոդվածի 3-րդ մասը (մինչև 2021 թվականի մարտի 25-ին ընդունված ՀՕ-131-Ն օրենքի ուժի մեջ մտնելը գործող խմբագրությամբ) այնքանով, որքանով ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողի նկատմամբ քրեական գործ հարուցված լինելու փաստի հիմքով կադրերի տրամադրության տակ թողնվելու արդյունքում տվյալ ժամանակահատվածում ծառայողը զրկվում է դրամական ապահովում ստանալու հնարավորությունից, ճանաչել Սահմանադրության 49-րդ և 75-րդ հոդվածներին հակասող և անվավեր:

3. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

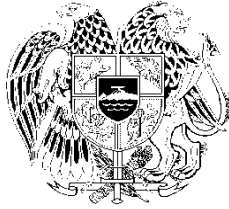
Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

21 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ -1704

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 3-ԻՆ ԵՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 23-ԻՆ
ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՕՊԵԿ-Ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ՄԻՋԵՎ «ԿԱՆԱԶ, ԴԻՄԱԿԱՅՈՒՆ ԵՎ ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ» ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

28 նոյեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովա-
կիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Ֆինանսների նախարարի տեղակալ Է.
Հակոբյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդ-
վածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2023 թվականի
հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրա-
պետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կա-
նաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային

4(112)2023
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի նոյեմբերի 17-ի N 1963-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ «Հայաստանի Հանրապետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի նոյեմբերի 17-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» (այսուհետ՝ Ծրագիր) վարկային համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին:

Ծրագրի նպատակն է խթանել Հայաստանում կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացումը՝ նպաստելով կլիմայի փոփոխության հետևանքների մեղմացմանն ու հարմարվողականությանը, բարելավելով շրջակա միջավայրի կառավարումը և էներգաարդյունավետությունը, ամրապնդելով հավասարություն և խթանելով մարդկային կապիտալի զարգացումը, ինչպես նաև ամրապնդելով կառավարումը:

Վարկը տրամադրվում է ի աջակցություն Ծրագրի, մասնավորապես՝ այն նախնական միջոցառումների, որոնք Հայաստանի Հանրապետությունը ձեռնարկել է բարեփոխումների օրակարգի երեք (3) ուղղություններով (Հավելված 1-ի 2.01 կետ): Վերոհիշյալ երեք ուղղություններն են՝ Ուղղություն 1. «Կլիմայի փոփոխության մեղմացման և հարմարվողականության խթանում և շրջակա միջավայրի կառավարման համար կարգավորող շրջանակի բարելավում», որը բաղկացած է հետևյալ նախնական միջոցառումներից. i) Նախնական միջոցառում 1. «Հանրային ներդրումների կառավարում՝ հաշվի առնելով կլիմայի վերաբերյալ տեղեկությունները», ii) Նախնական միջոցառում 2. «Էներգաարդյունավետության խթանում», iii) Նախնական միջոցառում 3. «Մթնոլորտային օդի պահպանություն», iv) Նախնական միջոցառում 4. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատում», Ուղղություն 2. «Հավասարության ամրապնդում և մարդկային կապիտալի զարգացման խթանում», որը բաղկացած է հետևյալ նախնական միջոցառումներից. i) Նախնական միջոցառում 5. «Սո-

ցիալական աջակցության համակարգի հասցեականության բարելավում», ii) Նախնական միջոցառում 6. «Դեպի ուսումնառության վերջնարդյունքներ ուղղվող՝ կարողությունների վրա հիմնված նոր կրթական ծրագրի ներդրում», Ուղղություն 3. «Հակակոռուպցիոն շրջանակի և արդարադատության ոլորտի արդյունավետության հզորացում», որը բաղկացած է հետևյալ նախնական միջոցառումներից. i) Նախնական միջոցառում 7. «Պետական օժանդակության գնահատում», ii) Նախնական միջոցառում 8. «Արդարադատություն և կոռուպցիայի դեմ պայքար»:

Համաձայնագիրն ունի երեք (3) հավելված. Հավելված 1. «Ծրագրի նկարագրություն», Հավելված 2. «Վարկի տրամադրումը», Հավելված 3. «Աստիճանական մարումը»:

Համաձայնագրին կցված «2019 թվականի հունիսի դրությամբ պետական հատվածի վարկային համաձայնագրերի նկատմամբ կիրառելի ՄՁԸ-ի (Միջազգային զարգացման ՕՊԵԿ հիմնադրամ) ընդհանուր պայմանները» (այսուհետ՝ Ընդհանուր պայմաններ) համարվում են Համաձայնագրի անբաժանելի մասը: Ընդհանուր պայմանները կիրառվում են պետական հատվածի ցանկացած վարկային համաձայնագրի նկատմամբ այն ծավալով և ենթակա են այնպիսի փոփոխությունների, որոնք կարող են սահմանվել համապատասխան Վարկային համաձայնագրով:

2. Համաձայնագրով ՕՊԵԿ հիմնադրամը՝ Համաձայնագրում սահմանված պայմաններով, Հայաստանի Հանրապետությանը տրամադրում է հիսուն միլիոն եվրոյի չափով վարկ (€50,000,000) (այսուհետ՝ Վարկ): Վարկն ունի արտոնյալ ժամկետ, որը մեկնարկում է Համաձայնագրի կնքման ամսաթվից և ավարտվում է այդ ամսաթվից հինգ (5) տարի անց: Վարկի մարումն սկսվում է 2028 թվականի հոկտեմբերի 15-ից և ավարտվում 2043 թվականի ապրիլի 15-ին: Վարկի փակման ամսաթիվը 2024 թվականի դեկտեմբերի 31-ն է կամ այդպիսի այլ ամսաթիվը, որը ՕՊԵԿ հիմնադրամը հաստատում է իր հայեցողությամբ: Վարկն ունի Համաձայնագրի կնքման ամսաթվից սկսած հինգ (5) տարի արտոնյալ ժամկետ:

3. Հաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունը փոխադարձության հիման վրա ստանձնում է հետևյալ պարտավորությունները.

3.1. յուրաքանչյուր կիսամյակ՝ յուրաքանչյուր տարվա ապրիլի 15-ին և հոկտեմբերի 15-ին, վճարել Տոկոս, որի տոկոսադրույքը հաշվարկման ցանկացած ժամանակահատվածի համար համարվում է այն դրույքաչափը, որը կազմում է վեցամսյա (6) ԵՎՐԻԲՈՐ-ի գումարը՝ գումարած մեկ ամբողջ վաթսունմեկ հարյուրերորդական տոկոս (1.61%)՝ տարեկան, որը հաշվեգրվում է առհանձված և չվճարված գումարների նկատմամբ (հոդված 2, կետեր 2.02 պարբերություն «ա», 2.05),

3.2. բացառությամբ առաջին վճարման, որի հաշվեգրումը կսկսվի Համաձայնագրի կնքման ամսաթվից վաթսույն (60) օր հետո և ենթակա է վճարման սկզբնապես՝ Գործողության մեջ մտնելու ամսաթվից հետո իննսուն (90) օրվա ընթացքում, յուրաքանչյուր կիսամյակ՝ յուրաքանչյուր տարվա ապրիլի 15-ին և հոկտեմբերի 15-ին վճարել պարտավորության վճար՝ Վարկի չափանված գումարի նկատմամբ տարեկան հաշվեգրվող մեկ քառորդ (0.25%) տոկոսի չափով (հոդված 2, կետեր 2.03 և 2.05),

3.3. Գործողության մեջ մտնելու ամսաթվից հետո իննսուն (90) օրվա ընթացքում վճարել միանվագ կոմիսիոն վճար՝ Վարկի մեկ քառորդ (0.25%) տոկոսի չափով (հոդված 2, կետ 2.04),

3.4. Արտոնյալ ժամկետի (ժամանակահատված, որը մեկնարկում է Համաձայնագրի կնքման ամսաթվից և ավարտվում է այդ ամսաթվից հինգ (5) տարի անց) ավարտից հետո՝ երեսուն (30) կիսամյակային վճարումներով, սկսած 2028 թվականի հոկտեմբերի 15-ից մինչև 2042 թվականի հոկտեմբերի 15-ը՝ յուրաքանչյուր տարվա ապրիլի 15-ին և հոկտեմբերի 15-ին՝ եվրոյով կամ ՕՊԵԿ հիմնադրամի համար ընդունելի ազատ փոխարկելի ցանկացած այլ արժույթով՝ եվրոյով արտահայտված գումարին համարժեք գումարի չափով, որը վճարվում է մարման պահին և վայրում գործող շուկայական փոխարժեքով, մարել Վարկի մայր գումարը ՕՊԵԿ հիմնադրամի կողմից սահմանված 3.33% չափով, իսկ 2043 թվականի ապրիլի 15-ին՝ 3.43% (հոդված 2, կետ 2.06 և հավելված 3, կետ 1.01),

3.5. Եթե առաջին Մարման ամսաթվի (Համաձայնագրի 3-րդ հավելվածում սահմանված՝ Վարկի յուրաքանչյուր կիսամյակային մարման ամսաթիվ) դրությամբ վարկային միջոցներն ամբողջությամբ չեն առհանվել, ապա վերադարձնել վարկի առաջին Մարման ամսաթվի դրությամբ վարկային միջոցների առհանման չափով առաջին Մարման ամսաթվի դրությամբ առհանված և չվճարված վարկի գումարը՝ Համաձայնագրի 3-րդ հավելվածի 1.01 կետին համապատասխան (հավելված 3, կետ 2.01, պարբերություն «ա»),

3.6. Եթե առաջին Մարման ամսաթվի դրությամբ վարկային միջոցներն ամբողջությամբ չեն առհանվել, ապա վերադարձնել առաջին Մարման ամսաթվից հետո կատարված ցանկացած առհանում՝ այդ առհանման օրվան հաջորդող յուրաքանչյուր Մարման ամսաթվին՝ այն գումարի չափով, որը սահմանվում է ՕՊԵԿ հիմնադրամի կողմից հետևյալ ձևով՝ առհանման գումարը բազմապատկած կոտորակով, որի համարիչը Մարման այդ ամսաթվի համար 3-րդ հավելվածի 1.01 կետում ներկայացված աղյուսակում նշված տոկոսն է, իսկ հայտարարը այդ ամսաթվի հետ համընկնող կամ դրան հաջորդող Մարման ամսաթվերի համար սահմանված մնացած բոլոր տոկոսների ընդհանուր գումարն է (հավելված 3, կետ 2.01, պարբերություն «բ»),

3.7. հայտարարել Ծրագրի և դրա իրականացման մասով Հայաստանի Հանրապետության հանձնառությունը այս և Ընդհանուր պայմանների 7.06

կետի նպատակներով ՕՊԵԿ հիմնադրամի հետ ժամանակ առ ժամանակ, ՕՊԵԿ հիմնադրամի խնդրանքով կարծիքներ փոխանակել Հայաստանի Հանրապետության մակրոտնտեսական քաղաքականության շրջանակի և Ծրագրի իրականացման գործընթացում արձանագրված առաջընթացի վերաբերյալ, իսկ մինչև կարծիքների յուրաքանչյուր փոխանակումը՝ ՕՊԵԿ հիմնադրամի դիտարկմանը և մեկնաբանությանը ներկայացնել Ծրագրի իրականացման գործընթացում արձանագրված առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվություն այնքան մանրամասն, որքան ողջամտորեն պահանջում է ՕՊԵԿ հիմնադրամը, և, չսահմանափակելով Համաձայնագրի 4.01 կետի «ա» պարբերությունը՝ անհապաղ տեղեկացնել ՕՊԵԿ հիմնադրամին ցանկացած իրավիճակի մասին, որի հետևանքով էապես փոփոխվում են Ծրագրի կամ Ծրագրի շրջանակներում ձեռնարկված ցանկացած գործողության, այդ թվում՝ Համաձայնագրի 1-ին հավելվածում ամրագրված գործողությունների նպատակները (հոդված 4, կետ 4.01),

3.8. վարկային միջոցներն օգտագործել Համաձայնագրի 1-ին հավելվածում ամրագրված և ՕՊԵԿ հիմնադրամի համար ընդունելի նպատակներով (հոդված 5, կետ 5.01),

3.9. երաշխավորել, որ Հայաստանի Հանրապետության լիազորված ներկայացուցիչը կամ Հայաստանի Հանրապետության կողմից նշանակված և ՕՊԵԿ հիմնադրամ ներկայացված այդպիսի այլ անձ (անձինք) լիազորված լինեն կատարելու Վարկի հաշվից առհանումներ (հոդված 5, կետ 5.05),

3.10. Վարկի հաշվից Վարկը առհանելուց հետո երեսուն (30) օրվա ընթացքում ՕՊԵԿ հիմնադրամին տրամադրել ա) արձանագրություն, որ համարժեք գումար է հաշվառվել Հայաստանի Հանրապետության բյուջեի կառավարման համակարգում և բ) հաշվետվություն Վարկի հաշվին ստացված մուտքերի և հատկացման մասին՝ կապված Վարկի միջոցների հետ, այնուհետև ՕՊԵԿ հիմնադրամի պահանջով տրամադրել Հայաստանի Հանրապետության Հաշվեքննիչ պալատի կողմից պետական բյուջեի եռամսյակային կատարման նկատմամբ իրականացվող աուդիտի հաշվետվությունը (հոդված 5, կետ 5.06),

3.11. ապահովել, որ որևէ Արտաքին պարտք առաջնահերթ չլինի Վարկի նկատմամբ՝ Հայաստանի Հանրապետության հսկողության ներքո գտնվող կամ նրա համար օգտագործվող արտարժույթի տրամադրման, իրացման կամ տեղաբաշխման առումով (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 4, կետ 4.01),

3.12. ՄԶՕՀ-ի նկատմամբ անվերապահորեն և բացարձակապես ապահովել, որ Ծրագրի իրականացումը (այդ թվում՝ Ապրանքների գնումը և ցանկացած Պայմանագրի իրականացում) չներառի Կոռուպցիոն գործելակերպ, Հարկադիր գործելակերպ, Դավադիր գործելակերպ կամ Խարդախ գործելակերպ, և գործադրել բոլոր միջոցները՝ այդպիսի գործելակերպերը կանխելու համար (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 4, կետ 4.05),

3.13. որպես Ծրագրի իրականացման երկիր՝ կրել Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված բոլոր հարկերը, անկախ այն հանգամանքից՝ դրանք կապված են Վարկային համաձայնագրի կամ կողմերի միջև կնքված ցանկացած լրացուցիչ համաձայնագրի ձևակերպման, հանձնման կամ գրանցման հետ, իսկ Վարկի մայր գումարը, դրա նկատմամբ հաշվեգրվող տոկոսը, Սպասարկման վճարը և ցանկացած այլ վճար վճարել առանց այդպիսի Հարկերի պահումների և առանց այդպիսի Հարկերի (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 4, կետ 4.06),

3.14. ՄՁՕՀ-ի բոլոր փաստաթղթերը, գրառումները, նամակագրությունը և համանման նյութերը համարել գաղտնի, և դրանք՝ որպես Ծրագրի իրականացման երկիր, որևէ ձևով չհրապարակել Հայաստանի Հանրապետությունում, եթե ՄՁՕՀ-ի հետ ձեռք չի բերվել այլ համաձայնություն (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 4, կետ 4.07),

3.15. որպես Ծրագրի իրականացման երկիր՝ երաշխավորել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ՄՁՕՀ-ի ակտիվները որևէ ձևով օտարման կամ ազգայնացման, բռնագանձման, արգելանքի կամ առգրավման ենթակա չեն, ինչպես նաև համանման ձևով երաշխավորել, որ Վարկի մայր գումարի և դրա նկատմամբ հաշվեգրվող տոկոսների, Սպասարկման վճարի և ցանկացած այլ վճարի մարումը չի արգելափակվի, կամ դա չի խոչընդոտվի սահմանափակումներով, կարգավորումներով, վերահսկողության միջոցներով կամ մորատորիումով, որոնք սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքի կամ որոշման ուժով (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 4, կետ 4.08),

3.16. ՄՁՕՀ-ին տրամադրել այն բոլոր տեղեկությունները, որոնք ՄՁՕՀ-ը ողջամտորեն պահանջում է ցանկացած ժամանակ, քանի դեռ լիովին չի մարվել Վարկը, և վերաբերում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում տիրող ֆինանսական և տնտեսական պայմաններին, այդ թվում՝ Վճարումների և Արտաքին պարտքի՝ Հայաստանի Հանրապետության, ինչպես նաև նրա քաղաքական կամ վարչական ստորաբաժանումների ու ցանկացած սուբյեկտի, որոնք պատկանում են կամ կառավարվում են Հայաստանի Հանրապետության կողմից կամ գործում են Հայաստանի Հանրապետության անունից և Հայաստանի Հանրապետության համար, կամ ցանկացած այնպիսի ստորաբաժանման կամ ցանկացած այնպիսի հաստատության մնացորդը, որոնք Հայաստանի Հանրապետության համար կատարում են Կենտրոնական բանկի կամ արտարժույթի կայունացման հիմնադրամի գործառույթ կամ համանման գործառույթներ (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 5, կետ 5.04),

3.17. ՄՁՕՀ-ի պահանջով առհանված և ոչ Թույլատրելի համարվող ծախսերը (Ծրագրի իրականացումը ապահովելու նպատակով Վարկային միջոցների՝ ցանկացած ձևով օգտագործումը, որն ընդունելի է ՕՊԵԿ հիմնադրամի համար) ֆինանսավորելու համար օգտագործված գումարի

ցանկացած մաս ՄՁՕՀ-ի հաշվին վերադարձնել այդ պահանջը ներկայացվելուց հետո վաթսուն (60) օրվա ընթացքում (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 6, կետ 6.06),

3.18. Ծրագրի ավարտից անմիջապես հետո, սակայն ցանկացած պարագայում ոչ ուշ, քան Ավարտի ամսաթվից վեց (6) ամիս հետո, կամ այդպիսի ավելի ուշ ամսաթիվ, որին ՄՁՕՀ-ն իր իսկ հայեցողությամբ կարող է համաձայնել, ՄՁՕՀ-ի հաշվին վերադարձնել առհանձնաբեր, սակայն չօգտագործված Վարկային միջոցների մնացորդը (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 7, կետ 7.09),

3.19. Ընդհանուր պայմանների 10-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ վարույթի շրջանակներում չներկայացնել պահանջ առ այն, որ Վարկային համաձայնագրի կամ դրա լրացուցիչ փաստաթղթերի որևէ դրույթ որևէ պատճառով անվավեր է կամ ենթակա չէ կատարման (Ընդհանուր պայմաններ, հոդված 10, կետ 10.02):

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

28 նոյեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ -1705

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ

«ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ»

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 28-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ՝

«2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 3-ԻՆ ԵՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

23-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԵՎ ՕՊԵԿ-Ի ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ

ՄԻՋԵՎ «ԿԱՆԱՉ, ԴԻՄԱԿԱՅՈՒՆ և ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ» ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ

ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023

ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ

ՍԴՈ-1705 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ «2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի նոյեմբերի 28-ի ՍԴՈ-1705 որոշմամբ որոշել է, որ 2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի նոյեմբերի 28-ի ՍԴՈ-1705 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների» Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա

Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1705 որոշմամբ 2023 թվականի հոկտեմբերի 3-ին և հոկտեմբերի 23-ին ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության և ՕՊԵԿ-ի միջազգային զարգացման հիմնադրամի միջև «Կանաչ, դիմակայուն և ներառական զարգացման ծրագիր» վարկային համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է

պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻՒ ◆ 4(112)2023

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիչատոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք,

կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին»

սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շփոթելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«28» նոյեմբերի 2023 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 7-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ԷՄԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 21-Ի՝
ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԳՐԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ
ՄՈՒՏՔԻ ԱՐՏՈՆԱԳԻՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋԻՑ ԱԶԱՏԵԼՈՒ
ՄԱՍԻՆ ՓՈԽԸՄԲՈՒՄԱՆ ՀՈՒՇԱԳՐՈՒՄ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

5 դեկտեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է.
Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝
Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Արտաքին գործերի նախարարի
տեղակալ Վ. Կոստանյանի,
համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ
հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»

4(112)2023
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

սահմանադրական օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի հոկտեմբերի 26-ի N 1840-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել «2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի հոկտեմբերի 27-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով վերոնշյալ արձանագրությունը, հետազոտելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին» Փոխըմբռնման հուշագիրը (այսուհետ՝ Փոխըմբռնման հուշագիր) գործում է 2010 թվականի հունվարի 14-ից:

2. 2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին Աբու Դաբիում՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև (այսուհետ՝ Կողմեր) ստորագրվել է Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին արձանագրությունը (այսուհետ՝ Արձանագրություն)՝ երկու երկրների միջև զբոսաշրջիկների հոսքերի ավելացման, գործարար և առևտրական կապերի ամրապնդման, կրթամշակութային, հումանիտար, առողջապահական և այլ ոլորտներում

համագործակցության խորացման, ինչպես նաև երկկողմ հարաբերությունների հետագա զարգացման նպատակով:

3. Արձանագրությամբ Փոխըմբռնման հուշագրի անվանումը շարադրվում է հետևյալ խմբագրությամբ.

«Փոխըմբռնման հուշագիր Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև քաղաքացիների մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին»:

4. Արձանագրության համաձայն՝ մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատված անձնագրեր են համարվելու երկու երկրների վավերական՝ դիվանագիտական, հատուկ, պաշտոնական և սովորական անձնագրերը: Կողմերը կթույլատրեն դիվանագիտական, հատուկ, պաշտոնական և սովորական՝ 6 ամսից ոչ պակաս վավերականության ժամկետով անձնագրեր ունեցող իրենց քաղաքացիներին մուտք գործել, դուրս գալ և տարանցմամբ տեղաշարժվել իրենց համապատասխան երկրների տարածքներով՝ առանց մուտքի արտոնագրի և վճարի: Բացի դրանից, նշված անձնագրերն ունեցող Կողմերի քաղաքացիներին թույլատրվելու է գտնվել մյուս կողմի երկրի տարածքում առավելագույնը 90 օր ժամկետով:

5. Արձանագրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունը **փոխադարձության հիման վրա** ստանձնում է հետևյալ պարտավորությունները.

5.1. մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատված անձնագրեր **համարել** Արաբական Միացյալ Էմիրությունների վավերական՝ դիվանագիտական, հատուկ, պաշտոնական և սովորական անձնագրերը,

5.2. թույլատրել դիվանագիտական, հատուկ, պաշտոնական և սովորական՝ 6 ամսից ոչ պակաս վավերականության ժամկետով անձնագրեր ունեցող Արաբական Միացյալ Էմիրությունների քաղաքացիներին մուտք գործել, դուրս գալ և տարանցմամբ տեղաշարժվել Հայաստանի Հանրապետության տարածքով՝ առանց մուտքի արտոնագրի և վճարի,

5.3. թույլատրել դիվանագիտական, հատուկ, պաշտոնական և սովորական անձնագրերն ունեցող Արաբական Միացյալ Էմիրությունների քաղաքացիներին գտնվել Հայաստանի Հանրապետության տարածքում առավելագույնը 90 օր ժամկետով:

6. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Արձանագրությամբ Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական,

փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ին՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

5 դեկտեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ- 1706

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 7-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԻԱՑՅԱԼ ԷՄԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 21-Ի՝ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԳՐԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՄՈՒՏՔԻ ԱՐՏՈՆԱԳԻՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՊԱՀԱՆՋԻՑ ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՓՈԽՆՄԲՈՒՄԱՆ ՀՈՒՇԱԳՐՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 5-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈՒ-1706 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի դեկտեմբերի 5-ի ՍԴՈՒ-1706 որոշմամբ որոշել է, որ 2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի դեկտեմբերի 5-ի ՍԴՈՒ-1706 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին»

4(112)2023
 ◆ ՏԵՆԵԿՎԵԻ
 ◆ ՍՏՅԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1706 որոշմամբ 2023 թվականի սեպտեմբերի 7-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Արաբական Միացյալ Էմիրությունների կառավարության միջև 2009 թվականի հունիսի 21-ի՝ դիվանագիտական անձնագրեր ունեցող անձանց մուտքի արտոնագիր ստանալու պահանջից ազատելու մասին Փոխըմբռնման հուշագրում փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությամբ ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
 ◆ ՍԵՂԵԿՎՈՐ

Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանն ղեկավարում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանն ղեկավարող մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարանն ղեկավարող իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարանն ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարանն առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարանն միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանա

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

նադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ավաճի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրա-

կանացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին:

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում:

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին:

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող

իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

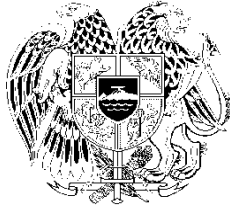
Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«05» դեկտեմբերի 2023 թ.

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 398-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ
ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

19 դեկտեմբերի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող), Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի, մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝ դիմողի՝ Արուսյակ Ալեքսանյանի ներկայացուցիչ Ա. Մանուկյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ՝ ներգրավված Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման բաժնի պետ Մ. Ստեփանյանի, համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22 և 69-րդ հոդվածների, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Արուսյակ Ալեքսանյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:
Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է

4(112)2023
ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
355

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

2021 թվականի հունիսի 30-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2021 թվականի հուլիսի 27-ին և ուժի մեջ է մտել 2022 թվականի հուլիսի 1-ին:

Օրենսգրքի՝ «Վճռաբեկ դատարանում հատուկ վերանայման բողոքով նախնական վարույթը» վերտառությամբ 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է.

«Վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժվում է, եթե Վճռաբեկ դատարանը գալիս է հեղինակության, որ վարույթ ընդունելու պայմանների հիմնավորումները բավարար չեն»:

Գործի քննության առիթն Արուսյակ Ալեքսանյանի (այսուհետ նաև՝ Դիմող) 2023 թվականի օգոստոսի 7-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, գործում առկա մյուս փաստաթղթերը և վերլուծելով Օրենսգրքի վիճարկվող իրավադրույթները՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Սահմանադրական վեճի նախապատմությունը

Հակակոռուպցիոն դատարանի 2023 թվականի հունվարի 18-ի թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 գործով որոշմամբ մեղադրյալ Ա. Ալեքսանյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել կալանքը՝ երեք ամիս ժամանակով՝ նույն ժամանակահատվածում սահմանափակելով նրա՝ այլ անձանց հետ հաղորդակցվելու իրավունքը:

Վերաքննիչ քրեական դատարանը, գրավոր ընթացակարգով դատական վերանայման ենթարկելով հակակոռուպցիոն դատարանի 2023 թվականի հունվարի 18-ի՝ մեղադրյալ Ա. Ալեքսանյանի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու մասին թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 գործով որոշման դեմ մեղադրյալ Ա. Ալեքսանյանի պաշտպանների հատուկ վերանայման բողոքները, 2023 թվականի փետրվարի 23-ին որոշել է հակակոռուպցիոն դատարանի 2023 թվականի հունվարի 18-ի՝ մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու մասին թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 գործով որոշումը մասնակիորեն՝ այլ անձանց հետ հաղորդակցության սահմանափակման մասով, բեկանել և մեղադրյալի՝ այլ անձանց հետ հաղորդակցության սահմանափակումները վերացնել, մնացած մասով դատական ակտը թողնել օրինական ուժի մեջ:

Վճռաբեկ դատարանը, քննարկելով թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 քրեական գործով վերաքննիչ քրեական դատարանի 2023 թվականի փետրվարի 23-ի որոշման դեմ մեղադրյալ Ա. Ալեքսանյանի պաշտպանի վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելու հարցը, 2023 թվականի ապրիլի 26-ին որոշել է մերժել վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելը՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ. *«Բողոքաբերի փաստարկների, սույն գործի նյութերի, ինչպես նաև բողոքարկվող դատական ակտի պատճառաբանությունների համադրված*

վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոք բերած անձի կողմից բավարար կերպով չի հիմնավորվել, որ Վերաքննիչ դատարանի կողմից առերևույթ թույլ է տրվել դատական սխալ, և որ միաժամանակ բողոքներում բարձրացված հարցերի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, հետևաբար բացակայում են բողոքները վարույթ ընդունելու՝ «Քրեական դատավարության օրենսգրքի 396-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված պայմանը»:

2. Դիմողի դիրքորոշումները

Ներկայացնելով թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 քրեական գործի դատավարական նախապատմությունը՝ Դիմողը նշում է, որ հիշյալ քրեական գործով Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասին Վճռաբեկ դատարանի կողմից փաստացի տրված այն մեկնաբանությունը, ըստ որի՝ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը կարող է պարունակել միայն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի անբավարարության մասին եզրահանգում՝ առանց այդպիսի եզրահանգման համար հիմք ծառայած դատողությունների ընթացքի արձանագրման, հակասում է Սահմանադրությամբ ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակությանն այնքանով, որքանով Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասին Վճռաբեկ դատարանի կողմից տրված մեկնաբանության շրջանակներում թույլատրելի է համարվում հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժել՝ առանց կոնկրետ գործով փաստերի և իրավունքի վերաբերյալ ողջամիտ ու համոզիչ պատճառաբանության, այն է՝ առանց գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող և կողմի ներկայացրած փաստի կամ իրավունքի հարցերի վերաբերյալ փաստարկները մերժելու մասին դատողությունների ընթացքի և դրա եզրահանգման առկայության:

Վկայակոչելով արդար դատաքննության հիմնական իրավունքի և դրա բաղադրատարր հանդիսացող՝ դատական ակտերի պատճառաբանվածության վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտված մի շարք իրավական դիրքորոշումներ՝ Դիմողը գտնում է, որ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին Վճռաբեկ դատարանի որոշումը պետք է լինի պատճառաբանված, և թեև Վճռաբեկ դատարանն ունի հայեցողություն՝ որոշելու հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշման պատճառաբանությունների ծավալը և խորությունը, այնուամենայնիվ Վճռաբեկ դատարանի նշված հայեցողությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ՝ իր որոշումը պատճառաբանելու այն կերպ, որ դրանում արձանագրվի բացառապես

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի անբավարարության մասին եզրահանգումը՝ առանց այդպիսի եզրահանգման համար հիմք ծառայած դատողությունների ընթացքի արձանագրման, այսինքն՝ առանց հստակ անդրադառնալու հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքում նշված բոլոր այն հանգամանքներին և փաստարկներին, որոնք կարող են որոշիչ լինել գործի համար, և առանց հաստատելու այն, որ այդ հանգամանքների և փաստարկների կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանի համար ընդունելի են ստորադաս դատարանի դիրքորոշումները:

Դիմողի կարծիքով՝ այն դեպքում, երբ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը պարունակում է լոկ արձանագրում բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի անբավարարության մասին, ապա հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը չի բավարարում դատական ակտերի պատճառաբանվածության չափանիշը, հետևաբար՝ ուղղակիորեն խախտում է իր՝ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքը:

Ամփոփելով իր փաստարկները՝ Դիմողը խնդրում է Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված արդար դատաքննության իրավունքին հակասող և անվավեր ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասը՝ թիվ ՀԿԴ/0002/01/23 քրեական գործով տրված այն մեկնաբանության կամ այն բովանդակության շրջանակներում, որ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը կարող է պարունակել միայն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի անբավարարության մասին եզրահանգում՝ առանց այդպիսի եզրահանգման համար հիմք ծառայած դատողությունների ընթացքի արձանագրման, մասնավորապես՝ առանց հստակ անդրադառնալու հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքում նշված բոլոր այն հանգամանքներին և փաստարկներին, որոնք կարող են որոշիչ լինել գործի համար, և առանց հաստատելու, որ այդ հանգամանքների և փաստարկների կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանի համար ընդունելի են ստորադաս դատարանների դիրքորոշումները:

3. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Ազգային ժողովը (այսուհետ նաև՝ Պատասխանող), վկայակոչելով դատական ակտերի պատճառաբանվածության վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև Վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, փաստում է, որ դատավարական ակտը պետք է պարունակի նաև պատճառաբանական մաս, քանի որ միայն այդ դեպքում կարող են երևալ փաստերի հաստատման, ապացույցների գնահատման և իրավունքի կիրառ-

ման գործընթացի կապակցությամբ դատարանի դատողությունների ընթացքը և դրանից բխող եզրահանգումները:

Օրենսգրքի՝ վիճարկվող և վերաբերելի այդ դրույթներով ամրագրված իրավակարգավորումների վերլուծության արդյունքում Պատասխանողն արձանագրում է, որ Դիմողը, ձևականորեն վիճարկելով Օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասի սահմանադրականությունը, դիմումում բարձրացնում է դատական ակտի իրավաչափության հարց, մինչդեռ դատական ակտի իրավաչափության գնահատումը ենթակա չէ Սահմանադրական դատարանին:

Ամփոփելով իր դիրքորոշումը՝ Պատասխանողը խնդրում է «Արուսյակ Ալեքսանյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործի վարույթը կարճել կամ «Արուսյակ Ալեքսանյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ընդունել վիճարկվող դրույթները Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշում:

4. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքները

Սույն գործով սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցադրումներին.

- որո՞նք են դատական ակտի, այդ թվում՝ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին Վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության՝ որպես Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի ծավալում ներառված երաշխիքի պահպանվածության սահմանադրական պահանջները՝ հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի որոշումների առանձնահատկությունները,

- արդյո՞ք վիճարկվող դրույթին իրավակիրառ պրակտիկայում տրված այն մեկնաբանությունը, ըստ որի՝ քրեական դատավարության շրջանակներում հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշման մեջ նշվում են միայն Վճռաբեկ դատարանի եզրահանգումները՝ առանց դրանց հիմքում ընկած դատողությունների շարադրանքի, համապատասխանում է Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքին:

5. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

5.1. Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք»:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Սույն հիմնական իրավունքի ապահովման երաշխիքներն ունեն տարբեր բովանդակություն և կապված են դատավարության տվյալ փուլի (կամ իրականացվող միջանկյալ վարույթի) խնդիրների հետ: Վճռաբեկ դատարանում վարույթի, այդ թվում նաև՝ Վճռաբեկ դատարանի կողմից հատուկ վերանայման վարույթում դատական ակտի վերանայման շրջանակներում անձի արդար դատաքննության իրավունքի իրացման երաշխիքն արտահայտվում է դատական ակտի **պատճառաբանվածության** օրենսդրական պահանջում, որից հետևում է դատարանի պարտականությունը՝ դատավարության ցանկացած փուլում կայացնելու պատճառաբանված դատական ակտ:

Սահմանադրական դատարանը, 2010 թվականի հունիսի 15-ի ՍԴՈ-896 որոշմամբ անդրադառնալով դատական ակտերի պատճառաբանվածության պահանջին, նշել է. «(...) օրենսդրությունն ընդհանրապես պետք է բացառի չպարճառաբանված դատական ակտի գոյությունը, որովհետև նման ակտը չի կարող համապատասխանել իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներին, չի կարող երաշխավորել մարդկանց իրավունքների արդյունավետ դատական պաշտպանություն, ինչպես նաև ապահովել խախտված իրավունքների արդյունավետ վերականգնում»:

2022 թվականի փետրվարի 1-ի ՍԴՈ-1628 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը զարգացրել է դատական ակտի պատճառաբանվածության նորմատիվ պահանջի վերաբերյալ նշյալ դիրքորոշումը՝ դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կապելով դատավորի անկախության և անկողմնակալության սկզբունքների հետ: Համաձայն նշյալ որոշման՝ «(...) Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի սույն բաղադրիչը դատական քննության որակի առաջնային չափանիշ է, իսկ դատական ակտի պարճառաբանության բացակայությունը կասկածի տակ է առնում դատարանի կողմից տվյալ դատական ակտի կայացմամբ արդարադատության նպատակին համահունչ գործունեությունը: Կոնկրետ գործով դատարանի կողմից կայացված դատական ակտի իրավաչափության գնահատման առաջնային չափանիշը, անկախ դատական ակտի նկատմամբ ձևավորված հանրային կարծիքից կամ կողմերի կամ հասարակության կամ դրա մի մասի վերաբերմունքից, տվյալ գործով փաստերի և իրավունքի հարցերի վերաբերյալ դատական ակտի հիմքում ընկած ողջամիտ և համոզիչ պարճառաբանությունն է: Ավելին, դատավարական կողմերի մրցակցող և հակասող շահերի բախման պայմաններում ընթացող դատական վեճերում դատական ակտի պարճառաբանության բացակայությունը նման պարճառաբանության առկայության իրավական պահանջի պայմաններում կարող է սասանել կողմերի և հանրության վստահությունն առ այն, որ բացակայում են տվյալ դատական ակտը կանխորոշող այլ՝ արդարադատության նպատակների հետ չառնչվող պարճառներ:

(...)

Սահմանադրական դատարանը, վերահաստատելով դատական ակտերի պատճառաբանված լինելու սահմանադրական հրամայականի վերաբերյալ նախկինում իր արտահայտած վերոհիշյալ դիրքորոշումները, շեշտում է, որ դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կոչված է համոզելու, որ դատական ակտի հիմքում ընկած են ոչ թե դատավորների անհատական կամ խմբակային մոտեցումներն ու շահերը, նրանց սուբյեկտիվ վերաբերմունքը վեճի լուծման որևէ տարբերակի նկատմամբ, այլ իրավունքը: Հետևաբար՝ ձախողելով տրամաբանական շղթայի մեջ արտացոլել վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող և կողմերի ներկայացրած փաստի կամ իրավունքի հարցերի վերաբերյալ փաստարկներն ընդունելու կամ մերժելու մասին դատարանի դատողությունների ընթացքը և դրանց եզրահանգումը դատական ակտում՝ վերջինս արդարադատություն իրականացնող հանրային իշխանության ատյանի ակտից վերածվում է այն հեղինակող դատավորի կողմից վեճի լուծման վերաբերյալ սուբյեկտիվ մոտեցման շարադրանքի՝ վրանգելով Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անհատի արդար դատաքննության իրավունքը»:

Վերահաստատելով ՍԴՈ-1628 որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ չպատճառաբանված դատական ակտը բովանդակագրկում է տվյալ գործով իրականացված արդարադատությունը՝ զրկելով պատճառաբանված դատական ակտ ակնկալելու իրավունքից, ուստիև՝ իրավատիրոջ խախտված իրավունքների վերականգնման կամ այլ կերպ պաշտպանության՝ հանրային իշխանության սահմանադրական պարտականությունը պատշաճորեն չի կատարվում: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ նման պայմաններում անձի հիմնարար իրավունքների դատական պաշտպանության երաշխավորման՝ հանրային իշխանության պարտականությունը չի կարող լիարժեքորեն կատարված համարվել, եթե դատական ակտը չի պարունակում դրա եզրահանգմանը նախորդող պատճառաբանությունը:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ պատճառաբանված դատական ակտ կայացնելը կարևոր է անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարբեր բաղադրիչների իրացման համար և, ընդհանուր առմամբ, օրգանապես փոխկապակցված է արդար դատաքննության իրավունքի իրացման բոլոր կառուցակարգերի հետ:

Սահմանադրական դատարանը, ՍԴՈ-1628 որոշման մեջ անդրադառնալով սույն հարցին, նաև նշել է. «(...) դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կողմի համար այն արդյունավետորեն բողոքարկելու և նման բողոքարկման հաջողության գնահատականի հիմք է: Այս կապակցությամբ դատական ակտի բողոքարկման ներքո նկատի է առնվում ոչ միայն դատական ակտի եռաստիճան դատական համակարգում բողոքարկման հնարավորությունը՝

փաստերի գնահատման կամ իրավունքի նորմերի մեկնաբանման կամ կիրառման վերաբերյալ, այլ նաև դատական ակտի պատճառաբանության մեջ վկայակոչված իրավական նորմերի սահմանադրականության ստուգման հնարավորությունը նման իրավունքն ունեցող անձի՝ Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումով, ինչպես նաև Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան միջազգային համապատասխան մարմիններ ներկայացվող բողոքին (...):

Զարգացնելով հիշյալ որոշման մեջբերված դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է, որ, ըստ էության, դատական ակտի պատճառաբանվածությունն ունի ոչ միայն անհատական իրավունքների դատական պաշտպանության հիմնարար երաշխիքի նշանակություն, այլև ժողովրդավարական հասարակությունում հանդիսանում է դատական իշխանության գործունեության հանրային հաշվետվողականության իրավական նախադրյալ:

Վերոնշյալի համատեքստում Վճռաբեկ դատարանում վարույթի, այդ թվում նաև՝ Վճռաբեկ դատարանի կողմից հատուկ վերանայման վարույթում դատական ակտի վերանայման շրջանակներում անձի արդար դատաքննության իրավունքից բխող հանրային իշխանության սահմանադրական պարտականությունների շրջանակի որոշակիացումը նկատի ունենալով՝ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ Վճռաբեկ դատարանի՝ ստորադաս դատարանների դատական ակտերի վերանայման նորմատիվ և բովանդակային ընդգրկմանը և վերջինիս միջոցով օրենքների ու նորմատիվ իրավական այլ ակտերի միասնական կիրառությունն ապահովելու՝ Սահմանադրությամբ Վճռաբեկ դատարանին վերապահված գործառույթի միջև կապի հարցերին:

Այսպես՝ Սահմանադրության 171-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ «Վճռաբեկ դատարանը դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայելու միջոցով ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը»:

«Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ նաև՝ Դատական օրենսգիրք) 10-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Նույնանման փաստերով այլ գործով Վճռաբեկ դատարանի կողմից իրավական նորմի մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանության դեպքում դատարանը պետք է հիմնավորի օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտի՝ Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունից շեղվելը»:

Դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Օրինական ուժի մեջ մտնող դատական ակտերը պարտադիր են դրանց հասցեատերերի համար»:

Դատական օրենսգրքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 2-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝

«1. Վճռաբեկ դատարանը վերանայում է վերաքննիչ դատարանի, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ իր կայացրած դատական ակտերը:

2. Վճռաբեկ դատարանը դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակում վերանայելու միջոցով՝

1) ապահովում է օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառությունը»:

Դատական օրենսգրքից մեջբերված իրավադրույթներից հետևում է, որ Վճռաբեկ դատարանի որոշումները՝ որպես ուժի մեջ մտած վերջնական դատական ակտեր, պարտադիր են դրանց գործողության տիրույթում գտնվող բոլոր սուբյեկտների, ներառյալ՝ հենց Վճռաբեկ դատարանի համար, երբ վերջինս քննում է նույնական կամ նույնանման փաստական հանգամանքներով գործ:

Ընդ որում՝ Վճռաբեկ դատարանի՝ ստորադաս դատարանների դատական ակտերի վերանայման միջոցով օրենքի և նորմատիվ իրավական այլ ակտերի միատեսակ կիրառության սահմանադրական գործառույթն իրացվում է նաև վճռաբեկ բողոքը, այդ թվում՝ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը, վարույթ ընդունելը մերժելու մասին դատական ակտ կայացնելու միջոցով:

Նշյալով պայմանավորված՝ Սահմանադրական դատարանը կարևոր է համարում սույն սահմանադրաիրավական վեճը քննության առնել նաև Վճռաբեկ դատարանի բոլոր տեսակի դատական ակտերի պատճառաբանվածության միասնական դատական պրակտիկայի ձևավորման անհրաժեշտության համատեքստում՝ որպես Սահմանադրության 171-րդ հոդվածից բխող նորմատիվ պահանջ:

Այս առումով հատկանշական է Սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշումը, որում անդրադարձ է կատարվել Վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերի պատճառաբանվածության խնդրին՝ հաշվի առնելով Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակը, վերջինով պայմանավորված գործառույթային լիազորությունները և Վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերի կարևորությունը բողոքաբերների և ողջ իրավակիրառ պրակտիկայի համար: Մասնավորապես՝ նշյալ որոշմամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է. «(...) ՀՀ վճռաբեկ դատարանի արդարադատական գործառույթը վճռաբեկության կարգով օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելն է, այսինքն»:

- այն պեպք է առաջին հերթին իրականացվի օրենքների և դրանց կատարումն ապահովող նորմատիվ այլ այնպիսի ակտերի իրավական բովանդակության մեկնաբանմամբ, որոնք ստորադաս դատարանների

կողմից կիրառվել են (կամ չեն կիրառվել) դրանց փարաբնույթ իրավաբանական արդյունքում,

- վճռաբեկության կարգով սահմանադրական իր վերահսկողական գործառույթի իրականացմամբ, ստորադաս դատարանների դատական ակտերը վերանայելիս և դատական սխալներն ուղղելիս վճռաբեկ դատարանը բացառապես պետք է լուծի իրավունքի իրացման հարցեր,

- որպես սահմանադրորեն նախատեսված շրջանակներում բարձրագույն դատական արյան՝ վճռաբեկ դատարանը, իր լիազորություններին համապատասխան, կոչված է երաշխավորելու ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված բոլոր դատարաններում մարդու իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների, արդարության, հավասարության պայմաններում և ողջամիտ ժամկետում դատաքննության՝ անձի սահմանադրական իրավունքների անմիջական գործադրումը,

- վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական գործառույթից է անմիջականորեն բխում ոչ միայն ընդհանուր և մասնագիտացված ստորադաս դատարանների թույլ տրված դատական սխալներն իր իրավասության շրջանակներում ուղղելը, այլև այդ դատարանների կողմից կիրառված նորմատիվ ակտերի (դրանց դրույթների) միասնական ընկալման վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում արտահայտելը:

(...)

(...) ՀՀ վճռաբեկ դատարանի գործունեության՝ օրենքով նախանշված նպատակները պայմանավորված են այդ մարմնի սահմանադրաիրավական կարգավիճակով: Օրենքի միատեսակ կիրառությունը, ճիշտ մեկնաբանությունն ապահովելը՝ որպես նաև իրավունքի զարգացմանը նպաստելու միջոցներ, կառուցակարգային փոխկապակցված գործառույթներ են, հետապնդում են իրավաչափ նպատակներ և երաշխիք են վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանների դատական ակտերը վերանայելու ընթացակարգային լիազորությունների իրականացման համար: Այդպիսի երաշխիք է նաև դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտը՝ նյութական և ընթացակարգային օրենսդրական այնպիսի կարգավորմամբ, որն ապահովի անձի իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ և լիարժեք իրականացումը»:

Հիշյալ որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը նշել է, որ՝ «(...) նախապայմանների խստացումը չպետք է տեղի ունենա անհամաչափ՝ անձանց համար ստեղծելով իրավունքների պաշտպանության խոչընդոտներ: Բացի դրանից, վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելու հարցում դատարանները պետք է ունենան ոչ թե հայեցողական անսահմանափակ ազատություն, այլ՝ օրենսդրորեն նախատեսված, հստակ, և անձանց համար

միակերպ ընկալելի հիմքերով, բողոքը վարույթ ընդունելու կամ մերժելու իրավունք և պարտականություն»:

Վերահաստատելով նշյալ որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումները՝ Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումները լրացնում են Վճռաբեկ դատարանի կողմից զարգացվող իրավունքի շրջանակը: Հետևաբար՝ արդարադատություն հայցող անձն իրավունք ունի ակնկալելու Վճռաբեկ դատարանի օրենսդրական կանոնների մեկնաբանման արդյունքում առաջադրած բողոքի ընդունելիության կանխատեսելի գործնական չափանիշներ ու պահանջներ: Սույն հանգամանքը կարևոր է ինչպես վճռաբեկ բողոք ներկայացնող անձի, այնպես էլ այն անձանց համար, որոնք Վճռաբեկ դատարան կդիմեն հետագայում: Հետևաբար՝ վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշման պատճառաբանությունները հնարավոր բողոք բերող անձանց կողմից նույն հարցի առնչությամբ դատավարական կանխատեսելի վարքագիծ դրսևորելու հնարավորություն են ընձեռում:

Ընդամին, բողոքի ընդունելիության վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումները, լինելով օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի միատեսակ կիրառման գործառույթի իրացման բաղկացուցիչ մաս, պետք է ապահովեն վճռաբեկ բողոքի ընդունելիության օրենսդրական չափանիշներից յուրաքանչյուրի մեկնաբանման և կիրառման կայունությունն ու հետևողականությունը:

Նշյալի համատեքստում Սահմանադրական դատարանի կողմից կարևորվում է նաև խնդրո առարկայի վերաբերյալ միջազգային իրավական պրակտիկայի ուսումնասիրությունն այնքանով, որքանով Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն հանդիսանում է սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության երաշխիքների նվազագույն շեմը:

Սահմանադրական դատարանը, «Աղասի Դանիելյանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ և 9-րդ հոդվածների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՍԴՈ-1628 որոշմամբ անդրադառնալով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պրակտիկայի շրջանակներում դատական ակտերի պատճառաբանվածության հիմնախնդրին, արձանագրել է. «Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ նաև ՄԻԵԴ) ներպետական դատարանների կողմից կայացված որոշումները չպատճառաբանելը ճանաչելով արդար դատական քննության իրավունքի խախտում, նշել է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանների կողմից կայացվող որոշումները պետք է ողջամտորեն պարունակեն այդ դատական ակտերի կայացման համար հիմք

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

հանդիսացած պատճառաբանություններ՝ կողմերի լաված լինելու հանգամանքը ցույց տալու, ինչպես նաև արդարադատության իրականացման նկատմամբ հանրային հսկողություն ապահովելու նպատակով (տե՛ս, օրինակ, Սալովն ընդդեմ Ուկրաինայի գործով (Salon v. Ukraine), թիվ 65518/01, § 89, ՄԻԵԴ 2005-VIII (քաղվածքներ), Գարսիա Ռուիզն ընդդեմ Իսպանիայի (García Ruiz v. Spain) [ՄՊ], թիվ 30544/96, § 26, ՄԻԵԴ 1999-I):

Դատական ակտի պատճառաբանվածությունը ՄԻԵԴ-ը դիտարկել է որպես արդարադատության պատշաճ իրականացման սկզբունքի պահանջ: Այս պարտականությունը ներառում է առնվազն հստակ անդրադարձ այն հանգամանքներին և փաստարկներին, որոնք կարող են որոշիչ լինել տվյալ գործի համար (տես՝ Ռուիզ Տորիխան ընդդեմ Իսպանիայի գործով (Ruiz Torija v. Spain), 1994 թվականի դեկտեմբերի 9, § 29-30, Շարք A թիվ 303-A), Հիգգինսը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով (Higgins and Others v. France), 1998 թվականի փետրվարի 19, § 42-43, Վճիռների և որոշումների հաղորդումներ 1998-I): Ավելին, այն գործերով, որոնք կարող են առնչվել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքներին, ՄԻԵԴ-ի մի շարք վճիռներով մանրամասն ուսումնասիրության է ենթարկվել նաև այն հարցը, թե որքանով են դատական ակտերում բերված պատճառաբանությունները եղել բովանդակալից, այլ ոչ՝ ձևական բնույթի (տես, *mutatis mutandis*, Պարադիսոն և Կամպանելլին ընդդեմ Իտալիայի գործով (Paradiso and Campanelli v. Italy) [ՄՊ], թիվ 25358/12, § 210, 2017 թվականի հունվարի 24)՝ դատական ակտի պատճառաբանվածության սկզբունքի պահպանված լինելու նկատմամբ իրականացնելով բովանդակային վերահսկողություն:

ՄԻԵԴ-ի վերը նշված մոտեցումները դատական ակտերի պատճառաբանվածության պահանջի ընդհանուր կանոններն են, որոնք բարձր (մասնավորապես՝ վճռաբեկ) դատարաններին վերաբերելի մասով մասնավորեցվել են ըստ այնմ, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը դատական ակտերը վերանայող դատարաններին չի պարտավորեցնում որոշումների պատճառաբանություններում արձագանքել կողմերի ներկայացրած բոլոր փաստարկներին, և, օրինակ, այնպիսի իրավիճակներում, երբ որոշումը վերանայող դատարանները համաձայնում են բողոքարկվող որոշումը կայացրած դատարանների որոշմանը, ապա համապատասխան բողոքները մերժելու մասին որոշումներում ընդունելի են ստորադաս դատարանների իրավական դիրքորոշումների հաստատումները, որպես դատարանի պատճառաբանություն (տես, օրինակ՝ Գարսիա Ռուիզն ընդդեմ Իսպանիայի գործով վերը նշված վճիռը, § 26, Հելլն ընդդեմ Ֆինլանդիայի գործով (Helle v. Finland), 1997 թվականի դեկտեմբերի 19, §§ 59-60, Վճիռների և որոշումների հաղորդումներ 1997-VIII):»:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակից է բխում Վճռաբեկ

դատարանի դատական ակտերի պատճառաբանվածության առանձնահատուկ անհրաժեշտությունը, քանզի Վճռաբեկ դատարանը ոչ միայն իրականացնում է կոնկրետ գործով իրավունքների դատական պաշտպանություն, այլև իր կայացրած դատական ակտով ապահովում է միատեսակ իրավակիրառ պրակտիկայի ձևավորումը՝ պահպանելով իրավական նորմերին տրվող մեկնաբանության որոշակիությունը, կայունությունը և հետևողականությունը:

Ընդ որում, սույն պահանջները հավասարապես կիրառելի են Վճռաբեկ դատարանի բոլոր դատական ակտերի նկատմամբ: Ըստ այդմ՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Վճռաբեկ դատարանի որոշումներում բողոքաբերների փաստարկների ստուգման և կատարվող հետևությունների և եզրահանգումների շղթան պետք է լինի որոշակի, այն է՝ տեսանելի լինի դատողությունների և եզրահանգումների միջև տրամաբանական կապը:

Այս կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ ի տարբերություն վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու կամ առանց քննության թողնելու հիմքերի, որոնք դատավարական օրենսգրքերում սահմանված են սպառիչ բովանդակությամբ, վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի նկարագրությունն ընդհանրական է, ինչն առաջացնում է որոշակի և ողջամտորեն մանրամասն դատական մեկնաբանության անհրաժեշտություն: Այլ կերպ՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու և առանց քննության թողնելու հիմքերն օրենսդրորեն սահմանված են, որպես կանոն, տարամեկնաբանության առիթ չստեղծող հստակությամբ, ինչը նվազեցնում է համապատասխան իրավանորմերի իրավակիրառ պրակտիկայի միասնականություն և հետևողականություն ապահովելու հարցում Վճռաբեկ դատարանի դերակատարումը՝ ի տարբերություն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու հիմքերի, որոնց վերացարկման բարձր աստիճանը դրանց պատշաճ և որոշակի կիրառումը պայմանավորում է բացառապես Վճռաբեկ դատարանի իրավամեկնաբանությամբ:

Սահմանադրական դատարանի դիտարկմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերը բողոքաբերների համար առաջացնում են ընդհանուր իրավասության դատական համակարգում վերջնական լուծում ձևավորող հետևանքներ, հետևապես՝ իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանի կայացրած որոշումների որակական հատկանիշները պետք է համարժեք լինեն Վճռաբեկ դատարանի և վերջինիս կայացրած դատական ակտերի սահմանադրաիրավական և գործնական նշանակությանը:

5.2. Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ թեև դատական ակտի պատճառաբանվածության պահանջն ինքնին ունի սահմանադրական բովանդակություն, քրեական վարույթում այն ձեռք է բերում հատուկ կարևորություն, քանի որ տվյալ դատական վարույթը կարող է հանգեցնել

մարդու հիմնական իրավունքներին և ազատություններին խիստ միջամտության:

Աներկբա իրողություն է, որ դատարանները՝ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանը, օժտված են անձի իրավունքների պաշտպանությունը երաշխավորող սահմանադրաիրավական համապարփակ լիազորությունների համալիրով, ուստի՝ բացառիկ նշանակություն ունեն անձի իրավունքների պաշտպանության առումով: Ըստ այդմ, քրեական վարույթով համապատասխան դեպքերում մերժելով բողոքը վարույթ ընդունելը՝ Վճռաբեկ դատարանը վերջնականորեն մերժում է քրեական վարույթով եռաստիճան դատական համակարգում բողոքաբերի գործով արդարադատության իրականացման հետագա հնարավորությունը, հետևաբար՝ պետք է իր որոշումներում առավելագույնս իրավաբանորեն հիմնավորի և պատճառաբանի արդարադատության իրականացման հնարավորության բացակայությունն այնպես, որ անձի համար օբյեկտիվորեն ըմբռնելի և ընկալելի լինեն դրա պատճառները, հակառակ պարագայում՝ արդարադատությունը կընկալվի իբրև ենթադրյալ խախտված իրավունքի պաշտպանության պատրանքային միջոց՝ վերջնարդյունքում նաև հանգեցնելով դատական իշխանության նկատմամբ հասարակության վստահության նվազեցման:

Սահմանադրական դատարանը վիճարկվող նորմի սահմանադրականությունը գնահատելիս հարկ է համարում նախ անդրադառնալ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու՝ Օրենսգրքով սահմանված պայմանների կիրառման խնդրին, քանի որ վերջինս Վճռաբեկ դատարանի՝ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշման պատճառաբանության բովանդակության հիմնական բաղադրիչն է:

Օրենսգրքի 396-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ համաձայն՝ «Վճռաբեկ դատարանը բողոքն ընդունում է վարույթ, եթե գալիս է հետևության, որ՝

1) վերաքննիչ դատարանի կողմից առերևույթ թույլ է տրվել դատական սխալ, կամ առերևույթ առկա է բողոքարկվող դատական ակտը ոչ իրավաչափ դարձնող որևէ փաստական կամ իրավական հանգամանք, և միաժամանակ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտի միատեսակ կիրառության համար.

2) առերևույթ քրեադատավարական օրենքի էական խախտում թույլ տալու հետևանքով կայացված դատական ակտը կարող էր խաթարել արդարադատության բուն էությունը»:

Օրենսգրքից մեջբերված և սույն գործով վիճարկվող իրավադրույթների համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ Օրենսգրքում սահմանված է հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու երկու պայման: Դրանցից առնվազն մեկի առկայությունն անհրաժեշտ է հատուկ վերանայման բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշման կայացման համար

(Օրենսգրքի 396-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 397-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 398-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Միևնույն ժամանակ, Սահմանադրական դատարանը հաշվի է առնում Օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատական ակտի՝ ներառյալ սույն բողոքին վերաբերելի հատուկ վերանայման բողոքի վճռաբեկ քննության սահմանների վերաբերյալ իրավակարգավորումները, որոնց համաձայն՝ բացառությամբ նշյալ հոդվածով նախատեսված որոշակի դեպքերի, Վճռաբեկ դատարանը բողոքը պետք է քննի բողոքի հիմքի և այն հաստատող փաստերի սահմաններում: Ըստ այդմ՝ Վճռաբեկ դատարանի՝ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշման պատճառաբանվածության սահմանադրաիրավական պահանջը, բացառությամբ Օրենսգրքի 359-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերի, սահմանափակվում է վճռաբեկ բողոքի հիմք(եր)ին և այն հաստատող փաստերին, բողոքը վարույթ ընդունելու պայմանները հիմնավորող փաստարկներին բավարար իրավական անդրադարձ կատարելու անհրաժեշտությամբ՝ համապատասխանաբար, բողոքը վարույթ ընդունելու համար դրանց անբավարարության առումով:

Սահմանադրական դատարանը պատճառաբանված դատական ակտի հիմնարար իրավունքի երաշխավորվածության համատեքստում կարևոր է համարում, որ վճռաբեկ բողոքը, ներառյալ՝ հատուկ վերանայման վճռաբեկ բողոքը, վարույթ ընդունելու հիմքերից յուրաքանչյուրի մասով ձևավորվի կայուն և կանխատեսելի իրավակիրառ պրակտիկա, ինչը հնարավորություն կտա բողոքաբերին անձամբ կամ համապատասխան խորհրդատվությամբ հստակ ընկալել վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերից յուրաքանչյուրի նորմատիվ բովանդակությանն առաջադրվող պահանջները և իր բողոքը համապատասխանեցնել այդ պահանջներին: Սրանից հետևում է նաև, որ կայուն և կանխատեսելի պրակտիկա չի կարող ձևավորվել, և, համապատասխանաբար, Վճռաբեկ դատարանի՝ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը չի կարող համարվել պատճառաբանված, եթե դրանում միայն որպես հետևություն արձանագրված է վճռաբեկ բողոքի՝ Օրենսգրքով նախատեսված ընդունելիության հիմքերին անհամապատասխանությունը՝ առանց այդ հիմքերին բողոքի անհամապատասխանությունը հիմնավորող դատողությունների շարադրանքի:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից պարզվել է, որ ՀԿԴ/0002/01/23 քրեական գործով Վճռաբեկ դատարանի 2023 թվականի ապրիլի 26-ի որոշմամբ, Դիմողի կողմից ներկայացված վճռաբեկ բողոքի հիմքերին և բողոքը վարույթ ընդունելու պայմանները հիմնավորող փաստարկներին ի պատասխան, միայն նշվել է, որ բողոքաբերի փաստարկների, գործի նյութերի, ինչպես նաև բողոքարկվող դատական ակտի պատճառաբանությունների համադրված վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բողոքաբերի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՒ ◆ 4(112)2023

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

կողմից բավարար կերպով չի հիմնավորվել, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից առերևույթ թույլ է տրվել դատական սխալ, և որ միաժամանակ բողոքաբերի կողմից բարձրացված հարցերի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Դիմողի նկատմամբ դատական ակտի պատճառաբանվածության վերաբերյալ Օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասը կիրառվել է այն մեկնաբանությամբ, որի արդյունքում դատական ակտի պատճառաբանությունների փոխարեն այն պարունակում է միայն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու հիմքերի անբավարարության մասին եզրահանգում: Հետևաբար՝ Դիմողի գործով Վճռաբեկ դատարանի կողմից դատական ակտի պատճառաբանվածության վերաբերյալ վիճարկվող իրավական դրույթը մեկնաբանվել և կիրառվել է Սահմանադրական դատարանի սույն որոշմամբ նախատեսված դիրքորոշումների հիման վրա տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանությամբ:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ քաղաքացիական գործերով իրավակիրառ պրակտիկայում ուղենշային դեր ունի Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1628 որոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանի կողմից վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումների պատճառաբանվածության կարևորության մասով: Սույնի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ թեև այն վերաբերում է քաղաքացիական դատավարությանը, սակայն Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումը հիմնված է Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքի բաղադրիչ հանդիսացող՝ դատական ակտի պատճառաբանվածության ընդհանրական սահմանադրական պահանջին, որը նույնական է նաև քրեական դատավարության շրջանակում հատուկ վերանայման բողոքների վերաբերյալ կայացվող Վճռաբեկ դատարանի ակտերի նկատմամբ: Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանը սույն սահմանադրական վեճի լուծման նպատակով հիշյալ որոշմամբ իր արտահայտած իրավական դիրքորոշումից շեղվելու պատճառ չի տեսնում:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետով, 170-րդ հոդվածով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 69-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**:

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասը համապատասխանում է Սահմանադրությանն

այն մեկնաբանությամբ, համաձայն որի՝ Վճռաբեկ դատարանի՝ հատուկ վերանայման բողոքը վարույթ ընդունելը մերժելու մասին որոշումը՝ դրա հիմքում դրված եզրահանգման հետ մեկտեղ, պետք է պարունակի նաև դրան հանգեցրած պատճառաբանությունը:

2. «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 69-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Դիմողի նկատմամբ կայացված վերջնական դատական ակտը նոր հանգամանքի ի հայտ գալու հիմքով ենթակա է վերանայման օրենքով սահմանված կարգով, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 3-րդ մասը Դիմողի նկատմամբ կիրառվել է սույն որոշմամբ տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանությամբ:

3. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

19 դեկտեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1707

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ
ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ»
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ
5-ՐԴ ԿԵՏԻ, 138-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ, ԻՆՉՊԵՍ ՆԱԵՎ ԱՅԴ
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԱՌՈՒՄՈՎ
ՓՈՒԿԱՊԱԿՑՎԱԾ ՏՎՅԱԼ ԱԿՏԻ ԱՅԼ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

4(112)2023

ՏԵՂԵԿՎՈՐ

Քաղ. Երևան

19 դեկտեմբերի 2023 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող) Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի, մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝ դիմողի՝ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի պատգամավոր Ա. Մինասյանի, գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված Ազգային ժողովի ներկայացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման բաժնի պետ Մ. Ստեփանյանի, համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22 և 68-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի, 138-րդ հոդվածի, ինչպես նաև այդ դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված տվյալ ակտի այլ դրույթների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքը (այսուհետ նաև՝ Կանոնակարգ) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2017 թվականի հունվարի 14-ին և ուժի մեջ է մտել 2017 թվականի մայիսի 18-ից:

Կանոնակարգի՝ «**Խմբակցության լիազորությունները**» վերտառությամբ 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանված է.

«1. Խմբակցությունն իրավունք ունի Կանոնակարգով սահմանված կարգով՝ (...)

5) մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոնում առաջադրելու թեկնածու»:

Կանոնակարգի վիճարկող դրույթը չի փոփոխվել և (կամ) լրացվել:

Կանոնակարգի՝ «**Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրությունները**» վերտառությամբ 138-րդ հոդվածով սահմանված է.

«1. Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրություններն անցկացվում են Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանում, ինչպես նաև նրանց պաշտոնը թափուր մնալու դեպքում:

2. Մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի թեկնածու առաջադրելու իրավունք ունի սույն հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված կարգով որոշված խմբակցությունը: Թեկնածուների առաջադրման իրավունքը պահպանվում է մինչև Ազգային ժողովի լիազորությունների ավարտը:

3. Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում պատգամավորների կազմից թեկնածուների առաջադրման իրավունքը խմբակցությունների միջև բաշխվում է Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանի բացման օրը՝ ըստ յուրաքանչյուր պաշտոնի համար ստացված գործակցի, որը հաշվարկվում է $Գ_{խ} = Ա_{խ} / (Պ_{խ} + 1)$ բանաձևով, որտեղ՝

1) $Գ_{խ}$ -ն յուրաքանչյուր պաշտոնի համար խմբակցության ստացած գործակիցն է.

2) $Ա_{խ}$ -ն խմբակցության անդամների ընդհանուր թիվն է.

3) $Պ_{խ}$ -ն հերթական պաշտոնի համար խմբակցության գործակիցը հաշվելիս թեկնածու առաջադրելու իրավունքով խմբակցությանը վերապահված մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

պաշտոնների ընդհանուր թիվն է: Գործակիցների հաշվարկի սկզբում ՊԽ-ն հավասար է զրոյի:

4. Գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը վերապահվում է մշտական հանձնաժողովների նախագահներից կամ նրանց տեղակալներից մեկի թեկնածուին առաջադրելու իրավունքը: Հաջորդ պաշտոնում առաջադրելու իրավունքը վերապահվում է մյուս խմբակցությունների համեմատ առավել մեծ գործակից ունեցող խմբակցությանը: Հավասար՝ ամենամեծ գործակիցների դեպքում մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի հերթական պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքը որոշվում է հավասար գործակիցներ ունեցող խմբակցությունների փոխհամաձայնությամբ, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ վիճակահանությամբ: Գործակիցների հաշվարկը կրկնվում է մինչև մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների՝ վերջին պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքը որոշելը:

5. Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո խմբակցությունները կարող են փոխհամաձայնությամբ փոխանակել կամ միմյանց զիջել մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը:

6. Մշտական հանձնաժողովի նախագահի թեկնածուներն առաջադրվում են՝

1) Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանում՝ յուրաքանչյուր մշտական հանձնաժողովի նախագահի ընտրության հարցի քննարկման սկզբում:

2) մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնը թափուր մնալուց հետո՝ տասնօրյա ժամկետում:

7. (մասն ուժը կորցրել է 22.06.20 ՀՕ-309-Ն)

8. Մշտական հանձնաժողովի նախագահի ընտրության հարցն Ազգային ժողովի նիստում քննարկվում է Կանոնակարգի 135-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

9. Մշտական հանձնաժողովի նախագահն ընտրվում է գաղտնի քվեարկությամբ, քվեարկությանը մասնակցող պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին:

10. Եթե մշտական հանձնաժողովի նախագահը չի ընտրվում, ապա իրավասու խմբակցությունը քվեարկությունից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում, թափուր մնացած պաշտոնի համար առաջադրում է նոր թեկնածու:

11. Մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալն ընտրվում է իրավասու խմբակցության ղեկավարի կամ քարտուղարի առաջադրմամբ՝ հանձնաժողովի որոշմամբ: Մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի ընտրությունն անցկացվում է հանձնաժողովի կազմը հաստատվելուց,

ինչպես նաև նրա պաշտոնը թափուր մնալուց հետո՝ հինգ աշխատանքային օրվա ընթացքում:

11.1. Եթե մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալը չի ընտրվում, ապա իրավասու խմբակցությունը քվեարկությունից հետո՝ հինգ աշխատանքային օրվա ընթացքում, առաջադրում է նոր թեկնածու:

12. Եթե խմբակցությունը Կանոնակարգով սահմանված կարգով և ժամկետում մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված թափուր պաշտոնում թեկնածու չի առաջադրում, ապա տվյալ պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքն անցնում է սույն հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված կարգով խմբակցությունների գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը»:

2020 թվականի հունիսի 22-ին ընդունված ՀՕ-309-Ն օրենքի 8-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 7-րդ մասը ճանաչվել է ուժը կորցրած (1), իսկ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 8-րդ մասի «հարցը» բառը փոխարինվել՝ «հարցն Ազգային ժողովի նիստում» բառերով (2):

2022 թվականի ապրիլի 12-ին ընդունված ՀՕ-91-Ն օրենքով Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածը լրացվել է հետևյալ բովանդակությամբ՝ 11.1-ին մասով. «11.1. Եթե մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալը չի ընտրվում, ապա իրավասու խմբակցությունը քվեարկությունից հետո՝ հինգ աշխատանքային օրվա ընթացքում, առաջադրում է նոր թեկնածու:», իսկ Կանոնակարգի հիշյալ հոդվածի 12-րդ մասը՝ «Կանոնակարգով սահմանված» բառերից հետո լրացվել է «կարգով և» բառերով:

Գործի քննության առիթը ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի (այսուհետ նաև՝ Դիմող)՝ 2023 թվականի մարտի 21-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, վերլուծելով Կանոնակարգի վիճարկվող և դրանց հետ փոխկապակցված այլ դրույթները՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Դիմողի դիրքորոշումները

Դիմողը բարձրացնում է հետևյալ հարցադրումները.

«1. Ո՞րն է Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում՝ «Մշտական հանձնաժողովներում **տեղերը բաշխվում են** խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ: Մշտական հանձնաժողովների նախագահների **պաշտոնները** խմբակցությունների միջև բաշխվում են խմբակցությունում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ:» նորմերի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը, արդյո՞ք հանձնաժողովի նախագահի կամ հանձնաժողովում որևէ այլ պաշտոնը (ներառյալ՝ հանձնաժողովի նախագահի

տեղակալի պաշտոնը) ներառվում է խմբակցությանը հասանելիք տեղերի թվաքանակի մեջ:

2. Արդյո՞ք Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոն(ներ)ում թեկնածուներ առաջադրելու և այդ պաշտոն(ներ)ում ընտրությունների անցկացման՝ Օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով, ինչպես նաև 138-րդ հոդվածով սահմանված ընթացակարգերը ոչ իրավաչափ կերպով չեն սահմանափակում Ազգային ժողովի քաղաքական փոքրամասնության, առավելապես ընդդիմադիր խմբակցության իրավունքները: Այսինքն՝ Ազգային ժողովի քաղաքական փոքրամասնությունը կազմող խմբակցությունը (հիմնականում ընդդիմադիր խմբակցությունը) լրացուցիչ կախվածության մեջ է ընկնում կառավարող խմբակցությունից սահմանադրի կողմից իրեն վերապահված իրավունքն իրացնելիս»:

Դիմողի դիտարկմամբ՝ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված կարգավորումից բխում է, որ քաղաքական մեծամասնությունը և քաղաքական փոքրամասնությունը պահպանում են նույն հարաբերակցությունն Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմում, ինչպիսի հարաբերակցություն առկա է Ազգային ժողովի խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի դեպքում: Ըստ դիմողի՝ դա նաև նշանակում է, որ մշտական հանձնաժողովի կազմում խմբակցության ներկայացուցիչների թիվը չի կարող փոփոխվել՝ կախված այն հանգամանքից, թե խմբակցության ներկայացուցիչը հանդիսանում է տվյալ հանձնաժողովի նախագահ, տեղակալ, թե՞ պարզապես անդամ: Եթե մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղը վերապահվում է կոնկրետ խմբակցությանը, ապա այդ պաշտոնը հաշվառվում է հանձնաժողովում տվյալ խմբակցությանը հասանելիք տեղերի թվում:

Դիմողը նշում է, որ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ և 6-րդ կետերով խմբակցությանը վերապահվել են երկու տարբեր իրավունքներ. մասնավորապես՝ 6-րդ կետով սահմանված է, որ խմբակցությունն իրավունք ունի Ազգային ժողովի հանձնաժողովում իրեն վերապահված տեղում նշանակելու խմբակցության անդամի, ինչպես նաև նրան փոխելու, իսկ 5-րդ կետով՝ իրեն հասանելիք մշտական հանձնաժողովի նախագահի (տեղակալի) պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունք, այլ ոչ տվյալ պաշտոնում նշանակելու լիազորություն:

Դիմողը գտնում է, որ Կանոնակարգի 150-րդ հոդվածի 2-րդ և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասով ամրագրված իրավակարգավորումների պայմաններում «(...) լիակատար է դառնում ընդդիմադիր խմբակցության կախվածությունը կառավարող խմբակցությունից»:

Ըստ Դիմողի՝ «(...) ընտրվելու երաշխիքների բացակայությամբ և/կամ կամայական ընտրություններով (պաշտոնանկություններով) պայմանավորված

գործընթացների արդյունքում կարող է առաջանալ այնպիսի իրավիճակ, երբ ընդդիմադիր որևէ խմբակցություն չի ունենա մշտական հանձնաժողովում իրեն հասանելիք պաշտոնը այն պարագայում, երբ Ազգային ժողովի՝ քաղաքական մեծամասնությունը քաղաքական դրդապատճառներով կամ քաղաքական նպատակահարմարությունից ելնելով, առանց որևէ հիմքի չի ընտրի մշտական հանձնաժողովների ընդդիմադիր խմբակցությունը ներկայացնող թեկնածուին»:

Դիմողը, մասնավորապես, նշում է. «(...) ընդդիմության կողմից խորհրդարանական վերահսկողության գործառույթի իրականացումը, ինչպես նաև իրեն՝ Սահմանադրությամբ արդեն իսկ տրված լիազորությունների ամբողջական ծավալով իրացումը չպետք է կախված լինի խորհրդարանական մեծամասնության կամքից և որևէ դեպքում չդառնա կառավարող խմբակցության հայեցողական լիազորություն: (...)

(...) Տերմինաբանության տեսանկյունից Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությունը օգտագործում է «**պաշտոնները բաշխվում են**» տերմինները, մինչդեռ վիճարկվող դրույթը և դրա հետ փոխկապակցված դրույթները կիրառում են «**թեկնածու առաջադրելու իրավունք**» տերմինները, որոնք ոչ միայն չեն համապատասխանում միմյանց, այլև «թեկնածու առաջադրելու իրավունք» տերմինը ինքնին սահմանափակում և աղավաղում է «**պաշտոնները բաշխվում են**» տերմինը, **քանի որ պաշտոնների բաշխումը ենթադրում է խմբակցության որոշման հիման վրա նշանակում, որը կախված չէ կառավարող խմբակցության կամքից, մինչդեռ (...) «թեկնածու առաջադրելու իրավունք»-ը տրամագծորեն հակառակն է**»:

Դիմողը խնդրում է որոշել Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի, 138-րդ հոդվածի, ինչպես նաև այդ դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված նշված ակտի այլ դրույթների՝ Սահմանադրության 4-րդ հոդվածին, 5-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 88-րդ հոդվածի 4-րդ մասին և 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխանության հարցը:

2. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Ազգային ժողովը (այսուհետ՝ Պատասխանող), մեջբերելով Սահմանադրության, ինչպես նաև Կանոնակարգի համապատասխան դրույթները, մասնավորապես, նշում է. «(...) օրենսդրի կողմից հստակ տարբերակվել են Ազգային ժողովի մարմիններում նշանակումները և ընտրությունները: **Ի տարբերություն մշտական հանձնաժողովի անդամի տեղում նշանակման դեպքի, մշտական հանձնաժողովի նախագահի, Ազգային ժողովի նախագահի, նրա տեղակալների պաշտոններում ընտրվելու դեպքում պատգամավորն այդ պաշտոնները կարող է ստանձնել Ազգային ժողովի կամահայտնության**

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՒՄ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

արդյունքում, այլ ոչ թե սուկ այն խմբակցության կամահայտնության արդյունքում, որի կազմում նա ընդգրկված է:

Մշտական հանձնաժողովի նախագահի, Ազգային ժողովի նախագահի, նրա տեղակալների պաշտոններում Ազգային ժողովի կողմից ընտրվելու և ոչ թե մեկ խմբակցության կողմից նշանակվելու կառուցակարգի ամրագրումը, թերևս, **պայմանավորված է դրանց գործառույթներով, մասնավորապես, այն հանգամանքով, որ մշտական հանձնաժողովի նախագահը, Ազգային ժողովի նախագահը և նրա տեղակալները այդ կարգավիճակում գործելիս ներկայացնում են (համակարգում են) ոչ միայն այն խմբակցությունը և իրենց խմբակցության պատգամավորներին, այլ նաև այլ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորներին, իսկ որոշ դեպքերում նաև ամբողջ Ազգային ժողովը»:**

Անդրադառնալով Դիմողի բարձրացրած՝ «պաշտոնները բաշխվում են» սահմանադրական և Կանոնակարգով նախատեսված՝ «թեկնածու առաջադրելու իրավունք» օրենսդրական ձևակերպումների հարաբերակցության հարցին՝ Պատասխանողը նշում է. «(...) **երկու նախադասություններից յուրաքանչյուրն ունի ինքնավար բովանդակություն (թեև երկու դեպքում էլ պետք է հաշվի առնվի խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությունը):**

(...) Վիճարկվող դրույթը կիրառելով «թեկնածու առաջադրելու իրավունք» տերմինը հստակեցնում է ընթացակարգը, որի կիրառմամբ ապահովվում է բաշխման պահանջը: «Տեղերը բաշխվում են» կամ «Պաշտոնները բաշխվում են» տերմինները ինքնին չի նշանակում այդ պաշտոնների նշանակվել կամ ընտրվել, դրանց իրացումը տեղի է ունենում որոշակի ընթացակարգով»:

Պատասխանողը նշում է. «Օրենսդիրը ամրագրում է Ազգային ժողովի խմբակցությունների՝ նշված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքի պահպանումը մինչև Ազգային ժողովի լիազորությունների ավարտը, որը հանդիսանում է Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոններում ընդդիմադիր խմբակցությունների ներկայացվածության կարևոր երաշխիք»:

Միաժամանակ, Պատասխանողը գտնում է, որ Դիմողն օրենքի համապատասխան նորմերի սահմանադրականությունը վիճարկում է ոչ թե նորմերի և Սահմանադրության միջև ենթադրյալ հակասության, այլ այդ նորմերով սահմանված ընթացակարգերի կիրառման արդյունքում Դիմողի համար ենթադրյալ ոչ ցանկալի հետևանքների առաջացման համատեքստում:

Պատասխանողը խնդրում է սույն գործով ընդունել որոշում՝ վիճարկվող դրույթները Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին:

3. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքները

Սույն դիմումով վիճարկվող օրինադրույթների սահմանադրականությունը գնահատելիս Սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով Դիմողի կողմից ներկայացված հիմնավորումները և ըստ այդմ՝ սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակը, առանց Կանոնակարգի ամբողջ ծավալով 138-րդ հոդվածի սահմանադրականության հարցին անդրադառնալու, անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ, մասնավորապես, ներքոնշյալ հարցադրմանը.

- արդյո՞ք Ազգային ժողովի խմբակցությունների՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների՝ իրենց վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելուն առնչվող՝ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով, 138-րդ հոդվածի 5-րդ և 12-րդ մասերով ամրագրված իրավակարգավորումների գործողության պայմաններում երաշխավորվում է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովներում տեղերի/պաշտոնների՝ ըստ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնության բաշխման պահանջը:

4. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

4.1. Խորհրդարանական մեծամասնության և փոքրամասնության փոխհամագործակցության առումով առանցքային է խորհրդարանական ընդդիմության դերի արժևորումը, ընդդիմության՝ խորհրդարանական կյանքին լիարժեք մասնակցությունն ապահովող սահմանադրաիրավական կառուցակարգերի ամրագրման և արդյունավետ գործողության միջոցով, ինչը ժամանակակից խորհրդարանական ժողովրդավարության կայացման միտումներից է: Ընդդիմության կարգավիճակի ձևական-իրավական առումով ինստիտուցիոնալացումը, այդուհանդերձ, դեռևս բավարար չէ նշված գործընթացը երաշխավորելու համար: Անհրաժեշտ է, որ խորհրդարանական մեծամասնությունը և փոքրամասնությունը (ընդդիմությունը) համագործակցեն պառլամենտարիզմին հարիր քաղաքական մշակույթի միջավայրում. խորհրդարանում ներկայացված քաղաքական ուժերը պետք է առաջնորդվեն այն գիտակցմամբ, որ կոչված են կենսագործելու ժողովրդի կամքը և, ըստ այդմ, սպասարկելու, առաջին հերթին, ոչ թե նեղ կուսակցական, անձնական, այլ հանրային/պետական շահը: Այդ առնչությամբ Եվրոպայի խորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (այսուհետ՝ Վենետիկի հանձնաժողով) կողմից 2019 թվականի հունիսի 21-22-ի ընդունված «Խորհրդարանական մեծամասնության և ընդդիմության հարաբերությունների պարամետրերը ժողովրդավարությունում. ստուգաթերթ»-ում (CDL-AD(2019)015), մասնավորապես, նշված է. «25. (...) Թե՛ մեծամասնությունը, թե՛ ընդդիմությունը պարտավոր են միասնաբար և բարեխղճորեն գործել հանուն քաղաքացիների/հանրային շահերի, որոնք ժողովրդա-

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 4(112)2023 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

վարական իշխանության լեգիտիմ աղբյուր են: Այդ հանձնառու վերաբերմունքը պետք է վեր դասվի ամեն ինչից, այդ թվում՝ քաղաքական առճակատման օրակարգից, թեպետ նման առճակատումը նույնպես բնականոն և անհրաժեշտ երևույթ է ժողովրդավարությունում: Մեծամասնությունը՝ հենց մեծամասնություն լինելու պատճառով, իշխանություն իրականացնելիս պարտավոր է ցուցաբերել ինքնազսպում և հարգանք դրսևորել ընդդիմության հանդեպ (...): Միևնույն ժամանակ, ընդդիմությունը կամ ընդդիմադիր պատգամավորները չպետք է չարաշահեն իրենց ընթացակարգային իրավունքները (...):»:

Խորհրդարանական մեծամասնության և փոքրամասնության (ընդդիմության) միջև քաղաքական հավասարակշռության ապահովման համար *առանցքային է խորհրդարանական ընդդիմության լիազորությունների երաշխավորումը խորհրդարանական կյանքի բոլոր ոլորտներում, այդ թվում՝ խորհրդարանի մարմիններում*: Այդ առնչությամբ Վենետիկի հանձնաժողովը, մասնավորապես, նշել է. «83. Եթե խորհրդարանում պատասխանատու պաշտոնների (խոսնակ, մշտական հանձնաժողովների ղեկավարներ ու անդամներ և այլն) բոլոր նշանակումները կարող են կատարվել մեծամասնության կողմից միանձնյա, ապա առկա է ռիսկ, որ ընդդիմությունն իսպառ դուրս կթողնվի խորհրդարանի կառավարման մարմիններից:

84. Ավելի լավ լուծում է այնպիսի կանոնի ամրագրումը, որն ընդդիմության համար կապահովի արդար պայմաններով խորհրդարանի պատասխանատու պաշտոններին հասանելիությունը (տես ԵԽԽՎ թիվ 1601 (2008) բանաձևը, § 2.3.1): (...):

86. Վենետիկի հանձնաժողովը ողջունում է պատասխանատու պաշտոններում համամասն ներկայացվածության սկզբունքը՝ որպես ընդդիմության իրավունքների ապահովման կարևոր գործիք (CDL- AD(2010)025, 2010 թվականի զեկույցը, §§ 63 – 66; CDL-AD(2009)025, § 18): (...):» (CDL-AD(2019)015):

Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի 2008 թվականի հունվարի 23-ի թիվ 1601 (2008) բանաձևում («Ժողովրդավարական խորհրդարանում ընդդիմության իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ ընթացակարգային ուղեցույց»), մասնավորապես, նշված է. «2.1.1. ընդդիմության անդամներն իրավունք ունեն մասնակցելու խորհրդարանի աշխատանքի կազմակերպմանը, նրանք կարող են ստանձնել խորհրդարանի (...) այլ պատասխանատու պաշտոններ, խորհրդարանի ղեկավար մարմինների կազմը պետք է արտացոլի համամասն ներկայացվածության սկզբունքը և խորհրդարանի (...) քաղաքական կազմը:

(...)

2.3. Ընդդիմությունը պետք է մասնակցի խորհրդարանական հանձնաժողովների աշխատանքներին.

2.3.1. մշտական հանձնաժողովների նախագահությունը պետք է բաշխվի խորհրդարանական խմբակցությունների միջև համամասն ներկայացվածության սկզբունքի հիման վրա (...): Կառավարության գործողությունների նկատմամբ մոնիթորինգի համար պատասխանատու հանձնաժողովների նախագահությունը, ինչպիսիք են բյուջեի և ֆինանսների հանձնաժողովը, աուդիտի հանձնաժողովը կամ անվտանգության և հետախուզության ծառայությունների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող հանձնաժողովը, պետք է տրամադրվի ընդդիմության ներկայացուցչին:

2.3.2. Ցանկացած հանձնաժողով՝ մշտական, թե ժամանակավոր, պետք է ձևավորվի համամասն ներկայացվածության սկզբունքի հիման վրա»:

Վերոնշյալի համատեքստում **Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Ազգային ժողովի խմբակցությունները պարտավոր են գիտակցել, որ այն իշխանությունը, որի իրականացման լիազորություններով օժտված են, ուղղված է ժողովրդի կամահայտնության արդյունքում ձևավորված Ազգային ժողովի սահմանադրաիրավական առաքելությունը կյանքի կոչելուն:**

4.2. Անդրադառնալով Ազգային ժողովի սահմանադրաիրավական առաքելության կենսագործման առումով առանցքային դերակատարություն ունեցող խորհրդարանական մարմինների, մասնավորապես՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների առաքելության վերհանման հարցին՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վերջիններս Ազգային ժողովի առանձին գործառույթների իրականացմանն օժանդակող մարմիններ են, որոնց գործունեության արդյունավետության նախապայման է խորհրդարանական խմբակցությունների՝ Ազգային ժողովի սահմանադրական առաքելության իրականացման ընդհանուր նպատակի շրջանակում կայուն համագործակցությունը: Այսպես, Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովն օրենքների նախագծերի, իր իրավասության մեջ մտնող այլ հարցերի նախնական քննարկման և դրանց վերաբերյալ Ազգային ժողով եզրակացություններ ներկայացնելու, ինչպես նաև խորհրդարանական վերահսկողություն իրականացնելու համար ստեղծում է մշտական հանձնաժողովներ: Ազգային ժողովում կարող է ստեղծվել ոչ ավելի, քան տասներկու մշտական հանձնաժողով:

Սահմանադրի կողմից նախանշվել են Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների սահմանադրական իրավասության շրջանակները, որոնց օրենսդրական մանրամասնումը տեղ է գտել Կանոնակարգում: Ազգային ժողովի հանձնաժողովներին վերապահված է խորհրդարանի գործառույթների իրականացմանն օժանդակելու առաքելություն Ազգային ժողովի իրավասությանը վերաբերող առանցքային հարցերի ոլորտային համակարգման նպատակով, ինչի շնորհիվ Ազգային ժողովի հանձնաժողովները ներկայանում են որպես խորհրդարանական ուժերի միջև ոլորտային քննարկումների

ապահովման հարթակներ: Ազգային ժողովի 2021 թվականի օգոստոսի 6-ի՝ «Հայաստանի Հանրապետության ոլբերորդ գումարման Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներ ստեղծելու մասին» ԱԺՈ-001-Ն որոշմամբ ստեղծվել են տասներկու մշտական հանձնաժողովներ:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում խորհրդարանական ուժերի հավասարակշռումն ապահովելու նպատակով Սահմանադիրը նախանշել է Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների ձևավորման կարգի առանցքային սկզբունքները, որոնք ընկած են մշտական հանձնաժողովների ձևավորման կարգի օրենսդրական մանրամասնման հիմքում: Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ մշտական հանձնաժողովներում տեղերը բաշխվում են խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ: Մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխվում են խմբակցությունում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ:

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ Սահմանադրության հիշյալ նորմերն ուղղված են Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում խորհրդարանական ուժերի՝ ժողովրդից ստացած քվեին համաչափ ներկայացվածության ապահովմանը, ինչով պայմանավորված է դրանից բխող համամասնությունը պահպանելու հրամայականը: Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում համապատասխան պաշտոնները բաշխելիս Սահմանադրության վերոնշյալ նորմերով ամրագրված՝ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությունից ցանկացած շեղում կձևախեղի ժողովրդի՝ Ազգային ժողովի ընտրությամբ արտահայտված կամահայտնության արդյունքը, Ազգային ժողովի՝ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված՝ ժողովրդի ներկայացուցչական մարմնի բնույթը:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Սահմանադիրն ամրագրել է հրամայական պահանջ՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում պետք է ապահովվի խորհրդարանական ուժերի **համամասն ներկայացվածությունը**՝ Ազգային ժողովի խմբակցությունների միջև մշտական հանձնաժողովների անդամների տեղերի, մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների համամասն բաշխման միջոցով: Սահմանադրի կողմից նախանշված՝ մշտական հանձնաժողովների ձևավորմանն ու գործունեությանն առնչվող կարգավորումների համատեքստում սահմանադրական հրամայականն է՝ **մշտական հանձնաժողովներում տեղերը պետք է բաշխվեն ըստ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնության, հեղևաբար՝ մշտական հանձնաժողովների ձևավորմանն առնչվող օրենսդրական կարգավորումները պետք է ուղղված լինեն նշված սահմանադրաիրավական պահանջի**

գործնական ապահովմանը և պեղք է մեկնաբանվեն ու կիրառվեն բացառապես վերջինիս էությունը և նպատակին համահունչ:

Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի առաջին նախադասության մեջ գործածված «տեղերը բաշխվում են» և երկրորդ նախադասության մեջ գործածված «պաշտոնները (...) բաշխվում են» ձևակերպումների առնչությամբ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկու նախադասություններից յուրաքանչյուրի բովանդակությանը ձևական/մեխանիկական մոտեցում դրսևորելու պայմաններում «տեղերը բաշխվում են» ձևակերպումը վերաբերելի է մշտական հանձնաժողովի անդամներին, իսկ «պաշտոնները (...) բաշխվում են» ձևակերպումը՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահներին: Այդ առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկու նախադասություններն օրգանական կապի մեջ են, որպիսի հանգամանքով պայմանավորված՝ «տեղեր» եզրույթը կարող է մեկնաբանվել այնպես, որ, մշտական հանձնաժողովի անդամներից բացի, ներառի նաև մշտական հանձնաժողովի նախագահին և նրա տեղակալին՝ նկատի առնելով նաև, որ համապատասխան մշտական հանձնաժողովի նախագահը և նրա տեղակալը հանդիսանում են այդ հանձնաժողովի անդամներ:

Այդ համատեքստում Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում նշել, որ վերոնշյալ սահմանադրական սկզբունքի ապահովման նպատակով մշտական հանձնաժողովների կազմավորման կարգը սահմանելիս օրենսդիրը տարբերակել է մշտական հանձնաժողովի անդամի տեղը, նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոններն զբաղեցնելու կարգերը:

Այսպես, ըստ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի՝ *խմբակցությունն իրավունք ունի Կանոնակարգով սահմանված կարգով Ազգային ժողովի հանձնաժողովում իրեն վերապահված տեղում նշանակելու խմբակցության անդամի, ինչպես նաև նրան փոխելու:*

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ անդամակցելով մշտական հանձնաժողովին և ներկայացնելով իր խմբակցությունը՝ պատգամավորն անմիջականորեն իրացնում է իր պատգամավորական մանդատը: Պատգամավորների անդամակցությունը խորհրդարանական հանձնաժողովներին բխում է վերջիններիս կարգավիճակից, պատգամավորական մանդատի իրացման ձևերից մեկն է, որը ներառում է նաև խորհրդարանական հանձնաժողովներում վերջիններիս կողմից ծավալվող գործունեությանն առնչվող իրավունքներն ու պարտականությունները: Այսպես, Կանոնակարգի՝ պատգամավորի *իրավունքները* սահմանող 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ, 8-րդ և 10-րդ կետերի համաձայն՝ պատգամավորն իրավունք ունի համապատասխանաբար՝ ընդգրկվելու մշտական կամ ժամանակավոր հանձնաժողովի աշխատանքային խմբի կազմում, ընդգրկվելու իր հանձնաժողովի ստեղծած ենթահանձնաժողովի կազմում, ծանոթանալու Ազգային ժողովին, իր

խմբակցությանը կամ հանձնաժողովին հասցեագրված ցանկացած փաստաթղթի, բացառությամբ անվանական կամ անձնական նյութերի, ինչպես նաև պետական գաղտնիք պարունակող այնպիսի տեղեկության, որին իրավասու չէ իրազեկվելու: Կանոնակարգի՝ պատգամավորի պարտականությունները սահմանող 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերի համաձայն՝ պատգամավորը պարտավոր է համապատասխանաբար՝ ընդգրկվել մեկ մշտական հանձնաժողովի կազմում, բացառությամբ Կանոնակարգի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսված դեպքերի, մասնակցել իր անդամակցած հանձնաժողովի նիստերին, իր անդամակցած հանձնաժողովի հրավիրած խորհրդարանական լուսններին:

Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ *խմբակցությունն իրավունք ունի Կանոնակարգով սահմանված կարգով մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոնում առաջադրելու թեկնածու:*

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման գործընթացում օրենսդիրը նախատեսել է հանձնաժողովի անդամի մասով՝ նշանակման կարգ, նախագահի և նրա տեղակալի մասերով՝ ընտրության կարգ:

Մշտական հանձնաժողովի անդամների տեղերի բաշխման պայմաններում խմբակցությունն իր ներկայացուցիչներին՝ պատգամավորներին, անմիջականորեն նշանակում է իրեն վերապահված տեղերում. այս իրավահարաբերությունը թե՛ սուբյեկտային, թե՛ փուլային զարգացման առումով էականորեն տարբերվում է մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոնների զբաղեցման իրավահարաբերություններից, որոնց պայմաններում խմբակցության դերը սահմանափակվում է իրավահարաբերության սկզբնական փուլում մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորությամբ:

Դիմողի կողմից բարձրացված սույն տարբերակման իրավաչափությունը գնահատելու առումով Սահմանադրական դատարանը կարևորում է Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի անդամի, նախագահի և նրա տեղակալի իրավական կարգավիճակների միջև տարբերությունների վերհանումը: Այսպես, Կանոնակարգի՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի լիազորությունները սահմանող 13-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծությունից ակնհայտ է, որ մշտական հանձնաժողովի նախագահը, ի տարբերություն մշտական հանձնաժողովի անդամի, օժտված է նաև *կազմակերպահրավական լիազորություններով* և իրականացնում է հանձնաժողովի աշխատանքի համակարգմանն առնչվող *ներքին* կազմակերպական, ինչպես նաև հանձնաժողովի և Ազգային ժողովի այլ մարմինների, քարտուղարության փոխհարաբերությունների համակարգմանն ուղղված *արտաքին* կազմա-

կերպական լիազորություններ: Մշտական հանձնաժողովի նախագահը համակարգում է մշտական հանձնաժողովում ընդգրկված խմբակցությունների ներկայացուցիչների աշխատանքը, ինչպես նաև հանձնաժողովի և Ազգային ժողովի այլ մարմինների համագործակցությունը:

Մշտական հանձնաժողովի նախագահի կազմակերպարական լիազորություններն ուղղված են բացառապես հանձնաժողովի գործունեության համակարգմանը: Մշտական հանձնաժողովի նախագահի իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունն է նաև այն, որ վերջինս ի պաշտոնե անդամակցում է Ազգային ժողովի խորհրդին՝ ներկայացնելով համապատասխան հանձնաժողովը, և որպես Ազգային ժողովի խորհրդի անդամ ունի լիազորություններ, որոնք առնչվում են Ազգային ժողովի գործունեությանը և չեն սահմանափակվում միայն համապատասխան հանձնաժողովի գործունեության համակարգմամբ: Այսպես, Կանոնակարգի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովի խորհուրդն իրականացնում է Ազգային ժողովի գործունեությանն առնչվող մի շարք լիազորություններ, որոնցից են Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանների և նիստերի օրակարգերի նախագծերը հաստատելը, Ազգային ժողովի հերթական նիստերի օրակարգային հարցերի քննարկման հաջորդականությունը սահմանելը, Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 6-րդ կետով սահմանված դեպքում պատգամավորի լիազորությունները դադարեցնելու հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելը, Ազգային ժողովի աշխատակազմի կառուցվածքը և կանոնադրությունը հաստատելը և այլն:

Կանոնակարգի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի բացակայության կամ պաշտոնը թափուր լինելու դեպքում նրան փոխարինում է տեղակալը, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ հանձնաժողովի կողմից որոշված անդամը: Ըստ այդմ՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի կարգավիճակային տարբերությունը հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից պայմանավորված է մշտական հանձնաժողովի նախագահի բացակայության կամ պաշտոնը թափուր լինելու ժամանակահատվածում վերջինիս փոխարինելու լիազորությամբ:

Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 11-րդ մասի առաջին նախադասության համաձայն՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալն ընտրվում է իրավասու խմբակցության ղեկավարի կամ քարտուղարի առաջադրմամբ՝ հանձնաժողովի որոշմամբ: Օրենսդիրը, հաշվի առնելով մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոնից բխող լիազորությունների շրջանակը, հիշատակված պաշտոնի զբաղեցման կարգը պայմանավորել է տվյալ հանձնաժողովի որոշմամբ՝ կարևորելով մշտական հանձնաժողովի՝ որպես կոլեգիալ մարմնի, իրավական կարգավիճակը:

Վերոնշյալի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ համապատասխան օրենսդրական կարգավորումների տարբերակվածությունն

ինքնին չի վկայում դրանց՝ Սահմանադրությանը հակասելու մասին: Օրենսդրի կողմից Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի ընտրության կարգ նախատեսվելը թելադրված է խորհրդարանական բոլոր ուժերի շահերի հավասարակշռմամբ և հիմնավորված է մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրավական կարգավիճակների առանձնահատկություններով: Ի վերջո, Ազգային ժողովը չի կարող բացարձակապես մասնակցություն չունենալ Կանոնակարգի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան՝ իր առանցքային մարմնի՝ մշտական հանձնաժողովի ձևավորման և կառավարման, տվյալ դեպքում՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի ընտրության գործընթացին: Այլ հարց է, որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում համապատասխան պաշտոնները բաշխելիս պարտադիր կարգով պետք է հաշվի առնվի Ազգային ժողովի խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությունը:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսդրի կողմից Կանոնակարգում ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովի անդամի տեղը, մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոններն զբաղեցնելու կարգերի փոփոխումը համահունչ է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված ըստ պատգամավորների թվի համամասնության բաշխման պահանջին:

Կանոնակարգի՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրմանն առնչվող դրույթներում գործածված «խմբակցությունն իրավունք ունի», «իրավունքն անցնում է» ձևակերպումների առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ վերջիններիս առկայությունը դեռևս չի վկայում, որ խմբակցությունները՝ մշտական հանձնաժողովներում իրենց ներկայացվածությունը (համապատասխան մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոնների մասով) ապահովելուն ուղղված լիազորություններն իրականացնելու հարցում ունեն *բացարձակ հայեցողություն*: Ընդ որում՝ խոսքը վերաբերում է ոչ թե այս կամ այն անձի թեկնածությունն առաջադրելու հայեցողությանը, որը համապատասխան խմբակցության հայեցողական իրավասության տիրույթում լուծվող հարց է, այլ մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման լիազորությունն իրացնելուն: Սահմանադրի կողմից Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված պահանջն *խմբակցությամբ է, ուստի՝ դրա կենսագործումը չի կարող կախվածության մեջ դրվել Ազգային ժողովի համապատասխան խմբակցության բացարձակ հայեցողությունից*:

Առհասարակ հարկ է նկատի ունենալ, որ Սահմանադրությամբ ամրագրում ստացած նորմերով սահմանված պարտադիր պահանջների

կենսագործումն ապահովող օրենսդրական կառուցակարգերը չեն կարող հիմնվել բացարձակ հայեցողական լիազորությունների վրա՝ անտեսելով այդպիսի լիազորություններով Սահմանադրությամբ նախանշված շրջանակի նկատմամբ հետևանքային ազդեցությունը: Հանրային իշխանության մարմինների լիազորությունները բխում են վերջիններիս սահմանադրական գործառույթներից և ուղղված են դրանց իրականացմանը, հետևաբար՝ հանրային իշխանության մարմինների գործառույթների իրականացման ապահովմանն ուղղված լիազորությունները չեն կարող մեկնաբանվել այնպես, որ խաթարվի բուն սահմանադրական գործառույթի էությունն ու դրա կենսագործման նպատակը: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հանրային իշխանության մարմնի սահմանադրական գործառույթի կենսագործումը չի կարող կախված լինել հանրային իշխանության որևէ մարմնի բացարձակ հայեցողությունից: Անգամ այն դեպքերում, երբ օրենսդրական ձևակերպումներն այնպիսին են, որ հանրային իշխանության մարմինն օրենքով վերապահված լիազորությունները կարող են մեկնաբանվել որպես հայեցողական, դրանք պետք է ընկալվեն որպես համապատասխան մարմնի սահմանադրական գործառույթների և առաքելության իրականացման նպատակով իրացվող պարտադիր լիազորություններ և իրացվեն այդ մարմնի սահմանադրական գործառույթների ոգուն համահունչ:

Սահմանադրական դատարանի՝ 2020 թվականի մարտի 31-ի ՍԴՈ-1518 որոշման մեջ նշված է. «(...) Հանրապետության նախագահի լիազորությունների տարանջատումը նշանակում է, որ Հանրապետության նախագահը չի կարող հայեցողաբար փոփոխել իր լիազորությունների էությունը կամ որ նույնն է՝ պարտադիր լիազորությունները փաստացի փոխակերպել հայեցողական լիազորությունների, ինչպես նաև չի կարող հրաժարվել իրականացնել իր պարտադիր լիազորությունները հայեցողական լիազորությունների գործադրմամբ կամ որևէ այլ պատճառաբանությամբ: Նշվածը վերաբերելի է նաև սահմանադրական ցանկացած այլ մարմնի, իրավասու սուբյեկտի կամ պաշտոնատար անձի»:

Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումը կիրառելի է նաև սույն գործով՝ Ազգային ժողովի խմբակցության՝ որպես Սահմանադրության 105-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխան՝ Ազգային ժողովի քաղաքական կամքի ձևավորմանը նպաստող մարմնի, Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորության իրականացման մասով:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ **Ազգային ժողովի խմբակցությունը չի կարող հրաժարվել Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովներում իր համամասն ներկայացվածությունը (մշտական հանձնա-**

ժողովի նախագահի, նրա տեղակալի պաշտոնների մասով) ապահովելու սահմանադրի կամքը կենսագործելուց՝ իրականացնելով իր համապատասխան օրենսդրական լիազորություններն այնպես, որ վերջիններիս հաղորդվի բացարձակ հայեցողական բնույթ: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ազգային ժողովի խմբակցությունների՝ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված պահանջի կենսագործումն ապահովելուն ուղղված համապատասխան օրենսդրական լիազորություններն ունեն պարտադիր բնույթ. խմբակցությունները պարտավոր են ձեռնարկել Սահմանադրի վերոնշյալ պահանջի կենսագործումն ապահովելուն ուղղված անհրաժեշտ քայլեր:

Վերոշարադրյալի հիման վրա Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է, որ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը համահունչ է մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների՝ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված՝ ըստ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնության բաշխման սկզբունքին այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության ոչ թե բացարձակ հայեցողական, այլ պարտադիր լիազորությունն է:

4.3. Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի և 138-րդ հոդվածի համապատասխան իրավակարգավորումների հարաբերակցության հարցին: Այսպես, Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով ամրագրված կարգավորումը վերաբերում է Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոններն զբաղեցնելու **կարգին**. Խմբակցության՝ նշված նորմով ամրագրված թեկնածու առաջադրելու պահանջը ենթադրում է, որ այդ պաշտոններն զբաղեցվում են ընտրությամբ: Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածով ամրագրված կարգավորումները սահմանում են մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրության կարգի կենսագործման կառուցակարգերը և գերազանցապես **ընթացակարգային** բնույթ ունեն:

Դիմողի դիրքորոշումներից պարզ է դառնում, որ վերջինիս համար սահմանադրականության առումով խնդրահարույց է առավելապես մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի ընտրության կարգը, իսկ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածով ամրագրված ընթացակարգային կարգավորումները Դիմողի համար սահմանադրականության առումով խնդրահարույց են այնքանով, որքանով միտված են մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի ընտրության կարգի կենսագործմանն ու

անմիջական ազդեցություն են գործում խմբակցությունների համամասն ներկայացվածության պահանջն ապահովելու վրա:

Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո խմբակցությունները կարող են փոխհամաձայնությամբ փոխանակել կամ միմյանց զիջել մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը:

Այդ առնչությամբ, նկատի առնելով Սահմանադրական դատարանի՝ սույն որոշման 4.2-րդ կետում արտացոլված եզրահանգումն առ այն, որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության պարտադիր լիազորությունն է, սույն որոշման 4.2-րդ կետում արտացոլված արձանագրումն առ այն, որ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկու նախադասություններն օրգանական կապի մեջ են, որպիսի հանգամանքով պայմանավորված՝ «տեղեր» եզրույթը կարող է մեկնաբանվել այնպես, որ, մշտական հանձնաժողովի անդամներից բացի, ներառի նաև մշտական հանձնաժողովի նախագահին և նրա տեղակալին՝ նկատի առնելով նաև, որ համապատասխան մշտական հանձնաժողովի նախագահը և նրա տեղակալը հանդիսանում են այդ հանձնաժողովի անդամներ, ինչպես նաև փաստելով, որ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկու նախադասություններում շեշտադրումը կատարված է մշտական հանձնաժողովներում տեղերը, մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները բաշխելիս *խմբակցություններում ընդգրկված պարզամավորների թվի համամասնության վրա, որից ցանկացած շեղում կրովանդակազրկի Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում արտացոլված նախադասություններն ինչպես առանձին վերցված, այնպես էլ համակցության մեջ՝* Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ազգային ժողովի խմբակցությունների կողմից մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքը **զիջելու** վերաբերյալ՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված դրույթը համատեղելի չէ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովներում տեղերի/պաշտոնների՝ ըստ պատգամավորների թվի համամասնության բաշխման սկզբունքի հետ: Խմբակցությունների միջև բաշխված տեղերի պատկանելիությունն իրավասու խմբակցություններին չի կանխորոշվում վերջիններիս կամարտահայտությամբ, այլ պայմանավորված է Սահմանադրի իմպերատիվ պահանջով, հետևաբար՝ **խմբակցությունները չեն կարող զիջել մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների՝ իրենց վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

լիազորությունը: Այդ առնչությամբ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասն այնքանով, որքանով նախատեսում է Ազգային ժողովի խմբակցությունների կողմից մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման լիազորությունը որոշելուց հետո փոխհամաձայնությամբ մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց լիազորությունը միմյանց զիջելու հնարավորություն, հակասում է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին:

Սահմանադրական դատարանն այս համատեքստում հարկ է համարում արձանագրել նաև, որ վերը նշված դատողությունը վերաբերում է բացառապես մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների՝ իրենց վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորությունն այլ խմբակցության զիջելու արգելքին, սակայն դրանով չի կարող սահմանափակվել համապատասխան խմբակցության կողմից մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի թեկնածուի ընտրության հարցում այդ խմբակցության հայեցողությունը, որի իրականացման շրջանակը կարող է սահմանափակվել բացառապես մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի թեկնածուի նկատմամբ ընդհանուր բնույթի սահմանափակումներով:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Ազգային ժողովի խմբակցությունների միջև մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների՝ իրենց վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքի (Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ պարտադիր լիազորության) փոխհամաձայնությամբ *փոխանակումը*, որի հնարավորությունը նախատեսված է Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասով, *չպետք է հանգեցնի Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան՝ մշտական հանձնաժողովներում համամասն ներկայացվածության սկզբունքի խախտմանը, դրա ձևախեղմանը:*

4.4. Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասի համաձայն՝ եթե Ազգային ժողովի խմբակցությունը Կանոնակարգով սահմանված կարգով և ժամկետում մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված թափուր պաշտոնում թեկնածու չի առաջադրում, ապա տվյալ պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքն անցնում է Կանոնակարգի հիշյալ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված կարգով խմբակցությունների գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը: Նշված օրենսդրական կարգավորմամբ գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանն իրավասու խմբակցության փոխարեն մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրավասու խմբակցությանը վերապահված թափուր պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու հնարավորություն է ընձեռվել:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հիշյալ օրենսդրական կարգավորումը համահունչ չէ Սահմանադրական դատարանի այն եզրահանգմանը, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության պարտադիր լիազորությունն է: Իրավասու խմբակցությունը չի կարող հրաժարվել մշտական հանձնաժողովի նախագահի, նրա տեղակալի՝ սահմանադրական պահանջի ուժով իրեն պատկանող համապատասխան պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու պարտադիր լիազորությունից (խմբակցությունների միջև համապատասխան լիազորության փոխհամաձայնությամբ փոխանակման հնարավորությամբ):

Այդ առնչությամբ, նկատի առնելով նաև Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի առաջին նախադասությունում գործածված «տեղերը բաշխվում են» և երկրորդ նախադասությունում գործածված «պաշտոնները (...) բաշխվում են» ձևակերպումների բովանդակության առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի՝ սույն որոշման 4.2-րդ կետում արտացոլված մոտեցումը, Սահմանադրական դատարանի՝ սույն որոշման 4.3-րդ կետում արտացոլված այն փաստումը, որ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկու նախադասություններում շեշտադրումը կատարված է մշտական հանձնաժողովներում տեղերը, մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները բաշխելիս խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնության վրա, որից ցանկացած շեղում կբովանդակագրվի Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում արտացոլված նախադասություններն ինչպես առանձին վերցված, այնպես էլ համակցության մեջ՝ հավելելով, որ նման պայմաններում, մշտական հանձնաժողովների նախագահների տեղակալների պաշտոնները բաշխելիս Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված համամասնությունից շեղումը կխեղաթյուրի Սահմանադրության հիշյալ նորմի բովանդակությունը՝ փաստելով, որ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերով սահմանված կարգավորումները (այդ թվում՝ բանաձևը) վերաբերելի են ինչպես մշտական հանձնաժողովների նախագահների, այնպես էլ նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրումներին, կիրառելի են վերջիններիս նկատմամբ, երկու պաշտոնների մասով էլ նույնաբովանդակ են՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ազգային ժողովի որևէ այլ խմբակցություն, այդ թվում՝ ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությունը, մեկ այլ խմբակցությանը վերապահված՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորության (Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ պարտադիր լիազորության) իրացման իրավասու սուբյեկտ չէ: Խնդրո առարկա հարաբերություններում Ազգային ժողովի իրավասու խմբակցությունն այն խմբակցությունն է, որին համամասն ներկայացվածության սահմանադրական

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

սկզբունքով պաշտոնների բաշխմամբ ի սկզբանե վերապահված են մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնները, և իրավասու խմբակցության՝ նշված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորությունը պահպանվում է մինչ Ազգային ժողովի լիազորությունների ավարտը:

Ամփոփելով վերոնշյալը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ **Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասով ամրագրված կարգավորումների գործողության պայմաններում խեղաթյուրվում է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովներում պաշտոնների՝ ըստ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնության բաշխման Սահմանադրի պահանջը, հետևաբար՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասը հակասում է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին:**

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և հիմք ընդունելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը, 170-րդ հոդվածը, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 68-րդ հոդվածները՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԿԻՐ
◆ 4(112)2023

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության ոչ թե իրավունքն է, այլ պարտադիր լիազորությունը:

2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասն այնքանով, որքանով նախատեսում է Ազգային ժողովի խմբակցությունների կողմից մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո փոխհամաձայնությամբ մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը միմյանց զիջելու հնարավորություն, ճանաչել Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող:

3. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասը ճանաչել Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող:

4. Հաշվի առնելով իրավական անվտանգությունը չխաթարելու անհրաժեշտությունը՝ Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 9-րդ մասի 4-րդ կետին և 19-րդ մասին համապատասխան՝

Սահմանադրական դատարանի սույն որոշմամբ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչված դրույթների իրավական ուժը կորցնելու վերջնաժամկետ սահմանել 2024 թվականի մայիսի 31-ը՝ հնարավորություն ընձեռելով Ազգային ժողովին՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի իրավակարգավորումները համապատասխանեցնելու սույն որոշմանը:

5. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

19 դեկտեմբերի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1708

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ
Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆԻ՝ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ
19-Ի ՍԴՈՒ-1708 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Սահմանադրական դատարանը դռնբաց դատական նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի, 138-րդ հոդվածի, ինչպես նաև այդ դրույթների հետ համակարգային առումով փոխկապակցված տվյալ ակտի այլ դրույթների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը և 2023 թվականի դեկտեմբերի 19-ին ընդունեց ՍԴՈՒ-1708 որոշումը (հրապարակվել է 2023 թվականի դեկտեմբերի 22-ին):

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի դեկտեմբերի 19-ի ՍԴՈՒ-1708 որոշմանը՝ ես՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ա. Վաղարշյանս, շարադրում եմ իմ հատուկ կարծիքը՝ որոշման եզրափակիչ մասի կետերի և դրանց հիմքում դրված պատճառաբանական մասերի վերաբերյալ:

1. ՍԴՈՒ-1708 որոշման եզրափակիչ մասի 1-ին կետի վերաբերյալ

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի (այսուհետև՝ Կանոնակարգ) 8-րդ հոդվածի («Խմբակցության լիազորությունները») 1-ին մասի 5-րդ կետը սահմանում է. «1. *Խմբակցությունն իրավունք ունի Կանոնակարգով սահմանված կարգով՝*

(...)

5) *մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոնում առաջադրելու թեկնածու»:*

Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈՒ-1708 որոշման եզրափակիչ մասի 1-ին կետով վերը բերված իրավակարգավորմանը տրվել է մեկնաբանություն, ըստ որի՝ այդ իրավադրույթը «համապատասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության ոչ թե իրավունքն է, այլ պարտադիր լիազորությունը»:

Այսպիսի եզրակացության հիմքում դրվել է երկու պատճառաբանություն: **Առաջին՝** «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) շատ ընդհանրացված, առանց կոնկրետությունները հաշվի առնելու և ոչ միանշանակ, դրանց արդյունքում

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

մեծապես բարոյախրատական բնույթի խորհրդատվությունը: **Երկրորդ** պատճառաբանությունը հետևյալն է. «Հանրային իշխանության մարմինների լիազորությունները բխում են վերջիններիս սահմանադրական գործառույթներից և ուղղված են դրանց իրականացմանը, հետևաբար՝ հանրային իշխանության մարմինների գործառույթների իրականացման ապահովմանն ուղղված լիազորությունները չեն կարող մեկնաբանվել այնպես, որ խաթարվի բուն սահմանադրական գործառույթի էությունն ու դրա կենսագործման նպատակը: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հանրային իշխանության մարմնի սահմանադրական գործառույթի կենսագործումը չի կարող կախված լինել հանրային իշխանության որևէ մարմնի բացարձակ հայեցողությունից: Անգամ այն դեպքերում, երբ օրենսդրական ձևակերպումներն այնպիսին են, որ հանրային իշխանության մարմնին օրենքով վերապահված լիազորությունները կարող են մեկնաբանվել որպես հայեցողական, դրանք պետք է ընկալվեն որպես համապատասխան մարմնի սահմանադրական գործառույթների և առաքելության իրականացման նպատակով իրացվող պարտադիր լիազորություններ և իրացվեն այդ մարմնի սահմանադրական գործառույթների ոգուն համահունչ»:

Այսպիսի կոշտ մեկնաբանությունը հնարավոր է, որ ընդունելի լիներ ցանկացած այլ պետական մարմնի համար, բայց ոչ Ազգային ժողովի, որի կազմակերպման հիմքում դրված է ժողովրդի քաղաքական ներկայացուցչության սկզբունքը, որը ենթադրում է նաև քաղաքական առճակատում, ինչը խորհրդարանի՝ որպես ժողովրդի ներկայացուցչական մարմնի ու քաղաքական կուսակցությունների՝ իշխանություն-ընդդիմություն հիմունքներով կազմակերպված լինելու պարագայում **«նույնպես բնականոն և երբեմն անհրաժեշտ երևույթ է»**: Այդ առճակատման մեջ արտահայտվում է նաև ժողովրդի ընտրաձայների բազմազանությունը, հետևաբար՝ առճակատման կողմերի վարքագիծը պայմանավորված է ժողովրդի համապատասխան հատվածի քվեով, իսկ կողմերի վարքագծի գնահատողն ինքը՝ ժողովուրդն է: Բախման լուծման միջոցը նոր ընտրություններն են կամ խորհրդարանի գործունեության անընդհատությունն ապահովող Սահմանադրությանը համապատասխան կառուցված ճկուն ընթացակարգերով իրավակարգավորումները:

Բացի հայեցակարգային հակասականությունից, «պարտադիր լիազորություն» հասկացությունը քննություն չի բռնում նաև ձևական իրավաբանական տրամաբանության դիրքերից: Անհասկանալի է, թե ինչու՞ է Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված տասնյակից ավելի իրավունքների շարքում այս մեկը համարվում պարտադիր, և ի՞նչ է պարտադիր իրավունքը:

Վերը մատնանշված հայեցակարգային ու տրամաբանական հակասությունները բացառվում են այն դեպքում, երբ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի

1-ին մասի 5-րդ կետը տառացիորեն հասկացվում է որպես խմբակցության իրավունք, որը կարող է սահմանափակվել, մասնավորապես, իրավասու խմբակցության կողմից իրեն վերապահված մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի համար թեկնածու առաջադրելու իրավունքի իրականացումից հրաժարվելը, կամ առաջադրված թեկնածուների պարբերական հրաժարականը կարող է հանգեցնել Ազգային ժողովի խմբակցության այդ իրավունքի՝ Կանոնակարգով սահմանված սահմանափակման՝ մշտական հանձնաժողովի անխափան և անընդհատ գործունեության ապահովման համար:

2. ՄԴՈ-1708 որոշման եզրափակիչ մասի 2-րդ կետի վերաբերյալ

Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 5-րդ սահմանում է, որ «Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո խմբակցությունները կարող են փոխհամաձայնությամբ փոխանակել կամ միմյանց զիջել մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը»:

Սահմանադրական դատարանը ՄԴՈ-1708 որոշման եզրափակիչ մասի 2-րդ կետով այդ իրավակարգավորումը «այնքանով, որքանով նախատեսում է Ազգային ժողովի խմբակցությունների կողմից մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոններում թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո փոխհամաձայնությամբ մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը միմյանց զիջելու հնարավորություն» ճանաչվել է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող:

Սահմանադրությունը, ելնելով Ազգային ժողովի մարմիններում խորհրդարանական փոքրամասնության պարտադիր ներկայացվածության սկզբունքից, այդ փոքրամասնության համար երաշխավորել է Ազգային ժողովի տեղակալներից մեկի ընտրությունն ընդդիմադիր խմբակցությունների կազմում ընդգրկված պատգամավորների թվից (104-րդ հոդված, 1-ին մաս), խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովներում տեղերի բաշխումը խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ, ինչպես նաև մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխումը խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ (106-րդ հոդված, 2-րդ մաս):

Սահմանադրական այս իրավակարգավորումների տառացի բովանդակությունը հիմք ընդունելով՝ անհասկանալի է, թե ինչո՞ւ է հակասահմանադրական **մշտական հանձնաժողովների տեղակալների պաշտոններում** թեկնածուների առաջադրման իրավունքը որոշելուց հետո խմբակցությունների փոխհամաձայնությամբ մշտական հանձնաժողովի տեղակալի

պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրենց իրավունքը միմյանց զիջելու հնարավորությունը: Չէ որ Սահմանադրությունը մշտական հանձնաժողովների նախագահների տեղակալներին չի ներառել խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ խմբակցությունների միջև բաշխման կարգի շրջանակներում (106-րդ հոդված, 2-րդ մաս):

Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված՝ «մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխվում են խմբակցությունում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ» իրավակարգավորումը երաշխիք է, որ խմբակցությանը չզրկեն այդ հավակնությունից՝ մեծամասնության որոշմամբ: Սակայն խմբակցությունը՝ որպես խորհրդարանի հիմքային կառուցվածքային օղակ, պետք է ունենա իր ինքնավարությունից բխող մանևրելու լայն հնարավորություններ, ինչը ենթադրում է խորհրդարանական տարատեսակ պայմանավորվածություններ ու փոխհամաձայնություններ, որոնք բխում են կոալիցիաներ կազմելու կամ խորհրդարանական գործունեության ընթացքում համագործակցելու և այլ շահերից: Հետևաբար՝ Կանոնակարգը սահմանել է ճկուն իրավակարգավորում, որի հիմքում ընկած է խմբակցությունների կամավոր փոխհամաձայնությունը՝ հրաժարվել հանձնաժողովի նախագահի թեկնածու առաջադրելու իր իրավունքից՝ զիջելով այն մեկ այլ խմբակցության: Եթե այդ որոշումն ընդունում է ինքը՝ խմբակցությունը՝ կամավոր, առանց որևէ պարտադրանքի, ապա այն չի կարող համարվել հակասահմանադրական:

Փոխհամաձայնեցման հիմքով պաշտոնների հավակնորդների թեկնածուների առաջադրման իրավունքից հրաժարվելու կամ պաշտոնները միմյանց զիջելու կամ այլ տարբերակներով իրավակարգավորումները տարածված են համաշխարհային խորհրդարանական պրակտիկայում, որովհետև դրանք հնարավոր են դարձնում գտնել ճկուն, անհատականացված, հետևաբար՝ պատշաճ իրավիճակային լուծումներ: Այս համատեքստում Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասը չի կարող համարվել հակասահմանադրական, որովհետև, նախ՝ ի սկզբանե խմբակցության համար երաշխավորված է, ըստ առկա համամասնության, մշտական հանձնաժողովում տեղերի և դրանց նախագահների պաշտոնների տեղերի քանակը, ինչի պայմաններում հետագայում դրանք կամավոր ինչպես փոխանակելը, այնպես էլ զիջելը բնականոն են, հետևաբար՝ սահմանադրական, հատկապես ո՞ր խմբակցությունը ցանկացած պահի կարող է դուրս գալ կամ հրաժարվել փոխանակման կամ զիջման համաձայնագրից:

3. ՄԴՈ-1708 որոշման եզրափակիչ մասի 3-րդ կետի վերաբերյալ

Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասը սահմանում է. «Եթե խմբակցությունը Կանոնակարգով սահմանված կարգով և ժամկետում մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված

4(112)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

թափուր պաշտոնում թեկնածու չի առաջադրում, ապա փվյալ պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքն անցնում է սույն հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված կարգով խմբակցությունների գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը»:

Սահմանադրական դատարանն իր որոշմամբ այս իրավադրույթը ճանաչել է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող: Այս դիրքորոշման հիմքում դրվել է հետևյալ պատճառաբանությունը. «Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հիշյալ օրենսդրական կարգավորումը համահունչ չէ Սահմանադրական դատարանի այն եզրահանգմանը, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության պարտադիր լիազորությունն է: Իրավասու խմբակցությունը չի կարող հրաժարվել մշտական հանձնաժողովի նախագահի, նրա տեղակալի՝ սահմանադրական պահանջի ուժով իրեն պատկանող համապարասխան պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու պարտադիր լիազորությունից (խմբակցությունների միջև համապարասխան լիազորության փոխհամաձայնությամբ փոխանակման հնարավորությամբ):

(...)

(...) Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Ազգային ժողովի որևէ այլ խմբակցություն, այդ թվում՝ ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությունը, մեկ այլ խմբակցությանը վերապահված՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորության (Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ՝ պարտադիր լիազորության) իրացման իրավասու սուբյեկտ չէ: Խնդրո առարկա հարաբերություններում Ազգային ժողովի իրավասու խմբակցությունն այն խմբակցությունն է, որին համամասն ներկայացվածության սահմանադրական սկզբունքով պաշտոնների բաշխմամբ ի սկզբանե վերապահված են մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի պաշտոնները, և իրավասու խմբակցության՝ նշված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու լիազորությունը պահպանվում է մինչև Ազգային ժողովի լիազորությունների ավարտը»:

Այս եզրակացությունը հակասական է հենց խնդրո առարկա որոշման եզրափակիչ մասի 1-ին կետի համատեքստում, որում ասված է, որ Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը «համապարասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որի համաձայն՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելն իրավասու խմբակցության ոչ թե իրավունքն է, այլ պարտադիր լիազորությունը»:

Ստացվում է, որ ՍԴՈ-1708 որոշմամբ խմբակցության իրավունքը դիտարկվում է «պարտադիր լիազորություն», իսկ իրավաբանորեն պարտադրվող ցանկացած վարքագիծ պետք է ունենա ինչ-որ սանկցիոն հետևանք: Սակայն

ՍԱԳՄԱՆԱՐԴՐՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

պետք է նկատի ունենալ, որ եթե Սահմանադրական դատարանը խմբակցության իրավունքը դիտարկել է «պարտադիր լիազորություն», ապա դա չի նշանակում, որ առճակատման գնացած խմբակցությունն իրականում անպայմանորեն կառաջադրի հանձնաժողովի նախագահի թեկնածու: Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասը հենց սանկցիոն հետևանք է, որը վրա է հասնում, երբ որ խմբակցությունը չարաշահմամբ չի իրացնում իր իրավունքը:

Արդյունքում՝ գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանն իրավասու խմբակցության փոխարեն մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրավասու խմբակցությանը վերապահված թափուր պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու հնարավորության ընձեռումը, որպես իրավակարգավորում, **հակասահմանադրական և անվավեր ճանաչելը պարտադիրությունը վերածում է բարոյախրատական կոչի:**

Մշտական հանձնաժողովներում տեղերը և դրանց նախագահների պաշտոնները թափուր լինելը կարող է պատճառ դառնալ խորհրդարանական կյանքում գործառնական բարդությունների, ճգնաժամերի ու փակուղիների առաջացման, իսկ դրանց արդյունքում խաթարել մշտական հանձնաժողովի և այլ մարմինների արդյունավետ աշխատանքը: Օրենսդրի կողմից սույն իրավակարգավորման ամրագրումը հետապնդում է խմբակցության կողմից մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված թափուր պաշտոններում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունքը չօգտագործելու հետևանքով խորհրդարանական կյանքում առաջացող իրավական փակուղին հաղթահարելու, մշտական հանձնաժողովի անխափան գործունեությունն ապահովելու նպատակ:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների գործառությանն անընդհատության ապահովման համար Կանոնակարգը կարող է նախատեսել հանձնաժողովի բնականոն գործունեության ապահովման համար նախատեսված ժամանակավոր կառուցակարգեր մինչև Սահմանադրությանը համապատասխանող ու դրանից բխող կանոնակարգային իրավադրույթներով սահմանված կարգով հանձնաժողովի նախագահի ընտրությունը, սակայն այդ կառուցակարգերը պետք է համապատասխանեն այդ հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված սահմանադրական իրավադրույթների, այն է՝ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին:

Միաժամանակ վերոնշյալ իրավակարգավորումը սահմանադրականության տեսանկյունից գնահատելիս մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների վերաբերյալ իրավակարգավորումների նկատմամբ անհրաժեշտ է դրսևորել տարբերակված մոտեցումներ:

Համաձայն Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 11-րդ մասի՝ Ազգային ժողովի **մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալն** ընտրվում է իրավասու խմբակցության ղեկավարի կամ քարտուղարի առաջադրմամբ՝ հանձնա-

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

ժողովի որոշմամբ: Ըստ Կանոնակարգի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի բացակայության կամ պաշտոնը թափուր լինելու դեպքում նրան փոխարինում է տեղակալը, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ հանձնաժողովի կողմից որոշված անդամը, հետևաբար՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի կարգավիճակի առանձնահատկությունը կամ գործառությանն առաքելությունը նախագահի բացակայության ժամանակ վերջինիս փոխարինելն է:

Ի տարբերություն մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի՝ նրա տեղակալի պաշտոնը սահմանված չէ Սահմանադրությամբ: Այդ ինստիտուտը նախատեսված է միայն Կանոնակարգով, որը միաժամանակ այն ճանաչել է որպես խմբակցությունների միջև ըստ համամասնության բաշխվելիք պաշտոն, ինչը, որպես օրենսդրական լուծման տարբերակ, իր հիմքում չունի Սահմանադրությամբ պայմանավորված անհրաժեշտություն: Սակայն քանի որ Կանոնակարգն այդ պաշտոնի համար ևս սահմանել է մշտական հանձնաժողովների նախագահների համանմանությամբ խմբակցությունների միջև ըստ համամասնությունների բաշխման կարգ, ուրեմն՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասի՝ հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոնի զբաղեցման իրավակարգավորումները պետք է նախատեսեն, որ ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությունը պարտավոր է **առաջին հերթին** համապատասխան թեկնածուին առաջադրել այն իրավասու խմբակցությունից, որին ի սկզբանե վերապահվել է համապատասխան մշտական հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոնը, և միայն այդ կարգով հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի ընտրությունները չկայանալու դեպքում սահմանեն, որ առաջադրումն իրականացվում է այլ խմբակցությունների անդամների թվից:

Ուշադրություն ենք հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները և դրանք զբաղեցնելու կարգի հիմունքներն ուղղակիորեն (տառացի) ամրագրված են Սահմանադրությամբ, հետևաբար՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասում նախատեսված իրավակարգավորումը՝ մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի մասով, անպայմանորեն պետք է նախատեսի այնպիսի իրավակարգավորում, որը համահունչ է Սահմանադրությանը: Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասից բխում է, որ ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանն առաջին հերթին կարող են փոխանցվել ոչ թե Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի համապատասխան թափուր տեղի նկատմամբ խմբակցության իրավունքները, այլ միայն տվյալ տեղի համար թեկնածու առաջադրելու իրավունքը: Սակայն հետագա գործընթացներում հնարավոր է Կանոնակարգով նախատեսել նաև մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի համապատասխան թափուր տեղի նկատմամբ խմբակցության իրավունքների ժամանակավոր

փոխանցում այլ խմբակցությանը, եթե հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնների թափուր մնալը կարող է առաջացնել համակարգային ու լուրջ խոչընդոտներ խորհրդարանի գործունեության համար:

Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասության ուժով մշտական հանձնաժողովի գործառույթային անընդհատության ապահովմանն ուղղված ցանկացած իրավակարգավորում պետք է նախատեսի, որ ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությունը **պարտավոր է առաջին հերթին համապատասխան թեկնածուին առաջադրել այն իրավասու խմբակցությունից**, որին Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ նախադասության ուժով ի սկզբանե վերապահված է համապատասխան մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնը:

Վերը բերված հիմնավորումները հաստատում են, որ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասը համապատասխանում է Սահմանադրությանն այն մեկնաբանությամբ, որ երբ իրավասու խմբակցությունը հրաժարվում է Կանոնակարգով սահմանված կարգով և ժամկետում մշտական հանձնաժողովի նախագահի կամ նրա տեղակալի՝ իրեն վերապահված թափուր պաշտոնում թեկնածու առաջադրելուց, ապա տվյալ պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու իրավունքն անցնում է խմբակցությունների գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը, որը պարտավոր է առաջադրումն իրականացնել այն խմբակցության համապատասխան ներկայացուցիչներից, որին ի սկզբանե վերապահված էր թեկնածու առաջադրելու իրավունքը: Եթե այս ընթացակարգով ևս հնարավոր չլինի ընտրել մշտական հանձնաժողովի նախագահ կամ տեղակալ, ապա Կանոնակարգը կարող է նախատեսել պահեստային կարգավորումներ, օրինակ՝ առաջադրման իրականացում նաև այլ խմբակցությունների պատգամավորների թվից: Նման կարգով ընտրված նախագահը կարող է պաշտոնավարել մինչև այն պահը, երբ իրավասու խմբակցությունը, դադարեցնելով առճակատումը, կորոշի անցնել կառուցողական հարթություն և առաջադրել համապատասխան թեկնածու:

4. Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածով նախատեսված՝ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոն(ներ)ում ընտրական կարգի մասին

Դիմողը բարձրացնում է հետևյալ հարցադրումները.

«1. Ո՞րն է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում՝ «Մշտական հանձնաժողովներում տեղերը բաշխվում են խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ: Մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխվում են խմբակցությունում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ:» նորմերի սահմանադրաիրավական

բովանդակությունը, արդյո՞ք հանձնաժողովի նախագահի կամ հանձնաժողովում որևէ այլ պաշտոնը (ներառյալ՝ հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոնը) ներառվում է խմբակցությանը հասանելիք տեղերի թվաքանակի մեջ:

2. Արդյո՞ք Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի նախագահի և հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի պաշտոն(ներ)ում թեկնածուներ առաջադրելու և այդ պաշտոն(ներ)ում ընտրությունների անցկացման՝ Օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով, ինչպես նաև 138-րդ հոդվածով սահմանված ընթացակարգերը ոչ իրավաչափ կերպով չեն սահմանափակում Ազգային ժողովի քաղաքական փոքրամասնության, առավելապես ընդդիմադիր խմբակցության իրավունքները: Այսինքն՝ Ազգային ժողովի քաղաքական փոքրամասնությունը կազմող խմբակցությունը (հիմնականում ընդդիմադիր խմբակցությունը) լրացուցիչ կախվածության մեջ է ընկնում կառավարող խմբակցությունից սահմանադրի կողմից իրեն վերապահված իրավունքն իրացնելիս»:

Դիմողը պնդում է. «(...) Տերմինաբանության տեսանկյունից Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի երկրորդ նախադասությունը օգտագործում է **«պաշտոնները բաշխվում են» տերմինները**, մինչդեռ վիճարկվող դրույթը և դրա հետ փոխկապակցված դրույթները կիրառում են **«թեկնածու առաջադրելու իրավունք» տերմինները**, որոնք ոչ միայն չեն համապատասխանում միմյանց, այլև «թեկնածու առաջադրելու իրավունք» տերմինն ինքնին սահմանափակում և աղավաղում է **«պաշտոնները բաշխվում են» տերմինը, քանի որ պաշտոնների բաշխումը ենթադրում է խմբակցության որոշման հիման վրա նշանակում, որը կախված չէ կառավարող խմբակցության կամքից, մինչդեռ (...) «թեկնածու առաջադրելու իրավունք»-ը տրամագծորեն հակառակն է»:**

Դիմողի կողմից բարձրացված՝ Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում առկա «տեղերը բաշխվում են» և Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի «իրեն վերապահված պաշտոնում առաջադրելու թեկնածու», ինչպես նաև 138-րդ հոդվածի «մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրությունները» իրավական ձևակերպումների բովանդակության ու դրանց հարաբերակցության պարզաբանման համար իրականացված համակարգագործառությանին ամբողջական մեկնաբանությունը ցույց է տալիս, որ խորհրդարանական ընտրություններից հետո օրենսդիր մարմնի բնականոն գործունեության ապահովման համար, առաջին հերթին, ձևավորվում են Ազգային ժողովի՝ Սահմանադրությամբ սահմանված մարմինները, ներառյալ՝ մշտական հանձնաժողովները, ընդ որում՝ **վերջիններիս կազմավորումն ունի եռափուլ ընթացակարգ**, որի իրականացման իրավական հիմունքները սահմանված են Սահմանադրությամբ, իսկ մանրամասները՝ Կանոնակարգով:

Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված իրավա-կարգավորումը, համաձայն որի՝ մշտական հանձնաժողովներում տեղերը և մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցու-թյունների միջև բաշխվում են խմբակցություններում ընդգրկված պատգամա-վորների թվի համամասնությամբ, նպատակաուղղված է մշտական հանձնա-ժողովներում խորհրդարանական մեծամասնության և փոքրամասնության՝ ընտրությունների արդյունքներով պայմանավորված անհրաժեշտ հարաբե-րակցության ապահովմանը, խորհրդարանական կյանքին ընդդիմության մասնակցության երաշխավորմանը, խորհրդարանական ուժերի հակակշռման համատեքստում նրա դերի բարձրացմանը:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման **գործ-ընթացի առաջին փուլում**, ելնելով խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքներից՝ որոշվում է խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովներում յուրաքանչյուր խմբակցությանը հատկացվող տեղերի քանակը, որի իրավակարգավորումների հիմքում դրված է մշտական հանձնաժողովներում տեղերի որոշման Կանոնակարգով սահմանված բանաձևը, ընդ որում՝ ամբողջական փուլային կառուցակարգում խորհրդարանի մշտական հանձնա-ժողովներում յուրաքանչյուր խմբակցությանը հատկացվող տեղերի քանակի որոշումը հանձնաժողովի կազմավորմանն ուղղված նախնական բնույթի իրավակիրառական գործընթաց է: Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասն այդ նախնական գործընթացն անվանում է «*մշտական հանձնաժո-ղովներում տեղերի բաշխում*»: Ընդ որում՝ Կանոնակարգը փոքրամասնություն հանդիսացող խմբակցությունների համար սահմանում է լրացուցիչ երաշխիք՝ ըստ խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամաս-նության տեղերի բաշխման պահանջը տարածելով նաև հանձնաժողովների նախագահների տեղակալների վրա:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման վերը նկարագրված գործընթացի տրամաբանությունից ելնելով՝ Կանոնակարգը, հիմք ընդունելով մշտական հանձնաժողովներում խմբակցությունների ունե-ցած տեղերի քանակն ըստ բանաձևի բաշխումը, սահմանում է խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման **երկրորդ փուլի** իրավակար-գավորումները, մասնավորապես՝ տվյալ գումարման Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովները կոնկրետ պատգամավորներով համալրման կարգը՝ դրա հիմքում դնելով մշտական հանձնաժողովների անդամներին՝ խմբակցությունների կողմից **նշանակման սկզբունքը**, համաձայն Կանո-նակարգի 11-րդ հոդվածի 2-3-րդ և 5-րդ մասերի՝ մշտական հանձնաժողովում տեղերը բաշխվում են խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ, իսկ խմբակցության անդամը խմբակցությանը վերապահված հանձնաժողովի անդամի տեղում նշանակվում, ինչպես նաև հանձնաժողովի կազմից դուրս է գալիս խմբակցության որոշմամբ:

ՍԱԿՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

Խմբակցությունն իրավունք ունի թափուր թողնելու հանձնաժողովում իրեն վերապահված տեղը, ինչպես նաև փոխելու հանձնաժողովի կազմում ընդգրկված իր անդամին:

Այսպիսով՝ մշտական հանձնաժողովների անհատականացված կազմը կամ կոնկրետ անդամներին, ըստ խմբակցությունների համար նախապես սահմանված տեղերի քանակի, ուղղակիորեն որոշում են խմբակցությունները, ուրեմն՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված է խորհրդարանական փոքրամասնության՝ մշտական հանձնաժողովներում անդամներ նշանակելու իրավունքը՝ առանց խորհրդարանի քաղաքական մեծամասնության որևէ կերպ արտահայտված համաձայնության կամ պարտադրանքի: Այս գործընթացի համար Կանոնակարգի սահմանած իրավակարգավորման համաձայն՝ մշտական հանձնաժողովի կազմը և դրանում փոփոխությունները հաստատում է Ազգային ժողովի նախագահը, եթե պահպանված են Կանոնակարգի 11-րդ հոդվածով սահմանված սկզբունքները (12-րդ հոդված, 1-ին մաս), ընդ որում՝ Ազգային ժողովի նախագահի այդ լիազորությունն ունի վավերացնող բնույթ:

Հետևաբար՝ խորհրդարանի բոլոր, ներառյալ՝ փոքրամասնություն կազմող խմբակցությունների համար երաշխավորված են մշտական հանձնաժողովներում և՛ ներկայացվածության, և՛ դրանցում իրենց ներկայացուցիչների անհատական կազմը (անդամներին) որոշելու իրավունքները: Վերջինիս երաշխիքը Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետն է, ըստ որի՝ խմբակցությունն իրավունք ունի Կանոնակարգով սահմանված կարգով Ազգային ժողովի հանձնաժողովում իրեն վերապահված տեղում նշանակելու խմբակցության անդամի, ինչպես նաև փոխելու նրան:

Մշտական հանձնաժողովին անդամակցությունը բխում է պատգամավորների կարգավիճակից, համարվում է պատգամավորական մանդատի իրացման ձևերից մեկը, որը, ի թիվս այլնի, ներառում է նաև խորհրդարանական հանձնաժողովներում վերջիններիս կողմից ծավալվող գործունեությանն առնչվող իրավունքներն ու պարտականությունները: Ուշադրություն ենք հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ այդ իրավակարգավորումների համաձայն, ի թիվս այլնի, պատգամավորը պարտավոր է ընդգրկվել մեկ մշտական հանձնաժողովի կազմում:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման **երրորդ փուլում** տեղի են ունենում մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրությունները: Կանոնակարգի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի «իրեն վերապահված պաշտոնում թեկնածու առաջադրելու» խմբակցության իրավունքը մասամբ, ինչպես նաև 138-րդ հոդվածի «մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրությունները» ձևակերպումը վերաբերում են Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման այս փուլին, որի՝ որպես գործընթացի կարգավորման հիմքում Կանոնակարգը դրել է **ընտրովիության սկզբունքը**:

մշտական հանձնաժողովների նախագահների ընտրությունը կատարվում է Ազգային ժողովի նիստում՝ Կանոնակարգի 135-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, իսկ մշտական հանձնաժողովի նախագահների տեղակալների ընտրությունը կատարվում է հանձնաժողովում՝ դրա անդամների կողմից՝ պահպանելով Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա՝ Կանոնակարգով սահմանված ու իրականացված մշտական հանձնաժողովներում խմբակցությունների միջև տեղերի և մշտական հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխման համամասնությունները: Ընդ որում՝ Կանոնակարգը մշտական հանձնաժողովների նախագահների տեղակալների պաշտոնների համար ևս սահմանում է ըստ համամասնության խմբակցությունների միջև բաշխման կարգ:

Դիմողի դիրքորոշումներից պարզ է դառնում, որ վերջինիս համար սահմանադրականության տեսանկյունից խնդրահարույց է առավելապես մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի պաշտոնների զբաղեցման ընտրովիության կարգը, հետևաբար՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածում ամրագրված ընթացակարգային կարգավորումները սահմանադրականության տեսանկյունից Դիմողի համար խնդրահարույց են այնքանով, որքանով ուղղված են մշտական հանձնաժողովի նախագահի և նրա տեղակալի ընտրությունների կարգավորմանը:

Կանոնակարգը խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման գործընթացի վերոբերյալ իրավակարգավորումները սահմանելիս որդեգրել է տարբեր կարգեր (սկզբունքներ)՝ խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքներով հանձնաժողովում տեղերի բաշխման, հանձնաժողովի անդամներին խմբակցության կողմից նշանակման, հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների՝ խմբակցությունների միջև բաշխման, Ազգային ժողովում՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների, իսկ հանձնաժողովներում նրանց տեղակալների ընտրության:

Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման գործընթացը կարգավորող վերոբերյալ իրավադրույթներից Սահմանադրությունն ուղղակի ամրագրել է միայն այն, որ մշտական հանձնաժողովներում տեղերը, ինչպես նաև դրանց նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխվում են խմբակցություններում ընդգրկված պատգամավորների թվի համամասնությամբ: Խմբակցությունների միջև մշտական հանձնաժողովներում տեղերի բաշխման կարգի սահմանադրական իրավադրույթներից, ինչպես նաև մշտական հանձնաժողովների կազմավորման մի շարք առանձնահատկություններից (հատկապես որ պատգամավորը պարտավոր է ընդգրկվել մեկ մշտական հանձնաժողովի կազմում) տրամաբանորեն բխում է, որ մշտական հանձնաժողովի անհատական կազմի համալրման արդյունավետ և հարմար սկզբունքը խմբակցության կողմից նշանակումն է,

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

որովհետև բոլոր պատգամավորները պետք է ընդգրկված լինեն գոնե մեկ մշտական հանձնաժողովի կազմում:

Մեր գնահատմամբ՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնակալման կարգի վերաբերյալ Սահմանադրությունից չի բխում որևէ նույնիսկ անուղղակի ենթադրություն, որ դրա հիմքում պետք է անպայման դրվի խմբակցության կողմից նշանակման սկզբունքը: Ազգային ժողովի մշտական հանձնա-ժողովների կազմի, դրանց նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների համատեքստում Սահմանադրությունը պարտադիր է համարում միայն մշտական հանձնա-ժողովներում խմբակցությունների միջև տեղերի, ինչպես նաև հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնների՝ խմբակցությունների միջև համամասնորեն բաշխումը: Հետևաբար՝ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածում ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների համալրման կարգը՝ կառուցված ընտրովիության սկզբունքի վրա, չի կարող հակասել Սահմանադրությանը:

Այս համատեքստում անդրադառնալով Դիմողի կողմից բարձրացված մշտական հանձնաժողովների անհատական կազմի համալրման՝ մի կողմից, և դրանց նախագահների ու տեղակալների ընտրության կարգերի՝ մյուս կողմից, տարբերակման խնդրին, գտնում ենք, որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրովիության սկզբունքն արտառոց իրավակարգավորում չէ: Կանոնակարգի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ Ազգային ժողովի մարմինների կազմավորման հարաբերությունների կարգավորման համար օրենսդիրը որդեգրել է տարբեր սկզբունքներ, ինչի արդյունքում Կանոնակարգում առկա են Ազգային ժողովի մարմինների կազմավորման տարբերակված կառուցակարգեր, մասնավորապես՝ **ընտրովի** (Ազգային ժողովի նախագահ, նրա տեղակալներ), **նշանակովի** (քննիչ հանձնաժողովի նախագահ և անդամներ), ի պաշտոնե **ներկայացուցչական** (Ազգային ժողովի խորհուրդ), **նշանակովի-ընտրովի** կամ **խառը** (մշտական հանձնաժողովներ):

Կանոնակարգը խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման գործընթացի հերթական փուլերի իրավակարգավորումները սահմանելիս որդեգրել է տարբեր սկզբունքներ՝ ընտրությունների արդյունքներով տեղերի **նախնական բաշխման, խմբակցության կողմից նշանակման, ներհանձնաժողովային ընտրության**: Այդ գործընթացին վերաբերող կարգավորիչ իրավադրույթներից Սահմանադրությունն ուղղակի ամրագրմամբ բարձրագույն ուժ է տվել միայն մշտական հանձնաժողովներում տեղերի բաշխման և դրանց նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխման կարգերին: Խմբակցություններում տեղերի բաշխման կարգի սահմանադրական իրավադրույթներից, ինչպես նաև մշտական հանձնաժողովների կազմավորման մի շարք առանձնահատկություններից ելնելով՝

տրամաբանորեն հնարավոր է բխեցնել, որ բաշխման գործընթացին հաջորդող փուլի՝ հանձնաժողովի անհատական կազմի համալրման իրավակարգավորիչ սկզբունքը խմբակցության կողմից նշանակումն է: Եթե խորհրդարանի մշտական հանձնաժողովների կազմավորման գործընթացի անհատական կազմի համալրման փուլի համար անուղակիորեն կարող ենք անել նման եզրահանգում, ապա երրորդ փուլի՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնակալման կարգի վերաբերյալ Սահմանադրությունից չի բխում անուղակի որևէ ենթադրություն, որ դրա հիմքում պետք է անայսման դրվի խմբակցության կողմից նշանակման սկզբունքը: Մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնակալման ընտրովիության կարգի փոխարեն օրենսդիրը կարող էր սահմանել նաև խմբակցության կողմից նշանակովի ներկայացուցչական կարգը, քանի որ Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների ստանձնման մասին Սահմանադրությունը տառացիորեն որևէ որոշակի/ուղղակի դրույթ չի ամրագրում: Սահմանադրությունը պարտադիր է համարում միայն մշտական հանձնաժողովներում խմբակցությունների միջև տեղերի, ինչպես նաև հանձնաժողովների նախագահների պաշտոնները խմբակցությունների միջև բաշխելը:

Այս հանգամանքը նկատի ունենալով՝ գտնում ենք, որ խնդրո առարկա պաշտոնների զբաղեցման կարգի սահմանումը՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված հիմնադրույթների, այն է՝ տեղերի բաշխման կարգի շրջանակում, գտնվում է օրենսդիր իշխանության իրավասության ոլորտում: Օրենսդիրն այստեղ ունի հայեցողության ազատություն՝ երկու այլընտրանքների միջև՝ որդեգրել կամ նշանակովիության, կամ ընտրովիության սկզբունքը: Սահմանադրական օրենքի գործող իրավակարգավորումներով օրենսդիրը ներկա պահին առավել նպատակահարմար է գտել Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների ընտրության, քան նշանակման կարգը՝ հաշվի առնելով ընտրությունների որոշակի առավելությունները՝ գործընթացի հրապարակայնությունը, թափանցիկությունը, թեկնածուի որակների մասին ընտրողների և պատգամավորների մոտ պատկերացումների ձևավորումը, իր լիազորություններն իրականացնելիս ընտրվողի հաշվետվողականությունն ընտրողների առջև և այլն:

Հիմք ընդունելով վերոբերյալ հիմնավորումները՝ գտնում ենք, որ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածում ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների համալրման կարգը՝ կառուցված ընտրովիության սկզբունքի վրա, համապատասխանում է Սահմանադրությանը՝ հիմք ընդունելով նաև այն, որ հնարավոր թեկնածուների տվյալ հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվելու

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 4(112)2023

ընթացակարգի հիմքում ի վերջո ընկած է խմբակցության կողմից ըստ նախապես բաշխված համամասնության նշանակման կարգը:

Հետևաբար՝ ակնհայտ է, որ Կանոնակարգի 138-րդ հոդվածի 1-ին, 2-11-րդ, 1.1-ին մասերում ամրագրված՝ մշտական հանձնաժողովների նախագահների և նրանց տեղակալների պաշտոնների համալրման կարգը՝ կառուցված ընտրովիության սկզբունքի վրա, համահունչ է Սահմանադրությանը և համապատասխանում է Սահմանադրության 106-րդ հոդվածի 2-րդ մասին:

Եզրակացություններ

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետը համապատասխանում է Սահմանադրությանը, այն մեկնաբանությամբ, որ իրավասու խմբակցության կողմից իրեն վերապահված մշտական հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնի համար թեկնածու առաջադրելը բացառապես իրավունք է, որի իրականացումից հրաժարվելը կամ առաջադրված թեկնածուների պարբերական հրաժարականը կարող է հանգեցնել Ազգային ժողովի խմբակցության այդ իրավունքի՝ օրենքով սահմանված սահմանափակման՝ մշտական հանձնաժողովի անխափան և անընդհատ գործունեության ապահովման համար:

2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 138-րդ հոդվածի 12-րդ մասն այնքանով, որքանով նախատեսում է Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովի թեկնածու առաջադրելու իրավունքի փոխանցում խմբակցությունների գործակիցների հաշվարկի սկզբում ամենամեծ գործակիցն ունեցող խմբակցությանը, համապատասխանում է Սահմանադրությանը՝ սույն հատուկ կարծիքի մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակում:

3. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 138-րդ հոդվածի 1-ին, 2-11-րդ, 1.1-ին մասերը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

29 դեկտեմբերի 2023 թվականի

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎՎԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ**

**ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ
Է ԵՒՏԻՎ ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՐՑԵՐՈՎ ՀԱՄԱՋԵԿՈՒՑՈՂՆԵՐԻՆ**

2023 թվականի նոյեմբերի 6-ին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանում հյուրընկալվել են Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի (ԵԽՏՎ) Մոնիթորինգի հանձնաժողովի Հայաստանի հարցերով համազեկուցողներ Կիմո Կիլյունենը, Բորիանա Աբերգը և ԵԽՏՎ Մոնիթորինգի հանձնաժողովի քարտուղար Մեթյու Մոնինը:

Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը, ողջունելով պատվիրակության անդամներին, կարևորել է Եվրոպայի Խորհրդի և միջազգային այլ գործընկերների հետ համագործակցությունը, ընդգծելով արդեն իսկ մեկնարկած բարեփոխումների ընդգրկուն ծրագրերը, որոնք միտված են Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատության շուրջ բաց երկխոսությանը, առավել միասնական իրավական պրակտիկային, սահմանադրական արդարադատության մատչելիության բարելավմանը, ինչպես նաև Հայաստանում ժողովրդավարության, մարդու իրավունքների, իրավահավասարության և իրավունքի գերակայության ամրապնդմանը:

Հյուրերի խնդրանքով Սահմանադրական դատարանի նախագահը ներկայացրել է միջազգային գործընկերների օժանդակությամբ վերհանված այն առաջնահերթ խնդիրները, որոնց համակարգված լուծումն էլ ավելի կբարձրացնի Սահմանադրական դատարանի աշխատանքի արդյունավետությունը, ինչպես նաև դրանց լուծման ուղղությամբ իրականացվող աշխատանքները:

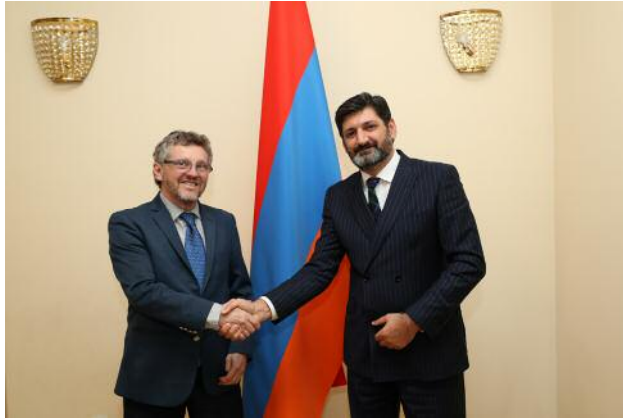
Հանդիպման ընթացքում անդրադարձ է կատարվել Հայաստանի Հանրապետությունում դատական իշխանության հանդեպ հանրային վստահության ամրապնդման հիմնախնդիրներին: Երկուստեք ընդգծվել է դատաիրավական ոլորտում բարեփոխումների շարունակականության կարևորությունը:

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱՊՐՈՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ Է ՄԱԿ-Ի ՀԱՏՈՒԿ ԶԵԿՈՒՑՈՂԸ

2023 թվականի նոյեմբերի 20-ին Սահմանադրական դատարանի փոխնախագահ Վահե Գրիգորյանն ընդունել է Ճշմարտության, արդարության, հատուցման և չկրկնվելու երաշխիքների խթանման հարցերով ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցող Ֆաբիան Սալվիոլիին և Մարդու իրավունքների պատասխանատու Բրենդա Վուկովիչին:

Հանդիպման ընթացքում քննարկվել են մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում Սահմանադրական դատարանի կողմից մարդու իրավունքների միջազգային չափանիշների՝ Սահմանադրության գերակայության ապահովման գործառույթի շրջանակներում ապահովման Սահմանադրական դատարանի կողմից լուծվող խնդիրները:

Արժարժվել են նախկինում տեղ գտած՝ մարդու իրավունքների համակարգային խախտումների դեպքերին և դրանց հետևանքների վերացմանն ուղղված միջոցներին վերաբերող հարցեր՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների շրջանակներում:

ՄԴ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ԵՒՍ ԵՐԵՎԱՆՅԱՆ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՈՎՎԱԼ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

2023 թվականի դեկտեմբերի 6-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահին ընդունել է Երևանում Եվրոպայի խորհրդի գրասենյակի ղեկավար Մարտինա Շմիդտին:

ՄԴ նախագահը բարձր է գնահատել Եվրոպայի խորհրդի դերը Հայաստանի Հանրապետությունում ժողովրդավարական ինստիտուտների զարգացման, մարդու իրավունքների պաշտպանության գործում: Արման Դիլանյանը կարևորել է Սահմանադրական դատարանի և ԵԽ երևանյան գրասենյակի համագործակցությունը՝ ընդգծելով համատեղ իրականացված ծրագրերի բարձր արդյունավետությունը:

ԵԽ երևանյան գրասենյակի ղեկավար Մարտինա Շմիդտը շնորհակալություն է հայտնել «Սահմանադրական դատարանի նախագահին՝ Բարձր դատարանի բաց և պատրաստակամ համագործակցության համար, ինչն էլ ավելի է ամրապնդել երկկողմ համագործակցությունն ու նպաստել բարեփոխումների իրականացմանը: Մարտինա Շմիդտը ԵԽ կողմից պատրաստակամություն է հայտնել շարունակել համագործակցությունը ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների ուղղությամբ:

**ՍԴ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀԱՏՈՒԿ ՄՐՑԱՆԱԿ՝ ԱՐՑԱԽՑԻՆԵՐԻ,
ԲՈՒՆԻ ՏԵՂԱՀԱՆՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԼԱՎԱԳՈՒՅՆՍ ԼՈՒՍԱԲԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ**

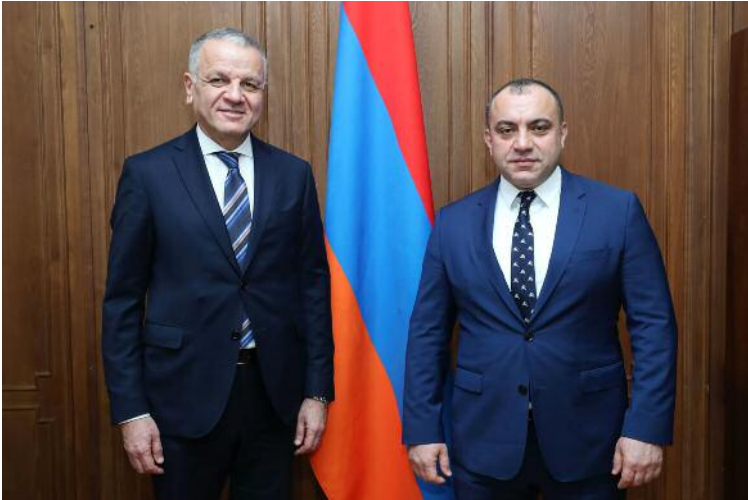
2023 թվականի դեկտեմբերի 11-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը մասնակցել է Մարդու իրավունքների միջազգային օրվան նվիրված՝ «Հոդված 3. լրագրողները՝ հանուն իրավունքների» մրցանակաբաշխությանը:

Ողջունելով միջոցառման մասնակիցներին՝ Արման Դիլանյանը շեշտել է, որ ժողովրդավարական պետության կայացման գործում անգնահատելի է ազատ խոսքի և պատասխանատու լրագրության դերը: ՍԴ նախագահն ընդգծել է բարեխիղճ, պատասխանատու, մասնագիտությանը նվիրված լրագրողների աշխատանքի կարևորությունը՝ հաշվի առնելով, որ տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգահեռ, տեղեկատվական կեղծ հոսքերի, տեղեկատվական գրոհների պայմաններում մարդիկ երբեմն դժվարանում են տարբերակել իրական և կեղծ ինֆորմացիաները, և այս առումով հսկայական բեռ են կրում հենց լրագրողները՝ ֆիլտրելով ու հանրայնացնելով իսկապես արժանահավատ տեղեկատվություն:

ՍԴ նախագահի խոսքով, լրագրողներն ու դատական իշխանությունը բնական դաշնակիցներ են ինչպես մարդու իրավունքների պաշտպանության, այնպես էլ՝ փոխադարձ գործունեության գնահատման և պաշտպանության առումով: Արման Դիլանյանը նշել է, որ բարձր է գնահատում լրագրողների օբյեկտիվ և կառուցողական քննադատությունը, ինչը թույլ է տալիս առավել հստակ ախտորոշել և լուծել հնարավոր խնդիրները:

«Լրագրողները՝ հանուն իրավունքների» ամենամյա մրցանակաբաշխության շրջանակներում Բարձր դատարանի նախագահը «Հատուկ մրցանակ» անվանակարգում հուշանվեր ու հավաստագիր է հանձնել արցախցի լրագրող Մարութ Վանյանին՝ ով, հատկապես շրջափակման օրերին տեղեկատվությամբ և որակյալ լրագրությամբ միջազգային մեդիաներին հասանելի է դարձրել Արցախում տիրող իրավիճակը, իրավունքների խախտման խնդիրները:

ՍԴ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ՀՀ-ՈՒՄ ԵՄ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

2023 թվականի դեկտեմբերի 11-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետությունում Եվրոպական Միության դեսպան Վասիլիս Մարագոսին:

Ողջունելով ԵՄ դեսպանին՝ ՍԴ նախագահը բարձր է գնահատել Սահմանադրական դատարանի և ԵՄ հայաստանյան ներկայացուցչության համագործակցությունը: Արման Դիլանյանը ներկայացրել է վերջին տարիներին համատեղ իրականացված ծրագրերի կարևորությունը, նշելով դրանց էական նշանակությունը Սահմանադրական դատարանում իրականացվող ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների համատեքստում:

Դեսպան Վասիլիս Մարագոսը շնորհակալություն է հայտնել ՍԴ Նախագահին՝ ԵՄ-ի հետ Բարձր դատարանի արդյունավետ համագործակցության համար: ԵՄ դեսպանը պատրաստակամություն է հայտնել ապահովելու համագործակցության շարունակականությունն ու էլ ավելի ամրապնդելու երկկողմ բարձր մակարդակի հարաբերությունները:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

ՍԵՐՆԴԻ ՀԵՏ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ
Ա. ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՖԻԶԻԿԱՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ
ՀԱՏՈՒԿ ԴՊՐՈՑԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ**

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

2023 թվականի նոյեմբերի 2-ին ճանաչողական այցի շրջանակներում Սահմանադրական դատարան են այցելել Արտաշես Շահինյանի անվան ֆիզիկամաթեմատիկական հատուկ դպրոցի աշակերտները:

Ավագ դասարանների աշակերտները հանդիպում են ունեցել Սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդական Ալինա Փխրիկյանի հետ: Տիկին Փխրիկյանը ներկայացրել է Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության կառուցվածքը, Բարձր դատարանի դերն ու առաքելությունը Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման համակարգում:

Մասնակիցների խնդրանքով Սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդականն անդրադարձել է նաև Սահմանադրական դատարանի գործառույթների առանձնահատկություններին, լիազորությունների շրջանակին: Հանդիպման ընթացքում քննարկվել են ՀՀ օրենսդրությանը, արդարադատության ոլորտին, իրավունքների պաշտպանությանն առնչվող՝ աշակերտներին հետաքրքրող մի շարք հարցեր:

Այցի ընթացքում պատանիները շրջայց են կատարել Սահմանադրական դատարանի վարչական շենքում:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԵՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ «ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ» ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ

2023 թվականի նոյեմբերի 9-ին Սահմանադրական դատարանում հյուրընկալվել են «Հայաստանում ֆրանսիական համալսարան» հիմնադրամի ուսանողները: Իրավագիտության ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի ուսանողներին ընդունել է Սահմանադրական դատարանի դատավոր Երվանդ Խունդկարյանը:

«Վարչական դատավարություն» առարկայի շրջանակում կայացած հանդիպմանը քննարկվել են վարչական դատավարությունում վճարեկության կարգով դատական ակտերի բողոքարկմանը, ինչպես նաև նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով դատական ակտերի վերանայմանն առնչվող մի շարք հարցեր:

Ուսանողները ծանոթացել են նաև Սահմանադրական դատարանի գործունեության առանձնահատկություններին՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության մյուս մարմինների հետ փոխհարաբերություններին, Սահմանադրական դատարանի և Վճարեկ դատարանի լիազորությունների տարանջատմանը:

4(112)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱՎՈՒՄ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ ԳԵՂԱՆԻՍՏԻ ԵՎ ՔԱՍԱԽԻ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023 ՏԵՂԵԿՎՈՐ

2023 թվականի նոյեմբերի 20-ին Սահմանադրական դատարանում հյուրընկալվել են Արարատի մարզի Գեղանիստի միջնակարգ դպրոցի և Կոտայքի մարզի Քասախի Ռ. Գևորգյանի անվան 1-ին միջնակարգ դպրոցի ավագ դասարանների աշակերտները, որոնց հետ հանդիպել է Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը:

Բարձր դատարանի նախագահը ներկայացրել է Սահմանադրական դատարանի դերը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական ժողովրդավարության համակարգում, մարդու իրավունքների և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանն ուղղված առանցքային գործառույթները, Բարձր դատարանի գործունեության առանձնահատկությունները, պատասխանել երիտասարդներին հետաքրքրող մի շարք հարցերի:

Ճանաչողական այցի շրջանակներում երկու դպրոցների սաները շրջել են Սահմանադրական դատարանում:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ
ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ**

2023 թվականի դեկտեմբերի 14-ին Սահմանադրական դատարանում հյուրընկալվել են Հայ-ռուսական համալսարանի՝ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի իրավագիտության բաժնի ուսանողները:

Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը բաց դասի ձևաչափով ներկայացրել է Բարձր դատարանի առաքելությունը, գործունեության առանձնահատկությունները, Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության մյուս մարմինների հետ փոխհարաբերությունները:

Հանդիպումը շարունակվել է հարցուպատասխանի ձևաչափով, որի շրջանակներում ՍԴ նախագահը պատասխանել է ուսանողներին հետաքրքրող մի շարք մասնագիտական հարցերի: Արման Դիլանյանն ուսանողներին հորդորել է ցուցաբերել բարձր առաջադիմություն, հավակնոտ նպատակներին հասնելու ճանապարհը հարթել բացառապես գիտելիքների միջոցով և մասնագիտական ձեռքբերումները ծառայեցնել ի նպաստ մեր հայրենիքի՝ Հայաստանի Հանրապետության:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒՄ Է ԲՈՒՇ-ԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ԴԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 4(112)2023

2023 թվականի դեկտեմբերի 20-ին Սահմանադրական դատարանում հյուրընկալվել են ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի ռեկտոր Էս. Ղազեյանը, Իրավագիտության ամբիոնի վարիչ Թ. Շաքարյանը, Իրավագիտության ամբիոնի ուսանողները:

Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի ռեկտորի հետ հանդիպմանը նշել է, որ Բարձր դատարանը մեծապես կարևորում է ուսանողների և, հատկապես, իրավագիտությունն ուսումնասիրող երիտասարդների ակտիվ շփումը Սահմանադրական դատարանի հետ:

Ուսանողների հետ տարեվերջյան հանդիպմանը Արման Դիլանյանը ներկայացրել է Բարձր դատարանի առաքելությունը, գործունեության առանձնահատկությունները, Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության մյուս մարմինների հետ փոխհարաբերությունները:

Հանդիպումը շարունակվել է հարցուպատասխանի ձևաչափով, որի շրջանակներում ՍԴ նախագահը պատասխանել է ուսանողներին հետաքրքրող մի շարք մասնագիտական հարցերի: Ամփոփելով հանդիպումը՝ Արման Դիլանյանն ուսանողներին հորդորել է մասնագիտական

գուրծունեության ընթացքում առաջնորդվել օրենքի տառով և գիտելիքներն ու մասնագիտական ձեռքբերումները ծառայեցնել ի նպաստ մեր հայրենիքի՝ Հայաստանի Հանրապետության:

ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի ռեկտոր Էսաչատուր Ղազեյանը շնորհակալություն է հայտնել Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանին՝ ջերմ ընդունելության, հետաքրքիր բանախոսության և քննարկումների համար:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ՀԱՅ ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 4(112)2023

Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը մասնակցել է 2023 թվականի հոկտեմբերի 27-29-ը Երևանում կայացած Հայ իրավաբանների համագումարի պաշտոնական բացմանը:

Համագումարի նպատակն էր քննարկել Հայաստանին, Լեռնային Ղարաբաղին և հայկական սփյուռքին առնչվող իրավական հարցերի լուծմանը սփյուռքի իրավական ներուժը ներգրավելու, համագործակցության համահայկական հարթակ ստեղծելու վերաբերյալ հարցեր, ինչպես նաև օժանդակել աշխարհի տարբեր երկրներում գործունեություն ծավալող և մասնագիտական բարձր պատրաստվածություն ունեցող հայ իրավաբանների միջև կապերի ստեղծմանն ու համագործակցությանը:

Համագումարի պաշտոնական բացման ժամանակ Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը, ողջունելով մասնակիցներին, կարևորել է այն փաստը, որ առաջին անգամ հայրենիքում են համախմբվել աշխարհասփյուռ հայ լավագույն իրավաբանները՝ Հայաստանի, Արցախի և հայկական սփյուռքի առջև ծառայած հիմնախնդիրների հաղթահարմանն ուղղված համատեղ իրավական լուծումներ գեներացնելու, սեփական փորձով կիսվելու համար:

«Համոզված եմ, որ իրավաբանական հանրության ճիշտ, համակարգված, թիրախային, գրագետ և թիմային աշխատանքը մեծ ներուժ ունի մեր օրակարգային խնդիրները լուծելու և հայկական պետության իրավական «թիկունքը» ամուր պահելու համար: Սփյուռքի մեր իրավաբան հայրենակիցների դերն ու նշանակությունը անգնահատելի է ոչ միայն հայկական սփյուռքում իրավական գործընթացների առաջմղման գործում, այլ նաև առկա է մեծ ներուժ Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդրական փոփոխությունների, դատաիրավական համակարգի բարեփոխումների, գործարար միջավայրի բարելավման ընթացքում միջազգային առաջավոր փորձի ներդրման կամ արդեն ավանդական դարձած ուղղություններով իրավական սպասարկման իմաստով: Այսօրինակ միջոցառումները և մասնագիտական քննարկումները, ի վերջո, պետք է դուրս գան «խորհրդաժողովային» տրամաբանությունից և վերածվեն կոնկրետ ոլորտներում կոնկրետ նպատակներ, թիրախներ և արդյունքներ հետապնդող աշխատանքային կայուն հարթակների», - նշել է Արման Դիլանյանը:

Հայ իրավաբանների համագումարին մասնակցել են հանրային, մասնավոր, միջազգային, քրեական իրավունքի և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտները ներկայացնող սփյուռքի շուրջ 200 իրավաբաններ, ՀՀ դատական, օրենսդիր և գործադիր մարմինների ներկայացուցիչներ:

ՀՀ ՄԴ ԵՎ ՄԻՊ ՀԱՄԱՏԵՂ ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՎ՝ «ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԹԱԿԻ» ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի և ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության (ԱՄՆ ՄԶԳ) Հայաստանի արդարադատության ոլորտի աջակցության ծրագրի կողմից իրականացվող «Սահմանադրական արդարադատության հարթակի» շրջանակներում 2023 թվականի նոյեմբերի 3-ին տեղի է ունեցել աշխատաժողով՝ Սահմանադրական դատարանի և Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմերի մասնակցությամբ:

Նախաձեռնության նպատակն է նպաստել պետական կառույցների միջև միասնական իրավական պրակտիկայի ձևավորմանը, սահմանադրական արդարադատության մատչելիության բարելավմանը, ինչպես նաև Հայաստանում ժողովրդավարության, մարդու իրավունքների, իրավահավասարության և իրավունքի գերակայության առավել լավ ընկալմանը:

Միջոցառմանը բացման խոսքով են հանդես եկել ՄԴ նախագահ Արման Դիլանյանը, Մարդու իրավունքների պաշտպան Անահիտ Մանասյանը, և ԱՄՆ ՄԶԳ Հայաստանի Արդարադատության ոլորտի աջակցության ծրագրի ղեկավար Մարկ Լասմանը:

Ողջունելով աշխատաժողովի մասնակիցներին՝ Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանն ընդգծել է նման աշխատանքային հանդիպումների կարևորությունը պետական գերատես-

չությունների և ներպետական այլ դերակատարների միջև համագործակցության, փորձի փոխանակման տեսանկյունից, ինչը կնպաստի Հայաստանում առկա իրավական պրակտիկայի ընդհանուր մարտահրավերների հաղթահարմանը:

Աշխատաժողովի ընթացքում տեղի է ունեցել երկու թեմատիկ նիստ՝ «Մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ որպես Սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտ. առանձնահատկություններն ու գործնական խնդիրները» և «Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից սահմանադրական դատարան հասցեագրվող դիմումներին ներկայացվող պահանջներն ու դիմումի ընդունելիության չափանիշները» խորագրերով: Նիստերը վարել են Մարդու իրավունքների պաշտպան Անահիտ Մանասյանը և Սահմանադրական դատարանի դատավոր Էդգար Շաթիրյանը:

ՄԴ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա. ԹՈՒՆՅԱՆԸ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ VI ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ

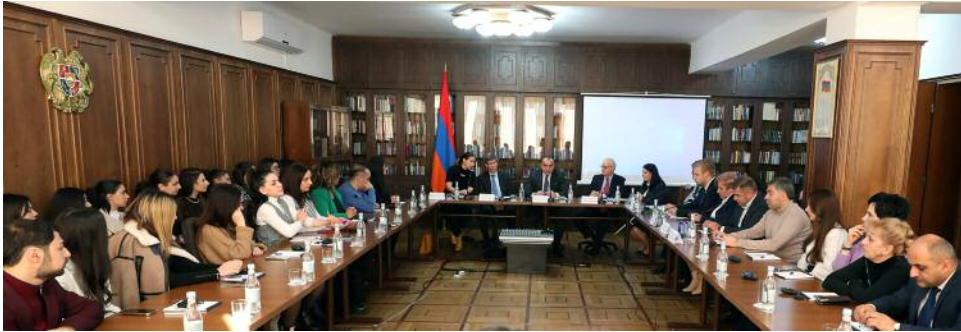
Սահմանադրական դատարանի դատավոր Արաիկ Թունյանը մասնակցել է 2023 թվականի նոյեմբերի 16-17-ը Բելառուսի Հանրապետության մայրաքաղաք Մինսկում կայացած Եվրասիական տնտեսական միության դատարանի VI միջազգային համաժողովին, որտեղ հանդես է եկել զեկույցով:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023 ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

◆ «Միության դատարանի գործունեության ազդեցությունը ԵԱՏՄ իրավակարգի ձևավորման վրա» խորագիրը կրող համաժողովի ընթացքում քննարկվել են դատարանի դերը ԵԱՏՄ իրավակարգի ձևավորման գործում, ԵՏՀ և Միության անդամ երկրների կանոնաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի զարգացումը, ազգային դատարանների հետ դատական երկխոսության առանձնահատկությունները:

Համաժողովի մասնակիցները քննարկել են նաև միջազգային դատարանների պրակտիկայի նորարարություններն ու միտումները, ԵԱՏՄ իրավունքի ոլորտային դրույթների կիրառման արդի հարցեր:

ԱԳՐԵՍԻԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ. ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ

2023 թվականի նոյեմբերի 30-ին Սահմանադրական դատարանում տեղի է ունեցել «Ագրեսիան միջազգային իրավունքում. ուժի գերակայությունից իրավունքի գերակայություն» թեմայով քննարկում, որին ներկա են եղել Սահմանադրական դատարանի դատավորներ, աշխատակազմի ներկայացուցիչներ, Հայաստանի Հանրապետությունում Նիդերլանդների Թագավորության փոխդեսպան Տիմեն Կաուվենարը, Լեյդենի համալսարանի պրոֆեսոր Նիլս Բլոքերը, Հայ-ռուսական համալսարանի իրավագիտություն ուղղության ուսանողները:

Սահմանադրական դատարանի նախագահը, ողջունելով հյուրերին, ընդգծել է հանդիպման թեմայի արդիականությունը՝ նշելով, որ ժամանակակից աշխարհը և հատկապես մեր տարածաշրջանը պարբերաբար բախվում են այնպիսի մարտահրավերների, որոնք ուղղակիորեն առնչվում են ուժի և իրավունքի փոխազդեցությանը: Արման Դիլանյանը կարևորել է միջազգային գործընկերների հետ համագործակցությունը, փորձի փոխանակումը ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական առումով՝ հանդիպման մասնակիցներին մաղթելով արդյունավետ քննարկում:

Պրոֆեսոր Նիլս Բլոքերը հանդես է եկել «Ագրեսիան միջազգային իրավունքում. ուժի գերակայությունից իրավունքի գերակայություն» բանախոսությամբ, որին հաջորդել է մասնագիտական քննարկում:

Հանդիպման ավարտին հյուրերը երախտագիտություն են հայտնել ջերմ ընդունելության համար: Հանդիպման կազմակերպմանն աջակցել է «Իրավունքի Եվրոպա միավորում» հասարակական կազմակերպությունը:

ՍԴ - ԵՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵԼ ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՈՎ

«Սահմանադրական դատարանի և Եվրոպայի խորհրդի երևանյան գրասենյակի համագործակցությամբ՝ «Աջակցություն դատաիրավական բարեփոխումների իրականացմանը Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում, Երևանում տեղի է ունեցել «Ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձում» թեմայով աշխատաժողով, որին մասնակցել են ՍԴ նախագահը, դատավորները, աշխատակազմի ներկայացուցիչները:

Աշխատաժողովի նպատակն էր մասնագիտական քննարկման միջոցով ուսումնասիրել ապօրինի ծագում ունեցող գույքի բռնագանձման հետ կապված տեսական խնդիրները, միջազգային դատարանների նախադեպային որոշումները, ազգային օրենսդրությունների առանձնահատկությունները, առաջատար երկրների փորձը:

Աշխատաժողովի ընթացքում համապատասխան միջազգային չափորոշիչներով քննարկվել է նաև՝ «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, առգրավման և բռնագրավման մասին» օրենքի կիրառման միջազգային փորձը:

Աշխատաժողովը վարել է ոլորտի վաստակաշատ փորձագետ Ջերեմի Մաքքրայդը:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՎՆԵՐ
 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԿԻՐ
 ◆ 4(112)2023

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑԵՐ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑ Է ԻՐԱԿԱՆԱՑՐԵԼ ՍՏՐԱՍՔՈՒՐԳ

2023 թվականի հոկտեմբերի 13-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը Ստրասբուրգում մասնակցել է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 16-րդ արձանագրության ուժի մեջ մտնելու հնգամյակի առթիվ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում կազմակերպված աշխատաժողովին:

«Դատական երկխոսություն՝ 16-րդ արձանագրությամբ նախատեսված խորհրդատվական կարծիքի մեխանիզմի միջոցով» խորագիրը կրող միջազգային աշխատաժողովը համախմբել է Եվրոպայի խորհրդի բոլոր անդամ պետությունների ազգային Բարձր դատարանների նախագահներին և մշտական ներկայացուցիչներին:

Աշխատաժողովի ընթացքում քննարկվել է 16-րդ արձանագրության դերը Սահմանադրությունների և Բարձր դատարանների զարգացման գործում, ինչպես նաև՝ խորհրդատվական կարծիքի մեխանիզմի կիրառումը ազգային դատարանի և Ստրասբուրգի դատարանի տեսանկյունից: Նիստի մասնակիցները կիսվել են մեխանիզմի կիրառման իրենց փորձով:

Կոնվենցիայի 16-րդ արձանագրությամբ առաջարկվող խորհրդատվական կարծիքը գործիք է, որի միջոցով ներպետական դատարանները

հաղորդակցվում են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) հետ:

Ծանոթագրություն. Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (Կոնվենցիա) 16-րդ արձանագրությամբ ներդրված՝ խորհրդարարական կարծիքի մեխանիզմը չի պարտադրում կողմերին ենթարկվել խորհրդարարական կարծիքում նշված առաջարկություններին և չի ստեղծում հնարավոր վրանգ ներպետական օրենսդրությունների համար:
Կոնվենցիայի 16-րդ արձանագրությունը վավերացրել է 22 պետություն:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՑԸ ՍԵՐԲԻԱ

2023 թվականի նոյեմբերի 15-17-ը Սահմանադրական դատարանի փոխնախագահ Վահե Գրիգորյանը պաշտոնական այցի շրջանակում մասնակցել է Սերբիայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի 60-ամյակին նվիրված՝ եվրոպական սահմանադրական դատարանների մասնակցությամբ տեղի ունեցած միջազգային կոնֆերանսին, որը նվիրված էր ԵԽ անդամ պետությունների սահմանադրական դատարանների կողմից Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի կիրառության խնդիրներին և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ ԵԽ անդամ պետությունների սահմանադրական դատարանների միջև երկխոսության ընդլայնմանը:

Այցի ընթացքում փոխնախագահ Գրիգորյանը ներկայացրել է Հայաստանի Սահմանադրական դատարանի՝ քննարկվող ոլորտներում ունեցած փորձը և Սերբիայի, Ավստրիայի, Սլովենիայի, Էստոնիայի, Մոլդովայի, Խորվաթիայի և Ալբանիայի բարձր դատարանների իր գործընկերների հետ աշխատանքային քննարկումներում վերահաստատել Սահմանադրական դատարանի պատրաստակամությունը ինտենսիվացնել ՄԻԵԴ և եվրոպական սահմանադրական դատարանների հետ երկխոսությունը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՑ Է ԿԱՏԱՐԵԼ ԲԱԹՈՒՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 4(112)2023

Վրաստանի Սահմանադրական դատարանի հրավերով Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի նախագահի գլխավորած պատվիրակությունը 2023 թվականի հոկտեմբերի 19-ից 21-ը պատասխան այց է կատարել Բաթում:

◆ ՏԵՂԵԿՎՊԻՐ

Վրաստանի Սահմանադրական դատարանում տեղի է ունեցել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանի և Վրաստանի Սահմանադրական դատարանի նախագահ Մերաբ Տուրավայի առանձնազրույցը, որին հաջորդել է Հայաստանի Հանրապետության և Վրաստանի Բարձր դատարանների դատավորների մասնակցությամբ աշխատանքային հանդիպումը:

◆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Հանդիպման ընթացքում քննարկվել են երկու պետություններում սահմանադրական վերահսկողությանը, ընդհանուր իրավասության դատարանների հետ Սահմանադրական դատարանների փոխգործակցությանը, Բարձր դատարանների նախադեպային որոշումներին և ինստիտուցիոնալ երկխոսության մեխանիզմներին առնչվող հարցեր:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը բարձր է գնահատել երկու երկրների Սահմանադրական դատարանների համագործակցությունը՝ կարևորելով փոխգործակցության շարունակականությունն ու փորձի փոխանակումը:

Վրաստանի Սահմանադրական դատարանի նախագահ Մերաբ Տուրավան շնորհակալություն է հայտնել Հայաստանի Հանրապետության

Սահմանադրական դատարանի պատվիրակությանը այցի համար՝ ընդգծելով Բարձր դատարանների միջև երկկողմ հարաբերությունների ամրապնդման կարևորությունը:

Այցի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության պատվիրակությունը՝ Վրաստանի գործընկերների հետ այցելել է Բաթումի «Սուրբ Փրկիչ» հայ առաքելական եկեղեցի:

Ճանաչողական այց է իրականացվել Բաթումում գտնվող միջնադարյան շրջանի Պետրա ամրոց:

ՀՀ ՍԴ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊԵԼ Է ԱԻՀ ԳԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀԵՏ

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՎՎԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ 4(112)2023 ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

Վրաստանի Սահմանադրական դատարանի հրավերով Բաթում կատարած այցի շրջանակներում Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանի գլխավորած պատվիրակությանը հյուրընկալել է Աջարիայի Ինքնավար Հանրապետության Գերագույն խորհրդի նախագահ Դավիթ Գաբաիձեն: Հանդիպմանը ներկա էին Վրաստանի Սահմանադրական դատարանի նախագահ Մերաբ Տուրավան և Բաթումում Հայաստանի գլխավոր հյուպատոս Նարինե Մաթոսյանը:

Հանդիպման մասնակիցները կարևորել են Հայաստանի Հանրապետության և Վրաստանի միջև տարբեր ոլորտներում սերտ համագործակցությունը:

Գրանցվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության
20 դեկտեմբերի 1996թ. կոլեգիայի թիվ 37/2-14 որոշմամբ

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ, Ա. ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ, Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, Ֆ. ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա.
ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ, Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ, Հ. ՆԱԶԱՐՅԱՆ, Է.
ՇԱԹԻՐՅԱՆ, Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ա. ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Գլխավոր խմբագիր՝

Ի.գ.թ., դոցենտ Ա. Փխրիկյան

Ստորագրված է տպագրության՝ 10.02.2024թ.

Դասիչ՝ 77754

Գրաչափը 70X100 1/16

Տպաքանակը՝ 100 օրինակ

Խմբագրության հասցեն՝

Երևան, Բաղրամյան 10

Հեռախոս՝ 011-58-81-81 (189)

E-mail: armlaw@concourt.am

<http://www.concourt.am>

Вестник Конституционного Суда Республики Армения N 4(112)2023

Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Armenia N 4(112)2023

Bulletin de la Cour constitutionnelle de la République d'Arménie N 4(112)2023

Խմբագրության հասցե՝
Երևան, Բաղրամյան 10
Հեռախոս՝ 011-58-81-81(189)
E-mail: armlaw@concourt.am
www.concourt.am

